

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI**

**HASAN ALKADÂRÎ VE DÎVÂNU'L-MEMNÛN ADLI
ESERİ**

PERVİN KASIMOĞLU

DOKTORA TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. MUHAMMET TASA**

KONYA-2024

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	PERVİN KASIMOĞLU		
	Numarası	17810601249		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	HASAN ALKADÂRÎ VE DÎVÂNU'L-MEMNÛN ADLI ESERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

PERVİN KASIMOĞLU

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	PERVİN KASIMOĞLU		
	Numarası	17810601249		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / ARAP DİLİ VE BELAGATI ANABİLİM DALI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	PROF.DR.MUHAMMET TASA		
Tezin Adı	HASAN ALKADÂRÎ VE DÎVÂNU'L-MEMNÛN ADLI ESERİ			

Hasan Alkadârî (ö.1328/1910) Kafkasya havzasında yaşayan ve Arapça şiir yazan Müslüman şairlerdendir. Osmanlı'nın son döneminde yaşayan ve yaşadığı dönemde zorluk ve baskılara maruz kalan Alkadârî şiirlerinin tamamına yakını Arapça yazmıştır. Şairin, *Dîvânu'l-Memnûn* adlı Arapça dîvânı bulunmaktadır. Ömrünün sonuna doğru yazılan bu eser; edebî, biyografik ve tarihî yönlerden çok değerli bilgiler içermektedir. Eserde şairin tüm şiirleri bulunmamaktadır. Eserin çalışılmasında asıl amaç, şairin edebî kişiliğinin ortaya konması ve şiirlerin edebî açıdan incelenmesidir. Öte yandan Kafkas coğrafyasının siyasi ve kültürel değişimini anlamakta eserin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Anahtar kelimeler: Arapça, Şiir, Dîvân, Hasan Alkadârî, Kafkasya, Dîvânu'l-Memnûn.

ABSTRACT

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	PERVİN KASIMOĞLU		
	Student Number	17810601249		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / ARABIC AND RHETORIC		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	PROF.DR.MUHAMMET TASA		
Title of the Thesis/Dissertation	HASAN ALKADÂRÎ AND HIS DÎVÂNU'L-MEMNÛN			

Hasan Alkadârî (d.1328/1910) is one of the Muslim poets who lived in the Caucasus and wrote Arabic poetry. Alkadârî, who lived in the last period of the Ottoman Empire and was exposed to difficulties and pressures during his time, wrote almost all of his poems in Arabic. The poet has an Arabic divan called *Dîvânu'l-Memnûn*. This work was written towards the end of his life; It contains very valuable information in literary, biographical and historical aspects. The work does not contain all of the poet's poems. The main purpose of studying the work is to reveal the poet's literary personality and to examine the poems from a literary perspective. On the other hand, we think that the work will be useful in understanding the political and cultural change of the Caucasian geography.

Keywords: Arabic, Poem, Dîvân, Hasan Alkadârî, Caucasus, Dîvânu'l-Memnûn.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TRANSKRİPSİYON	IV
KISALTMALAR.....	V
ÖN SÖZ	VI
GİRİŞ	1
1. Konu, Amaç ve Yöntem	1
2. Kaynaklar.....	3
3. XIX. Yüzyılda Dağıstan'da Arapçaya ve Arapça Şiire Genel Bir Bakış.....	5
4. Dağıstan'ın XIX. Yüzyıldaki Genel Durumu	10
4.1. Siyasi Hayat	12
4.2. Sosyal Hayat.....	23
4.3. Kültürel Hayat.....	26
BİRİNCİ BÖLÜM	31
HASAN ALKADÂRÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	31
1. Kimliği	31
2. Ailesi	34
3. Eğitimi.....	35
4. Eserleri	41
5. Şairliği ve Şiir Anlayışı.....	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	48
HASAN ALKADÂRÎ'NİN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ.....	48
1. İhvâniyyât.....	49
1.1. Dostluk	50
1.2. Dostluk Meclislerine Davet.....	52
1.3. Özlem	56
1.4. Yazışmaları (Murâselât)	58
1.5. Kutlama	62
1.6. Taziye	66
1.7. Ödünç Kitap Alma.....	69

2. Münâcât.....	72
3. Medhiye/Övgü.....	76
3.1. Hz. Peygamber’i Medhi.....	77
3.2. Ehl-i Beyt’i Medhi.....	81
3.3. Sahâbeyi Medhi	89
3.4. Devlet ve Din Adamlarını Medhi	92
3.5. Şairleri Medhi	104
4. Mersiy	108
4.1. Arkadaş ve Hocalarına Yazdığı Mersiyeleler	109
4.2. Karısına Yazdığı Mersiye	118
5. Diğer Konular.....	122
5.1. İhtiyarlıktan Şikayet	122
5.2. Öğüt ve Hikmet	125
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	132
HASAN ALKADÂRÎ’NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ	132
1. Şekil Özellikleri	132
1.1. Şiirlerin Uzunluğu	132
1.2. Kaside Yapısı.....	135
1.2.1. Matla‘	137
1.2.2. Mukaddime	141
1.2.3. Teħalluş.....	149
1.2.3. Hâtime.....	152
2. Üslup ve Dil	155
2.1. Kelime Dağarcığı.....	156
2.2. Cümle Çeşitleri.....	159
2.2.1. Haber Cümleleri.....	160
2.2.2. İnşâ Cümleleri.....	161
2.3. Anlatım Yöntemleri.....	170
2.4. Edebî Sanatlar.....	173
2.4.1. Cinas	173
2.4.2. Teşbih.....	177
2.4.3. Telmih.....	180
2.4.4. İktibas.....	187

2.4.5. Tıbak	190
2.4.6.Mübalğa	192
2.4.7. Murâ'âtu'n-Nazîr	195
2.4.8. Tasvir	198
SONUÇ.....	203
KAYNAKÇA.....	206
EKLER.....	213

TRANSKRİPSİYON

ء	: ’	ض	: D, d
ب	: B, b	ط	: T, t
ت	: T, t	ظ	: Z, z
ث	: S, s	ع	: ‘
ج	: C, c	غ	: Ğ, ğ
ح	: H, h	ف	: F, f
خ	: Ĥ, ĥ	ق	: K, k
د	: D, d	ك	: K, k
ذ	: Z, z	ل	: L, l
ر	: R, r	م	: M, m
ز	: Z, z	ن	: N, n
س	: S, s	و	: V, v
ش	: Ş, ş	ه	: H, h
ص	: Ş, ş	ي	: Y, y

Bu çalışmada yukarıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

Bu sisteme ek olarak :

- 1) Harfitarifler cümle başında küçük yazılmıştır.
- 2) Kelime başında gelen ve harfitarifle kullanılan şemsî ve kamerî harflerin okunuşları belirtilmiştir. el-Ĥuzzî örneğinde olduğu gibi.
- 3) Birleşik isimlerin ve tamlamaların yazılışında Arapça okunuşları esas alınmıştır.
- 4) Arapça olduğu hâlde Türkçeleşmiş kelimelerin yazılışında transkripsiyona uyulmamıştır. Abdullah ve Mustafa gibi.

KISALTMALAR

b.	: ibn, bin
bkz.	: bakınız
h.	: hicrî
H.z.	: Hazreti
md.	: maddesi
m.	: miladi
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm tarihi
s.	: sayfa
ter.	: tercüme eden
thk.	: tahkik eden
ts.	: tarihsiz
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ÖN SÖZ

İnsan, duygusal bir varlıktır. O, bu duygularını farklı şekillerde ifade edecek donanımına sahiptir. Şiir bunlardan en önemlisidir. “*Bu yeryüzünde insanoğlu şairane mukimdir*”¹, diyor Freidrich Hölderlin. İnsan, diğer canlılardan farklı olarak yeryüzündeki var oluşunu ancak şiirle anlamlandırabilir.

Şiir aynı zamanda bir kültür taşıyıcısıdır. Belli bir şekle, ahenge ve ölçüye göre söylenen şiirler böylelikle asırlar sonrasına taşınabilmektedir. Bu nedenle dinî öğretiler, ahlak esasları, menkıbeler, toplumları etkileyen olaylar manzum bir şekilde söylenegelmiştir.

Şairler yazdıkları metinleri edebî sanatlarla süslemiş, sözü aleladelikten kurtarmış, âdeta kelimelere kaftan giydirmiştir. Onların şiirleri âşıkların kalplerine şifa, yolculara yoldaş, söz ehline hikmet olmuştur.

Sözü yormadan, incelikle, tartarak, etkili bir şekilde söyleme yetkinliğine erişen büyük şairlere her devirde ve her coğrafyada hürmet edilmiştir.

Şairin yaşadığı coğrafya ve toplumla ilgili derin bağları vardır. İlham kaynağı genel anlamıyla gözlemlendiği olaylardır. Şair; coğrafi, sosyal, kültürel, ekonomik ve daha birçok açıdan ele aldığı toplumu şiirlerinde kendince yansıtmaktadır. Şöyle ki aynı toplum içinde farklı bakış açıları, düşünceleri, yaşam biçimleri olan şairler bulunmaktadır. Biri toplumun hüznünü, acısını ve yoksulluğunu anlatırken diğeri zenginliği, sefahati, eğlenceyi anlatabilir. Bir şairi ve şiirini değerlendirirken bütün bu çevresel faktörleri ve şairlerin kişisel özelliklerini göz önünde bulundurarak doğru analiz yapılması gerekmektedir.

Arap edebiyatı İslam’dan önce olduğu gibi İslam’dan sonra da dünya edebiyatı içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bu köklü kültürel miras özellikle İslam’ın yükselişinden sonra farklı coğrafyalara yayılarak gelişmiş, diğer toplumların şiirini, kültürünü etkilemiştir. İslam coğrafyasında ilim dili Arapçaydı. Bu coğrafyalardaki birçok şair, İslam’a olan sevgileri ve Kur’an dilinin Arapça olması nedeniyle Arapça şiirler yazmıştır. Tabii ki bu sadece İslam’a olan sevgilerinden

¹ Ekrem Güzel, “Felsefenin Diyarında Şairane İkamet: Oruç Aruoba’nın Şiir ve Felsefe İlişkisi Üzerine Düşünceleri”, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute*. 67, (Ocak 2020), 269.

kaynaklanmıyordu, aynı zamanda Arap dilinin zenginliği ve edebî sanatları içermesiyle de ilgiliydi.

Çalışmamızın konusu olan Hasan Alkadârî (ö.1328/1910) Kafkasya havzasında yaşayan ve Arapça şiir yazan Müslüman şairlerdendir. Osmanlı'nın son döneminde yaşayan ve yaşadığı dönemde zorluk ve baskılara maruz kalan Alkadârî şiirlerinin tamamına yakını Arapça yazmıştır. Şairin Arapça dîvânı bulunmaktadır. Yaşadığı sürgün, uğradığı zulümler ve verdiği mücadele dikkate alındığında şairin ortaya koyduğu eserin kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Kafkas coğrafyasının siyasi ve kültürel değişimini anlamak için bu tür edebî metinlerin incelenmesi gerekmektedir. Eser bu nedenle çok önemlidir. *Dîvân*'ın incelenmesinin hem Kafkas kültür ve edebiyatına hem de Arap edebiyatına yönelik çalışmalara katkıda bulunacağını umuyoruz.

Çalışma **Giriş** ve üç bölümden oluşmaktadır. **Giriş**'te şairin yaşadığı dönem, coğrafya, siyasal ve kültürel durum ele alınmıştır. **Birinci Bölüm**'de şairin hayatı eserleri ve edebî kişiliğine temas edilmiş, **İkinci Bölüm**'de şiirlerin muhteva açısından analizi yapılarak *Dîvân*'da geçen şiirlerin konuları ele alınmıştır. **Üçüncü Bölüm**'de şiirler şekil, edebî sanatlar ve üslup özellikleriyle ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana destek olan, yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Muhammet Tasa'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Pervin Kasımoğlu

Konya-2024

GİRİŞ

1. Konu, Amaç ve Yöntem

Kafkasya tarih boyunca stratejik bakımdan önemli bir coğrafya olagelmıştır. Türk, Rus ve İran devletleri Kafkasya ve Dağıstan bölgesi üzerinde uzun yıllar hâkimiyet mücadelesi vermiştir. İslam'ın bölgeye hâkim olmasından sonra bölge halkı İslam kültür ve değerlerini benimsemiş, İslami bir yaşam tarzını benimsemiştir. Birçok âlim ve evliyanın çıktığı Dağıstan bölgesi Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte Rusya'nın işgali altına girmiştir. Cesur ve onurlu Dağıstan halkı Rus emperyalizmine karşı kendi özünü koruyarak İslam'ın öz değerlerine sahip çıkmıştır. Arapçayı resmî dil yaparak bu alanda eserler kaleme almışlardır. Şiir ve edebiyata yatkın olan bu halkın içinden nice şair ve edipler çıkmıştır. Emperyalizmin baskısı altında bile birçok Arapça dîvân ve eserler yazılmıştır.²Rusya'nın etkisi altında olan bölgelerde bu tür eserlerin ortaya çıkması son derece dikkat çekici ve takdire şayandır. Bu nedenle XIX. asırda Dağıstan'da kaleme alınan Arapça şiirler ve edebî metinler ayrı bir önem arz etmektedir. Dağıstan'da yazılan Arapça eserler üzerine ülkemizde yeterince çalışma bulunmamaktadır. Yıllarca Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan bu bölgenin kültür birikimi bizim için önemlidir. Edebî metinler üzerinden medeniyet izlerimizi sürerek hâlâ canlılığını sürdüren ortak değerlerimize ulaşacağımıza inanıyorum.

XIX. asırda Arapça eserler yazan birçok Dağıstanlı şair bulunmaktadır. Muhammed Tâhir el-Karahî, Hasan Alkadârî, Abdurrahmân el-Gâzikumûhî ve Abdullatif b. Muhammed ed-Dâğıstânî el-Huzzî bunlardan bazılarıdır. Âlimler ve şairler eserlerini genel olarak Arapça yazmıştır. Şiirlerini dîvân hâline getiren şairler olduğu gibi, birkaç şiir yazan şairler de olmuştur. Sonuçta kendi ana dili olmayan bir dilde şiir yazmak kolay değildir. Ancak bu şairlerin Arapça şiir yazmaları, Arap dili ve edebiyatına katkıda bulunmaları açısından önemli bir olaydır.³

² Magomedova, Zeynep Ahmeddibirovna, "İstoki Arabo Müslümskih Tradiçiy Dagestana XVIII- Naçala XIX vv", *Mahaçkala* Sayı 2 (2016), 435.

³ Kamran Abdullayev, "Kafkasya Arap edebiyatında Şeyh Şamil", *Trabzon İlahiyat Dergisi*, Sayı: 6 (2019), 73-92.

Hasan Alkādârî 1250- 1328/ 1834-1910 yılları arasında Dağıstan'da yaşayan bir şairdir. Yaşadığı devirde Rusya bölgesinde hâkim durumdaydı. Aynı zamanda bölge halkının ve yöneticilerinin Osmanlı Devleti ile ilişkileri ileri seviyedeydi. Şair, o dönemin siyasi çalkantıları içerisinde yaşamıştır. İşgal ve savaş yıllarında birkaç kez hapse atılmış ve sürgün edilmiştir. Her türlü sıkıntıyı yaşayan şair, şiirlerinde yaşadıklarını ve gözlemlerini anlatmıştır. Osmanlı sempatizanı olan Alkādârî yazdığı şiirlerde Osmanlı'ya ve padişahlara övgüler düzmüştür.⁴ Yaşanan tüm sıkıntılara karşın şair geleceğe dair derin umutlar beslemiş, bu umudunu yazdığı şiirlerle dile getirmiştir. Şair şiirlerini Arapça kaleme almıştır. *Dîvân*'ında edebî yönden güçlü şiirler bulunmaktadır.

Hasan Alkādârî ve *Dîvânu'l-Memnûn* adlı eseri üzerine yaptığımız bu çalışma alana önemli katkı sağlayacaktır. Çalışmanın konusu olan *Dîvânu'l-Memnûn*, Alkādârî'nin önemli eserlerinden biridir. Ömrünün sonuna doğru yazılan bu eser; edebî, biyografik ve tarihî yönlerden çok değerli bilgiler içermektedir. Eserde şairin tüm şiirleri bulunmamaktadır. Şairin uygun gördüğü şiirlerini *Dîvân*'a aldığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda *Dîvânu'l-Memnûn*'daki şiirleri edebî açıdan değerlendirirken Arap şiirine ait terimleri ve kavramları kullanacağız. Şiirleri yorumlarken şairin kültürel kaynaklarını, yaşadığı siyasal ortamı, sosyal şartları ortaya çıkarmaya çalışacağız.

Eserin çalışılmasında asıl amaç, şairin edebî kişiliğinin ortaya konması ve şiirlerin edebî açıdan incelenmesidir. Dolayısıyla varılan sonuçların Arap şiiri çalışmalarına bir nebze de olsa katkıda bulunacağına inanmaktayız. Diğer açıdan Dağıstanlı bir şairin Arapça kaleme aldığı eserin ilk kez kapsamlı şekilde incelenmesinin ülkemizde yapılacak Arap şiiri çalışmalarına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Çalışmamıza konu olan Arapça dîvânın ana dili Arapça olmayan biri tarafından yazılmış olması çalışmamızın önemini artırmaktadır.

Çalışma üç bölüm ve bir girişten oluşmaktadır. **Giriş** bölümünde Dağıstan'da yapılan Arapça şiir çalışmalarına genel bir bakış sunulmuş, bölgenin sosyal, siyasal

⁴ Hasan Alkādârî, *Dîvânu'l-Memnûn* (Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1913), 206-207.

ve kültürel durumu hakkında kısa bilgi verilmiştir. Bu bakış açısıyla ele alındığında bu bilgiler okuyucunun konuyu iyi anlamasına yardımcı olacaktır.

Birinci Bölüm'de şairin kimliği, ailesi, eğitimi ve şairliği üzerine bilgilere yer verilmiştir.

İkinci Bölüm çalışmanın en geniş alanıdır. Şiirler bu bölümde içerik bakımından incelenmiştir. Birçok konuda yazılan şiirler Arapça şiir çeşitlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu bölümde şiirlerin edebî yönlerinden ziyade içerikleri ve konuları ön planda tutulmuştur.

Üçüncü Bölüm'de şiirlerin şekil ve üslup özellikleri incelenmiştir. Şiirlerin uzunluğu, üslup, dil, kelime dağarcığı, cümle çeşitleri ve edebî sanatlar gibi alt başlıklar altında ele alınmıştır.

2. Kaynaklar

Çalışmamızın asıl kaynağı Hasan Alkadârî'nin *Dîvân*'ıdır. Şair en önemli şiirlerini bu eserinde toplamıştır. Şairin bu *Dîvân* dışında her ne kadar başka şiirleri olsa da bu çalışma kapsamına alınmamıştır. Diğer yandan *Dîvân* dışında çok az şiirin bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir. Çalışmada şairin *Dîvân*'ı dışında diğer kitaplarından da faydalanılmaya çalışılmıştır. Özellikle *Âsâr-i Dağıstan* adlı eserine çok atıfta bulunulmuştur. Tarih bilgisinin yanı sıra tarihe de ilgisi olan Alkadârî bu eserinde Dağıstan ve Kafkasya hakkında önemli bilgiler toplamıştır. Ayrıca şairin *Cîrâbu'l-Memnûn*, *el-Urzatu'l-Mehdiyye* adlı eserlerinden de yararlanılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce şairin hayatıyla ilgili araştırma yapılmıştır. Sonuç olarak şairle ilgili herhangi bir yüksek lisans ve doktora çalışmasının yapılmadığı tesbit edilmiştir. Bu ihtiyaca binaen çalışmanın esasları belirlenmiştir. Bu çalışmaya yöntem ve muhteva açısından Muhammed Tasa'nın *İbnu's-Semmân ve şiirleri* ve Mücahit Küçüksarı'nın *İbrâhîm Es-Sefercelânî ve şiirleri* adlı eserleri örnek teşkil etmektedir. Bu eserler şekil, yöntem, muhteva ve şiirlerin doğru başlıklar altında tahlil edilmesi gibi birçok yönden faydalandığımız temel çalışmalardır.

Çalışmanın başında Kafkasya'yı, özellikle Dağıstan'ı iyi anlamak için, ilgili birçok esere başvurulmuştur. Tarihî gerçekleri içeren bu eserler, Rusya işgalinde olan

bölgeyi anlatmaktadır. Burada da şairin kendi eseri olan *Âsâr-i Dağıstan*⁵ okuyucuya önemli tarihî bilgiler vermektedir. Dağıstan hakkında yazılmış önemli eserlerden biri de Şerafettin Erel'in *Dağıstan ve Dağıstanlılar* adlı eserdir. Bununla birlikte diğer tarihî olaylara ışık tutan ve bölge halkını anlatan başka eserler de bulunmaktadır: Firudin Bey Köçerli'nin (ö.1338/1920) *Klasik Azerbaycan Edebiyatı*, Ali Kayayev'in (ö.1361/1943) *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, Nevruz Yılmaz'ın *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, Molla Muhammed el-Yarâğî'nin (ö.1191/1777) *Âsâru's-Şeyh el-Yarâğî*, Abasguluğa Bakıhanov'un (ö.1263/1847) *Gülistani İrem*, Kamran Abdullayev'in *Nezir Durkili'nin Nüzhetü'l-Ezhân'ı Işığında Kafkasya'da İlmî ve Kültürel Durum*, Kamran Abdullayev'in *Şeyh Şamil'in Yazdırdığı ve Kendisine Gönderilen Mektuplar*, Muhammed Tahir al-Karahi'nin (ö.1297/1880) *Blesk Dgesntanskîh Sabel v Nekotorîh Şamil'evskîh Bitvah*. Bu eserler bölgeyi, tarihî olayları ve önemli şahısları anlamak bakımından çalışmaya büyük katkı sunmuştur.

Şiirlerin muhtevasının değerlendirilmesi, tenkit ve tahlili yönünden birkaç klasik kaynaktan yararlanılmıştır. Yazdığı Arapça şiirlere büyük katkısı olan bu eserler çalışmamızda ve şiirlerin değerlendirilmesinde büyük rol oynamıştır. Bunlar İbn Raşîk el-Şayravânî'nin (ö.456/1064) *el-'Umde fî Mehâsîni's-Şi'r ve Âdâbih*, Kudâme b. Ca'fer'in (ö.337/948) *Naḳdu's-Şi'r*, İbn Kuteybe'nin (ö.276/889) *eş-Şi'r ve's-Şu'arâ*, el-Kazvînî'nin (ö.739/1338) *et-Telḥîs fî Ulûmi'l- Belâğa*, Ebû Hilâl el-'Askerî'nin (ö.395/1005) *Kitabu's-Şinâ'ateyn*, 'Abdulḳâhir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078-79) *Delâilu'l-İ'câz*, Ali es-Sekkâkî'nin (ö.626/1229) *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserleridir. Çalışmada şiirlerin muhtevası, tenkit ve tahlil yönünden muasır çağda yazılmış birçok eserden de istifade edilmiştir. Bu eserlerin bir kısmı ülkemizde yazılmakla birlikte çoğunluğu yurtdışında kaleme alınmıştır. Özellikle Dağıstan ve Azerbaycan'da yazılan bu eserler şairin şiirlerini farklı yönden değerlendirmede yardımcı olmaktadır. Bu eserler kitap ve makalelerden oluşmaktadır. Bunlar: Ali Bulut'un *Belâgat-i Müyessera: Meânî-Beyân-Bedî'*, Pirsultanlı Sednik Paşa'nın (ö. 1434/2013) *Azerbaycan Şifahi Halk Şeiri ve Heca Vezninin İnkişaf Tarihi*, Andreyevna Borozdina Polina'nın *Dagestan v Zerkale Poyezii*, Kamran Abdullayev'in *Nezir Durkili'nin Nüzhetü'l-Ezhân'ı Işığında Kafkasya'da İlmî ve*

⁵ Kitap hakkında bilgi edinmek için çalışmanın 44.sayfasına bakınız.

Kültürel Durum, Aziz Abdulmiroviç Mirzabekov'in Problemi Periodizaçi Poetiçeskoye Tvorçestva Gasana Alkadari, Mustafa Çınar'ın Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi, Namik Atabeyli'nin Azad Şiir ve Onun Poetikası.

Sonuç olarak çalışmada kullanılan eserlerin güvenilir eserler olmasına dikkat edilmiştir. Klasik eserlere daha çok yer verilmeye çalışılmıştır. Klasik eserlerin yanı sıra, konuyla ilgili birçok kitap ve makaleye ulaşılmıştır. Bu eserlerden istifade ederken farklı konulara sapmamaya ve gereken bilgiyi almaya gayret edilmiştir.

3. XIX. Yüzyılda Dağıstan'da Arapçaya ve Arapça Şiire Genel Bir Bakış

Dağıstan'ın İslam ve İslam kültürüyle tanışması miladi VII. asra tekabül etmektedir. Bu tanışma XVI. asrın sonunda, Dağıstan halkının Müslümanlığı kabul etmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim Kraçkovski Arap dili ve edebiyatının Dağıstan'da yayılmasını iki zaman dilimine ayırmaktadır. Bunlardan ilki Arapların Kafkasya'ya gelip Dağıstan'ı fethetmeleri ile başlamış, diğeri de ilk Arap yerleşimcilerin Dağıstan'a yerleşerek orada kalmaları ve tedrici olarak Dağıstan kültürünü etkilemeleri olmuştur.⁶ Bölge Müslüman olduktan sonra İslam etkisi artmış, Müslüman olan Dağıstanlılar Arapça öğrenmiş, tercümler yapmış, Arapça telif eserler kaleme almışlardır. Arapçanın Dağıstan'da yaygınlaşmasında Kuzey Azerbaycan'ın da payı vardır. Dağıstan üzerinde kültürel etkisi olan Kuzey Azerbaycan'ın Arapça konusunda da etkisi görülmüştür. Dolayısıyla Arapçanın ülkede yaygınlaşması Arap ülkeleriyle olan ilişkilerin güçlendirmede ve onların kültüründen yararlanmada çok büyük rol oynamıştır.⁷ Dağıstan'da XII. yüzyıldan günümüze kadar gelen Kur'anla ilgili birçok el yazma eser bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bölgenin âlimleri başka konularda da el yazma eserler kaleme almışlardır. Onlardan biri 1331/1913 yılında yazılmış olan Muhammed al-Karâhi'ye⁸ ait Abdul Hüseyin er-Râzî'nin Arapça sözlüğüdür. XIV. yüzyıldan başlamak üzere Dağıstan kendi âlimlerini de yetiştirmeye başlamıştır. Dağıstan âlimleri Arapça ve diğ

⁶ Zeynep Ahmédđibirovna, "İstoki Arabo Müslümanских Tradiçiy", 435.

⁷ Şıhsaidov Amri Rızayeviç ve Arkadaşları, "Dagestanskije İstoriçeskie Soçineniya", *Nauka*, (1993), 29-30; Akamov Abusupyan Tatarhanoviç, "Rol Arabıskovo Yazıka i Müslümanşoy Kulturu v Stanovlenin i Razviti Hudojstvennih Tradiçiy Narodov Dagestana", *Vostokovedenie*, 4 (2011), 227.

⁸ Tam ismi Muhammed Tahir al-Karahi'dir. Şeyh Şamil'e yakınlığıyla bilinen bir isimdir. Döneminde Arap dili ve edebiyatı konusunda bilinen âlimlerdendir. bkz.. Muhammed Tahir Karâhi, *Blesk Dgesntanskih Sabel v Nekotorih Şamilevskih Bitvah* (Mahaçkala: Çev. Ve Tahk. T.Aytberova, 1990), 3.

ilimlerle ilgili konularda kitaplar telif etmeye başlamışlar.⁹ XVI. asırdan itibaren Arapçanın daha da yaygınlaşarak, konuşulur bir dil hâline gelmesiyle bölgede yeni bir dönem başlamıştır. Şöyle ki İslam'ın halk arasında hızlı bir şekilde yayılmasıyla beraber Arapçayı iyi bilen bir entelektüel çevre oluşmuştur. Kısa bir sürede bu entelektüel çevrenin okullar açıp eğitim vermesi sonucunda geniş bir literatür oluşmuştur. İslam hukuku, Arapçanın grameri (nahiv), tefsir, hadis, tasavvuf, tarih, mantık, ahlak, matematik ve astronomi üzerine birçok eser telif edilmiştir.¹⁰

Araplar tarafından fethedildikten sonra, Dağıstan'ın yerli halkı sadece dilden etkilenmekle kalmamış, aynı zamanda bu dilin kendine has olan kültürü ve bu dilde yazılan eserlerden büyük oranda etkilenmiştir. O dönemin popüler eserlerinden olan *Leylâ ve Mecnûn*, *Kelile ve Dimne*, *Binbir Gece Masalları* gibi eserlerin Arapça çevirileri Dağıstan'da genel bir kabul göerek okunmaya başlanmıştır.¹¹ Özellikle de Şeyh Şamil'in Dağıstan'da kurduğu İmamet Devleti'nin resmî dili Arapça olduktan ve yaklaşık otuz sene devam ettikten sonra zengin bir Arapça ilmi ve edebî literatür oluşmuştur.¹² Bunların tümü zamanla Dağıstan'daki yazarların eserlerinde kendi yerini bulmuştur. Arapçanın yaygınlık kazanmasıyla birlikte Dağıstan edebiyatı da bu dilde eserler vermeye başlamıştır. Tutulan arşiv ve kaynaklar Arapçaydı. Özellikle Arapça el yazmaları Dağıstan tarihi ve kültürü hakkında derin bilgiler vermektedir. Rusya yönetimindeki Dağıstan'da, Doğu dilleri olan Arapça, Farsça ve Türkçe eserler telif edilmiştir. Bu dillerde olan eserler, insanların asıl kaynaklardan yararlanmasını kolaylaştırmıştır. Tasavvuf üzerine yazılan birçok eser tasavvufun bölgede yaygınlık kazanmasını sağlamıştır. Yine bu dönemde tarih üzerine yazılan bazı eserler şöyledir: *Reyhânu'l-Hakâik*, *Derbend Name*, *Tarih-i Dağıstan*, ve *Vafku'l-Murâd*.¹³

İslam kültürünün yaygınlaştığı çoğu ülkelerde olduğu gibi Dağıstan edebiyatı da Arap edebiyatından büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu etkileşim şiir alanında açık bir

⁹ Z.M.Feyzullayeva ve Arkadaşları, "Vostok i Dagestan: Problemi Vzaimovliyaniya Kultur", *Soşialno Pedagogičeskiy İstitut*, (2014), 3.

¹⁰ Amri Rızayeviç ve Arkadaşları, "Dagestanskije İstoriçeskie Soçineniya", 29-30.

¹¹ Djamaluddin Murtazalieviç Malamagomedov, "Arabo-Dagestanskije Kulturniye Literaturniye Kontakti i ih Rol v Formirovanii Dorevolyuçionnoy Avarskoy Literaturi", *Zpu-Journal* 5 (2008), 5-6.

¹² Abdullayev, "Kafkasya Arap edebiyatında Şeyh Şamil", 76.

¹³ Amri Rızayeviç ve Arkadaşları, "Dagestanskije İstoriçeskie Soçineniya", 29-30.

şekilde ortaya çıkmaktadır. Kaleme alınan şiirlerde din, ahlak ve erdem esas alınmıştır. Şiirlerde insanın bu dünyadaki imtihanı, kaderi, iradesi, mücadelesi işlenmiştir. Diğer önemli bir yazışma türü ise ihvâniyyâttır. İhvâna, dostlara, kardeşlere yazılan metinler de önem arz etmektedir.¹⁴ Her ne kadar konu itibarıyla farklılıklar olsa da Dağıstan'da yazılan şiirler şekil, vezin ve üslup bakımından Arap edebiyatının koyduğu bir takım kurallara genel anlamda uymaktadır. Bu anlamda yazılan şiirler Halil b. Ahmed tarafından belirlenen aruz ilminin kurallarına göre yazılmıştır.¹⁵

Dağıstan'da en çok kullanılan şiir formlarından biri kasidedir. Kaside sözlükte “kastetmek”, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek”¹⁶ anlamlarına gelmektedir. Terim anlamında ise “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir.¹⁷ Bu tür ilk önce Arap edebiyatında görülmüş daha sonra diğer milletlerin edebiyatlarına geçmiştir.

Genel olarak kaside en az on beş, en fazla doksan dokuz beyitten oluşur. Beyitlerinin edebî yönden kusursuz, vezninin sağlam olması gerekir.¹⁸ Dağıstan'da kaside nazım şekliyle genellikle medhiyeler yazılmıştır. Bu anlamda Dağıstan'da ortaya çıkan kaside Arap edebiyatındaki kasideden farklılık arz etmektedir. Kasidenin içerik değiştirmesi kısa zamanda olmamıştır. Her kültür sanatını etkilediği gibi Dağıstan kültürü de şiir sanatına etki etmiştir. Aslında bu etkileşim çoğu zaman sanatın güzelliğini daha da artırarak farklı boyutlarıyla ortaya çıkmıştır. Klasik Arap edebiyatı kasidesi çöl, deve ve o ortamı anlatan şeylerden ilham alarak kurgulanmıştır.¹⁹ Dağıstan coğrafyasının ve siyasi ortamının farklılığı dolayısıyla kasidelerde mücadeleler, tasavvufî hayat tarzı ve kahramanlıklar yer almıştır.

¹⁴ Malamagomedov, “Arabo-Dagestanskıe Kultur”, 7-8.

¹⁵ Abdurrhman Özdemir, “‘Aruz İlmi’”, *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarihi ve Problemler* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015).

¹⁶ Hüseyin Elmalı, “Kaside”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), XXIV/562-563.

¹⁷ Elmalı, “Kaside”, XXIV/562-563.

¹⁸ Ebu Ali el-Hasan el-Çayravânî el-Ezdî İbn Raşîk, *el-'Umde fî Meḥâsîni 'ş-Şi'r ve Âdâbih ve Naḳdih*, thk. Muhammed Muḥiddîn 'Abdulḥamîd (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1981), I/188-189; Elmalı, “Kaside”, XXIV/562-563.

¹⁹ Mustafa Çınar, “Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 27(Bahar 2006), 27.

Nitekim yazılan kasidelerin çoğunda tarihî kahramanlıklar, özellikle de Şeyh Şamil'in mücadelesinden bahsedilmiştir.²⁰

Dağıstan'da yaygın olan diğer bir şiir türü hicivdir. Arapça yazılan şiirler arasında çok önemli bir yer işgal eden bu şiir türü o dönemde yönetici çevrelerin temsilcilerini, onların açgözlülüklerini, iktidar hırsını, kibirliliği ve benzeri konuları cesurca eleştirmek için kaleme alınmıştır. Hiciv türü şiirlerde sadece yöneticileri ve sosyal adaletsizliği eleştirmekle yetinilmemiş, aynı zamanda sözde din adamları da bu tür şiirlerin hedefi hâline gelmiştir.²¹

Tarih boyunca Kafkasya ülkelerinin birçok yabancı saldırılara maruz kalıp zulme uğradığı malumdur. Bu ülkelerden biri de Dağıstan'dır. Bilhassa XVII. yüzyıldan sonra Rusya'nın bölgeyi işgali ve soykırımda bulunması sonucu yerli halk çok kayıp vermiştir. Bunun ardından bölgede hüznün, gözyaşı ve keder eksik olmamıştır. Bunun uzantısı olarak Dağıstan'daki Arapça yazılan mersiye türü şiirler bu sahneleri yansıtmada ve bu işkencelerin sonucu kaybolan insanları anmada bir ifade yöntemi olmuştur. Ölen kişiler için yazılan mersiyeler çok yaygınlık kazanmıştır. Hatta bu işi meslek hâline getirip para ile mersiye yazan şairler ortaya çıkmıştır. Zenginler büyük bahşişlerde bulunarak ünlü şairlere babaları ve yakınları için mersiye yazdırıyorlardı. Bu anlamda mersiyeye bir gelir kapısı olarak başvuruluyordu.²²

Dağıstan'da Arapça kaleme alınmış şiir türlerinden biri de ihvâniyyâtır. ihvâniyyât türü şiirler; dostluk, dostluk meclislerine davet, tehniyet, taziyet, icazet ve benzeri şeyleri konu edinmiştir. Bu şiirler genellikle karşılıklı yazılmaktaydı. Mesela dostunu meclise şiir yazarak davet eden bir şair, kendisi de dostu tarafından şiirle davet edilmekteydi. Dolayısıyla ihvâniyyât şiirlerinde dostlar birbirlerini karşılıklı bir şekilde överlerdi.²³ Durum böyle olunca da Dağıstan'da fahr türü şiirlere neredeyse hiç rastlamamaktayız. Yazılan ihvâniyyât şiirleri aynı zamanda dostları övme gibi

²⁰ Malamagomedov, "Arabo-Dagestanskije Kultur", 7-8.

²¹ Malamagomedov, "Arabo-Dagestanskije Kultur", 7-8.

²² Malamagomedov, "Arabo-Dagestanskije Kultur", 7-8.

²³ Nâsif İmîl, *Ervau 'ma Kıla fi'l-Ihvâniyyât* (Beyrut: Dâru'l-Cîli, 1996), 5.

içeriğe sahip olduğu için şairlerin övme ve övülme isteklerini de karşılamış oluyordu.²⁴

İslam sonrası Arap edebiyatının içeriği büyük ölçüde değişmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri İslam'ın hayatın her alanına nüfuz etmesi, inananların hayatını çepeçevre kuşatmasıdır. İslami yaşam tarzı kaçınılmaz olarak edebiyatı da etkilemiştir. Kur'an, hadis, tefsir gibi İslami ilimlerle uğraşan âlimlerin yazdığı şiirlerde elbette bu kaynakların etkileri görülmektedir. Bunlara bağlı olarak şiirlerin ana damarlarından biri de zühdiyattır. Dağıstan'da zühd konusunda birçok şiir yazılmıştır. Birçok mutasavvıfın yetiştirdiği coğrafyada nitekim birçok tasavvuf erbabı kendi düşüncelerini, fâni oluşlarını, Allah'a olan acizyetlerini şiirlerinde bariz bir şekilde ifade etmişlerdir.²⁵

Dağıstan'da Arapça eğitimin ve edebiyatın güçlenmesi XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyıl arasına tekabül etmektedir. Bu tarihlerde tam anlamıyla Arapça yazılan dîvân ve uzun kasideler bulunmaktadır. Yazılan dîvânlardan biri de çalışmanın konusu olan Alkadârî'nin *Dîvânu'l-Memnûn* adlı eseridir. Ondan öncesine bakıldığında Alkadârî'nin etkilendiği kişilerin babası, dedesi, Muhammed Tâhir el-Karahî, Murtaza Ali el-Uradî²⁶ ve Şeyh Şamil'in damadı Abdurrahmân el-Gâzikumuhî²⁷ gibi büyük âlimler olduğu görülmektedir. Alkadârî'nin dedesi Şeyh el-Yarâgî Dağıstan'da zâhirî ilimlerde eğitim veren ilk âlimlerden biridir. Daha sonra hem arkadaşı olan hem de öğrencisi olan Muhammed Efendi Şirvânî'den Nakşibendi tarikatı üzerine icazet alarak Dağıstan'da zâhirî ilimler yanında bâtinî ilimleri de

²⁴ Malamagomedov, "Arabo-Dagestanskije Kultur", 9-10.

²⁵ Andreyevna Borozdina Polina, "Dagestan v Zerkale Poyezii", *Literaturovedenie* 20 (2014), 194-195.

²⁶ Şeyh Şamil Ruslara teslim olduğunda Şeyh Şamil'in baş kadısıydı. Tanınmış bilim adamı el-Uradî içtihadı, tefsirde ve siyer ilminde önde gelen âlimlerdendi. Arapçayı ileri seviyede bilen el-Uradî h.1865 tarihinde vefat etmiştir. bkz.. Nezir Durkelî, *Nüzhetu'l-Ezhân fî Terâcimi Ulemâi Dağıstan*, çev. Amri Rızayevîç Şıhsaidov (Moskva: Mardjani Publishing House, ts.), 115.

²⁷ "Abdurrahmân b. Seyyid Cemâleddîn Gâzikumûhî, Şeyh Şamil'in damadı ve müridlerindedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi bulunamadı. Gazavât döneminde Ruslara karşı savaflara katılmış, Şeyh Şamil ile birlikte Gunib'te Ruslara teslim olmuştur. Daha sonra Şeyh Şamil'in tüm aile fertleri ile birlikte Rusya'ya sürgüne gönderildi. Sürgünden sonra Gâzikumuk bölgesinin kadısı görevine getirildi. 1318/1900 yılında Gâzikumuk'ta vefat etti. Abdurrahmân Gâzikumûhî, Şeyh Şamil ve Gazavât hakkında birincil kaynakların müellifi olmasına rağmen, bu kaynakların ciddi bir kısmı Sovyet döneminden sonra ortaya çıkarılmıştır...Eserleri: *Hulâsatu't-Tafsîl'an Ahvâli Şamuyil, Tezkiretu Abdurrahmân b. Ustâz Şeyhu't-Târîka Cemâluddîn el-Hüseynî fî Beyâni Ahvâli Ahâlî Dâğıstân ve Çeçen, Sukûtu Dağıstan ve Çeçen bi-Yarâ'i Âl-i'Usmân fî Seneti 1877, Mecmûu'n-Nefs*" bkz. Kamran Abdullayev, "Şeyh Şamil'in Yazdırdığı ve Kendisine Gönderilen Mektuplar", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 49 (Haziran 2018), 137.

tedris etmeye başlamıştır. Şeyh el-Yarâğî'nin ününü duyan insanlardan bir kısmı zahiri ilmi, bir kısmı da bâtinî ilmi tahsil etmek için Dağıstan'a onun yanına geliyorlardı. Gâzi Muhammed Efendi ve Şeyh Şamil Efendi de onlardan ikisidir.²⁸

Şeyh el-Yarâğî de Arapça şiir yazan âlimlerden biridir. Kendisi *Âsâru 'ş-Şeyh el-Yarâğî* adlı eserinde şiir ve mektuplarını toplamıştır.²⁹

Alkadârî'nin ilham aldığı diğer önemli kişilerden biri de babasıdır. Küçük yaşlardan itibaren babasından Kur'an ve Arapça eğitimi alan Hasan Alkadârî şiir yazma konusunda babasından çok etkilenmiştir. Nitekim *Dîvân*'ında arkadaşlarının ona yazdığı övgülerde babası Abdullah'ı “edîb” şeklinde övmektedir.³⁰ Alkadârî birçok âlime ihvâniyyât türü şiirler yazmıştır. Manzum mektup yazmak o kadar yaygın hâle gelmiştir ki artık dinî sorular bile şiir şeklinde sorulup yine bu sorulara şiirle yanıt verilmekteydi. Bunun dışında, yazılan şiirlere *taştir* ve *taħmîsler* yapılmaktaydı.³¹ Çalışmamızda yeri geldikçe Alkadârî'nin manzum mektuplar yazdığı âlim ve ediplerin isimlerine değinilecektir. *Dîvân*'ında bahsetmeyip üzerine yazdığı taħmîsle güzel bir muħammes ortaya koyan Hasan Alkadârî taħmîsini *er-Ravzatu'n-Nediyye fî Medhi Hazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye*³² adlı eserin üzerine yazmıştır. Eserin yazarı Abdullatif b. Muhammed ed-Dâğıstânî el-Huzzî'dir.³³ Eser Kafkasya'da yaygın kullanılan muħammes şiir türlerinden biridir.

4. Dağıstan'ın XIX. Yüzyıldaki Genel Durumu

Yaygın görüşe göre Dağıstan kelimesi Türkçe **dağ** kelimesiyle Farsçadan geçen **istan** ekinin birleşmesinden oluşmaktadır.³⁴ Romalılar Dağıstan'a “Albanya” demiştir. Bölgenin adı, klasik İslam eserlerinde “Cebeli Kaf” (Kaf Dağı), “Cebelü'l-Elsine”(Lisanlar Dağı), “Cebel-i Memleketü'l-Etrak” (Türk Ülkesinin Dağı), “Cebel-i Kubuç” (Kubuçların Dağı), “Cebel-i Lan” (Alanların Dağı), “Babü'l-Ebvab” (Kapılar Kapısı) gibi isimlerle adlandırıldığı görülmektedir. Hazar Deniziyle

²⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 3-5.

²⁹ Molla Muhammed el-Yarâğî, *Âsâru 'ş-Şeyh el-Yarâğî* (Timurhan: el-Matbaatu'l-İslâmiyye,1910), 4.

³⁰ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 35.

³¹ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 102.

³² Alkadârî Hasan, *el-'Urzatu'l-Mehdiyye li'r-Ravzati'n-Nediy* (Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1905), 2-3.

³³ Abdullatif b. Muhammed ed-Dâğıstânî Huzzî, *er-Ravzatu'n-Nediyye fî Medhi Hazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye* (İstanbul, 1889), 2.

³⁴ Amri Rızayevîç Şihaidov vd., “Arabiskaya Rukopisnaya Kniga v Dagestane”, (2001), 5; Ziya Musa Bunyatov, “Dağıstan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara, 1993), VIII/404.

Karadeniz arasında bulunan Kafkas Dağlarının neredeyse yarısı Dağıstan'ın sınırları içerisinde bulunmaktadır.³⁵ Kafkasya'nın en önemli coğrafi bölgelerinden birinde yer alan Dağıstan, bugün Rusya'nın kontrolü altındadır.³⁶ Dağıstan'a komşu olan ülkeler; Azerbaycan, Kalmuk Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan, Çeçenistan'dır. Sınırlarının bir kısmında Hazar Denizi vardır.³⁷

Bölgede birçok etnik yapı olduğu için birleştirici temel noktaların en önemlisi İslam'dır. Dağıstan'ın İslam diniyle tanışması İslam'ın erken dönemlerine tekabül etmektedir. Miladi VII. yüzyılda başlayan fetihler sonucunda Derbend fethedilmiş olsa da bu fetih kalıcı olmamıştır.³⁸ Derbend'in fethi için ilk görevlendirilen komutan Surâka b. Amr'dır. Surâka'nın peşinden bölgeyi fethetmek üzere görevlendirilen komutanlar Abdurrahman b. Rebîa el-Bâhilî ve Selmân b. Reb'ia'dır. Belencer'e kadar ilerleyen Selmân b. Reb'ia daha ileri gidemeden geri çekilmiştir. En son Emevî Halifesi Hişâm b. Abdilmelik devrinde (105-106/723-744) halifenin kardeşi Mesleme, bölgeyi fethederek orayı Daru'l-İslam ilan etmiştir.³⁹

Miladi XIX. yüzyıla kadar Dağıstan'da İslam, geniş bir şekilde yaygınlık kazanmıştır. Bölgede Arapça yaygın olarak kullanılmış, yazılan Arapça eserlerle ilmî ve edebî alanda zengin bir literatür oluşmuştur. Fakat XVIII. yüzyılın başlarında Rusya'nın bölgedeki askerî üstünlüğü artmış, XIX. yüzyılının sonuna doğru Rusya Dağıstan'ı işgal etmiştir.⁴⁰

Rusya'nın bölgeyi işgal girişimleri karşılıksız kalmamış, birçok Dağıstan âlimi ve mücahidi işgale direniş göstermiştir. Sağlam bir imana sahip olan mücahitler kendilerinden sonraki nesilleri de aynı inanç ve bilinçle yetiştirmek için mücadele etmişlerdir.

³⁵ Erel Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1961), 1-2.

³⁶ Ali Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan* (Ankara: Grafiker, 2012), 9.

³⁷ Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404.

³⁸ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 9.

³⁹ Hasan Alkadârî, *Âsâru Dağıstan* (Peterburg, 1903), 29; Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404; Şıhsaidov vd., "Arabiskaya Rukopisnaya Kniga v Dagestane", 5-6.

⁴⁰ Şıhsaidov vd., "Arabiskaya Rukopisnaya Kniga v Dagestane", 5-6; Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404.

4.1. Siyasi Hayat

XVIII. yüzyıldan itibaren artık Rusya Kafkas bölgesine nüfuz etmiştir. Ne var ki bir türlü Kafkasya halkını kendi emirlerine boyun eğdirmede başarılı olamamıştır. Diğer yandan, Fransız İhtilali sonrasında merkezî yönetime el koyan Napolyon Bonapart'ın emperyal faaliyetleri Rus Çarlığı tarafından yakından takip ediliyordu. Bu tür ihtilalin diğer ülkelere de yayılması tehlikesi bulunmaktaydı. Rus Devleti bu durumdan endişe etmekteydi. Nitekim XVIII. yüzyılın sonlarında Kafkasya'nın birinci ihtilal savaşları bitmişti. Bu durum Dağıstanlı İmam Şeyh Mansur'un⁴¹ tutuklanarak zindana atılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu, Dağıstan halkı arasında büyük üzüntüye sebep olsa da halk bağımsızlık mücadelesinin sürdürülebilmesi için yeni plan ve stratejiler geliştirilmiştir.⁴²

Rusya XIX. yüzyılda Fransa ile savaş hâlindeydi. 1806 yılında patlak veren Osmanlı Rus Savaşı ile bir cephe daha açılmış oldu. Tüm cephelerde yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusu sadece bazı kalelerde dirayetli komutanlar sayesinde gösterilen gayretli savunma taktikleriyle direniş gösteriyordu. Sonuç olarak Osmanlı yenildi ve 28 Mayıs 1812'de Bükreş Antlaşmasıyla Osmanlı-Rus Savaşına son verildi. Doğal olarak Rusya bu savaşlarla mücadele ederken Kafkasya taarruzlarına karşı yeterince askerî birlikler gönderemiyordu. Diğer yandan Rusya, Dağıstan'da yarı feodal bölünmeleri bir fırsat bilerek beylikler arasındaki birliği önlemeyi başarmıştır. Dağıstan'da ağırlık merkezi oluşturan Avarya'da hanlar Ruslarla beraber hareket ediyorlardı. Dağıstan'da dinî inancın güçlü olduğu ve birliği koruduğu göz önünde bulundurarak bölgede bulunan Rus beşinci ana kolunun esas amacı halkın dinî inancını zayıflatmak ve ahlakını bozmaktı. Bu propagandalar sadece

⁴¹ İmam Mansur adıyla şöhret bulmuş bir mücahittir. Asıl ismi Uşurman'dır. 1722'de Çeçenistan'ın Elda köyünde doğmuştur. Osmanlı tarafından resmî görevliler gönderilerek İmam Mansur'un harekâtı tetkik edilmiştir. Antep ulemasından Seyyit Halil Efendi iki yüz talebesiyle beraber mücadele etmek için İmam Mansur'a katılmıştır. İmam Mansur 1783'te ilk defa Kafkasya'da dağlı kabileleri Ruslara karşı birleştirmeye çağırarak mücahit bir şahsiyettir. Ruslara karşı ilk zaferini 1785'te aldı. Savaşta elde ettiği topları Osmanlı paşasına gönderdiğini bildirmiştir. Anapa'da Osmanlılarla Rusların çatışırken İmam Mansur yaralanarak esir alınır. Her ne kadar Osmanlı, İmamı Ruslardan geri almaya çalışsa da başarısız olur. Ve üç yıl hapiste kaldıktan sonra İmam Mansur 1794'de vefat etmiştir. Bak: Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 114; Abdul Ali Aliyev, *Dağıstan'da Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Dinler Tarihi Araştırması* (Kayseri: Basılmamış Doktora Tezi, 2015), 39-40.

⁴² Nevruz Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş* (İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016), I/454.

Dağıstan'da değil Kafkasya'nın birçok yöresinde yürütülüyordu. Ancak Rusya'nın bu casusluk hareketleri çok geçmeden deşifre olunarak yeni bir inhilale gidildi. Böylece daha sonra 60 yıl devam edecek olan Kafkas İstiklal Mücadelesine zemin hazırlanmış oldu.⁴³

Dağıstan'da İmam Mansur'un ölümünden sonra yerine Gazi Muhammed geçti. Gülistan Antlaşması onun zamanında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya Dağıstan'ı ilhak etmiştir.⁴⁴ Gülistan Antlaşması ile Azerbaycan toprağı Karabağ'ın Gülistan denilen yerinde Rusya ile İran arasında yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre İran; Gence, Karabağ, Talış, Şeki, Şirvan, Bakü, Kuba ve Derbend Hanlıklarını aldı. Dağıstan'ın tümü, Gürcistan ve ona sınır olan ülkeleri de Rusya'ya bıraktı.⁴⁵ Dağıstan'da bu antlaşmaya karşı çıkıp Ruslarla mücadele eden halkın mukavemet gücü devam etmekteydi. Gazi Muhammed 1832'de Rus ordusuyla çarpışırken şehit oldu. Yerine Hamzat Bey⁴⁶ geçti. O da ölünce imamlığa Şeyh Şamil geçti. Mücadeleyi daha da güçlendiren Şeyh Şamil, tam yirmi beş sene Ruslara karşı savaştı.⁴⁷ Önderliği zamanında Dağıstan'da İmamet Devleti'ni kurdu ve devletin resmî dilini Arapça yaptı.⁴⁸ 1859'da Rus generali Baryatinski kumandasındaki askerî saldırıya teslim olmak zorunda kalmıştır. Şeyh Şamil teslim olduktan sonra Ruslar bölgesel beyleri destekleme kararı alarak idareyi askerî valilere bıraktılar.⁴⁹

Ruslar bölgeyi işgal ettikten sonra da direniş hareketleri devam etmiştir. Fakat bu arada Rusya'nın istilasından kurtulmak için Osmanlı Devleti'ne göç etmek zorunda kalan çok fazla Müslüman olmuştur. Şeyh Şamil'in Ruslar tarafından ele geçirilmesi ile beraber "gazavât" hareketi de dağılmış oldu. Rus askerî birliklerine girmek, Rus devlet idarelerinde görev yapmak gibi zorluklarla yüzleşince Müslümanların tercihi göç yönünde olmuştur. 1864 yılı en yoğun göç hareketinin

⁴³ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/458-459.

⁴⁴ Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404.

⁴⁵ Abbasgulu Ağa Bakıhanov, *Gülistani İrem* (Bakü: Berpaneşr, 2010), 229.

⁴⁶ Babasının ismi İskenderbek'tir. Avar bölgesindeki Hunzah köyünde 1789 senesinde doğmuştur. Yerli bilim adamı Muhad efendiden ilim öğrenmiştir. Aktiv olarak özgürlük hareketlerine katılmış ve birinci imamın yanında yer almıştır. İmam Gazi Muhammed'in ölümünden sonra imam seçilmiştir. 1833-1834 senelerinde ayaklanmaya öncülük etti. 1834 de Hunzahı ele geçirdi ve yine aynı sene Hanın destekçileri tarafından öldürüldü, bkz.. Durkelî, *Nüzhetu'l-Ezhân*, 88.

⁴⁷ Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404.

⁴⁸ Kamran Abdullayev, "Kafkasya Arap Edebiyatında Şeyh Şamil", *Trabzon* 6 (2019), 1-2.

⁴⁹ Musa Buniyatov, "Dağıstan", VIII/404.

yapıldığı senedir. Göç edenler Osmanlı Devleti tarafından Anadolu ve Rumeli’de iskân edilmişlerdir.⁵⁰

İdare askerî valilere bırakıldıktan sonra köylerde mahkemeler kurularak gaziler ve naibler atandı. Fakat Dağıstan’da ayaklanma ve direnişler devam etmekteydi. Bu direnişleri Rus askerleri bastırıyorlardı. Alkadârî “*Âsârî Dağıstan*” adlı kitabında bu olaylardan bahsetmektedir. Dağıstan’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle birlikte böyle direnişlerin olduğunu bildirerek o dönemde Car nahiyesinden Murtuz adlı bir şahsın Rus bir generali öldürdüğünü anlatmaktadır. Yine Tabasaran’ın kuzeyinde halkın ayaklanarak Rus devlet karargahına saldırı yaptıklarını yazmaktadır.⁵¹

Alkadârî’nin yaşadığı dönem tam da bu siyasi ve askerî olayların döndüğü zamana tevafuk etmektedir. Olaylara bizatihi şahitlik ederek onlara eserlerinde yer vermiştir. Hasan Alkadârî’nin yaşadığı olayları kaleme alması sayesinde günümüze birçok değerli bilgiyi aktarmıştır. Nitekim kendisi doğmadan önce, babası Rus rejiminden korunması için dedesi Şeyh Yarâğî ile beraber Avar nahiyesine hicret etmiştir. Hasan Alkadârî, Rusların bölgeye gelerek nasıl güçlendiklerini, Türklerin topraklarına nasıl göz diktiklerini ve Kafkasya’daki Müslümanlara saldırarak onların topraklarını nasıl ele geçirdiklerine bir şiirinde değinmektedir:⁵² [Mütেকârib]

بُشُوَّةَ بَحْرٍ وَ شَوْكَةَ بَرٍّ	وَ سَحْرَكَ الْإِمْبِرَاطُورُ بَطْرُ
فَطُورًا يَجْرٍ وَ طُورًا يَجْرٍ	وَ كَمَ سَاسَ مِنْ بَعْدِهِ الرُّوسُ فِيكَ
هُنَا وَاسْتَرَادُوا الْقُوَى وَالْقَدْرَ	إِلَى أَهْمِهِمْ شَدَّدُوا أَرْزُهُمْ
يَطِيقُ مِنْ دَوْبِهَا هُمْ مُزْدَجْرُ	فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَ لَمْ
وَ هُمُّوا بِدَوْلَتِهَا أَنْ تَضُرَّ	وَ لَاطَمَتْ أَمْوَاجُهُمْ أَرْضَ تُرْكٍ
عَزَائِمَ بَغِي عَلَيْهَا وَ ضُرَّ	وَ أَلَقُوا إِلَى أَهْلِ جَزِيَّتِهَا
يُصَابُوا فَتَغَشَى الْمَرَايَا كَدْرُ	فَصَالُوا عَلَى الْمُسْلِمِينَ لِكِي

⁵⁰ Ferhat Berber, “19. Yüzyılda Kafkasyadan Anadoluya Yapılan Göçler”, *Karadeniz Araştırmaları*, 31 (Güz 2011), 21.

⁵¹ Alkadârî, *Âsârü Dağıstan*, 214-215.

⁵² Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 120.

كَمَا قِيلَ يَسْهَلُ صَيْدُ السَّمَكِ إِذَا كَانَ فِي مَائِهِ مُنْكَدِرٌ
وَ إِذْ هَمَّ ذَنْبٌ بِأَكْلِ الْمِعَازِ تَعَلَّلَ أَنَّهُ بِالْمَاءِ كَدِرٌ
فَلَا حَتَّ مُحَارَبَةُ الدَّوَلَتَيْنِ بَعَامٍ يُأْرِخُهُ صَدَّ غَرٌ
وَ أَوْقَدَتِ النَّارَ فِي كُلِّ حَدٍّ وَ حَقَّ الْقَضَاءُ وَ تَمَّ الْقَدَرُ

Rus İmparatoru Petro deniz ve kara kuvvetlerini senin emrine verdi.

Ondan sonra nice Rus sana kâh zorla ve kâh zorbalıkla hükmetti.

Onlar güçlerini sağlama aldılar, kuvvetlerini ve kıymetlerini artırdılar.

Bölgenin sınırlarında casusluk yaptılar, kimsenin gücü de onları engellemeye yetmedi.

Bu dalga Türk sınırına da vurdu, devletine zarar vermek istedi.

Karşı çıkan ve onlara zarar verenlere cizyeyi getirdiler.

Elde etmek için Müslümanlara saldırdılar ve aynaları bulanıklık sardı.

Şöyle bir söz vardır; Bulanık suda balığı avlamak kolaydır.

Kurt, keçiye yemek istediğinde bulanık suyu fırsat bilir.

صدَّ غَرٌ (sadğar) ⁵³yılında iki devlet arasında savaş çıktı.

(Bu savaş) her sınırda ateşi alevlendirdi, böylece kaza ve kader tamamlanmış oldu.

Hayatı boyunca Ruslar tarafından çeşitli işkencelere maruz kalan ve sürgün edilen Alkadârî birçok âlim gibi o da dönemin siyasi çalkalantılarından olumsuz yönde etkilenmiştir. Alkadârî *Dîvânu'l-Memnûn* adlı eserinde yaşadığı siyasi baskıları ve zulümleri de anlatmaktadır. Şöyle ki, 1294/1878 senesinde Osmanlı Devleti'ne tabi olan bölgelerde Hristiyanlar ayaklanır. Güya Hristiyanları savunma için Rus ordusu devreye girerek Romanya, Bulgaristan ve Karadağ gibi birçok bölgeyi Ruslar kontrol altına alırlar. Bununla beraber iki devlet arasında çıkan savaş farklı mecralara kaymaktadır. Rusya Dağıstan'daki Müslümanları, Osmanlı

⁵³ Ebcet harflerle hicri 1294 senesini karşılamaktadır.

Devleti'yle savaşımaya zorlar. Müslümanlardan çoğu bundan kaçarak savaşa katılmaz. Bunu din kardeşlerine karşı bir savaş olacağını düşünerek bir kısmı savaşa katılmamak için Osmanlı'ya hicret ederler. Bu esnada Ali Bek isminde Çeçen bir Müslüman hacdan dönerken İstanbul'da Osmanlı'nın bazı büyükleriyle görüşür. İstanbulda Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Muhammed Efendi'den bir mektup alır. Geri dönünce halkı ayaklandırmak için oradan aldığı sözü ve mektubu halka iletir. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğunu ve Rusları yendiğini anlatan Ali Bek halkı ayaklanmaya ve içten Osmanlı Devleti'ne yardım eli uzatmaya çağırılmaktadır. Bu çağırının etkisi büyük olur. Suğur köyünde ayaklanmanın merkezi birkaç mücahit tarafından başlatılır. Daha sonra bu ayaklanmaya başka köy ve nahiyeler de katılır. Ruslarla çatışan gazavâtçılar pek çok Rus askerini öldürseler de sonunda Rus ordusuna yenilerek Rus askerleri tarafından katledilirler. Korkuya kapılan Rusya ayaklanmanın tekrar canlanacağından endişe ederek suçlu suçsuz birçok kişiyi zindana atar. Onlar arasında Alkadârî de yer almaktadır. Alkadârî bu ayaklanmayı talihsiz bir olay şeklinde görür. Kendisi de şiirinde olayın bazı yönlerini kaleme almıştır⁵⁴: [Mütekârib]

عَلَى دَوْلَةِ الرُّوسِ بَعِي ظَهَرَ	وَ فِي حَيْصَ وَبَيْصَ مِنْ أَهْلِ جِيْجَانِ
وَلَكِنْ مَضَى مِثْلَ مَاضٍ يَدْرُ	بِتَدْبِيرِ حَاجِ عَلِي بِيكَ سَمَهُ
سَرِيْعِ الْوُثُوْقِ بِكُلِّ حَبْرٍ	وَ أَهْلُ دَاغِسْتَانَ غِرَّ كَرِيْمٍ
مِنْ أَهْلِ جِيْجَانِ لِيَتْرَكَ هَجْرُ	أَتَى كُتْبَاءَ نُغُورَ رَجُلٍ
رَسُولُ بِأَمْرِ الْكِبَارِ سَقَرُ	حَكَى أَنَّهُ ثُمَّ عَبَّاسَ بِشَا
عَلَى الرُّوسِ حَتَّى يَتِمَّ الْوَطْرُ	مُرَادُهُ سَعِي لِيَنْغِي هُنَا
لِسَانَ ابْنِ سَمُوَيْلِ أَفْنَدِي سَطْرُ	وَ أَظْهَرَ فِيهِ الرِّسَائِلَ مِنْ
عَلَى الرُّوسِ دَوْلَةَ تُرْكٍ نَصْرُ	وَ بَشَّرَ أَنَّ إِلَهَ الْوُورَى
وَ بَشَا وَ عَسَكَرُهُ بِالْأَنْزُرُ	وَ أَنَّ ابْنَ سَمُوَيْلِ يَأْتِي هُنَا

⁵⁴ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 120-122.

وَيَأْتُونَ بِالنَّفْدِ وَالْأَسْلِحِ
 يُقِيمُونَ فِيهَا هُنَا حَاكِمًا
 بِأَحْبَابِهِ طَابَ أَهْلُ تُعُورَ
 فَمِنْ أَجْلِهِ بَايَعُوا بَعْتَةَ
 فَأَعْلَنَ فِي بَدْءِ شَهْرِ الصِّيَامِ
 وَبَايَعَهُ بَعْضُ أَهْلِ عَمُوقَ
 فَأَقْبَلَ جَمُوعَهُمْ مُهْرَعِينَ
 وَهُمْ بِقَلْعَةِ رُوسٍ هُنَاكَ
 وَجَاوَزَ أَلْفًا وَفُودَ عَمُوقَ
 وَأَوْقَدَتِ النَّارُ فِي الْمَعْرَكَةِ
 أَصَمَّ الصَّوَاعِقُ فِيهَا الْأُذُنَ
 وَفَارَقَ الْأَرْوَاحَ أَجْسَادَهَا
 فَلَمْ يَبْقَ فِيهَا مِنَ الرُّوسِ حَيٌّ
 وَضُوعِفَ فَتَلَى عَمُوقَ هُنَاكَ
 وَمِنْ بَعْدِهِ سَوَّدُوا جَعْفَرًا
 وَكَانَهُ ظَنَّ أَنْ قَدْ يَسِيلُ
 تَوَلَّى اسْمَ حَانَ وَأَبْدَى الْأُمُورَ
 سَرَى نَحْوَ سَرْحَا وَفَبَا إِلَى
 وَمِنْهَا إِلَى يَنْغِي كُنْتَ إِلَى
 وَوَأَفَقَهُ أَهْلُ كِلِ الْفَرَى
 وَوَأَفَقَهُ أَهْلُ أُخْتِي كَذَا
 أَفْلَعَهُ دَرَبِنَدَ هَلْ تَعْرِيفِينَ
 تَبَيَّنَ أَنَّ الْأَسَاسَ حَيَالُ

وَجُنْدٍ وَجَمُوعٍ مَا يَفْتَقِرُ
 يَسِيرُ عَلَى الشَّرْعِ خَيْرَ السَّيْرِ
 وَأَهْلُ طَلِيطَ عَلَى مَا اشْتَهَرُ
 مُحَمَّدَ الْحَاجِّ بَيْعَ الْعَرَزُ
 حُكُومَتَهُ وَاللِّوَاءَ نَشَرُ
 وَنَادَى الْفَرَى وَجَمُوعًا حَشَرُ
 لِحَبْسِ النَّجَانِيكَ مَعَ مَنْ وَرَزُ
 وَدَكَانِ حَمْرٍ عُثُولًا حَمْرُ
 وَاللُّرُوسِ حَمْسُونَ كُلُّ النَّقْرِ
 وَفِي الطَّرْفَيْنِ الْقِتَالُ اسْتَحْرُ
 حَطَّفَ مِنْهَا الْبُرُوقُ الْبَصَرُ
 كَالْأَطْيَارِ حِينَ انْقِلَاعِ الشَّجَرُ
 وَمِنْ قَلْعَةِ حَجَرٍ مَعَ حَجَرُ
 وَزَادَتْ عَلَيْهِمْ صُنُوفُ الصَّرَرُ
 عَنِ الْإِزْثِ يَا لَيْتَهُ مَا أُمِرُ
 عَقِيبَ انْقِطَاعِ الْمِيَاهِ نَهْرُ
 لِقَسَمِ الْعَنَائِمِ ثُمَّ السَّفَرُ
 أَفُوشَا وَسَارَ إِلَى رَدَقَرُ
 قَاسِمَ كُنْتَ فِي مَوْكِبٍ مُفْتَحِرُ
 عَلَى نَصْرِ تُرْكٍ إِذَا مَا أَمْرُ
 فُرَى نَحْوَ حَضْرَةٍ حَتَّى فُصْرُ
 عَلامَ انْتَهَتْ دَاهِيَاتُ الْعَبْرِ
 وَأَنَّهَ مَا لِلْخِلَافِ ثَمْرُ

وَ أَنَّهُ نَأَلَتْ مِنَ التُّرْكِ رُوسٌ
كَذَا أَرَدَهُانَ بَتُّومَ وَمَا
وَ مِنْ نَحْوِ بُلْعَارَ سَارَتْ إِلَى
وَ بِأَنَّ كَدَا أَنَّ عَسْكَرَ رُوسٍ
وَ الْعَقْرَالِ فِي شُورَةٍ
وَ أَنَّ شَتَّتْ حَشَرَاتُ الْبُعَاةِ
وَ شَدَّ أَكْبَابُ رُوسِ الْوَتَائِقِ
وَ سَخَّرَتِ الْقَرْصَ إِحْدَى الْكِبَرِ
حَوَالِيهِمَا مِنْ نَوَاحٍ أُخْرَ
أَدْرَنَةَ وَاشْتَدَّ فِيهَا الْحَذَرُ
بِإِطْفَاءِ بَغْيِ جِيحَانَ بَدَرُ
لِإِحْمَادِ بَغْيِ النَّوَاحِي فَهَرُ
وَ غَابَ الْجَمِيعُ بَنَاتِ بَحْرُ
وَ لَمْ يُفَرِّقُوا صَادِقًا مِنْ غَدَرُ

Zorluklar içerisindeki Çeçen halkı Ruslara karşı ayaklandı.

Hacı Ali Beğ'in tedbiriyle, fakat o da öncekiler gibi oldu bitti.

Dağıstan halkı saf, temizdir. Her habere çabuk inanırlar.

Hicreti önlemek için, Çeçenlerden Sahurun büyüklerine gelen adam.

Kendisinin sonra da, Abbas Paşa'nın, büyüklerin emrini getiren bir elçi olduğunu söylemiş.

Onun amacı, hedefe varıncaya kadar burada Ruslara karşı ayaklanmaktır.

Orada, Şamil'in oğlunun diliyle yazılan mektupları gösterir.

Yaratılmışların İlahı, Ruslara karşı Türk devletine zafer verdiğini müjdeler.

(Ayaklanmadan hemen sonra) Şamil'in oğlu ve Paşa'nın askerleri ile arkadan gelecektir.

Para, silah, asker ve küçük olmayan topluluk halinde gelecek.

Burada, hayırlı bir şekilde şeriata uygun hareket edecek hâkim atayacaklarını (müjdeliyor).

Bu haberlere Suğur ve bilindiği üzere Tilit ehli memnun kalıyor.

Bunun için onlar aniden Muhammed Hacı'ya habersiz bir biat ediyorlar.

O da Ramazan ayının başlangıcında bayrağını açarak hükümetini ilan etti.

Kumuk halkının bir kısmı da ona biat eder. Köylere seslendi ve kalabalıkları topladı.

Tümü, Naçalnikin⁵⁵ ve onunla beraber olan suçluların hapsedilmesi için acele edilir.

Oradaki Rus kalesini ve akılları örten içki dükkanını hedef aldılar.

Kumuk topluluğu bin küsurken Rus tarafı elli kişiydi.

Savaşta ateşler püskürdü, her iki tarafta savaş tutuştu.

Yıldırımlar kulakları sağır ederken şimşekler de gözleri kör etti.

Ağaçlar kökünden koptuğunda kuşlar nasıl orayı terk ederse, ruhlar da cesetleri terketti.

Orada hiçbir canlı Rus kalmadığı gibi kalede de taş üzerinde taş kalmadı.

Kumuk ölüleri iki katına çıktı, ve çok zarar gördüler.

Peşinden Cafer'i reis yaptılar, keşke emir altına alınsaydı.

Lakin o suyun kesilmesinin ardından nehrin akacağını zannediyordu.

Han namını alarak, Sefer ve ganimet taksimatı için emirler verdi.

Serha, Guba, Ağuşa ve Radgar tarafına doğru gece seferine çıktı.

Oradan da övünen tören alayıyla Yenikent ve Kasımkente gitti.

Köylerdeki halk, emrettiği zaman Türklere yardım etmek için hazır olduklarını bildirdiler.

Hadradan Kusara kadar Ahtî halkı da böylece ona rıza gösterdi.

⁵⁵ Rusça, Komutan, amir anlamına geliyor.

Derbend kaleleri, biliyormusun niçin kurnazlıklar bitti?

Belli oldu ki temeli hayaldir ve karşı çıkmanın bir faydası yoktur.

(Belli oldu ki) Ruslar Türklere zarar vermiş ve büyük şehirlerden olan Kars'ı almışlar.

Ve bu şekilde Ardahan, Batum ve onların etrafındaki yerleri de (işgal etmişler).

Bulgaristan tarafından da Edirne tarafına gitmişler ve orada da tedbir güçlenmiş.

Ve Rus askeri Çeçenistan'daki ayaklanmayı bastırmak için saldırmış.

Ve general Şura'da, nahiyelerdeki ayaklanmanın hakkından gelmiştir.

Ve karşı çıkanlar dağılmış ve hepsi ortadan kaybolmuş.

Ve Rus büyükleri de güvenlik cezasını şiddetlendirerek doğru olanı ihanetten ayırt etmemiştir.

Ve tüm bölgeleri istediği gibi hileli bir şekilde yönetmiştir.

Alkadârî, bu olayın sonucunu Dağıstan'da âlimlere ve Müslümanlara yapılan işkence ve zulmü şöyle anlatmaktadır: “Zulüm yapılarak Dağıstan'ın gücü fesâda uğradı, halkı Rus devleti tarafından çok kötü bir şekilde cezâyâ uğratıldı. Yine Çeçenistan'da başkaldıranlar acımasızca cezalandırıldı. Hacı Ali Bek hapsedilerek idam edildi. Bunun yanı sıra Müslüman âlimlerin büyüklerinden birçoğu idâm edildi, Allah onlara rahmet eylesin. Ben de Derbend kalesinde yedi ay on gün hapiste kaldıktan sonra Derbend'de bazı dostların kefaleti ve bazı Rus büyüklerinin hakkımda şefaati sonucu serbest bırakıldım. Sonra Alkadâr köyüne dönüp emniyetsiz bir şekilde evimde oturdum.”⁵⁶ Bu olaydan çok üzüntü duyan Alkadârî bir şiir yazarak zulümden kurtulduğu için şükrederek ona yardım edenlere de teşekkür etmiştir⁵⁷ : [Vâfir]

حَمَدْتُ الْخَالِقَ الْمَلِكَ الْمُئِينَا لِتَخْلِيصِي مِنْ أَيْدِي الظَّالِمِينَا

⁵⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 124-125.

⁵⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 124-125.

بِتَيْسِيرٍ لَّهُ سَبَّأًا جَهَارًا
 بِجَعْلِ فُؤَادٍ بَعْضِ كِبَارِ رُوسٍ
 فَصَارَ لَدَى أَكْبَارِهِمْ شَفِيعًا
 فَخَلُّوا بِالْكَفَالَةِ لِي سَبِيلِي
 وَخَفَّ كَذَلِكَ بَعْضُ الْكُرْبِ مِنِّي
 فَهَذَا أَنَا عِنْدَ أَهْلِي مِثْلُ شَاةٍ
 فِيهَا مَلِكُ الْمُلُوكِ وَرَبُّ عَرْشِ
 وَتَهَيَّئَةً لَدَيْهِمْ لِي مُعِينًا
 عَلَيَّ بِصُحْبَةِ سَبَقَتْ رَهِينًا
 لِإِطْلَاقِي بِوَجْهِ هَذَا فِيْنَا
 إِلَى دَارِي وَصِرْتُ بِهَا مَكِينًا
 وَإِنْ لَمْ أَدْرِ عَاقِبَتِي يَقِينًا
 قَدْ أَحْرَزْتُ دَبْحَهَا الْقَصَابُ حِينًا
 أَعْتَنَّا يَا إِلَهَ الْعَالَمِينَ

Zalimlerin elinden beni kurtardığı için apaçık Halik ve Melik olan (Allah)a şükrettim.

Kendi katından açık bir kolaylık var ederek ve kendilerinden bana bir yardımcı hazırladı.

Eski arkadaşlıkların olması hasebiyle bazı Rus büyüklerinin kalbini yumuşatarak bana kefil olmalarını sağladı.

(Rus) Büyüklerinin şefaati ile sonunda mutlu bir şekilde serbest bırakıldım.

Beni kefâlet şartıyla bıraktılar ve evime sağlam bir şekilde döndüm.

Her ne kadar akibetimin yakinen ne olacağını bilmesem de beni serbest bırakmaları ile üzüntüm bir miktar hafifledi.

Budur şimdi ben ailemin yanında, kasabın kesimini bir müddet ertelediği koyun gibiyim.

Ey hükümdarların hükümdarı! Arşın sahibi, bize yardım et, Ey alemlerin ilâhı!

Alkadârî, Rusya işgaline girmeden önce Dağıstan ve Çeçenistan topraklarına Safeviler'in, Nadir Şah'ın ve Osmanlı'nın girdiğini anlatmaktadır. Yukarıda da geçtiği üzere en son "Gülistan Antlaşması" ile bu topraklar Rusların kontrolüne geçmiştir. Hiçbir ülkeden destek alamayan Dağıstan halkı umudunu yitirmeyerek kendi başlarına ülkelerini Ruslardan kurtarabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu arada da Osmanlı komutanlarından Şeyh Mansur, Dağıstan ve Çeçenistana gelerek halkın Rusya'ya karşı ayaklanmasında etkili olmuştur. Abdulhamid Han'ın Rusya'yla

savaştığını söyleyerek halkın onlara destek çıkmasını istemiştir. Ancak halkın ayaklanması, yenilgi ile sonuçlanmıştır.⁵⁸

Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus daha vardır. O da Bolşevik Rusya'nın kurulmasından önceki Rusya her ne kadar Kafkaslılara eziyet ve işkence etse de dini yaşama konusunda getirdiği kısıtlamalar Bolşevik Rusya'nın uygulamalarına kıyasla hiç denecek kadar azdır. Şöyle ki Ruslar Dağıstan'ı işgal ettikten sonra orada yaşayan Müslümanlara ve onların dinî ritüellerine fazla müdahale etmemiştir. İşgal sonrası medreselerde dinî dersler vermeye devam edilmiştir. Yine Şeyh Şamil'in kurduğu İmâmet Devleti dağıldıktan sonra da yöresel âdetler, nikâh, boşanma, hırsızlık, öldürme, yaralama gibi olaylar İslam hukukuna göre değerlendirilmiş ve ona göre gereği uygulanmıştır.⁵⁹Bunların hepsi Rusya'nın isteyerek önünü açtığı şeyler değildi. Tam aksine bunlar halkın çabaları ve mücadelesi sonucu elde ettikleri yaşam haklarıydı. Özellikle de Şeyh Şamil döneminde uygulanan şerî kuralların Rusya işgalinden sonra belli bir süre devam etmesinde çok etkili olmuştur.

Ruslar Şeyh Şamil hareketından sonra Şeyh Şamil'i öldürmeyerek onun Hacca gitmesine izin vermiştir. Diğer yandan Şeyh Şamil'in bir oğluna da general rütbesi vererek bir anlamda Dağıstan'daki siyasi taktiklerini daha ılımlı hâle getirmişlerdir. Dağıstan halkı başkaldırmadığı sürece Rusya, halka saygılı davranmak zorundaydı. İdareyi, halk arasından beylere bırakarak uzaktan kontrolü sağlıyorlardı. Atanılan “Serdar”⁶⁰lar, “Emir” ler halkı susturmak ve Rusya'nın çıkarlarını gözetmek için hizmet etmek zorundaydılar. Görevde olan emirler, halk arasında nüfuzu olan kişilerin, yanlarında çalışmasını talep ediyorlardı. Çalışmaktan imtina edenler olduğu gibi, Müslümanların lehine bir şeyler yapabilmek, onlara yardımcı olabilmek adına görevi üstlenenler de oluyordu. Alkâdârî de onlardan biriydi.⁶¹

⁵⁸ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 60.

⁵⁹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 63.

⁶⁰ “Başı tutan, reis, rehber” anlamında kullanılan serdâr kelimesi Farsça **ser** (baş) kelimesinin sonuna **dâr** eki getirilerek oluşturulmuştur. Türklerin çok kullandığı bu kelime Araplarda da görülmektedir. Sudan ve Mısır gibi ülkelerde serdâriye ve serdarlık şeklinde kullanılmıştır. Yine bu kelimenin Hindistanda kullanıldığı da görülmüştür. bkz. Abdülkadir Özcan, “Serdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2009), XXXVI/551.

⁶¹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 6.

Sonuç olarak XIX. yüzyılda Dağıstan'ın siyasi olarak istikrarsız olduğu, bir yandan bağımsız bir ülke olmak adına mücadele verirken bir yandan da durmadan saldırılara maruz kaldığı görülmektedir. Rusya'nın bölgede uyguladığı işkence ve zulme karşı çıkan Dağıstan halkı çok kayıp vermiş olsa da bunun karşılığında tarih boyunca anılacak Şeyh Şamil, Gazi Muhammed ve benzer mücahitleri çıkarmıştır. Halk, her ne kadar topraklarını kaybetse de hürriyetini ve dinî yaşamlarını korumuştur.

4.2. Sosyal Hayat

Dağıstan çeşitli etnik grupların yaşadığı bir bölgedir. Çeşitli dil ve lehçeleri konuşan kavimlerin bulunduğu bu beldeye birliğin ifadesi ve çoğu kısmının dağlık olması hasebiyle Dağıstan ismi verilmiştir.⁶² Kuzey Kafkasya'da yer alan Dağıstan, göç yolları üzerinde bulunduğu için tarih boyunca çeşitli kavimlerin vatanı hâline gelmiştir.

Ülkenin çoğunluğunu oluşturan başlıca iki etnik grup vardır. Bunlar Avar ve Lezgilerdir. Bunların dışında Dargin, Lak, Kumuk, Tabsaran, Çeçen ve diğer etnik gruplar Dağıstan nüfusunun büyük bir kısmını oluşturmaktaydı.⁶³ Bazı âlimler burada yaşayan Lezgi, Avar ve Gürcülerin Türk olduklarını söylemektedir.⁶⁴ Dağıstan, çok farklı etnik gruplar barındırdığı için kendisine “Genler Coğrafyasının Anaç Ülkesi”⁶⁵ denilmektedir. XIX. asırda Kafkasya halklarının büyük çoğunluğu gibi Dağıstan halkı da genellikle köylerde yaşıyorlardı. Geniş alanlarda bulunan köylerde Dağıstan halkı Kabardey, Balkar, Osetin ve diğer halklarla beraber yaşamaktaydı.⁶⁶ Dağ eteklerinde bulunan köylerin çoğu birkaç yüz haneden oluşmaktaydı.⁶⁷

XIX. yüzyılda Dağıstan'da sosyal yapıyı oluşturan pek çok kültürel unsur görülmektedir. Aile yapısı, gelenek ve görenekler, misafirperverlik, kıyafetler, oyunlar, müzik, yeme içme kültürü, spor bu kültürel unsurların başında gelmektedir. Dağıstan coğrafyasında cesur ve ailesine bağlı kadınlar ve gözü pek erkekler yaşar.

⁶² Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 2.

⁶³ Musa Buniyatov, “Dağıstan”, VIII/404.

⁶⁴ Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 13.

⁶⁵ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 192.

⁶⁶ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/397-400.

⁶⁷ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/399.

Tarlada çalışarak kocalarına destek olan kadınlar, gerektiğinde onlarla birlikte cihada giderek düşmanla mücadele etmişlerdir. Diğer taraftan erkekler de kadınlarına saygı göstererek onlara sahip çıkmışlardır. Karısını boşamak bir erkek için en büyük ayıplardan kabul edilmektedir. İlk evliliğinden sonra erkek kolay kolay evlenememekteydi. Bu ve benzeri değerler üzerine kurulan aileler Dağıstan'da aile hayatının ne kadar sağlam olduğunun kanıtıdır.⁶⁸

Yine XIX. yüzyılda Dağıstan insanı kendine has millî giyim ve kuşamıyla farklılık göstermiştir. Dağıstan'da elbiseler yerli ve ithal kumaşlardan yapılmaktaydı. Erkeklerin elbiselerini silahlar tamamlasa da kadınların elbiseleri bazı farklılıklara rağmen erkeklerinki ile benzerlik taşımaktaydı. Kadınların kıyafetleri gömlek, şalvar, kaftan ve entariden oluşmaktaydı. Erkekler ve kadınlar baş kıyafetleri kullanırlardı.⁶⁹ Az yiyip sofradan erken kalkan bir millet olarak Dağıstanlılar vücutları düzgün ince uzun boylu insanlardır. Kendilerine mütenasip, Kafkasya'ya has olan kıyafetler giymektedirler. Çizmeler hariç diğer kıyafetleri kendileri tarafından üretilip dikilmektedir.⁷⁰ Tabii bunların tümü Dağıstan'ın sosyal yapısı ve insanların yaşam tarzından haber vermektedir. Böyle küçük bir ülkenin köklü, millî sosyal yapısının varlığı komşu ülkeleri de zamanla etkilemiştir.

Dağıstan nüfusunun otuz civarında farklı etnik yapıdan oluşması ve farklı dillerin konuşulması ilk bakışta bölgenin ne kadar karmaşık yapıya sahip olduğunu akla getiriyor olsa da bunun temeli böyle değildir. Çünkü bölgede var olan güçlü dinî unsurlar asırlar boyu bölgenin birliğini ve beraberliğini korumuştur. Kafkasya'da İslam dinini kabul edip İslamlaşan halkların başında Dağıstanlılar gelir. Bu anlamda asırlardan beri uygulanarak gelen İslam dini, bölgede sağlam dinî bir sosyal yapı oluşturmuştur. Başka bir açıdan bakılırsa Dağıstan halkı, ülkenin birliği ve halkın beraberliği için İslam dininin sosyal birlik ve beraberlik unsurundan yararlanmak zorundaydı. Aksi takdirde otuz civarındaki bu etnik yapıyı bir araya getirip hemfikir ve hemhal olmalarını sağlamak çok zor olurdu.

Dağıstan'daki dinî otoritenin etkili olmasında sufilerin çok büyük bir rolü vardır. XIX. yüzyılda tasavvuf, Dağıstan'da hızla yayılarak sosyal hayat üzerinde

⁶⁸ Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 219.

⁶⁹ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/406-407.

⁷⁰ Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 219-220.

etkili olmuştur. Müridizm⁷¹ veya başka bir ifadeyle gazavât hareketinin liderlerinden olan Şeyh Şamil, Alkadârî'nin dedesi Şeyh el-Yarâğî'den zâhirî ve bâtinî ilimlerde icazet almıştır. Nakşibendi tarikatının baskın olduğu Dağıstan'da Nakşiliği ilk yayan Şeyh Yarâğî'dir. Daha önce de değinildiği üzere, ilk olarak Azerbaycan'da yaşayan İsmail Şirvânî'den Nakşibendilik üzere icazet almıştır. El-Yarâğî'nin tasavvufu talim etmesi ve öğrenciler yetiştirmesi, zamanla Dağıstan'da icazet alan sufilerin sayısını artırmıştır. Alkadârî'nin babası da el-Yarâğî'nin müridlerindedir.⁷² Ne var ki dinî unsur sosyal tabakayı güçlendirse de el-Yarâğî gibi âlimlerin bu birlik beraberlik mücadelesinden dolayı sürgün edildiği görülmektedir. Alkadârî de bu sürgünlerden nasibini almıştır. Bu bağlamda XIX. yüzyılda var olan dini-sosyal yapıyı bozmak için Rusların Dağıstan'ın önde gelen âlimlerini sürgün ettiği bilinmektedir. Alkadârî sürgüneyken memleketine olan özlemini şu şiirinde anlatmaktadır.⁷³ [Vâfir]

أَهَيْمُ إِلَيْكَ يَا بَدْرَ التَّمَامِ	فَبَالِي فِي اضْطِرَابٍ وَاضْطِرَامِ
أَحْسُنْ إِلَى لِقَائِكَ بَيْنَ أَيْدِي	كَحَمَّارٍ يَحْسُنُ إِلَى الْمُدَامِ
يَظُنُّ الْعَمْرُ أَيْدِي فِي نَعِيمِ	فَحَاشَا إِنِّي مَيْتُ الْعَرَامِ
أَنْعَمُ فِي فِرَاقِكَ وَالْبَلَايَا	مُحِيطَاتِي فَلَا وَرَرَ وَحَامِ
تَرْحَمُ لِي بِوَصْلِ بَعْدَ فَضْلِ	فَإِنْ تَفَنَّنَا زَيْنُ الْكَلَامِ
أَلَيْسَ الْعِيدُ فِطْرًا بَعْدَ صَوْمِ	أَلَيْسَ النُّورُ مِنْ بَعْدِ الظَّلَامِ
وَإِنْ عَسَرَ الْوَصَالُ عَلَيْكَ مَاذَا	لَدَيْكَ الْعُدْرُ مِنْ تَرْكِ السَّلَامِ
عَلَى أَنْ التَّرَاسُلَ نِصْفُ وَصْلِ	لَدَى الْمُتَمُنُّونِ فِي بَعْضِ الْمَقَامِ

Ey dolunay! Seni özliyorum, aklım ızdırıp ve şaşkınlık içindedir.

Seninle buluşmayı çok istiyorum, yalnız ben şarap satıp, şarabı özleyen kimse gibiyim.

Yabancılar benim nimet içinde olduğumu zanneder, oysa ben aşktan ölmekteyim.

⁷¹ Abdullayev, "Kafkasya Arap Edebiyatında Şeyh Şamil", 74.

⁷² Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 3-5.

⁷³ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 3-5.

Senden ayrı ve belaların beni sardığı hâlde nasıl nimetler içinde olabilirim? Ne kaçacak yer var ne de bir hâmî.

Ayrılıktan sonra vuslat ile bana acıyorsun, şüphesiz sanatkar olmak sözü süslemekle olur.

Bayram, oruçtan sonraki iftardır. Karanlıktan sonra da aydınlık geliyor.

Kavuşmanın sana zor gelen tarafı selamı terk ettikten sonra mazeret bildirmektir.

Tüm bunlara rağmen karşılıklı yazışmak bazı durumlarda Memnûn'a göre kavuşmanın yarısıdır.

Yukarıdaki şiirde Alkadârî sürgündeyken vatanına, duyduğu hasreti anlatmaktadır. Şiirde özlem, hüznün ve şikâyet var. Sürgünü şahsi meselesi olarak görmemiş, sürgün edilen insanların duygu ve isteklerine tercüman olmuştur.⁷⁴

İşgal sonrasında ticari, sosyal ve idari yönlerden Rusların bölgede etkin olduğu bir gerçek. Ancak Dağıstanlıların Rusya'nın kültürel atmosferinden bütünüyle etkilendiğini söylemek doğru değildir. İşgal ettikleri yerlerde kendi kültür emperyalizmini hâkim kılmaya çalışan Ruslar, bölge halkının millî kimliklerine ve dinlerine sâhip çıkması sebebiyle çok fazla etkili olamamıştır.⁷⁵Bunun sebebi yerli halkın asırlar boyu süregelen dinî ritüellerine bağlı kalmalarıydı. Bu ritüeller sayesinde örülen sosyal yapının parçalanmasının zorlaşmasıydı. Alkadârî ve benzeri âlimlerin de bu sosyal yapının korunmasında büyük katkıları olmuştur.

4.3. Kültürel Hayat

Dağıstan, İslam'la ilk tanışan bölgelerden biridir. Bölgede sahâbî kabirlerinin olması Dağıstan'ın İslamla ilk dönemlerden beri tanıştığının bir göstergesidir. Rusya'nın işgaline kadar Dağıstan'da İslami kültür etkin olmuştur. "Dağlar" ülkesi diye bilinen Dağıstan'ın nüfusunu farklı etnik yapılar oluşturmaktadır. Tabii ki bu farklı etnik yapıların bölgedeki kültürel hayat üzerinde etkileri kaçınılmaz olmuştur. Ancak genel itibarıyla mimari, yaşam tarzı, edebiyatta İslam kültürü ve medeniyetinin etkileri görülmektedir. Rusya'nın bölgeyi işgal etmesinden çok önceki

⁷⁴ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 35.

⁷⁵ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, 1/397.

tarihlerde var olan bu semboller, işgal sonrasında Rusya tarafından imha edilmeye çalışılmıştır⁷⁶.

XIX. yüzyılda genel olarak kırsal bölgede yaşayan Dağıstan halkının Derbent gibi kalelerde ikamet ettiği görülmektedir.⁷⁷ Farklı ırklardan oluşan Dağıstan halkı bu farklılıktan beslenerek zengin bir kültüre sahip olmuştur.⁷⁸ Bölgesel yerleşimin söz konusu olduğu Dağıstan'da toplanıp cemaat işlerini müzakere etmek için bir meydan ve bu meydanlarda yer alan mescitler bulunmaktaydı. Köylerde bile kendine has bir mimari görünüm ortaya koyan Dağıstan halkı dağlık yerlerde de farklı dekoratif yapılar inşa etmekteydi. Ağacın bol olduğu Dağıstan'da ahşap kapı, pencere ve balkonlarda detaylı oyma süsleri bulunmaktaydı. Binaya özellik katan bu solar, küçük halkalar, rozetler, labirentler vs. şeklindeki oymalar kendine has bir anlam taşıyordu. Yine Tabsaran'da ağaç iskeleti duvarları olan evlerin inşaatı Dağıstan'a özgü bir mimari sanattır. Bunun yanında Dağıstan'da hükümdar evleri denilen mimari yapılar o zamanki yapılardan farklılık gösteriyordu. Feodal beylerinin malikaneleri olan yapılara Kumukh, Hunzah vs. gibi yapılar örnek verilebilir.⁷⁹

Dekoratif sanatların gelişmiş olduğu Dağıstan'da farklı boyut ve çeşitlerde tabak ve çanak imal edilmekteydi. Bölgede birkaç seramik merkezinin bulunması dekoratif sanatların gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Üzerlerine farklı resim ve desenlerin yapıldığı bu eşyalar genel olarak kırmızı, beyaz renklerle süsleniyordu. Bu sanatın yaygın olduğu yerler de köylerdi.⁸⁰ Desen ve dekoratif sanatlarında gelişmiş olan Dağıstan bölgesi halıcılık sanatında da çok gelişmişti. Havlı ve havsız halılar üretilirdi. Bitki ve hayvan figürleri ile süslenmiş halılar daha çok yaygın olup, bunlara "arbabaş" adı verilmekteydi.⁸¹

Dağıstan'daki kültürel hayatın ayrılmaz diğer bir parçası da sözlü halk sanatı ve müziğiydi. Folklorun Dağıstan'ın kültürel hayatında önemli yeri vardır. Nadir Şah'ın istilasına karşı verdikleri mücadeleleri anlatan efsaneler ve masallar yıllar

⁷⁶ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/397-402.

⁷⁷ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/397.

⁷⁸ Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 30-42.

⁷⁹ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/419-422.

⁸⁰ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/423.

⁸¹ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/428.

boyu anlatılagelmiştir.⁸² Yine XIX. yüzyılda Şeyh Şamil'in Rusya'ya karşı yaptığı mücadeleyi anlatan efsane ve şiirler de buna bir örnektir.⁸³ “Vokal ve enstrüman ile yorumlanan” en eski müzikler iş ilişkilerine, çeşitli törenlere, lirik konulara vs. dairdir.⁸⁴

Yaşadıkları coğrafya Dağıstanlıların mizacını etkilemiştir. Korkusuz, cevval ve hareketli insanlardır. Onların bu tabiatı millî oyunları olan Lezginka oyununda kendisini göstermektedir. Lezginka'ya, oyunların anası denilebilir. Çünkü, tüm Kafkas oyunları bu oyundan ilham almıştır. Lezginka, Kafkasya'nın tüm beldelerinde düğünlerde ve diğer şenliklerde sevilerek oynanmaktadır.⁸⁵

İslami kültürün yaygın olduğu Dağıstan bölgesinde, İslam'ın kabulünden sonra İslami literatürün yaygınlık kazanmasıyla beraber, Rus işgalinden sonra da bu alanda çalışmalar devam etmiştir. XVII. yüzyıldan başlayan savaş ve hicret gibi sebepler bu alanda faaliyetleri zayıflatsa da, XIX. yüzyılda birçok önemli âlim ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyılda Dağıstan kültür ve medeniyetine katkıda bulunmuş âlimlerin bazıları şunlardır:

Şeyh Hafız Muhammed Efendi el-Yarâğî (ö.1253/1838): Dağıstan'ın büyük âlimlerinden biridir. Aynı zamanda Alkadârî'nin de dedesidir. Dağıstan'da birçok âlim ve mücahidin yetişmesinde büyük katkısı vardır. Şeyh Şamil, manevi ve zahirî ilimlerde onun öğrencisi olmuştur. El-Yarâğî'nin *Âsâru's-Şeyh el-Yarâğî* adında bir eseri de bulunmaktadır.⁸⁶

Ömer Ziyâüddîn-i Dağıstânî (ö. 1338/1920): *Zübdetü'l-Buhârinin* müellifi ve mütercimidir. Dağıstan'ın Miatlı köyünde doğan Ziyâüddîn Efendi'nin ana dili Avarcadır. Bunun yanında Arapça, Farsça, Rusça ve Türkçe de bilmekteydi.⁸⁷

Durgelili Nezir⁸⁸(ö.1353/1935): Dağıstan bölgesine ait âlimlerin hayatları hakkında kapsamlı biyografik eserin müellifidir. Eserin ismi şöyledir: *Nuzhetü'l-Ezhan fî Terâcimi Ulemaî Dağıstan*. Kitapta Dağıstan'ın İslamlaşma sürecinden, 230

⁸² Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/430.

⁸³ Abdullayev, “Kafkasya Arap Edebiyatında Şeyh Şamil”, 81-84.

⁸⁴ Yılmaz, *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*, I/433.

⁸⁵ Şerafettin, *Dağıstan ve Dağıstanlılar*, 220.

⁸⁶ Yarâğî, *Âsâru's-Şeyh el-Yarâğî*, 1.

⁸⁷ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 201.

⁸⁸ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 12.

âlimin biyografisi ve zamanın kültür merkezleri olan Derbent ile Kumuk gibi şehirlerde âlimlerin nasıl yetiştiği hakkında bilgi verilmektedir.⁸⁹

Ali Kayayev⁹⁰(ö.1361/1943): Kayayev terâcim alanında bilinen bir âlimdir. âlimlerin biyografisi hakkında önemli bir eser ortaya koymuştur. Eserin ismi *Terâcim-i Ulemây-ı Dağıstan*'dır. Eseri genel yapıya uygun olarak XIX. yüyülda kaleme almıştır. Sözü edilen çalışma Dağıstan bölgesinde doğmuş âlimlerin biyografisini konu edinmektedir. Söz konusu eserde 58 âlimin biyografisi yer almaktadır.⁹¹

Ebû Süfyân el-Gazânişî (ö.1349/1931): Kumuk Türklerinin meşhur âlimlerindendir. Eğitimini Dağıstan'da almış, burada Arapça ve Farsçayı öğrenmiştir. El-Gazânişî, Kafkasya'da yöresel dilde ders müfredatı hazırlayan âlimdir. Eğitime çok büyük hizmetleri bulunmuştur. Eserlerini Kumuk Türkçesi ve Arapçayla yazmıştır. Basılmış birçok eserinin yanı sıra el yazmalar hâlinde eserleri de bulunmaktadır.⁹²

Hace Ali El-Akuşi el-Kubra (ö.1349/1931): Dağıstan'ın meşhur âlimlerinden biridir. Tabasaran ve Gîtakta baş gazi olarak görev yapmıştır. Alkadârî'nin çağdaşı olan Hace, Alkadârî'nin babasının yaptığı Beyzavî tefsirinin derslerine de katılmıştır.⁹³

Âgâ Mîrzâ İbn Muhammed (ö.1297/1879): Dağıstan edebiyatına katkıda bulunan ediplerden biridir. Alkadârî'nin çağdaşı olup, aralarında yakın arkadaşlık olmuştur. Alkadârî'ye şiirler yazarak onu övmüştür. Kendisi Tabsaran ve Gîtak emirlerinin nesebindendir.⁹⁴

Hasan Alkadârî (ö.1328/1910): Dağıstan'da yetişmiş olan büyük edip ve İslam âlimlerinden biridir. Eserlerini genellikle Arapça yazsa da şiirlerini Arapça,

⁸⁹ Amri Rızayeviç Şıhsaidov vd., *Nazir iz Durgeli i Yevo Biobilografiçeskiy Trud " Nuzhad el-Ahzan fi Taradjim Ulama Dagestan"* (Moskva: Mardjani Matbası, 2012), 20-23.

⁹⁰ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 9.

⁹¹ Kayayev, *Terâcim'i 'Ulemayı Dağıstan*, 9.

⁹² Kamran Abdullayev, "Nezir Durkili'nin Nüzhetü'l-Ezhân'ı Işığında Kafkasya'da İlmî ve Kültürel Durum", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (Şubat 2018), 353.

⁹³ Durkelî, *Nüzhetü'l-Ezhân*, 201-202.

⁹⁴ Durkelî, *Nüzhetü'l-Ezhân*, 192-195.

Türkçe ve Farsça yazmıştır. Birkaç eseri bulunmaktadır. Çalışmanın konusu olan *Dîvânu'l-Memnûn* adlı çalışması onlardan biridir.⁹⁵

Sonuç olarak XIX. yüzyılda Dağıstan'da birçok âlim yetişmiştir. Rusya'nın işgaline ve yaşadıkları sıkıntılara bakmayarak çalışmalarına devam eden bu âlimler Dağıstan ve çevresi hakkında birçok faydalı eser ortaya koymuşlardır. Arapça, Şeyh Şamil döneminde otuz yıla yakın devletin resmî dili olmuştur. Bu dönemde birçok Arapça eser kaleme alınmış, yazılan eser ve dîvânlar da bu dilde yazılmıştır. Arapçanın bu kadar yaygın olması İslam dünyası ile olan ilişkilerin güçlenmesini ve İslam kültürüyle etkileşimi hızlandırmıştır. Yalnız, Rus işgalinden sonra Arapçanın yerine Rusçanın resmî dil olarak kullanılması, bu kültür etkileşimini zayıflatmıştır. Rusya bu siyasetinde kısmen başarılı olsa da Dağıstan, emperyalizm kültürüne boyun eğmeyerek asırlarca devam eden kendi kültür ve benliğini korumuştur.

⁹⁵ Ahmed Niyazov, “XIX. Asır Kafkasya Medreselerine Genel Bir Bakış –Car-Balaken Örneği-”, *KTÜİFD* 2/2 (Güz 2015), 159-160.

BİRİNCİ BÖLÜM

HASAN ALKADÂRÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. Kimliği

Alkadârî 1250/1834 yılında kendi ifadesine göre şimdiki Azerbaycan sınırları içerisinde yer alan Balaken ilinde doğmuştur. Babası Alkadâr köyünden olduğu için kendisine “Alkadârî” nisbesi verilmiştir. Babası Hacı Abdullah Efendi aslen Kûre nahiyesindedir. Başlangıçta el-Yarâğî'den⁹⁶ ders alarak eğitimine başlamıştır. Fakat Rus rejimi tarafından baskıya maruz kalınca el-Yarâğî vatanını terk ederek aile ve arkadaşları ile beraber Avar nahiyesine hicret etmiştir. Oluşan şartlardan dolayı Alkadârî'nin babası el-Yarâğî ile beraber hicret etmiştir. Hicret ettikleri bölgede Muhammed Efendi, el-Yarâğî'nin kızı Hafsa ile evlenmiş ve bu evlilikten Alkadârî doğmuştur.⁹⁷

Çocukluğundan itibaren Alkadârî'nin hayatı sürgünlerde geçmiştir. Yaşadığı dönemde Rusya, dinî eğitimi ve tebliği tam yasaklamasa bile sıkı bir kontrol altına alarak denetlemiştir. Daha sonra hem arkadaşı ve hem de öğrencisi olan Has Muhammed Efendi Şîrvânî'den Nakşibendi tarikatı icazeti alarak Dağıstan'da zâhirî ilimler yanında bâtinî ilimleri de tedris etmeye başlamıştır. El-Yarâğî'nin ününü duyan insanların bir kısmı zâhirî ilmi, bir kısmı da bâtinî ilmi tahsil etmek için Dağıstan'a onun yanına geliyorlardı. Gazi Muhammed Efendi ve Şeyh Şamil Efendi de onlardandır. Dağıstan liderliği için aday olan bu iki âlim el-Yarâğî'nin yanında zâhirî ve bâtinî ilimleri tahsil ederek icâzet almıştır. Vatanlarına döndükten sonra şariat ve tarikatı tebliğe başlamışlardır. Tebliğleri sırasında Rusya'yla cihat etmeyi gerekli görerek Rusya'nın bölgeden çekilmesi için harekât başlatmışlardır. Bunun sonucu olarak Rus devleti el-Yarâğî'yi de onların yaptıklarından sorumlu tutarak

⁹⁶ “Malumdur ki XIX. asır Kafkasya'sının en önemli şahsiyeti, Hâlid-i Bağdâdî'nin Kafkasya halifesi olan İsmâil eş-Şîrvânî el-Kürdemîrî'dir (ö. 1264/1848). İsmâil Şîrvânî vasıtası ile Nakşibendî Tarikatı Kafkasya'da geniş bir yankı uyandırdı. Nakşibendiliğin bölgede hızlı bir şekilde yayılması, Kafkasya'ya yeni yerleşmeye çalışan Rusya için çok ciddi sıkıntılar çıkarmıştır. Tarikat kısa bir süre sonra Has Muhammed Şîrvânî (v. 1260/1844) vasıtası ile Kafkasya'nın kuzeyinde yayılmaya başladı. Has Muhammed Şîrvânî'nin Kuzey Kafkasya'daki temsilcisi ve halifesi ise Alkadârî'nin dedesi el-Yarâğî'dir.” Kamran Abdullayev, “Divanu'l-Memnûn'a Göre Hasan Alkadârî'nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kafkasya'daki Faaliyetleri”, *KTÜİFD* 4/2 (Güz 2017), 116.

⁹⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 3-5.

tutuklama kararı çıkartmıştır. Tutuklanmamak için hicret eden el-Yarâgî, hicretini Tabsaran, Gimri ve Balahan'a yöneltmiş, muhacirken de ölmüştür. Dedesinin ölümünden sonra Alkadârî'nin babası ailesini alarak Kûre nahiyesine geri dönmüştür.⁹⁸

Dağıstan'da ilim ve manevi otoritesi olan bu aileyi kendi kontrolünde tutmak için Rus devleti Kûre nahiyesinin hâkimine talimat vererek Alkadârî'nin babasını asıl vatani olan Kûre nahiyesinin Alkadâr köyünde tutmasını emretmiştir. Babası da köyde bir medrese yaparak bölge halkına ilim öğretmeye başlamıştır. Alkadârî'nin şiiri ve edebiyatı sevmesinde babasının çok büyük rolü vardır.⁹⁹

Alkadârî'nin hayatı İslam'ı yaşamaları ve tebliğ etmeleri sebebiyle Ruslar tarafından baskı, zulüm ve sürgünlerde şekillenmiştir. Dedesi ve babasından sonra kendisinin de maruz kaldığı Rus baskısı Alkadârî'yi yıldırılmamıştır.

Alkadâr köyünde ilk derslerini babasından almış, zamanla da kendini yetiştirmiştir.¹⁰⁰ İlk işine Kûre hanı General Hacı Yusuf Han'ın yanında başlamıştır. Yusuf Han'ın zorlamasıyla işe başlayan Alkadârî, onun altı sene kâtipliğini yapmış, aynı zamanda çocuklarına eğitim vermiştir. Bu arada babasını kaybeden Alkadârî kardeşlerinin geçimini de üstlenmiştir. Yusuf Han hac ziyaretine gidince görevi Rus görevlisi Kornokov devralmıştır.¹⁰¹ Kornokov'un yanında da dört yıl çalıştıktan sonra Kûre'de açılan Rus divan arşivinde muharrir olarak çalışmıştır. Bundan sonra da on iki yıllık bir süre zarfında Rusya tarafından Tabsaran bölgesine naib olarak atanmıştır. Bu görevdeyken yıllık beş yüz manat maaş aldığını anlatan Alkadârî görevinde terfi ettiğini de yazmıştır.¹⁰²

1294/1878 senesinde Dağıstan'da Rus rejimine karşı çıkan bir isyan sebebiyle birçok İslam âlimi tutuklanmıştır. Onlardan biri de Alkadârî idi. Hiçbir suçu olmayan Alkadârî, iftira sonucunda tutuklanarak Derbent hapisanesine gönderilmiş, orada yedi ay on gün hapisanede kalmıştır. Bu süre zarfında Rus rejimi geçimine el

⁹⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 3-5.

⁹⁹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 5; Aziz Abdulmiroviç Mirzabekov, "Problemi Periodizaçi Poetiçeskoye Tvorçestva Gasana Alkadari", *Dağıstan Devlet Üniversitesi*, (2010), 1.

¹⁰⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 6; Mirzabekov, "Problemi Periodizaçi", 1.

¹⁰¹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 6.

¹⁰² Firudin Bey Köçerli, *Klasik Azerbaycan Edebiyyatı*, (Bakü: Avrasiya Press, 2005), II/347.

koyarak ona zor günler yaşatmıştır. Hapisten çıktıktan sonra Alkadârî, köyüne gelerek ailesinin geçimini sağlamakla beraber bir taraftan da medresede öğrencilere eğitim vermeye başlamıştır. Alkadârî'nin peşini bırakmayan Rus rejimi ona Rusya'ya sürgün edileceğini haber etmiştir. Bu toplu sürgünde Alkadârî gibi birçok büyük âlim bulunuyordu. Önce Derbent'e daha sonra da Heşterhan'a gönderilen Alkadârî oradan da diğerleri gibi Rusya'ya sürgün edilmiştir. Sürgün olayları, Rusya'nın yeni imparatorunun tahta geçtiği günlere denk gelmektedir. Bir süre sonra yeni imparatorun emriyle af yasağı çıkarılmış ve sürgündeki insanların vatanlarına dönmelerine izin verilmiştir. Ailesiyle sürgünden dönen Alkadârî, Alkadâr köyüne dönerek Rus rejiminin zulmünden kurtulur. Köyüne dönünce dağılmış medresesini hemen tamir ederek gelen öğrencilere eğitim vermeye başlar. Köyüne dönmesinden çok mutluluk duyan Alkadârî kendini ilmi çalışmalara adanmıştır.¹⁰³

Alkadârî, çevresindeki insanlar tarafından sevilen gülyüzlü ve halim biriydi. Bu konuda Azerbaycan'ın büyük yazar ve âlimi Firudin Bey Köçerli, Hasan Alkadârî ile olan görüşmesini ve ondan nasıl etkilendiğini şöyle anlatmaktadır: *“Bundan iki sene önce Sünni ve Şii mezheplerinin kendi fetvalarını asrımıza uygun olarak değiştirip yenilemek için Tiflis'te bulunan âlimler olarak bir araya gelindi. Bu hakîr (kendini kastediyor) de bu toplantıya dâhil oldu. Orada Hasan Alkadârî Efendi ile kısa süreliğine görüşüp tanış oldum. Bu zatı şerîf, çok hoş yüzlü ve güzel ahlaklı olmasının yanı sıra akıllı gözleri ve nûrânî yüzü ile herkesin muhabbetini kendine celbediyordu. Bu hâldeyken yetmiş iki yaşındaydı. Yaşı çok gözükse de muhterem Efendi'nin sıhhati ve sağlığı yerindeydi. Allah'ın merhameti ile daha çok yaşayacağını umut etmiştik.”*¹⁰⁴

Ömrü sürgün ve eziyetlerle geçen Alkadârî yılmadan tebliğ ve eğitimine devam etmiştir. Zulmün ve cehaletin son bulması için çıkış yolunun ilim ve irfanda olduğunu çok iyi bilen Alkadârî, ilmi araştırmalarına ara vermeden sürdürmüş son nefesine kadar bu kutsal görevine devam etmiştir. Alkadârî 1910 senesinde ağır bir hastalık sonucu vefat etmiştir.¹⁰⁵

¹⁰³ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 7-9; Abdullayev, “*Dîvânu'l-Memnûn*'a Göre Hasan Alkadârî'nin Hayatı,” 116.

¹⁰⁴ Köçerli, *Klasik Azerbaycan Edebiyatı*, II/347.

¹⁰⁵ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 281.

2. Ailesi

Alkadârî'nin anne tarafı soylu bir aileden gelmektedir. Annesi Dağıstan'da büyük dinî faaliyetleri yürüten el-Yarâgî'nin kızıdır. Babası da el-Yarâgî'nin önemli öğrencilerinden biridir. Bu ilmi birliktelik ileride onların akraba olmasını sağlamıştır. Rusya'nın baskısından sonra hicret eden el-Yarâgî, Abdullah Efendi'nin de onunla beraber gelmesini istemiş ve sonra kendi kızı Hafsat'ı¹⁰⁶ Abdullah Efendi'ye nikâhlamıştır. Bu evlilikten Alkadârî doğmuştur. Diğer yandan Alkadârî'nin dayıları da tebliğ ve irşatta öne çıkan önemli iki isimdir. Hacı İsmail Efendi ve İshak Efendi olarak bilinen bu zatlar Dağıstan'da büyük hizmetlerde bulunmuşlardır.¹⁰⁷

Alkadârî'nin babası Hacı Abdullah Efendi, daha önce geçtiği üzere el-Yarâgî'nin önemli öğrencilerindendir. Hicretten döndükten sonra uzun süre Dağıstan'da eğitim hizmetleri vermiştir. Babası altmış iki yaşında iken Ramazan ayında sıtma hastalığından vefat etmiştir. Zühd ve takva sahibiydi. Alkadârî, babasının ne kadar zâhid ve takvalı olduğunu kısaca şöyle anlatır: *“O, zâhid, ver‘alı, takvalı, çok şükreden, affı seven ve çok sabırlıydı. Dünyada az olanla yetinip vaktini Allah'ın rızasını kazanmaya adayan biriydi.”*¹⁰⁸ Alkadârî babasından önce de annesi Hafsat'ı kaybetmiştir. Alkadârî'nin yazılarından öğreniyoruz ki annesi de babası gibi şükürlü, sabırlı, takvalı, yüksek ahlakî meziyete sahip ve insanlığın iyiliği için çalışan biri olmuştur.¹⁰⁹

Babası Abdullah Efendi kayınpederinin yanı sıra o dönemin tanınmış şeyhleri olan Hacı Selim Efendi, İmam Gâzi Muhammed Kumri Efendi, Hacı Ali Efendi ve Mehdi Muhammed Efendi'den aklî ve naklî ilimler, sarf ve nahiv, mantık, mîzan, me‘âni, beyan, fıkıh usulü, hadis usulü ve tefsir usulü dersleri almıştır. Alkadâr köyünde yirmi beş sene nahiv üzerine eğitim vermiştir. Nakşibendi tarikatı üzerine Mekkei Mükerrerde Şeyh Abdullah Efendi'den icazet almıştır. Ölmeden önce,

¹⁰⁶ “Bölge lehçesine has bir özellik olarak kadın isimleri müennes kalıplarına uygun Kerimet, Asiyet, Helimet ve sair şeklinde ifade edilmektedir. Hasan Efendi'nin anasının adı da bu sebeple Hafsat (Xaḫcar) olarak yazılmıştır. İsmi'nin aslı Hafsa'dır.” bkz. Abdullayev, “Divanu'l-Memnûn'a Göre Hasan Alkadârî'nin Hayatı,” 116.

¹⁰⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 5.

¹⁰⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 69.

¹⁰⁹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 69.

çocuklarına yazılı vasiyet bırakmış, onlara nasihatlerde bulunmuştur. Alkadârî de babasının yazdığı bu vasiyete bir mersiyeyle yanıt vermiştir.¹¹⁰

Alkadârî oğullarının eğitimiyle yakından ilgilenerek onları Temirhânşura Medresesine kaydettirmiştir.¹¹¹ İki oğlunu kendisi hayattayken kaybetmesi Alkadârî’yi çok üzmüştür. Oğullarıyla ilgili Alkadârî’yi üzen diğer olayda en çok sevdiği oğlu Ali’nin ehli kitaptan biriyle evlenmesiydi. Bu konuda oğluna manzum şekilde öğütler vermiş ancak oğlu onun tavsiyelerine kulak vermeyerek sevdiği Elena ile evlenmiştir. Daha sonra Elena, Leyla ismini alarak Müslüman olmuştur.¹¹²

Alkadârî’nin en hüzünlü günlerinden biri de elli senelik hanımı olan Saliha Esma’yı kaybettiği gündür. Dört gün süren hastalığından sonra altmış yedi yaşında vefat eden Saliha Hanım, Alkadârî tarafından en güzel şekilde hazırlanıp sadakaları verilerek Yüce Allah’ın huzuruna uğurlanmıştır. Ayrılık hüznüne dayanamayan Alkadârî, hanımına mersiye yazarak kendisine ne kadar sadık olduğunu, iyi ve kötü günde yanında olduğunu, her zaman dilinin zikirli olduğunu övgüyle anlatmıştır. Yine ona çokça dua ederek Rahîm ve Rahmân olan Allah’tan hanımını cennetine koymasını için niyazda bulunmuştur.¹¹³

3. Eğitimi

Alkadârî ilk eğitimini babası Abdullah Efendi’den almıştır.¹¹⁴ Henüz ergenlik yaşına geldiğinde babası ona Kur’an-ı Kerim’i öğretmiştir. Sadece ilim vermekle yetinmeyen babası aynı zamanda Alkadârî’nin ahlak ve terbiyesine de çok önem vermiştir. Kendisinin Dağıstan âlimlerinden tahsil ettiği nahiv, mantık, münazara, meâni, beyân, fıkıh usulü, tefsir usulü, hadis usulü, kelam, aruz ve matematik ilimlerini oğlu Alkadârî’ye de öğretmiştir. Sağlam bir medrese eğitimi gören Alkadârî¹¹⁵ Farsça ve Türkçeyi Abdullah Efendi el-Ağdaşi el-Karağânî’den

¹¹⁰ Alkadârî, *Dîvânu’l-Memnûn*, 70.

¹¹¹ Alkadârî, *Dîvânu’l-Memnûn*, 134.

¹¹² Alkadârî, *Dîvânu’l-Memnûn*, 210.

¹¹³ Alkadârî, *Dîvânu’l-Memnûn*, 239.

¹¹⁴ Mirzabekov, “Problemi Periodizaçî”, 1; Navruzov Amir Ramazanoviç, “İstoriya, Arheologiya i Etnografiya Kafkaza, Gasan Efendi Alkadari Kak Predteça Dagestanskikh Reformatorov-Prosvediteley” 3 (2023), 693.

¹¹⁵ Niyazov, “XIX. Asır Kafkasya Medreselerine Genel Bir Bakış”, 159-160.

öğrenmiştir. Yine “Heyet” ve “Hikmet” nüshalarını da Gazi Mirza Ali Efendi’den okumuştur.¹¹⁶

Bunun dışında Alkadârî ilim tahsili ve kendini daha iyi yetiştirmek için yolculuklara çıkmıştır. Dağıstan’ın Ahti şehrine seyahat ederek Mirza Ali Efendi’den *Şerhü'l-Mülahas fi'l-Hey'e* ve *Şerhu Hidâye fi'l- Hikme* eserini okumuştur. Alkadârî, bu seferi sırasında aldığı ilmi ve değerlendirdiği vakti çok verimli bularak önceki durumunu karanlığın sardığını ifade etmektedir. İtiraf ve sevincini şiirinde şöyle ifade eder¹¹⁷: [Hafif]

بَعْدَمَا الدَّهْرُ عَاقَبِي عَنْهُ ظَلَمًا	سَعِدَ الْوَقْتُ فَاسْتَفَدْتُ مَهْمَا
فَعَلَيْهِ أَثْنِي ثَنَاءً أُمَّمَا	فَتَحَّ اللهُ لِي طَرِيقَ رَشَادٍ
زَارَهُ الطَّالِبُونَ مِنْ كُلِّ مَرْمَى	قَدْ هَدَانِي سَبِيلَ خِدْمَةِ شَيْخٍ
وَ تَحَلَّى بِالْمُكْرَمَاتِ وَ أُمَّمَا	مُرْشِدٌ قَدْ حَوَى الْعُلُومَ جَمِيعًا
طَيَّبَ الْحَالِ طَاهِرُ الْبَالِ جَزْمًا	وَ تَصَدَّى لِنَشْرِ مَا قَدْ حَوَاهُ
كُلُّ آنٍ فَيَسْتَقْلُونَ عَيْمًا	بِحُرِّ عِلْمٍ عَلَيْهِ يُقْدِمُ وَفَدًا

Hayat beni karanlıkla engelledikten sonra istifade ettiğim kadarıyla zamanım mutlu geçti.

Allah bana bilincin kapısını açtı, bundan dolayı ona tam bir şekilde övgümü sunuyorum.

Allah beni şeyhin hizmetinin yoluna yöneltti, her amaç talipleri onu (şeyhi) ziyaret etti.

O, tüm ilimlere sahip olan ve güzelliklerle süslenen bir mürşittir.

Sahip olduğu ilimleri yaymaya başlamıştır, tam olarak (o) hâli güzel ve akli parlak biridir.

İlim denizidir. Her daim insanlar grup hâlinde ona gelirler ve verdiği ilme doymazlar.

¹¹⁶ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 5.

¹¹⁷ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 40.

Şiirde de görüldüğü üzere Alkadârî okumaya ve araştırmaya çok hevesli biriydi. Sadece bunlara hevesli olmayıp ilim ve araştırmanın da önemine çok değer vermiştir. Şiirde bahsettiği hocasını ilminden dolayı överek ona şükranlarını sunmuştur. İlim sahibine olan saygı ve ihtiramını da açık bir şekilde beyan etmiştir.¹¹⁸

Alkadârî Kafkasya ve Rusyada'ki dünyaca ünlü yazarların eserlerini; İslam dünyasından Fuzuli, Nizami, Vaki ve Hafız gibi meşhur şairlerin eserlerini; yine Rus büyük yazar ve şairlerinden Tolstoy, Puşkin ve Lermontov'un eserlerini okumuş, incelemiştir.¹¹⁹ Alkadârî klasikleri okuduğu gibi muasırı olduğu âlim ve yazarlarla da sıkı irtibatı olmuştur. Azerbaycan Türkçesine hâkim olan Alkadârî o dönemde Azerbaycan'da söz sahibi olan pek çok âlim ve yazarla yazışarak onların çıkardığı gazetelerde makale ve şiirleri yayınlanmıştır. Özellikle o dönemde Kafkasya'da meşhur olan *Ekinci* gazetesine makaleler göndermiştir. Gazetenin kurucusu Zerdabi'ydî. Alkadârî, *Ekinci* gazetesinin ilk yazarlarından dî. Daha sonra bu gazete kapatılmış, Tiflis'de *Ziya* ismiyle aynı ideolojiyi temsil eden başka bir gazete çıkarılmıştır. Alkadârî bu yeni gazetede de uzun süre yazılar yazmıştır. Bu gazeteye yazdığı ilk yazıda gazetenin kurucusu Hacı Said Ünsizade'nin faaliyetini övgüyle anlatmış, ayrıca dünyevi ilimlere hâkim olmak için yabancı dillerin öğrenilmesini zaruri görmüştür.¹²⁰

Alkadârî hocalığına Yusuf Han'ın çocuklarına ders vererek başladı. Sonraları köyündeki medresede Arapça dersi veren Alkadârî, yanlışlıkla tutuklanarak birçok Müslüman âlimle beraber hapis haneye gönderilmiştir. Sürgünde iken birçok Tatar Müslüman âlimle tanışan Alkadârî onların ilimlerinden faydalanarak Tatar Müslümanları hakkında geniş bilgi edinmiştir.¹²¹ İslami literatüre oldukça vâkıf olan Alkadârî, aruz ilmini öğrenerek farklı bahirlerde şiirler yazmıştır. Nahvin kurucusu sayılan Ebû'l-Esved ed-Düeli'yi de yakından inceleyerek onun şiirine muhammes

¹¹⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 40.

¹¹⁹ Babayeva Zarifa Muradovna, "Prosveitelsko-Pedagogoçeskiye Vqlyadi Gasana-Efendi Alkadari", (ts.), 12.

¹²⁰ Kırımın Sesi Gazetesi, "Mirza Hasan Alkadari", (Erişim 01 Haziran 2024). <https://kiriminsesigazetesi.com/dagistanli-mirze>

¹²¹ Alkadârî, *Âsârü Dağıstan*, 2.

yazmıştır.¹²² Alkadârî, kendinde bulunmayan kitapları ödünç alarak okumuştur. Tabii ki bu ödünç almalar karşılıksız olmamıştır. Karşılığında Alkadârî o kitapların nüshalarını çoğaltmıştır.¹²³ Alkadârî, *Makâmâtu'l-Harîrî*¹²⁴ kitabının nüshasını çoğaltmak için ödünç aldığını anlatıyor. Gazi Mirza Efendi'den aldığı kitabın hikâyesini şöyle anlatmaktadır: “...Bu Şeyhden *Makâmâtu'l-Harîrî* kitabının nüshasını çoğaltmak karşılığında ödünç istedim. O bu konuda sıkıydı, sonraları kitabın nüshası Dağıstan'da çoğalınca bana ödünç vereceğini söz verdi. Ama merhumun âdeti üzere yine ertelendi, çünkü kendileri kitap ödünç vermeyi sevmezdi. Bir süre sonra kitabı ödünç almış oldum ve yaşananlara hâtıra olsun diye aşağıdaki beytleri yazdım...”¹²⁵ Yukarıda geçtiği üzere Alkadârî *Makâmâtu'l-Harîrî* kitabını ödünç almak için çok uğraşmıştır. Bu durumu söylediği şiirde çok daha belli etmektedir¹²⁶: [Kâmil]

أُخْفِيهِ يَا مَوْلَايَ كَمْ أَجَلُّدُ	يَاوَيْلَتَا قَدْ ضِئْتُ دَرْعًا مِنْ هَوَى
أَمْسَى كَجَمْرٍ فِي الْحَشَا يَتَوَقَّدُ	شَوْقُ الْمَقَامَاتِ الْحَرِيرِيَّاتِ قَدْ
فِيهِ بِهِ تَلْقَاءَ بَابِكَ أَرْضُودُ	وَ بَقِيْتُ مُنْتَظِرًا لِمَا وَعَدْتَنِي
لِتَمَنَّ مِنْهُ بِمَا أُؤْمَلُهُ يَدُ	مِنْ أَجْلِهِ وَافَيْتُ بَابَكَ ثَانِيًا
فِيمَا دَعَاهُ فَاسْتَجِبْ يَا سَيِّدِ	يَسْتَشْفَعُ الْمَمْنُونُ فَضْلَكَ عِنْدَكَ

Vay başıma gelene! Sevecek takatım kalmadı, bunu gizliyorum, Mevlam ne kadar sabredeceğim ben artık?

Makâmâtu'l-Harîrî şevki, içimde yanan bir kor hâline geldi.

Bana vad ettiğini bekleyerek kapının önünde pusuya yatar oldum.

Bundan dolayı ikinci defa kapının önüne geldim, belki benim umduğumu bana ihsan edersin diye.

¹²² Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 23.

¹²³ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 41.

¹²⁴ Toplumdaki eksiklikleri meydana çıkarmak için başka bir hayali kahraman adına uydurularak bir ravi tarafından aktarılmaktadır. Birçok dile çevirilen eser nazım-nesir içeren eserdir. bkz.. Hulûsi Kılıç, “Harîrî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 1997), XVI/191.

¹²⁵ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 41.

¹²⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 41.

Memnûn, dua ettiği şeyde sizin yardımınızı istiyor, ne olur icabet edin (efendim)!

Yukarıda şiirde görüldüğü üzere Alkadârî kitabı ödünç almak için çok mücadele etmiş, ancak takatı kalmayarak, sabrı tükenerek hocasına yalvaracak duruma gelmiştir. Ama o anda neler çektiğini okuyucuları ile paylaşmaktadır. Alkadârî'nin bu mücadelesi çok büyük bir örnek teşkil etmekle beraber kendisini yetiştirmekte ne türlü zorluklarla yüzleştiğini göstermektedir.

Arkadaşlarından bazıları mantık ve coğrafya ilimlerine dair eğitim kitapları hakkında kendisine sorular sormuşlar. Yine kendisinden hocasından nasıl ders aldığını ve neler öğrendiğini öğrenmek istemişlerdir. Arkadaşlarının sorduğu sorular üzerine Alkadârî aşağıdaki muhammesi¹²⁷ yazmıştır¹²⁸: [Vâfir]

أَحْيِ أُنِّي بَلَعْتُ مَيِّ ضَمِيرِي بِأَحْتِي لَدَى الشَّيْخِ الشَّهِيرِ
تَفَضَّلْ لِي بِتَدْرِيسٍ وَفِيرٍ مِنْ أِهْيَاتِ لِفَلَكِ الْأَثِيرِ
وَأَحْوَالِ الْعَوَالِمِ وَالْمَصِيرِ
تَعَلَّمْتُ الْمُلْحَصَ وَ الْهُدَايَةَ بِشَرْحِهِمَا عَلَى حَسَبِ الرِّوَايَةِ
مِنْ الْيُونَانِ لَكِنَّ الدِّرَايَةَ مِنْ الْمَتَأَخِّرِينَ أَيْمَ آيَةِ
لِفَضْلِ مُنَجِّمِي الْعَصْرِ الْأَخِيرِ
جَمَعْتُ الْمُصَنَّفَاتِ الْهَيْئَتَيْنِ وَ رَاجَعْتُ الشَّوَاهِدَ كَرَّتَيْنِ
فَأَلْفَيْتُ الْقَدِيمَةَ مَحْضَ مَيِّنٍ وَ صَادَقْتُ الْجَدِيدَةَ حَيْرَتَيْنِ
وَ أَدْنَى لِلْوُقُوفِ بِلَا نَكِيرٍ
فَإِنْ تُرِدِ التَّعْلَمَ لِلْجَدِيدَةِ فِالْتَّرَكِّيِّ تَرَاجُمَهَا الْمُفِيدَةَ
بِإِسْلَامٍ مَبُولٍ قَدْ طُبِعَتْ عَدِيدَةَ فَطَالِعَهَا تُشَاهِدَهَا مَشِيدَةَ
بِحَدَسِيَّاتِ قَوْمِ مُسْتَنِيرِ
تَضَمَّنْ مَعْرِفَتَنَا مِنْهُ لِحَقِّي أُصُولَ الْهَيْئَتَيْنِ وَوَجْهَهُ فَرْقِ
فَإِنْ تَنْظُرْ إِلَيْهَا بِالْتَّرَقِّي بَجِدِّ فِيهَا الْجَدِيدَةَ بِالتَّقْيِ

¹²⁷ Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddîn el-Enşârî İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab* (Beirut: Daru Şadir, 1414), 6/67; İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/180; İbrahim Yılmaz, "Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 125.

¹²⁸ Alkadârî, *Divânü'l-Memnûn*, 48.

أَحَقُّ وَتَسْتَفِيدُ صِدْقَ الْحَبِيرِ
فَهَذَا قِصَّةُ الْمَمْنُونِ بَعْدَكَ
فَأُخَذَ مَا تَرْتَضِيهِ وَاسْعَ جُهْدَكَ
وَإِنْ رَاجَعْتَ شَيْخِي حَارَ حَمْدَكَ
بَدْرَسَكَ أُمَّمَا التَّوَعَيْنِ عِنْدَكَ
تُرَجِّحُ لِلتَّعَلُّمِ كَالْحَقِيرِ

*Kardeşim, ben Ahtı'da Meşhur şeyhin yanında kalbimi keşfettim.
Gökyüzü astronomisi için, astronomi ilimlerinden bana bol eğitim lütfetti.
Alemler ve ahiret durumları (hakkında bol eğitim lütfetti).
Mulaḥḥas¹²⁹ ve Hidâye¹³⁰'yi rivayet usulüne göre şerhleri ile öğrendim.
Yunan (ilminden) dirâyeti. Son asırdaki astrologların.
Öncekilerden üstün olduğunu (öğrendim).
İki grupun eserlerini topladım ve şahitlerini de iki defa inceledim.
Eskinin sadece yalan olduğunu buldum. Yeninin hayırlı incir olduğuna rastladım.
İnkâr edilemeyecek kadar anlamaya yakın (olduğunu buldum).
Yenini öğrenmek istiyorsan faydalı olan Türkçe çevirilerini seç.
İslambul'da birkaç kez basılmıştır. Onu incele kaliteli olduğunu göreceksin.
(Nitekim o) aydın toplumun sezgileridir.
İlimimiz benim iki grupun usullerini ve fark cihetini bilmekle yeter.
Ona daha derinlemesine bakarsan, orada dikkate değer yenisini bulursun.
Daha layık olanı. Ve haber verenin doğruluğundan istifade edersin.
Bu senden sonra Memnûn'un kıssasıdır. Gücünün yettiği kadarıyla kabul ettiğini al.
Müracaat edersen şeyhime, senin övgünü alır. Sana iki türden birini öğreterek.
Hakîr (şair kendisini kastediyor) gibi (hangisini) öğreneceğini tercih edersin.*

Alkadârî, Ehl-i Sünnet çizgisi üzere eğitim almıştır. Kendisinin yaşadığı zamanda Dağıstan'da Şâfî mezhebi yaygındır. Ancak Alkadârî'nin mezheb

¹²⁹ Kitabın tam ismi *Mulaḥḥas fi'l-hey'e*. Astronomi alanında yazılmış kitabın yazarı Mahmûd b. Muhammed el-Çağmîni el-Hârizmî (ö. 618/1221 [?]) dir. bkz.. Sadettin Ökten, "Çağmîni", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, 1993), VIII/182.

¹³⁰ Konusu fıkıh olan kitabın yazarı Burhaneddin el-Merginânî'dir (ö.1197). Kitap üzerine birçok şerhler ve haşiyeler yazılmıştır. bkz.. Efail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2008), 37.

bağnazlığı yaptığı görülmemektedir. O zamanlarda Kafkasya bölgesinde Şîa ve Ehl-i Sünnet arasında mezhebî ayrılıklar bulunmasına rağmen Alkadârî'nin bu gerginlikleri gidermek için ilmî açıklama ve ılımlı yaklaşımlar sergilediği görülmektedir. Şîalığı ve Şâfi'i mezhebini çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Kendi mezhebi olan Şâfi mezhebinin kurucusu İmam Şâfi'nin Ehl-i Beyt'i öven şiirlerinin olduğunu ve İmamın Ehl-i Beyt'e saygı duyduğunu bildirmektedir. Alkadârî bu konuda İmam Şâfi'nin birkaç beytini örnek vermektedir. Bu bağlamda İmam Şâfi'nin en bilinen beytini *Dîvân*'ına almıştır¹³¹: [Kâmil]

إِنْ كَانَ رَفُضًا حُبُّ آلِ مُحَمَّدٍ فَلَيْشُ هَدَى التَّقْلَانِ أَيْ رَافِضِي

Eğer rafizilik Muhammed ailesini sevmekse, insanlar ve cinler şahit olsun ki ben Rafiziyim.

Burada İmam Şâfi'nin beytini zikrederek bir anlamda kendi düşüncesinin de aynı olduğunu bildirmektedir. Alkadârî, Ehl-i Beyt sevgisinin bazı hakikatları görmemezlikten gelmeye sevk etmediğine inandığı gibi, Ehl-i Sünnet olmanın da Ehl-i Beyt'i sevmeye bir engel olmadığını en güzel şekilde anlatan ve yaşayan biri olmuştur. Ona göre sırasıyla Peygamberimizden sonra insanların en hayırlısı ilk halife Hz. Ebû Bekir, sonra ikinci halife Hz. Ömer, sonra üçüncü halife Hz. Osman, sonra dördüncü halife Hz. Ali'dir. Yine o, *Dîvân*'ında Ehl-i Beyt ve Hz. Ali'yi öven hadislere de yer vermektedir.¹³²

4. Eserleri

Alkadârî, Dağıstan'da eğitim vermekle birlikte kendi eserlerini de yazmaya zaman ayırmıştır. Zor şartlar altında yazdığı eserleri ile kendisinden sonra gelecek nesiller için zengin bir miras bırakmıştır. Dağıstan tarihi, İslam fihkî ve diğer konularda yazdığı eserler; o dönemin sosyo-politik durumunu, Dağıstan'daki eğitimi, Dağıstan âlimlerini anlamak açısından ilk elden kaynak olmuştur. Günümüze kadar Alkadârî'nin eserleri üzerinde yeterince çalışma yapılmamıştır. Büyük ilmî mirasın

¹³¹ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 20.

¹³² Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 22.

bulduğu bu kitaplar üzerinde yeterince ilmî araştırmanın yapılması gerekmektedir. Nitekim Dağıstan'da bulunan Bilimler Akademisinin temsilcisi, Alkadârî'nin doğumunun 170. yıl dönümünde şöyle demiştir :“*İcraatta bizim kat ettiğimiz yol sadece Dağıstan tarihi ve kültürünün değerli isimlerinden olan Alkadârî ve diğer önemli figürlerin ilmî mirasını araştırmadaki başlangıç aşamasıdır.*”¹³³

Alkadârî'nin elyazma eserleri Azerbaycan'daki Elyazmalar Enstitüsünde bulunmaktadır. Şair vefat ettikten sonra ailesi şairin kütüphanesini bu enstitüye bağışlamıştır.¹³⁴

Sovyetler döneminde Dağıstan'la ilgili birçok eser bulunmasına karşın bunlar, Dağıstan'daki dinî hayat ve gerçekleri Alkadârî'nin eserleri kadar anlatamamıştır. Edebî yönü yüksek olması sebebiyle, şair olayları şiirle anlatmaya önem vermiştir. Onun bu üslubu yaşanan olaylara edebî güzellik katmış, kitaplarının daha çok sevilmesine ve olayların akılda daha kolay tutulmasına katkıda bulunmuştur. Alkadârî'nin başlıca eserleri şunlardır:

1. *Dîvânu'l-Memnûn*
2. *Âsâr-i Dağıstan*
3. *Cîrâbu'l-Memnûn*¹³⁵
4. *el-Urzatu'l-Mehdiyye*
5. *Manzûmu Usuliddîn*
6. *İzhâru'l-Hal fi Husûsi'l-Âl*¹³⁶

Alkadârî'nin yazdığı en önemli üç eseri hakkında kısa bilgi vermekte fayda vardır.

Dîvânu'l-Memnûn şairin en önemli eserlerinden biridir. Ömrünün sonuna doğru yazdığı bu eserde doğumundan ihtiyarlığına kadar hayatında yaşadığı olayları biyografik anlamda şiirleriyle anlatmıştır. Hangi şiiri hangi olaydan dolayı yazdığını da açıklayan Alkadârî, *Dîvân*'ında döneminin dinî ve sosyal durumuna

¹³³ Alam Jurnal (ALAM), “Tvorçeskoye Naslediye i Jizn Gasana Alkadari”, (Erişim 21 Nisan 2024).

¹³⁴ Tahire Nuraliyeva, *Hasan Alkadârî ve Onun Kolleksiya* (Bakü, 1987), VIII/346-350.

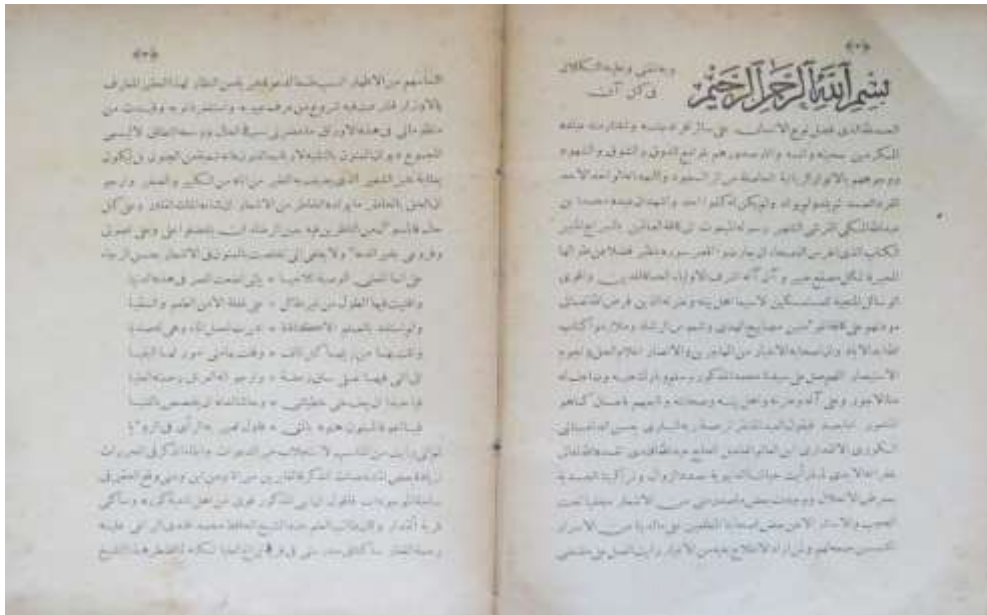
¹³⁵ Alkadârî, *Âsârü Dağıstan*, 3.

¹³⁶ Köçerli, *Klasik Azerbaycan Edebiyyatı*, II/350.

değirmektedir. Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*'u yazma sebebini kitabın mukaddimesinde şöyle açıklar:

“*Dünya hayatının geçici olduğunu, cesedimizin yıprandığını gördüğümde, yine benden sâdır olan şiirlerin birkaç arkadaşın bilmesi dışında saklı ve gizli kaldığını düşünerek onların ısrarı üzerine bir hayra vesile olsun diye bu manzumelerimi sayfalara döktüm.*”¹³⁷

Dîvânu'l-Memnûn'un basımı Alkâdârî'nin ölümünden sonra olmuştur. 1913 yılında Dağıstan'da bulunan Muhammed Mirza Maverayev yayınevi tarafından basılmıştır. Şairin 4293 beyitten oluşan *Dîvân*'ı 280 sayfadır. *Dîvân*'ın sonunda Alkâdârî'nin kardeşi Muhammed b. Hacı Abdullah Efendi Alkâdârî tarafından yazılan kısa bir son söz bulunmaktadır. Burada şairin son nefese kadar çalışıp ilim öğrettiğini, talebe yetiştirme gibi faaliyetlerde bulunduğunu belirttiikten sonra, merhumun ruhu için dua isteğinde bulunmaktadır.¹³⁸ *Dîvân*'nın giriş kısmının görseli aşağıdaki gibidir:

Dîvân'a ait diğer fotoğraflar çalışmanın ekler kısmında yer almaktadır.

Alkâdârî'nin diğer önemli eseri “*Âsâr-ı Dağıstan*” dır. Eser bir tarih kitabı olup bölge hakkında değerli bilgiler içermektedir. 12 bâbdan oluşan kitabın birinci

¹³⁷ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 2-3.

¹³⁸ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 280-281.

bâbında İslam'ın Dağıstan'daki seyri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir.¹³⁹2. bâbında Timur'un bölgede zuhur etmesinden Osmanlıların ve Safevîler'in bölge üzerindeki siyaseti ve idaresinden bahsetmektedir. Yine 7. bâba kadar Rusya'nın bölgedeki zuhuru ve bölgeyi işgalinden bahsedilmektedir. Geri kalan diğer bablar da Nadir Şah'ın işgalinden başlayarak tekrar Rus ordusunun bölgeyi işgal etmesine kadar devam eder. En son bâbda ise Gülistan Anlaşması'ndan sonra o güne kadar meydana gelen olaylar anlatılmaktadır.¹⁴⁰

Azerbaycan Türkçesi ile yazılan *Âsâr-i Dağıstan* ilk defa Azerbaycanlı hayırsever Hacı Zeynelabidin Tağıyev'in (ö.1924) desteğiyle Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 1903 senesinde basılmıştır. Daha sonra 1929 senesinde Alkadârî'nin oğlu Alkadârî Ali Hasanov tarafından Rusçaya çevrilmiştir.¹⁴¹ *Âsâr'ı-Dağıstan* Osmanlıcadan Latinize edilerek 2003'te basılmıştır. Kafkasya'dan Türkiye'ye mülteci olarak gelen Musa Ramazan'ın çevirisi Rusçadan yapılmıştır.¹⁴²

Alkadârî'nin 3. önemli eseri "*Cîrâbu'l Memnûn*"dur. Bu kitap fıkıhla ilgili bir eserdir. Hasan Alkadârî'ye fıkıhla ilgili sorulan sorulara verdiği cevapları kapsayan bu kitap, döneminde Dağıstan kadılarının başucu eseri hâline gelmiştir. Alkadârî'nin bu kitabı yazmasının asıl sebebi, mevcut eserlerde bazı meselelere tatmin edici cevapların bulunamamasıydı.¹⁴³

5. Şairliği ve Şiir Anlayışı

Alkadârî'den önceki asırlarda olduğu gibi onun zamanında da şiir, Kafkas edebiyatında önemli bir yer tutmaktaydı. Alkadârî'nin bir şair olarak yetişmesinde en büyük etken onun ailesidir. Şöyle ki dedesi el-Yarâgî ve babası Abdullah'ın Arapça şiirler söyleyerek bunları kaleme aldığı bilinmektedir.

Kafkaslı bir şaire göre *edebî* sanatın özünde özgürlük arayışı vardır. Şiir özgürlüğün sesi, nefesidir. Kaf Dağı'nın eteklerinde binlerce yıl yaşamış insanlar, bu

¹³⁹ Nevruz Yılmaz, *Umumi Kafkaz Tarihine Giriş* (İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016), II/308.

¹⁴⁰ Köçerli, *Klasik Azerbaycan Edebiyatı*, II/350-351.

¹⁴¹ Hasan Alkadârî, *Cîrâbu'l Memnûn* (Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1905), 2-3.

¹⁴² Kafkasevi Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (Kafkasevi), "Musa Ramazan", (Erişim 21 Nisan 2024). <https://kafkasevi.com/index.php/whoswho/detail/3673>.

¹⁴³ Alkadârî, *Âsârü Dağıstan*, 3.

dağlardan ilham alarak şiirler yazmışlardır. Kafkas edebiyatı bu anlamda insanlığının özgürlük arayışının tercümanıdır.¹⁴⁴

Kafkasya'daki insanlar yaşadıkları olayları, mutluluklarını, acılarını, kederlerini şiirle anlatmayı önemsemişlerdir. Öyle ki Alkadârî'nin çevresindeki âlim ve edipler birbirlerine manzum mektuplar yazmışlardır. Cidal ve tartışmaları bile manzum bir şekilde yaptıkları görülmektedir. İster eğitilmiş, ister eğitimsiz olsun bu coğrafyada yaşayanların çoğu iyi ya da kötü şiir söyler. Alkadârî de şiire rağbet gösteren böyle bir toplumda doğmuştur. Bunun yanı sıra aldığı eğitim ve hocaları onun şiire yönelmesine vesile olmuştur.

Alkadârî'nin şiirleri genel özellikleri itibarı ile tüm dönemleri kapsamaktadır. Asr-ı Saadet Dönemi'nden başlayarak yaşadığı döneme kadar halefî ve muasır olduğu konularda şiirler kaleme almıştır. Gündemi takip eden ve olayları yakından gözlemleyen gerçekçi bir şairdir. Çoğu âlim gibi Alkadârî de yaşadığı dönemden rahatsız ve şikâyetçi olmaktadır. Düşüncelerini aşağıdaki şiirde şöyle aktarmaktadır¹⁴⁵: [Tavîl]

بِهَ ظَنُّنُ ظُفْرٍ بِالْحَبِيبِ الْمُصَدَّقِ	أُرَاقِبُ أَحْوَالَ الزَّمَانِ فَمَا بَقِيَ
عَقَارِبُ بَلْ مِنْهَا أَضْرُّ فَحَقِّقْ	وَجَدْتُ الْأُولَى جَرَّتْهُمْ مِنْ مَعَارِفِي
وَمَا كَدْتُ أَرْمِيهِمْ كَذَا بِالتَّمَسُّقِ	لَقَدْ كُنْتُ قَدَمًا أَحْسِنُ الظَّنَّ فِيهِمْ
يَفِرُّونَ مَنْ يَلْقَوْنَهُ بِالتَّمَلُّقِ	إِذَا بَانَ لِي مِنْهُمْ شَيْطَانٌ قُتِلُوا
وَهُمْ يَنْفُضُونَ الْعَهْدَ مِنْ بَعْدِ مَوْثِقِ	يُضِيعُونَ بِالْعَيْبِ الصَّادِقِ وَ عِرْضَهُ

Zamanın ahvâlini gözlemliyorum, Peygamber'in doğru olmasında tırnak kadar şüphe yoktur.

İlk olarak onu kendi dostlarımdan tecrübe ettim, onlar akrepler, hayır akreplerden daha zararlılar emin ol!

¹⁴⁴ Namik Atabeyli, *Azad Şiir ve Onun Poetikası* (Bakü: Step.ltd, 2017), 3.

¹⁴⁵ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 72.

Eskiden onlar hakkında hüsnüzan yapıyordum, onları fasıklıkla bile suçlamak istemiyordum.

Aniden onlardan bana karşı ölesi şeytanlar çıktı, yaltaklandıkları şahsa koşar oldular.

Yokluğunda dostuna ve ırzına ihanet ederler, anlaşma yapıldıktan sonra da ahidlerini bozarlar.

Alkadârî şiir sanatını çok iyi biliyordu, muhammes, kasidetü'l nûniyye¹⁴⁶ ve kasidetü'l-lâmiyye¹⁴⁷ gibi çeşitli şiirler kaleme almıştır. Aruz ilmi ve Arap edebiyatına olan vukufiyeti şiir yazmasında ona kolaylık sağlamıştır. İster kendi arkadaşları ile yaptığı karşılıklı yazışmalar isterse müstakil yazdığı şiirlerinde olsun, kendini iyi ifade etmekle beraber okuyucusuna anlatmak istediği sahneyi tam olarak tasvir edebilmektedir. Tabii ki o dönemin âlimleri onun bu üstün yeteneğinin farkındaydılar ve ona bu konuda büyük övgüler diziyorlardı. Alkadârî'nin hem hocası hem de arkadaşı olan Şeyh Emir ona yazdığı şiirinde onu şöyle övmektedir:¹⁴⁸[Tavîl]

أُتِيتُ مِنَ الصَّدْرِ الْعَلِيِّ الْمُفَخَّمِ	حَمِيدِ السَّجَايَا عَيْشِ أَهْلِ الْبَصِيرَةِ
خَلِيلِي وَ مَحْبُوبِي وَ نُورِ لِمَنْظَرِي	وَ سَاكِنِ أَعْضَائِي وَ مَوْطِنِ مُهْجَتِي
لَهُ هِمَّةٌ فَوْقَ السُّهَى حَلَّ إِسْمِهَا	حَوَى فَصَبَاتِ السَّبْقِ فِي كُلِّ رُنْبَةٍ
وَ فِي كُلِّ عِلْمٍ نَالَ بَاعًا مُسَدَّدًا	وَ جَاوَزَ فِي نَظْمِ الْقَرِيضِ لِعَايَةِ
مَدَائِحِهِ تَكْسُو الْقَرِيضَ مَحَاسِنًا	وَ تَحْلُو بِأَفْوَاهِ الرُّوَاةِ بِلَدَّةِ
فَلَا عَجَبَ فِي تَقْدِيمِ مَنْ اسْمُهُ حَسَنٌ	عَلَى غَيْرِهِ فِي الْمُكْرَمَاتِ بِجُمْلَةٍ
عَلَى أَنَّهُ نَجَلٌ لِحَبْرٍ مُدَقِّقٌ	كَرِيمٌ لَهُ فِي الْخُلُقِ أَكْمَلُ رِفْعَةٍ
هُوَ الْمُزْتَدِي بِالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ الَّذِي	تَبَرَّأَ فِيهِ عَنِ رِيَاءٍ وَ مُنْعَةٍ

¹⁴⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 138.

¹⁴⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 259.

¹⁴⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 28-29.

Basiret ehlinin pınarı olan saygın ve ulvi bir göğüsten övgü aldım.

O benim dostum, sevdiğim, basiretimin nuru, uzuvlarıma yerleşen ve ruhumun vatanıdır.

Onun ismi ve gayreti süha gezegeninden yükseklerdedir, tüm rütbelerde öncekilerin boyunu aşmıştır.

Her bir ilimde gerekli geniş bilgi elde etmiştir ve şiir yazmakta da son derece yükselmiştir.

Övgüleri şiiri güzelliklerle kaplıyor ve onun şiirini anlatanların ağızları tatlanıyor.

Kendisinden başkalarına asalette üstünlüğü olduğu için isminin önüne Hasan yazılmasında şaşılacak bir şey yoktur.

O mürekkebin babasıdır, titizdir, cömerttir, ahlakta en yüksek mertebe onundur.

O ilim ve ameli kuşanmıştır, bu konuda riya ve gösterişten de uzaktır.

Şair, entelektüel, bilgili bir ailede doğup, büyümüştür. İlim tahsil etme konusunda dedesinden ve babasından istifade etmiştir. Her ne kadar zor dönemlerde yaşamış olsa bile kendini yetiştirmeğe önem vermiştir. Derin ilmi birikiminin sonucu olarak, şair birçok eser kaleme almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HASAN ALKADÂRÎ'NİN ŞİİRLERİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Şiirin muhtevası denildiği zaman şiirin içeriği ve konusu akla gelir. Bu bölümde Alkadârî'nin *Dîvân*'ındaki şiirler; kafiye, ahenk ve benzeri kurallara girilmeksizin konu ve tema açısından değerlendirilecektir.

Edebiyatın her türünde olduğu gibi şiirin de bir yazılış amacı, hedefi, teması vardır. Bir şiirde konu çok önemlidir. Şair şiirlerinde kendi iç dünyasını, dışında gelişen olayları, olaylara bakışını, beklentilerini, şikâyetlerini dile getirir. Klasik dönemden itibaren şiirlerin yazılma kurallarına önem verildiği gibi, şiirlerin konularına da önem verilmiştir. Bazı âlimler şiirin konularını genel itibarıyla dörde ayırmıştır: Arzu, korku, neşe ve gazaptır¹⁴⁹. Şiirin yazılış amacı ise medhiye, hiciv, benzetme, nesîb, Peygamber medhiyesi, hikmet ve zühd gibi konular olmuştur.¹⁵⁰

Yukarıda da belirtildiği üzere şiir yazma geleneği yüzyıllar geçse de konuları bakımından fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Alkadârî de klasik şiir yazma usûlüne uygun olarak benzeri konularda şiirler kaleme almıştır. Şairler belli konularda şiir yazmaya yatkın oldukları ya da yaşadıkları çevreden etkilenerek belli konularda daha çok şiir yazdıkları gözlemlenmektedir. Bu anlamda Alkadârî'nin şiirlerinin temelinde arkadaşları arasında yaptığı yazışmalardan oluşan "ihvâniyyât" ve her daim ön planda tuttuğu Allah ve Resulünü öven medhiyeler bulunmaktadır. Bununla beraber sürgün edildiği ve Rus rejiminden çektiği zulmü anlatan siyasi şiirleri de *Dîvân*'ında bir o kadar yer almaktadır. Alkadârî çok sevdiği dostlarını onlar yaşarken nasıl övmüşse öldüklerinde de onlara mersiyeler yazarak onları iyi bir şekilde anarak Allah'a dua ve niyazda bulunmuştur. Asla şarap ve eğlence meclislerinin tasvir edildiği "hamriyyât" şiirleri yazmamıştır. *Dîvân*'da "gazel" yok denecek kadar azdır. Genel itibarıyla Alkadârî'nin *Dîvân*'ındaki şiirler ana konularına göre sınıflandırıldığında aşağıdaki tablodaki gibi bir dağılım görülmektedir:

¹⁴⁹ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/120.

¹⁵⁰ Ebul'l-Ferec b. Kudâme el-Bağdâdî Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu's-Şi'r*, 1.b., (İstanbul: Maţba'atu'l-Cevâib, 1885), 17.

KONU	KASİDE	MUKATTA'A	TOPLAM
İhvâniyyât	104	6	110
Methiye	33	4	37
Mersiye	23	-	23
Diğer Konular (Acziyet, Öğüt ve Hikmet ve diğerleri)	42	6	48

1. İhvâniyyât

İki şahıs ya da iki edip arasında yapılan yazışmalardır İhvâniyyât. Bu tür, eski Arap edebiyatında manzum ve mensur şekillerde yazılabilmekteydi. Bu tür yazışmalar ilk olarak Abbâsîler'in ilk asrında yaygınlık kazanmıştır. İhvâniyyât şiirlerinde şiiri yazan, mümkün olduğu kadar muhatabına kibar ve edebî bir dille hitap etmelidir. Yer yer Kur'an âyetlerinden, büyük şairlerin mısralarından ve hikmetli sözlerden alıntılar yapar. Abdullah b. Muḳaffâ (ö.142/759), Muhammed b. Ziyad el-Hârisî, Külsüm b. Amr el-Attâbî (ö.220/835) ve benzerleri İhvâniyyât şiirleriyle şöhret kazanmıştır.¹⁵¹ Dostların birbirini övmesi, azarlaması, dost meclislerine davet, taziye, ölümden duyulan üzüntü, şikâyet, selamlaşma, ödünç kitap alma, hocalarına müracaat gibi konuların hepsi İhvâniyyât metinlerinin konusu olmuştur.¹⁵²

Abbâsîler Dönemi'nden itibaren yaygınlık kazanan İhvâniyyât şiirleri İslam'ın VII. asırda Kafkasya'ya girmesi ile birlikte Kafkasya edebiyatında görülmeye başlanmıştır. Zamanla bu konuda çok sayıda şiirler yazılmıştır. İhvâniyyât konulu şiirlerin Kafkasya'da yaygın olması belki de bölgenin istikrarsız bir yer olması ve böyle durumlarda kardeşlik ve dostluğa ihtiyaç duyulmasından ileri geliyordur.

¹⁵¹ Kasım Muhammed İsmail ibn Abdusselam Azzam, "el-Funûnu'l-Bedâti fi'r-Rasâilil-İhvâniyyâti," *Punjab Üniversitesi*, 24 (2017), 110.

¹⁵² Ala Nebîl Avizah, "es-Sümeysiru el-İnsân ve's-Şâir", *Ebhâsun fi'l-Lugati ve'l-Edeb* 27 (2006), 111.

Durum böyle olmalı ki bölgede yaşayan âlim ve edipler basit isteklerini bile edebî bir metinle dile getirmişlerdir. Mesela, bu yolla ödünç kitap istemişlerdir.¹⁵³

Alkadârî'nin *Dîvân*'ı incelendiği zaman genel anlamda şiirlerin çoğunun ihvâniyyât konusu ile ilgili olduğu görülmektedir. Çevresi geniş olan ve çok sayıda dostu bulunan, sevip sevilen bir âlim ve ediptir. Hâl böyleyken onun şiirlerinin genel olarak ihvâniyyât konusu ile ilgili olması da doğaldır. Alkadârî'nin ihvâniyyât şiirleri; davet, mevlit, taziye, şikâyet, hicret, özlem, istek, ödünç kitap alma vs. konuları içermektedir. Bu alt konulara daha sonra değinilecektir. Bu konulara girmeden önce şairin dostlukta ne kadar samimi olduğunu, dostlarını ne kadar çok sevdiğini anlatan birkaç beytini de görmekte fayda var.

1.1. Dostluk

Alkadârî'nin şiirlerinde dostluğa çok önem verildiği görülmektedir. Dostluğun sınırlarını teknik olarak kurallarla belirlemese bile yazdığı şiirlerde dostlarına ne kadar önem verdiğini, dostlarını ne kadar içtenlikle sevdiğini ve dostluğun samimiyetten geçtiğini yaşayarak anlatmıştır. Şiirlerinde dostlarına karşı her zaman mütevazı davranarak onları yüceltmektedir. Kendini onlardan aşağı görerek dostlarından bir şeyler öğrenmenin peşindedir. Arkadaş çevresi genellikle okur-yazar, hikmet ve erdem sahibi zâtlardan oluşmuştur. Alkadârî bir arkadaşına yazdığı şiirde samimi hislerini şöyle dile getirmektedir¹⁵⁴: [Serî']

أَحْمَلُ النَّسِيمُ فِي كُلِّ آنٍ	تَحِيَّةً بِطَيْبِ الْأَفْحُوانِ
يَعْنِي السَّلَامَ لِلصَّدِيقِ الَّذِي	قَرَّتْ بِهِ أَعْيُنُ أَهْلِ الْبَيَانِ
هُوَ أَهْمَامُ الْبَارِعِ الْمُهْتَدِي	مِيرْزَا سُلَيْمَانُ مَلِيحِ اللَّسَانِ
حَبْرٌ لَهُ السَّبْقُ عَلَى كُلِّ مَنْ	يَسْتَبِقُ الْحَيْرَاتِ يَوْمَ الرَّهَانِ
أُكْرِمَ بِهِ بُورِكَ فِي عُمْرِهِ	مُرْفَقُهُ الْحَالِ بِأَهْلِ حِسَانِ
اللَّهُ يَغْلَمُ أَنَّني لَهُ	أَرْتَقِبُ الْعِزَّ بِطَيْبِ الْجِنَانِ
وَإِنِّي لَأَرْتَضِي نَقْلَ مَا	لَيْسَ بِقَلْبِي لِأَمْرِي كَيْفَ كَانَ

¹⁵³ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 41.

¹⁵⁴ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 83.

لَا سِيَّماً لِمِثْلِهِ الْأَلْمَعِيِّ بِإِلَّا ضُرُورَةً إِلَى الْأَذْهَانِ
يَا صَاحِبِي قَدْ وَضَّحْتُ لَوْعَتِي فِيكَ لَدَى عَوَازِلِي بِالْعِيَانِ

Rüzgâr her zaman papatya kokan selam yüklenmiş.

Yani basiret sahiplerinin göz nuru olan dostum için selam.

O, gayretli, yetenekli, hidayete ermiş ve tatlı dilli Mirza Süleyman'dır.

O, bilgedir, rakabet günü o, tüm hayırda yarışanların önüne geçmiştir.

Faziletli kılınarak ömrü bereketlenmiştir. Güzel insanlarla hâli müreffektir.

Allah biliyor ki ben, onun cennetlerin en güzeliyle şereflenmesini umuyorum.

Ve yine ben, kim için oluyorsa olsun kalbimde olmayanı nakletmeye razı değilim.

Özellikle de kendisi gibi zeki birine abartmaya gerek duymadan.

Ey dostum tüm kınayanlara rağmen sana olan kara sevdanı apaçık bir şekilde beyan ettim.

Alkadârî dostlarına bu kadar samimi ve mütevazı bir şekilde yaklaşırken muasır toplumda insanlar arasında dostluğa zarar verecek hâllerin, can sıkıntısı yaratacak, âdeta kendisinin de şaşırdığı olayların vukûa geldiği görülmektedir. İnsanların bu hâllerine çok üzülen şair onları şeytan olarak vasıflandırmaktadır. Onlar dost ve ırzlarına ihanet eden, sözlerinde durmayan fasık kimselerdir¹⁵⁵: [Tavîl]

أُرَاقِبُ أَحْوَالَ الزَّمَانِ فَمَا بَقِيَ بِهِ ظَنُّ ظُفْرِ الْحَبِيبِ الْمُصَدَّقِ
وَجَدْتُ الْأُولَى جَرَّبَتْهُمْ مِنْ مَعَارِفِي عَقَارِبُ بَلْ مِنْهَا أَضُرُّ فَحَقِّقْ
لَقَدْ كُنْتُ قَدَمًا أَحْسِنُ الظَّنَّ فِيهِمْ وَ مَا كِدْتُ أَرْمِيهِمْ كَذَا بِالتَّفْسُقِ
إِذَا بَانَ لِي مِنْهُمْ شَيْطَانٌ قَتَلُوا يَفْرُونَ مَنْ يَلْقَوْنَهُ بِالتَّمْلُقِ

¹⁵⁵ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 72.

يُضَيِّعُونَ بِالْغَيْبِ الصَّادِقَ وَعَرَضَهُ
وَهُمْ يَنْفُضُونَ الْعَهْدَ مِنْ بَعْدِ مَوْثِقِ

Zamanın ahvalini gözlemliyorum, Peygamber'in doğru olmasında tırnak kadar şüphe yoktur.

İlk olarak onu kendi dostlarımda tecrübe ettim, onlar akrepler, hayır akreplerden daha zararlılar, emin ol!

Eskiden onlar hakkında hüsnüzan yapıyordum, onları fasıklıkla bile suçlamak istemiyordum.

Aniden onlardan bana karşı ölesi şeytanlar çıktı, yaltaklandıkları şahsa koşar oldular.

Yokluğunda dostuna ve ırzına ihanet ederler, anlaşma yapıldıktan sonra da ahdlarını bozarlar.

1.2. Dostluk Meclislerine Davet

Dostluk meclisleri, dostların, arkadaşların bir araya gelip konuştuğu ve bulunduğu bir yer anlamına gelmektedir. Çalışmada geçen dostluk meclisleri daha çok edip ve şairlerin bir araya geldiği, şiirlerini okuyarak meclise canlılık kattıkları yerlerdir. Bu tür meclislerde şair ve edipler o meclisin olmazsa olmazlarındandır. Misafirler onlarla neşe buluyor ve davetlerinin tadını çıkarıyorlardı. Şairler içkinin de bol olduğu bu meclisleri şiirlerinde bütün gerçekliğiyle tasvirler etmişlerdir.¹⁵⁶ Bu anlamdaki dostluk meclisleri Emevî Dönemi'nden itibaren süregelmiştir. Buna mecâlisü'l-ḥamr (şarap meclisleri) de denilmekte olup Emevî Dönemi'nde bu anlamda meclisler çok şöhret kazanmıştır. Çoğu zaman bu meclislerde siyaset de konuşuluyordu. Kendi düşünce ve tutumunu bildirmek için bu meclislere katılan insanlar böyle bir ortamda rahatça düşüncelerini ifade edebiliyorlarmış.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Süleyman Ziyab Ebu Zeyd, "Mecâlisü'l-Edebiyyeh fi'l-'Asri'l-Endülüsiyy'i", *el-Mecelletü'l-Akademiyye Li'l-Ebhâsi ve'n-neşri'l-'İlmîyy'i*, 13 (2020), 3-6.

¹⁵⁷ Luceyn Muhammed Adnan Baytar, *Mecâlisü'l-Ḥamr fi's-Şi'ri'l-Umevî* (Lazkiye: Câmi'atu Teşrîn, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008), 10.

Bu tür dostluk meclisleri Dağıstan'da da o dönemde yaygındı. Bu meclislerde, gelen insanlara tebliğ ve uyarıda bulunulur, bilgi paylaşılır, eğlenirken kırımlıklar giderilir, şiir ve müzikle hoşça vakit geçirilirdi. Alkadârî de çağrıldığı bu davetlerden geri durmuyor ve çağrıldığı yerlerde şiir ve konuşmaları ile kendisini insanlara sevdireyordu. Onun zamanında bu tür davetlerin bir de içkili olanları vardı. Alkadârî ve akranlarının katıldığı meclisler içki ve keyf amaçlı olmayıp daha çok tebliğ ve insanları dinî açıdan aydınlatma maksadı gütmekteydi. Genel itibarı ile İslam'ı sevdirmek ve ilkelerine uyan sağlam Müslümanlar yetiştirme amacı taşımaktaydı. Örneğin dostu Abdullah Efendi el-Ğarağânî'yi Meclisü'l-üns'e aşağıdaki şiiri ile davet etmektedir¹⁵⁸: [Vâfir]

عَنِ الْأَوْجَالِ مَا هَطَلَ الْعَمَامُ	حَيِّى صَانِكَ الْمَلِكُ السَّلَامُ
عَلَى مَا كَانَ فِيهِ اهْتِمَامُ	هَمِيْنَا لِأَمْرِ كَانَ أَمْرًا
بِوَصْلِكَ بَعْدَ مَا انْقَطَعَ النَّظَامُ	عَسَى شَمْلُ النَّدَامَى أَنْ يَلْقَا
لِمِمَّا اعْتَادَهُ النَّجْبُ الْكِرَامُ	فَمَا وَعَاذْنَا أَنْ الْوَفَاءَ
وَإِخْوَانٍ لِقَائِهِمُ الْمَرَامُ	فَجِئْنَا مَعَ عَبَّاسٍ عَلِي
عَلَى حَسَنِ حَزِينٍ وَ السَّلَامُ	وَ لَا تَعْتَلِّ بِالْأَشْعَالِ وَ اْمْنُنْ

Dostum, her şeye sahip olan Rab seni dolu gibi yağın belalardan korusun.

Daha önceden ihtimam göstermemiz gereken iş için hazırlandık.

Düzen dağıldıktan sonra belki arkadaşlarla birleşme vüslatına erersin.

Sen bize vaat ettin ki, vefa yüce gönüllü asıl kimselerin alışkanlık yaptığı şeydir.

Abbas Ali ve diğer kardeşlerle geldik, onların meramı buluşmaktır.

İşlerinin olduğunu mazeret gösterme, üzgün Hasan'a ihsanda bulun. Selam ile.

Dîvân'ın başka bir yerinde Alkadârî hocası Muhyiddin Efendi'yi dost meclisine çağırarak ona ikramda bulduklarını anlatmaktadır. Alkadârî öğrencileriyle beraber Ahti şehrindeyken boş bir günde yeme-içme hazırlıklarını

¹⁵⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 33.

yaparak bir bahçeye gitme kararı alırlar. Bu ziyafete şeyhi de davet ederler. Alkādârî, şeyhini bu şiirle davet eder¹⁵⁹: [Vâfir]

أَيَا صَدْرَ الْمَحَافِلِ كُلِّ آنٍ وَ يَا زَيْنَ الْمَجَامِعِ وَالْمَعَانِي
نَظَّمْنَا مَجْلِسًا لَا يَهْتَدِيهِ سِوَى الْأَحْبَابِ أَرْبَابِ الْجِنَانِ
وَ هَيَّأْنَا بِهِ مَا نَبْتَغِيهِ مِنْ النَّعْمِ اللَّذِيذَةِ فِي الْحِوَانِ
وَ أَحْضَرْنَا شَرَابًا مُسْتَطَابًا مِنْ الْجَائِ الْخِتَائِيِّ الْحِسَانِ
وَ فِينَا مِنْ أُولِي الْأَلْبَابِ سَاقٍ مَلِيحِ الْخُلُقِ مَرْضِيِّ اللِّسَانِ
تَطَيَّبْنَا الصَّبَا كَنَسِيمِ مِسْكِ وَ تَعَنَّيْنَا الْبَلَابِلَ عَنْ أَعْيَانِي
وَ قَدْ سَعِدَ الْهُوَى فِي اعْتِدَالٍ وَ صَارَ الْأَرْضُ تَذَكِرَةَ الْجِنَانِ
لِعُمْرِكَ تَمَّ مَا هُوَ سِوَى أَنْ تُكْمَلَ بِالْقُدُومِ لَنَا التَّهَانِي

Ey tüm zamanlardaki meclislerin reisi! Ey buluşmaların ve evlerin süsü.

Cennete gireceklerden ve ahbablardan başkalarının katılmayacağı bir oturma organize ettik.

Canımızın çektiği leziz nimetleri masa üzerinde hazır ettik.

Hoş içecek olarak güzel Çin çayı getirdik.

Ve bizim aramızda akıl sahiplerinden olup güzel ahlaklı, tatlı dilli sâki var.

Saba rüzgârını misk kokusu gibi koklandık, bülbüllerle karşılıklı şarkı söyledik.

Hava ılımlılığı ile mutlu oldu, toprak da cennetleri hatırlattı.

Ömrüne yemin olsun ki, istediğimiz her şey tamamlandı, yalnız senin gelip kutlamaya katılmadan başka.

¹⁵⁹ Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 42-43.

Alkadârî diğeri bir şiirinde de Abdullah Efendi'yi¹⁶⁰ kendi meclislerine davet etmektedir. O aralar Kûre bölgesinde oturan Abdullah Efendi'ye nükteli bir şiirle iltifatta bulunmaktadır¹⁶¹: [Vâfir]

أَخِي طَالَ اشْتِيَاقِي وَ انْتِظَارِ مِرَارًا
لِسَيْرِ تَنْزُهُ زَمَنَ الْبَهَارِ نَارًا
إِلَى أَنْ جَاءَنَا حَيْرُ الزَّمَانِ
وَرَمَّتِ الْعَنَادِلُ فِي الْمَعَانِي
رَبِيعَ طَيْبِ حَاوِي الْأَمَانِ
وَرَأَى الطَّرْفَ زَهْرَ الْجُنْدَارِ فَحَارَا
وَفَاقَ زُمُرًا فَرَشُ الْبِرَارِي وَ نَارَا
وَجِئْنَا بِالْأَجْبَةِ جَسْرَ دَاوُدَ
مِنَ النَّعْمِ اللَّذِيذَةِ فِي الدِّيَارِ عِشَارَا
وَبَدَّلْنَا الْهُوَى مِنْ سِيمَوَارِ بُحَارَا
وَمَنْ بِصُحْبَةِ فَوْرًا عَلَيْنَا
فَنِعْمَ وَحَبْدًا لَكِنْ حَدَارِ حَدَارَا
مَنْ اسْتَحْضَارِ شَخْصٍ لَا يُدَارِي

لِذَا قَدْ انْتَهَرْنَا نَحْوَ مَقْصُودِ
وَهَيَّاْنَا لَدَيْهِ كُلَّ مُؤْجُودِ
تَحَمَّلْ زَحْمَةً وَازْكَبْ إِلَيْنَا
وَ أَنْ يَصْحَبَكَ مَنْ يَصْفُو لَدَيْنَا

Kardeşim sana olan özlemim ve hasretim defalarca uzadı.

Sıcak bahar zamanı gezinti seyri için.

Ta ki bize zamanın en hayırlısı, emaneti koruyan ve güzel kokuların baharı gelinceye kadar.

Bülbüller meskenlerde ötmeye başladılar, her taraf narçiçeği gibi güzelleşti ve hava ısındı.

¹⁶⁰ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 5.

¹⁶¹ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 80-81.

Çölün yayılması ve sıcaklığı zümrüte üstün geldi.

Bundan dolayı fırsattan yararlanarak kasd olunan yere gittik, ahbablarla Davûd köprüsüne geldik.

Köprünün yanında diyarda var olan lezîz nimetlerden onar onar hazırladık.

Semaverin dumanı ile havayı değiştirdik.

Zahmete katlan yanında kim varsa onlarla beraber hemen bin gel yanımıza.

Bize göre de temiz olanların seninle gelmesi ne güzel ve ne hoş.

Lakin çevrede olanları saklamayacak birini asla getirme.

1.3. Özlem

Dağistan'ın siyasi açıdan çalkantılı bir döneminde dünyaya gelen Alkadârî küçüklüğünden itibaren neredeyse tüm hayatı ayrılık, hicret ve vatan hasretiyle geçmiştir. Bu ayrılıklar, Alkadârî'nin şiirlerine yansımış, özlemini şiirlerle anlatmıştır. Hiç şüphe yok ki bu zorluklarda, yakın arkadaşlarının manevi desteklerinden güç almıştır. Alkadârî, Ahtı şehrindeyken dostu Zeyd Efendi el-Karkâlî el-Ğumûgî'ye yazdığı kasidede özleminini şöyle dile getirmektedir¹⁶³:
[Tavîl]

عَلَى أَنَّ حُيَّيَ جَلَّ أَنْ يَقْبَلَ السِّتْرَا	إِلَيْكُمْ مِنَ الْأَشْوَاقِ مَا جَاوَزَ الْحَصْرَا
إِلَى مَنْزِلٍ أَنْتُمْ بِهِ وَالصَّبَا أُخْرَى	لَقَدْ أَبْرَدَ الرِّيحُ الشَّمَالِي تَارَةً
مَنْ الْوَجْدِ مِمَّا لَا أَطِيقُ بِهِ جَهْرَا	لَكِنِّي تُخْبِرُكُمْ عَنْ سَرَائِرِ مُهْجَتِي
لِلْأَفْلَامِ وَالْأَنْهَارِ صَارَتْ هَا حَبْرَا	وَلَوْ أَنَّ أَشْجَارَ الرِّيَاضِ تَحَوَّلَتْ
عَلَى صَفْحَاتِ الدَّهْرِ مَا اسْتَوْعَبَتْ	وَحَرَزَتْ تَفْصِيلَ اسْتِيفَائِي لَكُمْ بِهَا
يُدَيِّبَانِ جِدًّا لَوْ يُقَاسِمَهُمَا الصَّخْرَا	أَعَانِي غَرَامًا وَأُكَابِدُ حَسْرَةً

¹⁶³ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 50.

Size karşı, sınırını aşmış özlem oluştu, sevgim o kadar büyüdü ki, perdeyle örtülemez hâle geldi.

Kimi zaman kuzey rüzgârı ve kimi zaman da saba rüzgârı sizin olduğunuz yeri soğuttu.

Size, canımın aşkla ilgili açıklamakta zorlandığım sırlarını haber vermeleri için.

Eğer bahçelerin ağaçları kalem olsalardı ve nehirler de mürekkebe dönüşselerdi.

Ve size olan özlemimi onunla zamanın sayfalarına dökseydim, satırlara sığmazdı.

Taşları eritecek kadar şiddetli olan hasrete katlanıyor ve aşktan acı çekiyorum.

Alkadârî diğer bir şiirinde kendi ailesi ve arkadaşlarına durumunu arz etmektedir. Rusların arasında şaşkın hâlde olduğunu ve başlarına ne geleceğini bilmediği bir durumda tahminlerde bulunmaktadır¹⁶⁴: [Meczû'î-Vâfir]

أُنَجِّينَا مِنْ أَيْدِيهِمْ بِرَحْمِ خَالِقِ الْأَكْوَانِ	نَعِيشُ الْآنَ مَبْهُوتِينَ بَيْنَ الرُّوسِ لَا نَدْرِي
وَأُجْرِنَا بِعِيدِ الْمَوْتِ بِالْأَفْضَالِ وَالْإِحْسَانِ	أَمِ الْبَارِي هُنَا يَقْضِي عَلَيْنَا مَوْتَ مَظْلُومِ
وَإِنْ كَانَتْ لَنَا الْأُخْرَى فَنِعْمَ الْأَجْرُ فِي الْمِيزَانِ	فَإِنْ كَانَتْ لَنَا الْأُولَى فَفِيهَا زِينَةُ الدُّنْيَا
وَ مَا مِنَّا عَلَى تَقْدِيرِهِ الْجَارِي سِوَى الْإِدْعَانِ	وَ مَا فِينَا سِوَى التَّفْوِيزِ لِلرَّحْمَنِ تَدْيِيرِ

Şimdi biz şaşkın bir hâlde Rusların arasında yaşıyoruz, kâinatların yaratıcısı Hâlik'in (Allah) bizi kendi merhametiyle kurtarıp kurtarmayacağını bilmiyoruz.

Veya Bârî (Allah) burada mazlum ölümü ile canımızı alarak bizi ihsân ve faziletli bir ölüm bayramı ile mükâfatlandırsın.

Eğer birinci olursa orada dünyanın zineti vardır, şayet ikinci olursa böyle ölümün mükâfatı mîzanda ne kadar da güzeldir.

Durumumuzu Rahmana havale etmekten başka tedbirimiz yoktur, bize sadece O'nun takdir ettiğine boyun eğmek düşer.

¹⁶⁴ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 153.

1.4. Yazışmaları (Murâselât)

Bu tür şiirler şairler arasında kendi ifade ve mesajlarını iletmek için kullanıldığı gibi, kendi becerileri ve edebî yeteneklerini ortaya koymak için de kullanmışlardır. Bu tür şiirler genellikle şairlerin arkadaşları ve dostlarına yazdıkları şiirlerdir. Şairler bu tür yazışmalarında bazen şiirleriyle beraber hediyeler de gönderiyorlardı.¹⁶⁵ Alkadârî'nin de ustalıkla yazdığı bu şiirler onun *Dîvân*'ının büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Şiirlerinde latif ve yumuşak bir dil kullanan şair, birçok arkadaşı ile manzum yazışmalarda bulunmuştur. Manzum yazı yazdığı kişilerin bu kadar çok olması o dönemde Dağıstan edebiyatının ne denli geliştiğinin bir göstergesidir. Burada, Alkadârî'nin arkadaşları ile yaptığı manzum yazışmalardan birkaçı örnek verilecektir¹⁶⁶: [Basît]

وَسَرَّيْنِي قَائِلًا الْأَمْرُ قَدْ كَانَا	وَبَعْدُ أَنْ نَسِيمَ الصُّبْحِ بَشَّرِي
شَكَكَ فَجِئْتُ إِلَى مَثْوَاكَ إِنِّي أَنَا	كَيْتَ كَيْتَ كَذَا وَزَيْتَ زَيْتَ بِلَا
جُبْنَا يَزِيدُ لَكُمْ جَاهًا وَسُلْطَانَا	لَأَجْلِ هَهْنَاءِ لَكُمْ أَيَا سَنَدِي
أَرْسَلْتُ نَحْوَكَ هَذَا النَّظْمَ إِيدَانَا	لَكِنْ إِذَا عَافَيْ بَعْضُ الْمَوَانِعِ قَدْ
بِمَا رَزَقْتُ بِهِ حَمْدًا وَشُكْرَانَا	لَكُمْ بِأَيِّ لَمَسْرُورٍ وَفِي فَرَحٍ
يَدُومُ نَفْعُهُ فِي الدُّنْيَا وَ أُخْرَانَا	اللَّهُ أَصْعَدَكَ الْمَلِكُ الْكَبِيرُ كَمَا

Ve sonra sabah rüzgârı bana müjde verip, bu iş olmuştur diyerek beni sevindirdi.

Ki, hiç şüphesiz falanca falanca şöyle olmuştur, ben de hızlıca sana geldim.

Sizi tebrik etmek için benim desteğim, size gelmemiz sizin şan ve kudretinizi daha da artırır.

Lakin bazı engeller beni alıkoyarsa, duyurayım diye ben size bu şiiri önceden gönderdim.

¹⁶⁵ Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî el-'aşru'l-'Abbâsiyyi's-sânî* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), II/562-563.

¹⁶⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 96.

Size, elde ettiğim övgümü, şükranlarımı, ne kadar mutlu ve neşeli olduğumu bildirmek için.

Her şeyin sahibi büyük Allah seni yüceltmıştır, nasıl ki O'nun nimetleri dünyada ve ahirette de devam ediyor.

Yukarıda geçen şiir, Alkadârî'nin arkadaşı Ağa Mirza Efendi el-Gaânî tarafından Alkadârî'nin adına yazılmıştır. O zamanlarda Dağıstan'da mahkemede yazı işleri müdürü olarak çalışan Alkadârî, Rus devleti tarafından mükâfatlandırılarak terfi edilmiştir. Arkadaşının bu şiirini alan Alkadârî de bu şiirle kendilerine yanıt vermiştir¹⁶⁷: [Basît]

مُكْرِمٍ فَاقَ فِي الْأَدَابِ أَقْرَانَا	فَرِيضُ شِعْرِ أَتَانِي مِنْ أَخِي ثَقَّةٍ
وَاسْتَوْجَبَتْ فِي الْفُرَى فَضْلًا وَرَجْحَانَا	حَبْرٌ شَرِيفٌ بِسُكْنَاهُ قَعَانُ زَهْتٍ
كَذَاكَ لَقَاهُ فِي أُخْرَاهُ عُفْرَانَا	وَقَاهُ فِي النَّشَاتَيْنِ اللَّهُ شَرَّهُمَا
مِنْ دَوْلَةِ الرُّوسِ وَسَمُّ الْفُخْرِ وَافَانَا	بَشَّرْتَنِي أَيُّهَا النَّحْرِيُّ فِيهِ مِمَّا
إِذْ لَمْ أُحِطْ بِرِضَاءِ اللَّهِ إِيْقَانَا	لَكِنِّي لَيْسَ لِي طِيبُ الْفُؤَادِ بِهِ
وَ لَسْتُ أَمِنْ مَكْرِ اللَّهِ مَوْلَانَا	لِأَنَّني بَعِيُوبِي عَارِفٌ حَسَنَانَا

Edebiyatta akranlarına üstün gelen saygın, güvenilir kardeşimin şiiri bana ulaştı.

O yüce bir bilgedir, Kian¹⁶⁸da oturması orayı parlak kılmıştır, köylerde daha fazlasını ve iyisini hak ediyor.

İki dünyada Allah onların şerrinden onu korumuştur, Ahirette de onu affedecektir.

Ey zeki insan, Rusya devletinin verdiği övgü madalyası ile beni müjdeledin.

Ama benim, onu hak edecek kadar iyi kalbim yok, çünkü Allah'ın rızasından tam bir şekilde emin değilim.

¹⁶⁷ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 96-97.

¹⁶⁸ Dağıstan'ın Süleyman Stalski ilinde bulunan bir köydür.

Zira ben kendi ayıplarımı iyi biliyorum ve Mevlamız Allah'ın mekrinden de emin değilim.

Alkadârî'nin manzum yazışmalar yaptığı insanlar arasında Şîa mezhebine mensup insanlar da bulunmaktadır. Bu manzum yazışmalar aralarında olan samimiyet ve içtenliği gösterdiği gibi dinî konularda müşterek düşündükleri görüşlerin de olduğunu göstermektedir. Müşterek olduğu görüşler arasında özellikle Ehl-i Beyt'in fazileti ve Kerbela olayında Hz. Peygamber'in torununa karşı yapılan cinayet de bulunmaktadır. Alkadârî'nin yazışma yaptığı Şîa âlimlerinden biri de Derbent şehrinin müftüsü Hacı Feyzullah'dır. Bilindiği üzere Şîalar her sene Kerbela olayı ile ilgili anma programı yaparak yas tutmaktalar. Alkadârî de Hacı Feyzullah'ın bulunduğu bu programlardan birine katılır. Orada tanışıp Hacı Feyzullah Alkadârî'den Kerbela olayında Hz. Peygamber torununun maruz kaldığı musibetleri anlatan bir Kaside-i Nûniyye yazmasını rica eder.¹⁶⁹ Alkadârî de onu kırmayarak talebini yerine getirir. Bu kasidenin birkaç beyti aşağıdakıdır¹⁷⁰: [Tavîl]

مَنْ اسْتَشْهَدُوا طُرًّا بِجَنَاتِ رِضْوَانِ	أَمِيرُ جَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ وَ سَيِّدَا
إِذَا قُرُّوا فِي كَرْبَلَاءَ بِأَبْدَانِ	فَوَاحِشِرَتًا وَأَكْرَبَتْنَا وَأَنَدَامَتَا
وَ أَظْلَمَتِ الدُّنْيَا عَلَى أَهْلِ إِيْمَانِ	وَ حَالَ الْأَعَادِي بَيْنَهُمْ وَعِيَالِهِمْ
مِنَ اللَّهِ ذِي الْعَرْشِ الْمَجِيدِ وَخُسْرَانِ	وَ مَا ظَفَرَ الْأَعْدَاءُ إِلَّا بِالْعُغَّةِ
عَزَائِمِ أَهْلِ اللَّهِ فِي الْعَالَمِ الْقَائِنِ	عَلَى أَنَّهُ مِنْ شَوْمِهِمْ قَدْ تَكَدَّرَتْ
بِنَوْعِ تَفَاةٍ أَوْ بِجَهْلٍ وَعِصْيَانِ	وَبَانَ افْتِرَاقُ بَيْنِ أَهَالِ قَبْلَةِ

Tüm müminlerin emiri ve efendisi, hepsi şehit olarak Rıdvan cennetlerindedir.

Kerbela'da bedenleri ile kurban edildikleri zaman, vah! Ne kadar da acı! Vah ne kadar da üzüntülü! Vah ne kadar da kötü pişmanlık!

Düşmanlar onlarla aile fertlerinin aralarını ayırdılar, dünya, ehli imanın üzerine karardı.

¹⁶⁹ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 138.

¹⁷⁰ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 140.

Düşmanlar sadece sözde kazandılar ama, gerçek şu ki, arşın sahibi olan Yüce Allah'tan onlara bir hüsrân vardır.

Şu var ki onların bu lekesinden Allah'ın kullarının azimleri bu fâni dünyada bulandı.

Bunun sonucu olarak kible ehli arasında takva, cehalet ve isyan bakımından parçalanmalar ortaya çıktı.

Alkadârî'nin yazdığı bu şiir Hacı Feyzullah'a ulaşınca çok hoşuna gitmiş. Alkadârî'nin söylediği gibi saygın, bilgili, dünya ve ahiretin hayrına kavuşmuş bir âlim olan Hacı Feyzullah onun talebi üzerine yazılan şiire şiirle karşılık vererek Hasan Alkadârî'ye kendi memnuniyetini ifade etmiştir¹⁷¹: [Recez]

كَأَنَّهَا فَاتِحَةٌ بَيْنَ السُّورِ	قِلَادَةُ الْعُقَبَانِ نَظْمٌ كَالدُّرِّ
سُجُودِ أَهْلِ الشَّرْعِ لِلْعَزَائِمِ	نَظْمٌ لَهُ يَسْجُدُ كُلُّ نَاظِمِ
إِنَّ مِنَ الْبَيَانَ سِحْرًا قَدْ أُحِلَّ	نَظْمٌ بِهِ يَعْلَمُ مُعَيِّي مَا نَقِمِ
مَا يَزِدُّهُي نَثْرًا فَكَيْفَ إِذْ نُظِمِ	حَوَتْ مِنَ الْعَقِيدَةِ الْحَقَّ الْمُهِمِ
وَجُوبَ حِفْظِ الْحَمْدِ وَالتَّوْحِيدِ	وَاجِبَةُ الْحِفْظِ لِذِي التَّسَدِيدِ
وَأَحْسَنُ الْأَقْوَالِ قَوْلُهُ الْحَسَنِ	فَكَيْفَ لَا وَهِيَ لِلْفَضْلِ الْحَسَنِ

Kartal gerdanlığı kasidesi inci gibi bir şiirdir, o sanki sureler arasında Fatiha gibidir.

Ehli şeriat nasıl farzlara boyun eğiyorsa her şairin de bu nazma boyun eğmesi lazım.

Okuyan o nazmla neyin kastedildiğini biliyor. Söylenildiği üzere beyanda sihir vardır.

Akideden mühim bir gerçeği içeriyor, nasr olmasından memnunluk duyuyor öyleyse nasıl yazıldı?

Hakkını vermek için, tevhidi ve fatihayı ezberlemek nasıl vacipse, bunu ezberlemek de vaciptir.

¹⁷¹ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 142.

Niçin olmasın da? Bu saygıdeğer Hasan'a aittir, sözlerin en güzeli de onun güzel sözüdür.

Manzum yazışmalarda kendi tecrübe ve birikimini ortaya koyan şair, bu maharetiyle takdir toplamıştır. Kendisi de manzum yazışmalarda arkadaşlarını birçok yönden takdir ederek onlara değer vermiş ve dostluğuna sadık kaldığını bir daha ispatlamıştır.

1.5. Kutlama

Kutlama şiirleri, şairlerin sıkça yazdığı, önem verdiği metinlerdir. Dost, kardeş ve arkadaşların sevinç, mutluluk hâllerini ele alan, onları kutlayan şiirlere “kutlama şiirleri” denmektedir. Kutlama şiirleri daha önce medhiye temalı şiirler içerisinde yer alırken sonradan müstakil olarak yazılmaya başlanmıştır. Kutlama konulu şiiri ilk başlatan Ahmad b. Yusuf olmuştur. Daha sonra kutlama şiirinin müstakil bir başlık altında yazılması yaygınlaştı.¹⁷² Dostluk ve sevgiyi içermesi bakımından bu tür şiirler ihvâniyyât şiirlerinin en latif ve naif çeşitlerinden kabul edilmiştir. Abbâsîler Dönemi’nden önce de var olmasına rağmen genel anlamıyla Abbâsîler Dönemi’nde daha çok geliştirilerek ünlene kutlama şiirleri, ihvâniyyât şiirleri arasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim “kutlama”ya Kur’an’da yer verilmesi¹⁷³ bu türün gelişmesinde etkili olmuştur.¹⁷⁴

Kutlama ile ilgili Alkadârî *Dîvân*’ında birkaç şiirine yer vermiştir. Dostlarının iyi günlerine sevinen şairin bu mutluluğu onlara yazılan şiirlerinde ortaya çıkmıştır. Bu konuda yazdığı şiirlerinden birini, yakın dostlarından olan Molla Veli Muhammed ve Mirza Abdulfettâh’ın, çocuklarının aile hayatı kurmalarına ithaf edilmiştir.¹⁷⁵ Şiiri şöyledir: [Mütekârib]

سَلَامٌ عَلَي حَضْرَةِ الْمُحْتَرَمِ وَلِيٍّ مُحَمَّدٍ دِينَا ذِي الْكُرْمِ
وَحَضْرَةِ عَبْدٍ لِفَتَّاخِنَا رَّئِيسِ جَمَاهِيرِ أَهْلِ الْقَلَمِ

¹⁷² Şevki Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'asru'l-'Abbâsiyyi's-sânî*, (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.), IV/228.

¹⁷³ et-Tevbe 9/21

¹⁷⁴ Ahmed Muhammed Halit Hazaille, *Ş'iru't-Tehânî fi'l-'Asri'l-'Abbâsi Hattê Nihâyeti'l-Karnî'r-Râbi 'i'l-Hicri*, 2008, 1.

¹⁷⁵ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, s.193.

وَأَوْلَادٍ هَٰذِينَ طُرًّا وَمَنْ
 وَبَارِكْ لِكُلِّ فَيْمَالِهِ
 وَأَسْبِغْ عَلَى الْعُرُوسَيْنِ مَعَ
 أَيَّا إِخْوَتِي إِنَّنِي لَمْ أَطِقْ
 لِأَجْلِ إِتِّفَاقِ ضِيَّافَاتِنَا
 فَأَرْسَلْتُ تِلْقَاءَكُمْ تُحْفَةً
 مَنَاتَيْنِ مَعَ كَاغِدٍ قَائِمٍ
 فَجُودُوا عَلَى الْعَبْدِ مَمْنُونِكُمْ
 يُصَاحِبُهُمْ فِي سَمَاطِ النَّعْمِ
 بِمَنْ وَبِمَنْ إِلَيْهِ حَكْمٌ
 أَقَارِبِهِمْ مِنْ نَعِيمِ أُمَّمِ
 حُضُورًا بِمَجْلِسِكُمْ بِالْأَمَمِ
 هُنَا مَعَ أَمِيرِ جَمِيلِ الشَّيْمِ
 كَتُحْفَةٍ نَمَلَّةٍ عَالِيِ الْهَمَمِ
 مَقَامَ زِيَارَتِكُمْ بِالْقَدَمِ
 بَعْفُو لِتَقْصِيرِهِ الْمُتَلَتَّمِ

Misafirperver, muhterem hazretleri Veli Muhammed'imize selam olsun.

Ve kalem ehli kitlelerinin başkanı mübarek Abdulfettah'ımıza selam olsun.

Ve bu iki zatın çocuklarına ve nimet sofrasında onlara eşitlik edenlerin tümüne selam olsun.

Yakınlarından her kese mübarek olsun ihsanla, ve Hakim (Allah) olan ona ihsan etsin.

(Allah'ım) Evlenenleri akrabaları ile beraber nimetin tamamına erdir!

Ey Kardeşlerim ben sizin meclisinize halkla beraber katılamadım.

Çünkü misafirliğimiz üst üste düştü, burada iyi bir emir misafirimdir.

Ondan dolayı niyeti yüce olan bir karınca hediyesi gibi sizlere hediyemi gönderdim.

Eski ziyaretiniz yerine geçen bir kağıtla beraber iki manat¹⁷⁶ para.

Ve bu zorunlu kusurundan dolayı Memnûn kulunuza bol affınızı esirgemeyin.

Dîvân'da başka bir şiirde Alkadârî dostuna yeni doğan oğlu için bir şiir yazarak onu tebrik etmektedir. Tebrik ettiği dostunun adı Mirza Muhammed'dir.

¹⁷⁶ 19.yüzyılda Kafkasya'da geçerli olan para birimi.

Dostunun oğluna verdiği isim ise İbrahim'dir.¹⁷⁷ Tebrik içeren şiirin metni şöyledir:
[Meczûü'l-Vâfir]

يَا طَيْبَ نَفْسِي مَرْحَبًا يَا نُزْهَتِي وَ
لِصَدِيقِنَا الصَّافِي الْكَرِيمِ الْحَبِيزِ مِرْزَةَ
عَلَنَ السُّرُورِ وَطَارَ أَطْيَارَ الْقُلُوبِ مِنْ
سَمَاءِ وَالِدِهِ إِبْرَاهِيمَ عَلَى مَا أَجْمَعُوا
يَا حَيُّ بَارِكْ فِيهِ وَاشْرَحْ صَدْرَهُ
عُمُرُهُ عُمُرُ سَمِيِّهِ وَحَلِيلِكَ اللَّهُمَّ يَا
أَرِ يَا بَدِيعَ الْخَلْقِ وَالِدَهُ بَنِي أَبْنَائِهِ
لِمُحِبِّنَا وَهَبِ الْإِلَهَ الْعَدْلُ خَيْرَ نَتِيجَةِ
خَلْفًا قَضَى أَبَانَهُ بِسَعَادَةٍ وَ مَبْرَرَةً
لَمَّا فَشَا مِيلَادُهُ مَا بَيْنَ أَهْلِ بَصِيرَةٍ
مِمَّا نَشَا فِي مُسْتَهْلِ هَالِكِنَا ذِي الْحِجَّةِ
وَأَسْرَ رَبُّهُ أَبَوَيْهِ فِي الدَّارَيْنِ يَا ذَا الْعِرَّةِ
فَيَوْمَ فِي عِرِّ يُدُومُ وَنِعْمَةَ أَبْدِيَّةِ
فِي عَيْشَةٍ مَرْضِيَّةٍ بِسَلَامَةٍ وَبِصِحَّةِ

Ey nefsimin kokusu, Merhaba ey sevincim ve eğlencem, adaletli İlah arkadaşımıza hayırlı sonuç verdi.

Saf temiz dostumuz Mirza Muhammed'e bir varis vererek onu iyilik ve mutlulukla yükseltti.

Doğduğu, ehli basiret arasında yayılınca, ortalık mutlulukla doldu, kalplerin kuşları neşeden uçtular.

Fikir birliğiyle babası ona İbrahim adını verdi, O hilalın başlangıcı Zilhicce'de doğdu.

Ey Hayy onu bereketli kıl ve göğsünü bilgilere aç, Onun Rabbi ebeveynlerini iki dünyada da sevindirsin, Ey İzzet sahibi!

Ömrü senin halîlin olan adaşının ömrü kadar olsun. Ey Kayyum olan Allah! izzet ve ebedi nimet içinde hayat sürsün.

Ey mahlukatın yaratıcısı, sıhhat, esenlik ve mutlu bir hayat içinde onun babasına torunlarını göster.

¹⁷⁷ Alkādârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 55.

Alkadârî *Dîvân*'ındaki diğeri bir şiirde dostu Hacı Abdurrahman Efendi'nin hac ibadetini yerine getirip sağ salim dönmesini kutlayarak tebrik etmektedir. Şiirin metni aşağıdaki gibidir¹⁷⁸: [Meczûü'l-Vâfir]

أَهْلًا وَسَهْلًا يَا أَحْيَى الْحَاجِّ	مَعَ مَنْ عَدَا مَعَكُمْ مِنَ السَّفَرِ الْمُبَارِكِ
طَابَتْ نُفُوسُكُمْ الشَّرِيفَةُ بِالْمَوَاهِبِ	مِنْ فَيْضِ بَيْتِ اللَّهِ وَالرَّوْضِ الْأَرِيضِ
فَتَقَبَّلَ اللَّهُ الْعَلِيِّ بِفَضْلِهِ	وَكَسَاكُمْ حُلَّالَ الْبَهَاءِ مُكْرَمِينَ مَرَاتِبًا
ثُمَّ لَتَقَرَّ عُيُونُكُمْ وَعُيُونُ أَهْلِيكُمْ بِمَا	لَا قَيْتُمْوَهُمْ بِالسَّلَامَةِ حَائِزِينَ مَطَالِبًا
وَلتَخْلُدُوا فِي نِعْمَةٍ أَبَدِيَّةٍ	بِهِمْ وَبِالْأَحْبَابِ وَالْأَقْرَانِ مَا هَبَّ الصَّبَا
وَلتَنْتَرُوا الدُّرَرَ الَّتِي فُرُتُمْ بِهَا مِنْ مَقْصَدِ	فَضْلًا عَلَى مَنْ تُبْصِرُونَهُ طَالِبًا
وَلتَذْكُرُوا مَمْنُونَكُمْ وَذَوِي قَرَاتِبِهِ كَذَا	بِدُعَاءِ حَيْرٍ يَجْزِكُمْ مِنْهُ الْإِلَهَ الْأَقْرَبَا

Hoş geldiniz kardeşim Hacı Efendi, sizinle beraber mübarek seferden dönen tövbe edenlere de merhaba olsun.

Allah'ın evinin feyzi, geniş ravza, ilâhî mevhibeler ve Minâ vâdîsi ile şerefli canlarınız daha da güzelleşti.

Yüce Allah ona yaklaştıran amellerinizi kabul buyursun, size güzellik elbiselerini giydirerek mertebeler ikram edilenlerden kılsın.

Sizin ve ailenizin gözü aydın olsun, nitekim istediklerinizi elde ederek onlara sağ salim geri döndünüz.

Sabâ rüzgârı estiği sürece ebedî nimet ve mutluluk içerisinde ailenizle, ahbabınızla ve akranlarınızla yaşayıp var olun.

Gittiğiniz yerden elde ettiğiniz incileri iyilik olarak hak eden talibe dağıtın.

Böylece yakınlığını düşünerek Memnûn'unuzu da hayır dua ile anın ki İlah da size en yakın olanı ile mükafat versin.

¹⁷⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 222-223.

1.6. Taziye

Sözlük anlamı “birine sabır telkin etmek”¹⁷⁹ olan taziye, ihvâniyyât konularından biridir. Şairler yakınları vefat eden arkadaşlarına onları teselli etmek sabrı telkin etmek gayesiyle taziye şiirleri yazmıştır. Alkadârî de dostlarının acı günlerinde onlara teselli vererek sabırlar dilemiş, manevi yönden destek olmuştur.¹⁸⁰Taziye konusunda yazılmış birkaç şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerinden birini dostu Molla Abdurrezzak b. Ahmed Efendi'nin küçük oğlunun ölümü dolayısıyla yazmıştır. Dostuna yazdığı taziye şiiri aşağıdaki gibidir¹⁸¹: [Basît]

يَا فَحْرَنَا بَيْنَ أَرْبَابِ التَّمَلَّاقِ	يَا حَيْرَ أَحْبَابِنَا يَا عَبْدَ رَزَّاقِ
فِي حَقِّ نَجْلِ لَكُمْ مُحِيبٌ حَلَّاقٌ	أَصَابَنَا مِثْلُ مَا أَصَابَكُمْ أَسْفَا
وَلِيُعْظَمَنَّ لَكُمْ أَجْرًا رَبُّنَا الْبَاقِي	فَلْيَجْعَلَنَّهُ فِي الْجَنَّاتِ دُحْرُكُمْ
يُسْرَيْنِ لِلْعَبْدِ عَن عُسْرٍ بِهِ لَاقٍ	صَبْرًا جَمِيلًا فَإِنَّ اللَّهَ قَد وَعَدَا
حِسَابٍ أَجْرًا فَتَاهِيكُمْ بِمِصْدَاقِ	وَقَالَ أَيُّضًا يُوقِي الصَّابِرُونَ
تَقْرُ أَعْيُنُكُمْ فِي كُلِّ آفَاقِ	عَسَى يُعَوِّضُكُمْ بَيْنَ يَمِّ
فِي النَّشَاتَيْنِ بِتَوْفِيقٍ مِنَ الْوَاقِي	وَتُرْزُقُونَ بِهِ فَضْلًا وَمَكْرَمَةً
لِكُونِهِ مِنْ مَعَزِيكُمْ بِأَوْرَاقِ	ثُمَّ اصْفَحُوا ذَنْبَ مَمْنُونٍ وَإِنْ كَبُرَا
مَعَ وَهْنِهِ بِمَشِيبِ مَالِهِ رَاقٍ	إِنَّ الشِّتَاءَ كَسَاهُ الْعَجَزَ مِنْ سَفَرٍ
بِأَذْمَعٍ لَهُ مِدْرَارٌ وَمُهْرَاقٍ	حَتَّى اكْتَفَى بِكِتَابِ حَطِّهِ لَكُمْ

Ey ahbablarımızın hayırlısı, Rezzâkın kulu, Ey sevgi erbablarının arasındaki fahrimiz!

¹⁷⁹ Mustafa Çağrıncı, “Tâziye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2011), XL/202.

¹⁸⁰ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 185.

¹⁸¹ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 185-186.

Size isâbet edenin aynısı bize de isâbet etmiştir, oğlunuz hakkında üzgünüz, size icabet eden Hâlik var.

Baki Rabbimiz, Onu cennetlerdeki sermayeniz kılsın ve sevabınızı büyük eyesin.

Size düşen güzel sabırdır, nitekim Allah sıkıntıyla yüzleşen bir kuluna iki kolaylık vaadinde bulunmuştur.

Ve yine sabredenlere ecirlerinin hesapsız verileceğini söylemiştir.(Ayetin) Doğruluğu size yeter.

Belki Rabbiniz size karşılığında başka çocuklar verir ve içiniz ufuklar gibi ferahlayarak gözleriniz aydın olur.

Koruyucunun (Allah'ın) takdiri ile ikrâm ve fazîlet olarak onunla iki cihanda rızıklandırılırsınız.

Sonra size kağıtla taziyesini bildirdiği için büyük olsa bile Memnûn'un günahını affedin.

Şüphesiz kış onu sefer yapmaktan aciz bırakmıştır, bunun yanı sıra onun üzerinde yaşlılıktan kaynaklanan iyileşmeyecek zayıflık var.

O kadar ki, gözyaşları içerisinde kendi hattıyla size yazmakla yetindi.

Alkadârî yine *Dîvân*'ında küçük kızını kaybeden yakın arkadaşına taziye konulu şiir yazarak ona teselli vermektedir. Arkadaşına teselli verirken dünyanın boş olduğunu, kendisinin üzgün olduğunu ve kendisinin de teselliyle yaşadığını anlatmaktadır¹⁸²: [Hafif]

أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ فِي الصَّيِّئَةِ	يَا صَدِيقِي الْحَمِيمِ حُلُو السَّجِيهِ
أَحَدٍ لَا يَذُوقُ فِيهَا الْمَنِيَّةَ	إِنَّ دُنْيَا دَارَ الْفَنَاءِ وَمَا مِنْ
مِنْ عَيْنٍ لَدَيْهِ حَسْبَ الْمَزِيَّةَ	وَإِلَّا لَهُ الْعَلِيُّ يَبْلُوكِرَامًا
خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ ثُمَّ وَصِيَّةَ	مِثْلُ مَا قَدْ أَصَابَ خَيْرَ الْبِرَايَا
لَهُ بِالصَّوْرِ إِذْ دَهَنَتْهُ رَزِيَّةَ	فَاللَّيْبُ الَّذِي يُحَاوِلُ أَجْرًا

¹⁸² Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 73.

هُوَ الْعَدْلَانُ وَ الْعِلَاوَةُ مِنْهُ
 أَنْتُمْ الْأَهْلُ لِلتُّمَى فَتَأَسَّوْا
 آه وَاحْسَرْتَا عَلَى الْعَبْدِ مِثْلِي
 غَادَرْتَ عَيْشَهُ نَوَائِبُ دَهْرِ
 وَاسْتَحَقَّتْ بِهِ الْعَوَازِلُ حَتَّى
 وَبِأَيَّامِ عِيَالِهِ بَدَّلْتَهُ
 بَاتَ فِي مُهْمِهِ الْبِطَالَةُ يَبْغِي
 يَتَسَلَّى بِسَوْفَ وَالسَّيِّئِينَ عَمَّا
 مَا لَهُ الزَّادُ لِلْمَعَادِ سِوَى مَا
 حَالُ مَمْنُونِكُمْ كَذَلِكَ فَادْعُوا
 صَلَوَاتٍ وَرَحْمَةً وَالْبَقِيَّةُ
 وَارْتَقُوا فِي الْمَعَارِجِ الْأُخْرَوِيَّةِ
 حُرِّمَ الْعِلْمَ وَالْحِجَا وَنَدِيَّةُ
 كَدْرًا كَالْقَضِيَّةِ الْأَكْدَرِيَّةِ
 ضَحِكْتُ مِنْهُ شَيْخَةً عَبْشَمِيَّةِ
 عُصَصُ الدَّهْرِ لَيْلَةٌ نَابِغِيَّةُ
 إِعْتِيَاضَ الْفُلُوسِ عَنْ أَشْرَفِيَّةِ
 لَهُ فِيهِ السَّعَادَةُ الْأَبْدِيَّةُ
 يَزْتَجِي الْعُقُومَ مِنْ إِلِهِ الرِّيَّةِ
 لَهُ بِالْخَيْرِ رَأْفَةٌ أَحْوِيَّةُ

Ey candan arkadaşım ve tatlı huylu, Allah kızınız için size büyük ecir versin.

Şüphesiz dünyâ fânîlik evidir, dünyâda ölümü tatmayacak kimse yoktur.

Yüce İlah yüce gönüllü insanları küçük kullarıyla meziyetlerine göre imtihan eder.

Mahlûkatın en hayırlısı Hâtemü'l-Mürselîne ve vasîsine isâbet ettiği gibi.

Zeki kimse, ona bir müsîbet isâbet ettiği zaman sabrederek sevap kazanmaya çalışan kimsedir.

O, Adildir. Yücelik, destek, rahmet ve herşey ondandır.

Siz ehli takvasınız, dolayısıyla uhrevî yükselişlere tasalanın ve o yönde yükselin.

Ah! Vah! Yazıklar olsun benim gibi kula ki ilimden, basiretten ve ortamlarından mahrûm kılınmıştır.

Zamanın sıkıntıları onun yaşamını karanlık olaylar gibi karanlık bırakmıştır.

Abşemiyye kadının, kendisine gülecek kadar sıkıntılar onu küçük düşürmüştür.

Zamanın sıkıntıları, onun bayram günlerini hüznümlü geceyle değiştirmiştir.

Kendi görevinde tembellik yapıp ve eşraflarından para istemeye başlamıştır.

Ebedi mutluluğun olacağı yer için “yaparım”, “ederim” sözleri ile teselli bulmaya başlamıştır.

Onun, dönülecek yer için, mahlûkatın İlâhından af dilemekten gayri hiçbir azığı yoktur.

Memnûn ’unuzun hâli böyledir, siz de kardeşlik merhameti olarak ona hayır ile dua edin.

1.7. Ödünç Kitap Alma

Alķadârî 1272/1856 yılında *Şerhu ’l-Mulahhas fi ’l-Hey’e ve Şerhu ’l-Hidaye fi ’l-Hikme* kitaplarını Gâzî Mirza Ali Efendi’den okumak için Dağistan’ın Ahtı şehrine gitmektedir. Bu arada bu şeyhden bir nüshasını çoğaltmak şartıyla *Makâmâtü ’l-Harîrî* kitabını ödünç ister. Bir süre sonra basılmış nüshaları çıkınca bu âlim kitabı ona okuması için vereceğine söz vermiş, ama bir türlü kitabı da ulaştırmamıştır. Alķadârî de kitaba olan bu hasretini bir şiirde şöyle anlatmıřtır¹⁸³:
[Kâmil]

أُحْفِيهِ يَا مَوْلَى كَمْ أَجَلْدُ	يَاوَيْلَتَا قَدْ ضِغْتُ دَرْعًا مِنْ هَوَى
أَمْسَى كَجَمْرِ فِي الْحَشَا يَتَوَقَّدُ	شَوْقُ الْمَقَامَاتِ الْحَرِيرِيَّاتِ قَدْ
فِيهِ بِهِ تَلْقَاءَ بَابِكَ أَرْضُدُ	وَبَقِيْتُ مُنْتَظِرًا لِمَا وَعَدْتَنِي
لِتَمَنَّ مِنْهُ بِمَا أُؤْمَلُهُ يَدُ	مِنْ أَجَلِهِ وَافَيْتَ بَابَكَ ثَانِيًا
فِيمَا دَعَاهُ فَاسْتَجِبَ يَا سَيِّدُ	يَسْتَشْفِعُ الْمَمْنُونُ فَضْلَكَ عِنْدَكَ

Vay başıma gelene! Sevecek takatım kalmadı, bunu dışa vurmuyorum, Mevlam ne kadar sabredeceğim ben artık.

Makâmâtü ’l-Harîrî şevki içimde yanan bir kor hâline geldi.

¹⁸³ Alķadârî, *Divânu ’l-Memnûn*, 41.

Bana vadettiğini bekleyerek kapının önünde pusuya yatar oldum.

Bundan dolayı ikinci defa kapının önüne geldim belki benim umduğumu bana ihsân edersin diye.

Memnûn dua ettiği şeyde, sizin yardımınızı istiyor, ne olur icâbet edin efendim!

Yukarıdaki şirden sonra Şeyh Mirza Ali Efendi Alkadârî'ye olan kitap vaadini tekrar yeniler. Ancak her ne oluyorsa tekrar unutmaktadır. Pes etmeyen Hasan Alkadârî bunun üzerine Şeyhin büyük oğlu Muhyiddin Efendi'ye bir şiir yazarak derdini arz eder¹⁸⁴: [Meczû'1-Remel]

لَمَقَامَاتِ الْحَرِيرِ	جَلَّتِ الْأَشْوَاقُ فَيَا
يَا حَبِيرَ إِنْ حَبِيرَ	تَمِّمِ الْعَطْفَ عَلَيَّ يَا
فَتَحَيَّ لِمَرَامِي	إِنَّمَا أَشْتَدَّ غَرَامِي
لَوْ تَفَحَّصْتَ ضَمِيرِي	لَتَصِيرَ كَلَامِي
أَبِ بِرٍّ مِنْهُ يُحْيِي	يَا شَقِيقَ النَّصْرِ بَلْ يَا
أَنْتَ بِرِّي وَنَصِيرِي	صَا انَاكَ اللَّهُ وَحَيَّ يَا
وَأَلْتَمِسُ مِنْهُ نَوَالِي	ذَكَرَ الشَّيْخَ سُؤَالِي
وَحَلَّوِي مِنْ سَمِيرِ	عَلَّاهُ يَرْحَمُ حَالِي
وَأَكْتَسِبُ عَيْنَ الْيَقِينِ	أَصْغِ شَجْوِي وَأَنْبِي
دَاءَ مَمْنُونِ حَقِيرِ	وَأَشْفِ بِاللَّهِ الْمُبِيرِ

Makamâtu'l-Harîrî için olan özlemim büyüdü.

Ey bilgenin oğlu bilge! Üzerimdeki bu duyguyu bitir.

Aşkım şiddetlendi, benim meramımı iyice düşün.

Kalbimi yoklarsan ne demek istediğimi anlarsın.

Ey yardımın kardeşi! Bilakis kendisi ile ihya olunan iyiliğin babası.

¹⁸⁴ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 41.

Allah seni korusun ve yaşatsın, sen benim iyiliğim ve yardımcısın.

Şeyhe isteğimi hatırlat ve ondan benim nasibimi iste.

Belki o benim hâlîme ve geceleri yalnızlığıma acır.

Feryadıma ve üzüntüme kulak ver ve gözünle şahit ol.

Varlığında şüphe olmayan Allah için, hakîr Memnûn'un derdini iyileştir.

Şeyhin oğlu Muhyiddin Efendi bu şiiri okuduktan sonra bahsedilen kitabı getirip Alkadârî'ye ödünç olarak verir. Bu kitabın “harikulade ve işin erbabı için şifa”¹⁸⁵ olduğunu söylemektedir. Kitabı aldıktan sonra Alkadârî kendisi için bir nüsha yazarak Allah'a şükür ve hamdeder.

Alkadârî başka kitapları ödünç almak için Abdurrahman Efendi b. Hacı Abdulvehhab Efendi el-Heşterhânî'ye de bir şiir yazmıştır. Şiirde iki âlimi övdükten sonra sözü ödünç almak istediği kitaba getirir. Şiirin muhtevsından kitabın şiir kitabı olduğu anlaşılmaktadır:¹⁸⁶[Remel]

يَا كَرِيمَ ابْنِ الْكَرِيمِ عَابِدَ الرَّحْمَنِ ذَا الْقَلْبِ السَّلِيمِ
صَانَكُمْ فِي حِفْظِهِ اللَّهُ الْعَظِيمِ مَعَ أَبِيكُمْ حَضْرَةَ الشَّيْخِ الْعَلِيمِ
وَالَّذِي يَنْمَى إِلَيْكُمْ مِنْ حَمِيمِ
إِنِّي يَا نُورَ عَيْنِي الْأَعْرَى مَنْ أَحَلَّتْني مُلَمَّاتُ الْقَدَرِ
حَاجِطَرَحَانَ الْجَلَى عَنِّي الْخَطَرَ بِاتِّخَاذِي فِي حِمَاكُمْ لِی الْمَقَرِّ
بَيْنَ جَمْعٍ فِي الْمَعَالِي مُسْتَقِيمِ
يَا حُمَاةَ الدِّينِ يَا أَهْلَ الْوَقَارِ أَشْرَفَتْ مِنْ نُورِكُمْ هَذِهِ الدِّيَارُ
فَابْتَعَيْتُ الْجُرَّ فِيكُمْ بِالْجَوَارِ لِلْمَزَايَا مِنْ زَوَايَا الْاسْتِئَارِ
مِنْ عَقِيقِ النَّثْرِ أَوْ دُرِّ نَظِيمِ
قَدْ حَكَى لِي هَهُنَا بَعْضُ الْكَرَامِ أَنَّ فِيكُمْ طَبَعَإِنْشَاءِ النَّظَامِ
فَاسْتَرَاخَ الْقَلْبُ مِنِّي بِالتَّمَامِ مِنْهُ إِذْ لِي حِصَّةٌ مَا فِي الْكَلَامِ

¹⁸⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 42.

¹⁸⁶ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 178-179.

فَابْتَدَأْتُ النَّظْمَ بِاللَّهِ الرَّحِيمِ

Ey saygıdeğer kişinin saygıdeğer oğlu! Rahmanın kulu, güzel kalpli.

Azım Allah sizi ve babanız âlim ve Şeyh Hazretlerini korusun.

Candan arkadaşınızın size selamı var.

Ey gözümün nûru saygın insan! Ben kaderin başına sıkıntılar getirip,

Heşterhan'ın benden sıkıntıları giderip beni himâyesine aldığı kişiyim.

O, onurlu insanlar arasında doğru yol üzere olmandır.

Ey dînin koruyucuları! Ey vakar ehli! Sizin nûrunuzla bu diyar parladı.

Perdenin köşesinden meziyetler elde etmek için sizin civara taşınmak isterdim.

(Bu meziyetler) nesir akiki veya dizilmiş incidir.

Eşrâftan biri bana söyledi ki, sizde şiirlerin basılmış hâli var.

Kalbim ondan yana çok rahatladı, çünkü o sözün içerisinde benim de katkım vardır.

Rahim olan Allah'ın adıyla yazmaya başladım.

2. Münâcât

Hasan Alkâdârî *Dîvân*'ın başında dönemin siyasi durumu, yaşanan sıkıntılar, göç esnasında yaşananları anlatır. Devamında şükür ve senalarda bulunarak Peygamber ve ailesini hatırlayıp zikrettikten sonra bu ümmetin üstün geleceğini ve beklenen mehdiyle tekrar güç kazanacağını ifade etmiştir. Ardından Allah'a şükür ve tevekkülle münâcât şiirlerini söylemektedir¹⁸⁷: [Meczûü'l-Kâmil]

رَبُّ تَفَرَّدَ فِي الْأَزْلِ	أَحْمَدُ لِلَّهِ الْأَجَلُ
أَعْلَى عَلَى مَا قَدْ خَصَلُ	خَلَقَ الْأَنْعَامَ وَاحْتَمَلُ
بَارِي النَّخِيلِ مِنَ النَّوَى	مَلِكُ عَلَى عَرْشِ اسْتَوَى
فِي حَرَزِ قَبْضَتِهِ النَّحْلُ	يُعْطِي وَيَمْنَعُ فَانطَوَى

¹⁸⁷ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 5-10.

وَسِعَ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى
 تَوْحِيدِهِ أَقْوَى الدَّلَالِ
 فَالْعَالَمِ السُّفْلَى فِي
 وَالْعُلُوُّ بِالْعَيْنِ اصْطَفَى
 جَلَّتْ نُعُوتُ جَمَالِهِ
 وَسُـرَادِقَاتُ جَلَالِهِ
 يَا مَنْ بَدَتْ آيَاتُهُ
 يَا مَنْ تَنَزَّهَ دَائِمُهُ
 يَا مَنْ تَخَيَّرَتِ الْفِكَرُ
 عَنِ ذِكْرِ عِزَّتِهِ التَّظَرُّ
 سُـبْحَانَكَ اللَّهُمَّ لَا
 هُوَ سِوَاكَ ذُو الْجَلَالِ
 يَا رَبِّ يَا وَهَّابُ يَا
 كَثُورَتِ وَلَاخِ عُيُوبِي يَا
 ضَيِّعْتُ أَوْقَاتِي فَمَا
 كُرْسِيِّهِ وَلَهُ عَالَا
 لِي عَالَمَانِ كَمَا بَمَلِّ
 أَعْرَاضِهِ وَسَنَدُّ وَفِي
 مِنْهُ الْقِيَاسُ لِمُسْتَدَلِّ
 عَنِ نَقْصِهِ وَرِوَالِهِ
 عَنِ وَصْمَةٍ أَوْ مُنْتَقَلِ
 وَتَطْيَبَتْ نَفْحَاتُهُ
 عَنِ الْمُشَارِكِ وَالْمِثْلِ
 فِي كِبْرِيَائِهِ وَافْتِصَارِ
 وَتَوَهَّجَتْ فِيهِ الْمَلِكِ
 أَحْصَى ثَنَائَكَ لَا إِلَّا
 لِي وَإِنِّي عَبْدٌ أَدَلِّ
 عَفْرَانُ أَنْ ذُنُوبِي يَا
 كَالنَّارِ لَيْلًا فِي الْجَبَلِ
 لِي دُونَ فَضْلِكَ مُحْتَمِي

En yüce olan Allah'a hamd olsun, O, ezelde tek olan Rab'dir.

Mahlukatı yaratmış ve var olanların en yükseğine çıkmıştır.

O her şeyin sahibidir, arşa yükselmiştir, hurmayı çekirdeğinden var edendir.

Veren de O, alan da O'dur, arı bile onun avucunun korumasında dürülmüştür.

O'nun kürsüsü yüksek gökleri kapsamış durumdadır.

Tevhidine de en güçlü deliller, dönen iki alemdir.

Aşağıdaki alem O'nu gösteren işaretler için dayanaktır.

Gözle görmek isteyene bu yücelikten kıyas çıkar.

Güzelliğinin sıfatları noksanlık ve kaybolmadan yüce ve münezzehtir.

Kürsülerinin celalı kusur ve değişkenlikten uzaktır.

Ey ayetleri apaçık gözüken ve lütufları güzel olan (Allah)!

Ey zata, ortak ve benzerlikten uzak olan (Allah)!

Ey büyüklüğünde akılların hayrette kalıp sınırlandığı (Allah)!

Ey, bakmanın, izzetini anlamada nakıs kalan ve insanların aşık olduğu (Allah)!

Her şeyden münezzehtir olan Allah, kimse övmeleri sayarak seni övmeyi bitiremez.

Yalnız sen hesap edebilirsin, şüphesiz sen güç sahibisin bense kıymetsiz bir kulum.

Ey Rab! Ey bağışlayan! Ey merhametli! Şüphesiz günahlarım,

Çoğaldı, ayıplarım, geceleyn dağ başındaki yanar ateş gibi gözükmeye başladı.

Zamanımı zayı ettim ve şimdi bana senin lütfunan başka bir sığınak yoktur.

Yazdığı şiirlerde öz eleştirisini ön planda tutan Alkadârî, daima Yaradan karşısında günahkâr, hakîr ve zayıf kul olduğunu vurgulayarak, Rabbinin merhameti ve lütfu için çağrıda bulunmaktadır. Tevekkül ve teslimiyet şuuru içerisinde Rabbine yönelen Hasan Alkadârî bu hâlini şiirlerine de insicam ettirmiştir. Genellikle, bu yalvarış ve çağrısına Allah'ı (cc) methederek başlamaktadır. Benzeri şiirlerine bu şiir örnek olarak verilmektedir¹⁸⁸: [Kâmil]

وَعَلَىٰ وَجُوبِ وَجُودِهِ قَامَ الْأَدِلَّةُ بَاهِرًا	يَا مَنْ تَقَاصَرَ عَنِ حَقِيقَةِ ذَاتِهِ نَظَرًا
بِعِنَايَةِ أَرْزَلِيَّةٍ وَبِحِكْمَةِ مَا قَدْ جَرَى	أَمَنْتُ أَنَّكَ وَاحِدٌ صَمَدٌ عَنِّي مُبْدِعٌ
مَنْ ذَا الَّذِي يَأْتِي مُرَادَكَ بَيْنَ عَرَشِكَ	وَإِذَا بِمَقْدُورٍ تَعَلَّقْتَ الْمِشْبَبَةَ مِنْكَ تَمَّ
وَتَنَزَّهْتَ عَمَّا يَقُولُ الظَّالِمُونَ تَكْبُرًا	عَزَّزْتَ صِفَاتِكَ وَاعْتَلَّتْ وَتَقَدَّسَتْ
فِي الْمُمْكِنَاتِ جَمِيعًا عَرْضًا بِهَا أَوْ	مِنْكَ الْبِدَايَةُ وَالنَّهَائِيَةُ وَالتَّصَارِيفُ الَّتِي
حَتَّىٰ يَتِمَّ الدِّينُ بِالْمَبْعُوثِ فِي أُمَّ الْفَرَى	صَدَقْتَ رُسُلَكَ كُلَّهُمْ فِي كُلِّ مَا جَاؤُوا

¹⁸⁸ Alkadârî, *Divânü'l-Memnûn*, 117.

وَ بِكُلِّ مَا بِهِ جَاءَنَا هَذَا الرَّسُولُ
لَكِنِّي مِنْ حَيْثُ إِنْسَانِيَّتِي فِي عَمْرَةٍ
مَاذَا يَلِيقُ مِنَ الظُّلْمِ أَوْ الْجُهُولِ بِجَنِّكَ
عَفْوًا عَمِيمًا عَنْ ذُنُوبِي يَا عَفُو فَايَّهَا
أَمَنْتُ إِدْعَانًا وَتَسْلِيمًا عَلَى مَا قَرَّرَا
ظُلْمًا وَجَهْلًا مِثْلَ مَا فِي الذِّكْرِ قُلْتَهُ
يَا مَالِكَ الْمَلَكُوتِ وَالْعِزِّ الْمُؤَيَّدِ فَاعْفِرَا
لَا شَيْءَ عِنْدَ قِيَاسِ رَحْمَتِكَ الْوَسِيعِ بِلَا

Ey zati hakikatını anlamakta yaratıkların aklının yetersiz kaldığı ve varlığının zorunluluğunda delillerin apaçık olduğu kimse!

Ben iman ettim ki, eskiden var olan hikmetin ve sonsuz inayetinle teksin, ebedisin, her şeyden müstağnisin ve her şeyi yoktan var edensin.

Bir şeyin olması senin isteğinle olursa hemen olur, Senin arşınla yer arasındaki muradını kim inkar edebilir ki?

Sıfatların saygın, isimlerin yüce ve kutsaldır. Zalimlerin sana karşı kibirlenerek söylediklerinden uzaksın.

Başlangıç, bitiş ve olanaklardaki olaylar, araz ve cevher her ne varsa hepsi sendendir.

Peygamberlerinin hepsi, getirdikleri şeylerde doğru söylediler, ta ki gönderilen (o son peygamber) ile din tamamlandı.

Ve bu seçilmiş peygamberin bize getirip anlattıklarına boyun eğerek teslimiyetle inandım.

Lakin ben insan olma hasebiyle Kur'an'da söylediğin üzere zulmün ve cehaletin ortadayım.

Ey alemlerin sahibi, izzet sahibi ve yardımcı! Bu zalim ve cahil kulun senin katında neyi hak ediyorsa ona göre mağfiret et.

Ey affedici! Günahlarıma genel bir af buyur, çünkü senin geniş rahmetinin yanında affedilmeyecek bir şey yoktur.

3. Medhiye/Övgü

Övmek anlamına gelen “medh” kelimesinden türemiştir. Asıl anlamı hicvin yani yerme ve kötölemenin aksidir. Medhiye güzel bir şekilde övmek demektir. ¹⁸⁹ Şiirde medhiye geniş bir kavram olup, kendi içinde sınıflandırılmaktadır, genel anlamda şiirin iki ana konusundan biridir. Bunların birincisi medhiye, diğeri de hicvidir. Mersiye, fahriye, aşk şiirleri ve bunlara benzer güzel vasıflar içeren şiirler medhiye konusu kapsamına girmektedir. Dünya malından uzak durmak, kanaat, güzel vaaz ve güzel ahlak da yine medhiye konusunda şiirlerde işlenmektedir. Hiciv şiirleri medhiye şiirlerinin tam aksi olan konuları ele almaktadır. ¹⁹⁰ Hâzim el-Kartacennî'ye göre medhiye şiirlerinde önemli olan şeylerden biri de övülenin buna lâyük olmasıdır. Kişinin hak etmediği bir övgüyü almaması gerekmektedir. Aynı zamanda yapılan övgünün şahıslara göre değişmesi gerektiğini vurgulayarak bir düzenin izlenilmesini savunmaktadır. Ancak bu şekilde gerçek medhiye temalı şiirler ortaya çıkmış olmaktadır. ¹⁹¹

Medhiye konusu, Arap şiirinin her zaman en yaygın konularından biri olmuştur, insan tabiatı gereği övülmeyi ve kendisiyle iftihar etmeyi sever. Şöyle ki bu hassas noktayı yakalayan şairler konu ile ilgili şiirler yazarak, zaman içerisinde bu olayı bir kazanç kapısına dönüştürmüşlerdir. Medhiye konusu şiirlerin meşhurluk kazanması o dönemin büyük şairleri Züheyr, el-Â'sâ ve el-Ahtal gibi şairler aracılığıyla gerçekleşmiştir. ¹⁹² Hükümdarları övmek, onlardan câizeler almak ve saraylara yaklaşmak için etkin rol oynayan medhiye temalı şiirler, bir siyaset aracı olarak da kullanılmıştır. Mesela, Ahtal'ın hükümdarı ve içkiyi övmeye usta bir şair olduğu nakledilmektedir. ¹⁹³ Kazanç vesilesi hâline gelen medhiye şiirleri doğal olarak çok ilerlemiş ve ona olan meyil de artmıştır. Daha çok özen gösterilerek yazılan medhiye kasideleri uzatılmaya çalışılarak şairler arasında bir rekabet ortamı

¹⁸⁹ Ebû Abdîrahmân b. 'Amr b. Temîm el-Ferâhîdî el-Halîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilal, ts.), III/188.

¹⁹⁰ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/121.

¹⁹¹ Hâzim b. Muhammed Hasan Ebu'l-Hasan Kartâcennî, *Minhâcü'l-Büleğâ ve Sirâcü'l-Üdebâ*, ts., 54.

¹⁹² Ebû Ali el-Hasan el-Çayravânî İbn Raşîk, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihî ve Naçdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981), II/130.

¹⁹³ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/96.

oluşturmuştur. Oluşan rekabet ortamı, olumsuz yönden de medhiye temalı şiirlere yapaylık katmıştır.¹⁹⁴

İslam'ın yayıldığı coğrafyalarda doğal olarak İslam-Arap kültürü de yaygınlık kazanmıştır. Arapça ve Arap edebiyatı Kafkas bölgesinde İslam dolayısıyla benimsenmiştir. Yazılan şiirler içerik itibarıyla farklılık gösterse de Arap edebiyatına uygun bir şekilde yazılmaktaydı. Nitekim medhiye konusu aynen diğer halklara da intikâl etmiştir. Diğer halkların methedecekleri ve övecekleri dinî liderleri, hükümdarları, yöneticileri ve dostları da bulunmaktaydı. Kafkasya'da medhiye konusunun çok işlendiğini görmekteyiz. XIX. yüzyılda Alkadârî de medhiyeler yazmıştır. Alkadârî'nin medhiye temalı şiirlerinde genellikle dinî değerleri ön planda tutulmaktadır. Allah, Peygamber ve Ehl-i Beytle ilgili *Dîvân*'ında birçok şiir bulunmaktadır. Bununla beraber bazı yönetici, kadı ve arkadaşlarını metheden şiirler de yazmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yaşamış olan Alkadârî'nin Osmanlı'ya karşı özel bir muhabbeti vardı. Her zaman fikir ve eylemleri ile Osmanlı'yı destekleyerek padişahların siyasetlerini takdire şayan görmüştür. Büyük Osmanlı padişahı II Abdülhamid Han'la ilgili uzun bir kaside yazmış, onu methetmişti.¹⁹⁵

Hasan Alkadârî'nin medhiyelerini içeriklerine göre farklı başlıklar hâlinde verip inceleyeceğiz.

3.1. Hz. Peygamber'i Medhi

Dîvân'ına birçok şiir alan Alkadârî genellikle dinî temalı konulara öncelik vermiştir. Dinî temalı şiirlerinde Allah ve Hz. Peygamber sevgisini, Allah'ın emirlerine boyun eğme, Hz. Peygamber'in sünnetine tabi olma ve ashâbı örnek alma gibi konulara çokça yer vermektedir. *Dîvân*'ında Hz. Peygamber'e dair medhiyeleri genellikle şiirlerin içerisine dağılmış şekildedir. Şairin hangi konuyla ilgili olursa olsun yazdığı şiirde sık sık Hz. Peygamber'e bir atıfta bulunduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'i çokça övüp methettiği şiirlerden biri de *Gilâdatu'l-Ukyân li Ebkâri'l-Ezhân* şiiridir¹⁹⁶: [Tavîl]

¹⁹⁴ İsmail Durmuş, "Methiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, 2004), XXIX/406.

¹⁹⁵ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 206-207.

¹⁹⁶ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 139.

أَيْمَا مَنْ هُوَ الْمَقْصُودُ مِنْ خَلْقِ أَكْوَانِ
 وَيَا مَنْ عَدَا مِنْ قَبْلِ آدَمَ بُرْهَةً
 وَمَنْ لَا تُعَيِّ مُعْجَزَاتُ أَتَى بِهَا
 وَمَنْ فِي كِتَابٍ قَدْ تَحَدَّى بِهِ الْوَرَى
 صَدَقْتَ وَ بَلَّغْتَ الرِّسَالَةَ حَسْبَمَا
 نَصَحْتَ وَبَيَّنْتَ الْحُدُودَ لِأُمَّةٍ
 وَأَوْصَيْتَهُمْ بِالتَّقْلِيدِ كِتَابَكَ
 وَعَنْصُرُهُ نُورٌ مِنَ النُّورِ نُورَانِ
 نَبِيًّا وَجَاءَ الْخُتْمُ مِنْهُ بِفُرْقَانِ
 وَلَا يَخْتَوِيهَا ذِكْرُ حَاكِ بِحُسْبَانِ
 مِنَ اللَّهِ مَا يَكْفِي اللَّيْبَ لِبرْهَانِ
 قَدْ أَوْحَى إِلَيْكَ اللَّهُ مِنْ غَيْرِ كِتْمَانِ
 بِأَبْلَغِ تَقْرِيرٍ وَأَحْسَنِ تَبْيَانِ
 وَأَلَّكَ أَهْلَ الْبَيْتِ أَرْبَابَ رُجْحَانِ

Ey Tüm varlıkların yaratılması ile kendisi murat edilen ve aslı nûr olup nûrdan yaratılan!

Ey Adem(as)'dan önce nebi olup Furkan'ın bildirdiği en son peygamber!

Sayanın sayamayacağı kadar mucizeler getiren kimsedir ki onlarla (mucizelerle) doğru yoldan sapılmaz.

Ey o kitapla tüm yaratılmışlara meydan okuyan! Bu, akıl sahibi için bürhan olarak yeter.

Doğru söyledin, Allah'ın sana vahiy ettiği gibi hiçbir şeyi saklamadan risaleti olduğu gibi ulaştırdın.

En belîğ bir şekilde ve en güzel bir açıklama ile ümmete, sınırları nasihat ederek açıkladın.

Ve onlara iki önemli emaneti tembih ettin: Kitab'ın ve üstünlük timsali olan Ehl-i Beyt'ini.

Alkadârî Allah Resulünü en güzel şekilde methetmektedir. Yukarıda geçen şiirde Peygamberimizin Allah katındaki değerine dikkatleri çekerek kâinatın var olmasında onun murat edildiğini söylemektedir. Şair yazdığı şiirlerinde düşünce ve görüşlerini İslam edebiyatına dayandırmakta ve ondan destek almaktadır. Mesela

hadis diye bilinen *Levlâka*¹⁹⁷ rivayetine dayanarak Hz. Muhammed'in yaratılışının hürmetine kainatın yaratıldığını söylemektedir. Tabii bu rivayet hadis ilmi açısından değerlendirildiğinde ne kadar sağlam bir rivayet olduğu tartışmalı olsa da şuna dikkat etmek gerekir. Alkadârî'nin sufi bir çevrede yetişmesi onun düşünce dünyasını ve İslam anlayışını belirleyen ana etkenlerdendir. Şiirin devamında Peygamberimizin risaletini, Allah'ın vahyettiği gibi ulaştırması Kur'an'da zikrolunmaktadır.¹⁹⁸

Şiirlerinin muhtevasını, İslami literatüre uygun şekilde güzelleştiren şairin Hz. Peygamber'i methetme konusunda başarılı olduğu açıktır. Yukarıda da geçtiği üzere şiirlerinin birçoğunda Hz. Peygamber methine yer vermiştir.

Alkadârî, Peygamber medhiyesi ile ilgili yazdığı bir diğer şiirinde yine Hz. Muhammed'i güzel bir şekilde methetmektedir¹⁹⁹: [Meczû'l-Kâmil]

يَا رَبِّ صَلِّ عَلَى الرَّسُولِ الْمُصْطَفَى الْمَاحِ الْبَشِيرِ

كَهْفِ الْأَنَامِ الْهَاشِمِيِّ شَفِيعُنَا يَوْمَ الْمَصِيرِ

سَنَدِ الْخَلَائِقِ سَيِّدِ الثَّقَلَيْنِ حَتْمِ الْأَنْبِيَا

ذِي الْمُعْجَزَاتِ الْبَاهِرَاتِ الْوَافِرَاتِ أَجَلِهَا

بَاقٍ لَدَيْنَا الْيَوْمَ مِنْ تَنْزِيلِ حَضْرَتِكَ الْقَدِيرِ

وَجَمِيعِ آلِهِ سَيِّمًا بَابِ الْعُلُومِ وَصِيِّهِ

Ey Rabbim müjdecî, Mâhi, elçin Mustafa'ya destek ol.

Mahlûkatın Haşimi sığınağı ve ahiret gününde bizim şefaathimizdir.

Yaratılmışların desteği, insanların ve cinlerin efendisi ve enbiyaların sonuncusu.

¹⁹⁷ Bkz. İsmail b. Muhammed 'Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* ve *Müzîlü'l-İlbâs* 'Amme'stehere Mine'l-Ehâdîs 'Alâ Elsineti'n-Nâs (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), II/164.

¹⁹⁸ el-Maide 5/67.

¹⁹⁹ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 12-13.

Çok sayıda fevkaledde mucizelerin sahibidir.

El-Kadîr olan huzurunuzdan indirilen, bugüne kadar bizde kalmaktadır.

Tüm ailesine, özellikle de onun vasiyeti ve ilim kapısı (Hz. Ali).

Alkadârî, Allah'tan bulunduğu isteklerinde Peygamberimizin ismini anarak talepte bulunmaktadır. Çünkü dualarında Peygamberimizin ismini andığı zaman dualarının daha çabuk kabul olacağına inanmaktadır. Zira bunu destekleyen rivayetler de bulunmaktadır.²⁰⁰ Onun yazdığı şiirlerde Hz. Peygamber'in ismini anarak onu güzel vasıfları ile de methetmiştir. Aşağıda geçen birkaç beyitte bunu gözlemek mümkündür²⁰¹: [Hafif]

حِكْمٍ يَسْتَنْبِهُ مِنْهَا جَنَائِي	رَبِّ صَدْرِي اشْرَحْتَهُ لِعُلُومِ
مِنْ ضَلَالٍ وَوَحْشَةٍ وَهَوَانِ	فِي مَقَامَاتِي الثَّلَاثِ أَعْدَانِي
وَإِلَيْهِ بُعِثْتُ سَبْعَ الْمَثَانِ	بِالرُّسُولِ الْمُبَشِّرِ الْحَتْمِ طَه
وَ مِنَ الشَّمْسِ رَجَحَ الرَّجْعَتَانِ	مَنْ لَهُ الْبَدْرُ شَقٌّ نِصْفَيْنِ جَدًّا
مَعَشَرَ الْأَلِ سَيِّمًا الْحَسَنَانِ	وَبَسَادَاتِنَا الْكِرَامِ جَمِيعًا

Rabbim, kalbimi, ruhumun nûr alacağı hikmet ilimleri için aç!

Üç durumda beni koru: dalaletten, yalnızlıktan ve rezillikten.

Son müjdeleyici Resul ile ki Taha (suresi) ve tekrarlanan yedi (Fatıha süresi), ona inmiştir.

O şahıs ki, gerçek olarak dolunay onun için ikiye bölündü ve güneş iki defa doğmuş oldu.

Ve yine beni şerefli efendilerimizin topluluğu ile koru, özellikle de iki Hasan'la.

Yukarıda geçen şiirde Alkadârî, hakkında sanki beşerden yardım isteyerek onu fazla kutsadığı kanısı oluşabilir. Fakat işin aslı böyle değildir. Çünkü Alkadârî

²⁰⁰ M.Suat Mertoğlu, "Salâtüselâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2009), XXXVI/23-24.

²⁰¹ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 57.

muvaahhit bir âlim olup İslam itikadını incelikleri ile bilen bir âlimdir. Zira böyle bir âlim hakkında farklı bir düşüncede olmak hatalı bir akıl yürütme olmuş olur. Burada kendileri, şiirin belagatı, mecaz ve edebî gücünü artırmak için böyle bir üslup kullanma yoluna gitmiştir. Yine bu konuda kullandığı üslubu, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine olan muhabbetinden dolayı bir tevessül metodu olarak yorumlamak daha uygun olacaktır. Nitekim Hasan Alkadârî'nin yaşadığı zamanın sosyal şartları göz önünde tutulursa onunla ilgili akla gelebilecek olumsuz düşüncelerin hatalı olduğu anlaşılmış olur.

3.2. Ehl-i Beyt'i Medhi

Ev halkı demek olan Ehl-i Beyt terimi, İslam tarihi boyunca Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu için kullanılmıştır. Müslümanlar tarafından çok önemsenmiş, saygı ve sevgiyle anılmıştır. Ev halkı sözünden kastolunan mana üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülerek eserler kaleme alınmıştır. Ehl-i Beyt teriminin bu denli önemli olmasının sebebi öncelikle Hz. Peygamber'e duyulan sevgidir. Ehl-i Beyt kelimesinin Kur'an'ı Kerim'de geçiyor olması bu sevgiyi daha da artırmıştır.²⁰² İlgili ayetler hakkında müfessirlerin farklı görüşleri olduğunu belirtmeliyiz. Ehl-i Beyt ile ilgili şiirler Arap edebiyatında yaygındır. Özellikle de Ehl-i Beyt'ten olan Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi üzerine çok etkileyici şiirler yazılmıştır.²⁰³ Bu başlık altında Alkadârî'nin Ehl-i Beyt medhiyesi ile ilgili yazdığı şiirler ele alınacaktır.

Alkadârî'nin bir Ehl-i Sünnet âlimi olduğu çok açık bir şekilde bilinmektedir. Şâfi mezhebine mensup olan şair Ehl-i Beyt'e de derin sevgi beslemektedir. Ona göre Ehl-i Beyt aynı zamanda "Ehl-i Abâ"²⁰⁴ ve bunlara bağlı aileler demektir. Ehl-i Abâ da Hz. Peygamber, kızı Hz. Fâtıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'dir. Şiirlerinde Ehl-i Beyt'in kimler olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu

²⁰² el-Ahzâb 33/33

²⁰³ Cengiz Gökşen, "Âşık Dertli'nin Şiirlerinde Ehli Beyit Sevgisi ve Kerbela Hadisesinin Yansımaları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi* 78 (2016), 178-179.

²⁰⁴ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî el-Câmi'u's-Şâhih*, thk. Halid Abdu'l-Ğanî Mahfûz (Beirut: Dar Al-Kutub Al-İlmiah, 2008), 858.

sebeple şairin Ehl-i Beyt'le ilgili yazdığı birkaç şiiri görmek uygun olacaktır²⁰⁵:

[Kâmil]

عَفْلًا وَنَقْلًا أَلُّ الْعَبَا	حَيْرُ الْوَرَى بَعْدَ الرَّسُولِ الْمُجْتَبَى
رَجَسًا وَطَهَّرَهُمْ كَأَزْهَارِ الرَّبِيِّ	مَنْ أَذْهَبَ الْبَارِي تَعَالَى عَنْهُمْ
لِقِرَابَةِ الْمُخْتَارِ مَعَهُمْ أَوْجَبَا	وَعَلَى جَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ وَدَادَهُمْ
إِيَّاهُمْ أَوْى لَهُ وَاسْتَصْحَبَا	وَلَدَى مُبَاهَلَةِ الرَّسُولِ مَعَ الْعِدَى
بِاللَّهِ عَنْ إِذَائِهِمْ قَدْ جَنَّبَا	وَبَنَصْرِهِمْ أَوْصَى صَحَابَتَهُ كَذَا
إِذْ عَادَ مِنْ حَجِّ الْوِدَاعِ لِيَثْرِيَا	لَا سَيِّمًا بَعْدِ دِيرِ حُمِّ نَازِلًا
وَدَعَا هُمْ وَعَلَى الَّذِي مِنْهُمْ أَبِي	وَمَعَ الصَّلَاةِ عَلَيْهِمْ سَنَ صَلَاتِهِمْ
لِحَلِيفَتَيْنِ بِكُمْ وَلَنْ يَتَجَانَبَا	وَأَزَادَهُمْ بِحَدِيثِهِ أَنَا تَارِكًا
وَحَلِيلُهَا الْمَعْصُومُ مَذَرٌ مِنَ الصَّبِيِّ	هُمُ بِنْتُهُ الرَّهْرَاءُ سَيِّدَةُ النَّسَا
وَأَبْنَاهُ مِنْهَا وَالَّذِينَ اسْتَعْقَبَا	أَسَدُ الْإِلَهِ الْمُرْتَضَى بَابُ الرِّضَا

Akil ve nakil yoluyla bilindiği üzere seçilmiş Hz. Peygamber'den sonra yaratılmışların en hayırlısı ve Ehl-i Abâ'dan olan şahıs.

(Ehl-i Abâ) Yaratanın kendilerinden pislikleri giderip onları tepelik çiçekleri gibi yaptığı.

Ve seçilmiş Peygambere yakın olabilmeleri için tüm Müslümanlara onların sevgisini vacip kılmıştır.

²⁰⁵ Alkâdârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 18-19.

Hz. Peygamber, düşmanlarla lanetleştğinde onları kendine sığındırmiş ve yanına almıştır.

Ashabına, onlara yardım etmeleri konusunda tavsiyede bulunmuş ve Allah için onlara eziyet edilmesinden sakındırmıştır.

Özellikle de Veda Haccı'ndan Yesrib'e giden yolda Gadiri Hum'da konakladıklarında.

Onlara (Ehl-i Abâya) salat getirmekle onlara salat getirmeyi sünnet hâline getirmiştir, onlar için dua etmiştir ve yine onlara karşı çıkanlara beddua etmiştir.

Hz. Peygamber "Ben size arkamdan bırakıyorum" hadisi birbirinden hiç ayrılmayan iki emaneti ifade etmiştir.

Onlardan biri tüm kadınların efendisi olan kızı Zehra (Hz. Fâtıma) ve çocukluktan gelen masum eşi (Hz. Ali).

O kendinden hoşnut olunan İlâhın aslanı ve rıza kapısı ve hanımından olan çocukları ile onların çocuklarıdır.

Yukarıda geçen beyitlerde Alkadârî Ehl-i Beyt'ten övgüyle bahsetmiştir. Onlar için yazdığı medhiyede Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber zamanında da sevildiğini, hatta onları sevmenin vacip olduğunun bizatihi Hz. Peygamber tarafından bildirildiğini ifade etmiştir. Onlara saygısızlık ve eziyet edilmesinin de kötü bir şey olduğunu belirtmiştir. Alkadârî'ye göre Hz. Peygamber düşmanları ile "lanetleşme" olayında Ehl-i Beyt'im dediği kişileri yanına çağırarak onlara değer verdiğini göstermiştir. Bu şahıslar sadece Ehl-i Abâ olarak kalmamışlar Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'nın neslinden gelen herkes methedilmeye layıktır ve Hz. Peygamber nesli olarak zikrolunmaktadır. Yukarıda geçen şiirin sonunu Alkadârî şöyle bitirmektedir:²⁰⁶[Kâmil]

شَمْسِ الْهُدَى وَالْأَلِ مَا هَبَّ الصَّبَا
وَاحْشُرُهُ نَحْتِ لِيَوَاءِ ذَاكَ مُقَرَّبَا
مَنْ بِالَّذِي حَوَتْ السُّطُورُ مَذْهَبَا

يَا رَبِّ يَا ذَا الْعَرْشِ صَلَّى عَلَيَّ النَّبِيِّ
وَاقْبَلْ مِنَ الْمَمْنُونِ عَبْدِكَ حُبَّهُمْ
وَازْحَمْ شُيُوحَهُ وَالْإِمَامَ الشَّافِعِي

²⁰⁶ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 19.

Ey Rab! Ey Arşın sahibi! Rüzgâr estiği sürece hidâyetin güneşi olan nebine ve onun ailesine destek ver.

Memnûn kulundan onların sevgisini kabul buyur ve onu o bayrağın altında yakın kimselerden olarak haşret.

Onun (Memnûn'un) şeyhlerine ve bu satırların kapsadığı görüşleri mezhep edinen İmamı Şâfi'ye merhamet et.

Şiirin sonunda kaleme aldığı düşüncelerin sadece kendisinin edindiği görüş olmayıp aynı zamanda İmam Şâfi'nin de bu görüşte olduğunu, onun da Ehl-i Beyt'e derin sevgi duyduğuna vurgu yapmaktadır. Alkadârî'nin böyle bir vurgu yapması aslında hem Ehl-i Beyt'i sevmeyenlere hem de Ehl-i Sünnet'i sevmeyip onları lanetleyenlere karşı bir cevap niteliğindedir. Çünkü Kafkas bölgesi farklı mezheplerin bir arada bulunduğu bir yerdir. Doğal olarak bu birliktelik zamanla mezhepler arasında tartışmalara ve kargaşaya sebep oluyordu. Bu anlamda ortak bir görüş beyan ederek uzlaşmak gerekiyordu. Alkadârî şiirinde bu uzlaştırma görevini de üstlenmiş gözükmektedir.

Alkadârî bu konuda kendi görüşünü teyit etmek için mensubu bulunduğu İmam Şâfi'nin de bu görüşte olduğunu söylemektedir. Hatta bununla ilgili İmam Şâfi'nin kimi görüş ve yazdığı şiirlerini *Dîvân*'ına almıştır. O şiirlerden bazıları şöyledir²⁰⁷: [Basît]

يَا أَهْلَ بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ حُبُّكُمْ فَرَضَ مِنَ اللَّهِ فِي الْقُرْآنِ أَنْزَلَهُ
كَفَاكُمْ مِنْ عَظِيمِ الْقَدْرِ أَنْكُمْ مَنْ لَمْ يُصَلِّ عَلَيْكُمْ لَا صَلَاةَ لَهُ

Ey Allah Resulünün Ehl-i Beyt'i! Sizin sevginiz Allah'ın indirdiği Kur'an'da farz kılınmıştır.

Elbet sizin değerinizin büyüklüğü size yeter, şüphesiz size salat ve salam getirmeyenin namazı olmaz.

²⁰⁷ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 20.

Alkâdârî İmam Şâfi'nin başka bir şiirini de *Dîvân*'ında nakletmektedir. Bu şiirde İmam Şâfi'ye Ehl-i Beyt sevgisinden dolayı Râfizî olduğunu söylerler. O da din ve itikadının Râfizîlik olmadığını şiiriyle anlatır²⁰⁸: [Vâfir]

إِذَا فِي مَجْلِسٍ ذَكَرُوا عَلِيًّا وَشَبَّابِيهِ وَفَاطِمَةَ الرَّكِيِّهِ
يُقَالُ تَجَاوَزُوا يَا قَوْمُ عَنْ دَا فَهَذَا مِنْ حَدِيثِ الرَّافِضِيِّهِ
بَرَأْتُ إِلَى الْمُهَيِّمِينَ مِنْ أَنْاسٍ يَرُونَ الرَّفْضَ حُبَّ الْفَاطِمِيِّهِ
قَالُوا تَرَفُّضْتَ قُلْتُ كَلًّا مَا الرَّفْضُ دِينِي وَلَا اعْتِمَادِي

Bir mecliste Hz. Ali 'yi, iki aslan yavrusu²⁰⁹ ve Hz. Fâtıma 'yı andıklarında.

Şöyle denilir; Ey insanlar bu konuyu geçin, zira bu konu Râfizîlerin konuşmalarıdır.

Ben de, Hz. Fâtıma sevgisini Râfizîlik gören insanlardan her şeyi görüp gözetene (Allah'a) sığındım.

Bana, sen Râfizî oldun dediler. Ben de asla! Râfizîlik benim ne dinim ne de ki itikadımdır dedim.

Yine Alkâdârî, İmam Şâfi'nin Ehl-i Beyt sevgisini yanlış anlayıp ona Râfizîlik nisbet edenlere meşhur bir şiiriyle şöyle cevap verdiğini aktarmaktadır²¹⁰: [Kâmil]

إِنْ كَانَ رَفُضًا حُبَّ آلِ مُحَمَّدٍ فَلَيْشَ هَدَى الثَّقَلَانِ إِنِّي رَافِضِي

Şayet Muhammed (s.a.s) ailesini sevmek rafızılıksa o zaman insanlar ve cinler şahit olsunlar ki, ben rafızıyım.

İmam Şâfi'nin bu şiiri Ehl-i Beyt'e karşı olan sevgisini göstermekle beraber onu yanlış anlayanlara da tutarlı bir yanittir. Başka bir şiiri de şöyledir²¹¹: [Tavîl]

²⁰⁸ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 20.

²⁰⁹ Burada Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'e işaret edilmektedir.

²¹⁰ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 20.

إِذَا نَحْنُ فَضَّلْنَا عَلَيَّا فَإِنَّا
وَفَضَّلْ أَبِي بَكْرٍ إِذَا مَا ذَكَرْتُهُ
فَمَا زَالَتْ ذَا رَفْضٍ وَنَصْبٍ كِلَاهُمَا
رَوَافِضُ بِالتَّفْضِيلِ عِنْدَ ذَوِي الْجَهْلِ
رُمِيَتْ بِنَصْبٍ عِنْدَ ذِكْرِي لِلْفَضْلِ
بِحِجَّتِهِمَا حَتَّى أُوسِدَ فِي الرَّمْلِ

Biz Hz. Ali'yi üstün gördüğümüzde, üstün tutmamızla cahilin gözünde rafızı oluyoruz.

Hz. Ebû Bekir'in faziletini de zikir ettiğimde faziletine değindiğim için bana putçusun iftirası atılıyor.

Böylece hem rafızılık hem de putçuluk iftirası devam ediyor. Ben toprağa gömülünceye kadar ikisini de seveceğim.

Alkâdârî İmam Şâfi'nin şiirlerini verdikten sonra onun bizâtihi Hz. Ebû Bekir'in faziletine vurgu yaptığını, Hz. Peygamber'den sonra insanların en hayırlısının Hz. Ebû Bekir olduğuna dair rivayetlere imamların kitaplarında yer verildiğini söylemektedir.²¹²

Alkâdârî Ehl-i Beyt konularında yazdığı diğer bir şiirde de Ebû Hanîfe'nin Ehl-i Beyt'i övmesini ve ona göre Ehl-i Beyt'in kimler olduğunu anlatmaktadır²¹³:
[Basît]

حَقًّا بَنُو هَاشِمٍ آلُ الرَّسُولِ فَقَطُ
أُمَّا عَلِيٍّ وَابْنَاهُ وَفَاطِمَةُ
لَا مَنَعَ مِنْ دَاخِلٍ فِي حَقِّ خَارِجِهِ
عِنْدَ الْإِمَامِ فَكُنْ فِي أَمْرِهِمْ عَسَا
مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ عَلَيْهِمْ كَانَتْ كَسَا
وَالنَّصُّ لَا يَفْتَضِي أَنْ لَيْسَ مِنْهُ نَسَا

İmam'a (Ebû Hanife) göre sadece Benî Hâşimoğulları Hz. Peygamber'in ailesidir. Bundan dolayı onlar hakkında dikkatli ol.

Hz. Ali'ye, oğullarına ve Hz. Fâtıma'ya gelince onlar Ehl-i Beyt'tendir, aba onların üzerine örtülmüştür.

²¹¹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 21.

²¹² Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 21.

²¹³ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 22.

Bunların dışındakilerin bu hakka sahip olmalarında bir mani yoktur ve nas da (Hz.Peygamberin) hanımlarının Ehl-i Beyt'ten olmasına mani değil.

Alkadârî Ebü'l-Esved ed-Düeli'nin şiiri²¹⁴ üzerine yazdığı taḥmîsde Ehl-i Beyt konusunda kendisinin yanlış anlaşıldığını ve kendine karşı düşmanlık beslendiğini dile getirmektedir²¹⁵: [Kâmil]

أَوْكَلَّمَا أَعْلَنْتُ حَقَّ تَعْبُدِي بَمَوَدَّةِ الْفَرِي رَمَانِي الْمُعْتَدِي
حَتَّى أَقُولَ لَهُ مَقَالَةَ سَيِّدِي أَمْفَنِّدِي فِي حُبِّ آلِ مُحَمَّدِ
حَجْرٌ بِفِيكَ فَدَعْ مَلَامَكَ أَوْ زِدْ
أَوْ لَمْ يُوصِ الْمُصْطَفَى بِهِ تَارِكَا ثَقَلَيْنِ قُرْآنًا وَأَهْلَهُ بُورِكَا
مَنْ لَمْ يَلِدْ بِهِ لَمْ يُفْزِ وَكَذَلِكََا لَمْ يَكُنْ بِجِبَاهِهِمْ مُتَمَسِّكَا
فَلْيَعْتَرِفْ بِوِلَادَةِ لَمْ تُرْشِدِ
عَجَبًا لِمَنْ عَادَاهُمْ حَتَّى فُتِنَ فِتْنًا لَهَا قَتْلُ الْحُسَيْنِ مَعَ الْحَسَنِ
لَا يَنْقُضِي أَنْ إِلَى هَذَا الزَّمَنِ إِلَّا وَيُبْدُ وَحِزْبُ شَيْطَانٍ كَمَنْ
نَصَبًا فَيَشْتَقِي الْمُقْتَدِي كَالْمُبْتَدِي
تَبَّأَ وَ تَبَّأَ ثُمَّ تَبَّأَ لِلْعِدَا أَصْلَاهُمْ الْبَارِي سَعِيرًا مُوقِدَا
وَعَلَى الرَّسُولِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ سَرْمَدَا وَالتَّابِعِينَ هُمْ عَلَى طَلَبِ الْهُدَى
صَلَوَاتُ ذِي الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْمَاجِدِ
يَا أَيُّهَا الْمَمْنُونُ بِالثَّقَلَيْنِ لُدْ مَنْ شَدَّ عَنْ هَدَيْنِ فِي النَّيْرَانِ شَدَّ
وَمِنَ النَّوَاصِبِ بِالْإِلَهِ عُدْ وَعَلَيْكَ تَهْجُ بِلَاغَةِ الْهَادِي وَخُدْ
مَا قَالَهُ ابْنُ أَبِي الْحَدِيدِ الْأَوْحَدِي

²¹⁴ Ebu Said el-Hasan Sükkerî, *Dîvânü Ebi'l-Esved ed-Düeli*, thk. Muhammed Hasan Âli Yâsîn (Beyrut: Dârun ve Mektebetü'l-Hiâl, 1998), 334.

²¹⁵ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 23-24.

Akraba (Ehl-i Beyt) sevgisine itaatımı her defasında ilan ettiğimde taşkın kimse beni taşlamadı mı?

Ben de ona Efendimin (Ebü'l-Esved ed-Düeli) sözünü söyledim: Beni Hz. Muhammed'in ailesini sevmekte yalancı mı çıkarmak istiyorsun?

İster azarlamayı bırak istersen çoğalt, ağzına taş girsin!

Hz. Mustafa iki mübarek şeyi: Kur'an ve Ehl-i Beyt'i bırakarak onları tavsiye etmedi mi?

Kim ona sığınmazsa kazanmaz, yine onların ipine sıkı tutunmayanların hâli de böyledir.

Ve doğruya götürmeyen doğru mu da? itiraf etsin.

Onlara düşmanlık edenlere hayret edilir, onlar imtihan edildiler, o imtihanda Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ın da öldürülmesi var.

O zamandan bu zamana kadar öyle bir vakit yok ki yayılmasın, ve Şeytanın ordusu tuzak kuruyor.

Doğru yolda olanı cahil yapacak hileli tuzak.

Düşmanlara yazıklar olsun! Yazıklar olsun! Yine de yazıklar olsun! Yaratan onları yakıcı cehenneme koysun.

Sonsuzluğa kadar Resule, Ehl-i Beyt'ine ve hidayeti talep etmek üzere onlara tabi olanlara.

Büyük arşın sahibi cömert Allah'ın salâtı olsun.

Ey Memnûn sen de bu iki şeye (Kur'an ve Ehl-i Beyt) sığın, kim bu iki şeyden uzak durursa (cehennem) ateşlerine düşer.

Nevâsipten²¹⁶ Hak olan İlahâ sığın, ve sana gerekli olan hidayete götüren Nehcü'l-Belağa, ondan iyi tutun.

İbn Ebi'l-Hadid el-Evhadî'nin dediği gibi.

Yukarıdaki şiirde görüldüğü üzere Alkadârî, Ebü'l-Esved ed-Düelî'nin fikrine katılarak destek anlamında da bir *tahmîs* yazmıştır. Onu doğru anlamayanlara ve Ehl-i Beyt'e kasıtlı olarak düşmanlık besleyenlere sert dille karşı çıkarak onların hayatının doğru yönde gitmediğini anlatmaktadır. Hz. Peygamber'in Kur'an ve Ehl-i Beyt'e uyma emrini tekrar hatırlatarak onlara uymayan kimsenin cehennem ateşine düşeceğini de bildirmektedir. Alkadârî sadece düşmanlarına bunu hatırlatmakla kalmayıp kendi nefesine de bunları telkin etmektedir, Hz. Ali'nin düşmanlarından da Allah'a sığınmaktadır.

3.3. Sahâbeyi Medhi

Hz. Peygamber'in dostları, yoldaşları, sohbet arkadaşları, İslam uğrunda mal ve canları ile de mücadele eden bu güzide insanlar Müslümanlar tarafından her devirde saygıyla, rahmetle anılmışlardır. Alkadârî de yazdığı şiirlerinde Hz. Peygamber'in ahabını övmüştür. Sahâbîlerle ilgili müstakil bir şiiri bulunmasa bile kısa da olsa onları hatırlayarak dualar etmektedir. Yalnız bir şiirinde başta dört halife olmak üzere sahâbîlerin medhine geniş yer vererek onların ne kadar yüce ve faziletli olduklarını anlatmıştır. Bahsi geçen şiiri aşağıdadır :²¹⁷[Muḥalla'u'l-Basît]

وَالْأَلِ الْأَعْرَضِ صَالٍ وَارْحَمِ	يَا رَبِّ عَلَى الرَّسُولِ الْأَكْرَمِ
مَا هُمْ بِحِمَاكَ أَهْلُ ذَلِكَ	وَأَزْدُكَ كَرَمًا لَهُمْ وَبَارِكْ
بِالرَّحْمَةِ صَالٍ وَالْإِجَابَةِ	يَا رَبِّ كَذَا عَلَى الصَّحَابَةِ
صَدِيقِ رَسُولِكَ الْمُصَدَّقِ	لَا سِيَّما الْأَلَمَعِيِّ الْأَسْبَقِ
مُؤْتِي النَّفَقَاتِ شَيْخِ الْأُبْرَارِ	بَدءِ الْخُلَفَاءِ صَاحِبِ الْعَارِ

²¹⁶ Bu kelimenin tekili “Nâsibe”dir. Anlamı Hz. Ali'ye, evlatlarına ve taraftarlarına karşı olan gruplara verilen addır. bkz.. Mustafa Öz, “Nâsibe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2006), XXXII/393.

²¹⁷ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 18.

ثُمَّ الْبَطْلُ الْهُمَامُ فَارْوُقُ
 الْفَاتِحُ لِلْعِرَاقِ وَالشَّامِ
 فِي وَقْتِهِ شَاعَ شَوْكَةُ الدِّينِ
 ثُمَّ الْحَقُّ الَّذِي بِنُورَيْنِ
 الْبَارِئُ لِرَسُولٍ مَالَهُ
 عُثْمَانُ مُحَرَّرُ الْكِتَابِ
 ثُمَّ الْأَحْرُ الْكِرَامُ الْأَبْرَارُ
 يَا رَبِّ بِهِمْ ذُنُوبَ مَمْنُونِ
 وَاشْرَحْ لَهُ صَدْرَهُ وَيَبْسِرْ
 إِسْلَامَهُ بِالِدُّعَاءِ مَسْبُوقُ
 بَلْ مَنْ بِهِ جَاءَ فَتُحِ الْإِسْلَامِ
 حَتَّى بَلَغَتْ لِعَرْضِ تِسْعِينَ
 نَالَ الشَّرْفَ الْأَيْمَّ وَالزَّيْنَ
 فِي الْعُسْرَةِ بَلْ بِكُلِّ حَالِهِ
 الْجَمَاعُ فِيهِ الصَّوَابُ
 مِنْ كُلِّ مُهَاجِرٍ وَأَنْصَارِ
 إِعْفِرْ وَقِهِ الْعَذَابَ وَالْهُوْنَ
 آمَالَهُ رَبِّ لَا تُعَيِّرْ

Ey Rabbim! en değerli Resulüne ve onun en kıymetli ailesine salat getir ve merhamet et!

Onların değerini artır ve senin katında onların hak ettikleri bereketi ver!

Ey Rabbim! Ashabı da rahmetin ve icâbetinle hayırlarla kuşat!

Özellikle de önde gelen zeki ve Resulün doğrulanmış dostu.

Halifelerin başlangıcı (Hz.Ebû Bekir), mağara arkadaşı, nafakalar dağıtan ve iyiliklerin şeyhi.

Sonra cesaretli kahraman olan Fârûk (Hz. Ömer) (onu hayırlarla kuşat), İslam'a girmesi önceden yapılan dua ile olmuştur.

Irak'ın ve Şam'ın fâtihisi, hatta kendisiyle İslam'ın fethi gerçekleşen kimse.

Onun zamanında dînin gücü yayıldı ta ki doksan dereceye ulaştı.

Sonra damat (Hz.Osman) (onu hayırlarla kuşat) o kimse ki iki nûrla tam saygınlığı ve güzelliği elde etti.

Kendi malını zor anda ve hatta bütün hâllerde Hz. Muhammed için harcayan kimse.

Hz. Osman, Kitab'ı (Kur'an) yazıp çoğaltan, ve bu hususta tüm sevâbı toplayan.

Sonra muhacirlerden ve ensârdan olan fazîlet ve iyilik sahiplerinin her birini (onları hayırlarla kuşat).

Ey Rabbim! Onların yüzü suyu hürmetine Memnûn'u affet, onu azaptan ve rezil olmaktan koru.

Ya Rab! Onun göğsüne ferahlık ver, isteklerini kolaylaştır ve zorlaştırma.

Yukarıdaki şiirinin dışında Alkadârî'nin Hz. Peygamber'i ve ashabı methederek Allah'tan, bu şerefli zatların yüzü suyu hürmetine kendini ve müminleri af etmesini dilemektedir. Bu duasında ashabı yücelterek kendilerine has olan üstünlükleri ile methetmektedir. Bahsi geçen beyitler aşağıdaki gibidir ²¹⁸ :

[Müveşşah]

مُحَمَّدٍ فُرَشِيٍّ مُطَهَّرٍ أَطَهَّرُ	وَجَاهِ عَبْدِكَ دَاعِيِ الْوَرَى لِإِسْلَامِ
وَصِنُوهِ وَوَصِيِّ لَهُ وَفَاتِحِ خَيْبَرَ	وَجَاهِ آلِهِ بِنْتٍ لَهُ وَسِبْطِيهِ
بَنَاتِهِ وَبَنِيهِ الْقُطُوفِ حَالَ صِعْرِ	وَجَاهِ كَأْفَةِ أَزْوَاجِهِ وَأَوْلَادِهِ
وَجَاهِ عَمِّهِ عَبَّاسِ الرِّضَى الْأَثَرِ	وَجَاهِ حَمْرَةَ عَمِّ لَهُ هَزْبِ اللَّهِ
لَدَى اجْتِمَاعِ رَسُولٍ بِهِمْ عَلَى الْكُوْتِرِ	وَجَاهِ مَنْ هُوَ يُؤْوِي إِلَى ذَوِي الْقُرْبَى
وَفَاتِحِ الْمُدْنِ الْفَارُوقِ الْأُمُورِ عَمَرَ	وَجَاهِ صَاحِبِ عَارٍ لَهُ أَبِي بَكْرٍ
وَجَاهِ صَاحِبِهِ إِذْ بَايَعُوهُ تَحْتِ شَجَرِ	وَجَاهِ صَاحِبِ نُورَيْنِ جَامِعِ الْقُرْآنِ
مُعَرِّ مِلَّتِنَا يَا لَهُ مَنَى يَظْهَرُ	وَجَاهِ حَضْرَةِ حَتْمِ الْأَيْمَةِ الْمَهْدِيِّ
عَمِيمٍ لُطْفِكَ يَا رَبُّ مُرْتَحَى وَمَفَرِّ	قِنَا الضَّلَالَةَ وَارْحَمْنَا فَمَا لَنَا إِلَّا

İnsanlığı İslâma davet eden temiz ve temizlenmiş Küreyşli kulun Muhammed'in hatırına (bizleri affet).

(Hz. Muhammed'in) ailesinden olan kızı, torunları ve kendinin ikizi, vasisi ve Hayber'in fâtihi (Hz. Ali) hatırına.

²¹⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 165.

Tüm hanımlarının, evlatlarının, küçükken (elinden) alınan kızlarının ve oğullarının hatırına.

Allah'ın aslanı, amcası Hz. Hamza hatırına, arkasından memnuniyet bırakan amcası Hz. Abbas hatırına.

Kevser kenarında Resulle beraber olan yakınlarına sığınanların hatırına.

Onun (Hz. Muhammed'in) mağara arkadaşının hatırına,ve şehirlerin fâtîhi, işleri hak ve bâtıldan ayıran Hz. Ömer'in hatırına.

İki nûrun sahibi olan (Hz. Osman) hatırına, ve (Hz.Peygamber'e) ağaç altında biat eden sahâbe hatırına.

İmamların sonuncusu, dinimizin destekçisi Hazreti Mehdi hatırına, acaba ne zaman zuhur edecektir!?

Bizi dalâletten koru ve bize merhamet et, biz, senin büyük şefkatini umuyoruz. Ey Rabbim sen bizim umudumuz ve sığınağımızsın!

3.4. Devlet ve Din Adamlarını Medhi

Alkâdârî hattı (yazısı) güzel olduğu için bir süre Rus devletine bağlı olarak kâtiplik yapmıştır. Belli bir süre bu alanda çalıştıktan sonra o işi bırakmıştır. Dinî kimliğinin olması yanında yaşadığı ortam devlet adamlarıyla irtibat hâlinde olmasını gerekli kılmıştır. O dönemde Rus yönetimi toplumda önde gelen kişileri yakından takip etmekte, aynı zamanda bu kişileri toplumun şekillenmesinde kullanmaktaydı. Alkâdârî de bunun farkındaydı, bu durumu gücünün yettiği oranda Dağıstan Müslümanlarının lehine kullanmaya çalışmıştı.

Alkâdârî; İmam Şamil'in Dağıstan'da kurduğu İmamet devletinin Ruslar tarafından ilgâ edildiğine, İmam Şamil'in Rus devletine teslim olduğuna Küre bölgesi generalinin yanında şahit olmuştur.²¹⁹ Aşağıdaki şiirde Rus devlet memurlarını İmam Şamil'e iyi davranmaları sebebiyle övmektedir²²⁰: [Vâfir]

²¹⁹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 64.

²²⁰ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 65-66.

فَجَاءَ إِلَيْهِمْ شَمْوَيْلُ أَفْنَدِي
 وَأَعْلَى قَدْرَهُ السَّرْدَارُ حَمًّا
 وَأَكْرَمَ أَهْلَهُ مَعَ تَابِعِيهِ
 وَمَ يُتْلَفُ لَهُمْ نَفْسًا وَمَالًا
 وَأَرْسَلَهُ لِبَلَدَةِ بَطْرُ بُورَغَا
 وَأَعْلَنَ عَفْوَ تَقْصِيرَاتِ نَاسِ
 وَوَلَّى فِي الْقُرَى الثُّوَابَ مِنْهَا
 وَأَعْطَاهُمْ جَوَائِزَ قَانِصَاتِ
 وَعَادَ لِبَلَدَةِ التَّفْلَيْسِ مِنْهَا
 وَكُنْتُ هُنَا ثُمَّ رَفِيقُ حَانَ
 وَأَكْرَمَ حَانَ السَّرْدَارُ أَيْضًا
 يَجْرُ لِنَحْوِ الْأَسْتِسْلَامِ ذِيلاً
 بِتَكْرِمَةٍ تَلِيقُ بِهِ عَجِيلاً
 بِتَعْيِيلِ عَلَى مَنْ عَالَ عِيلاً
 وَلَمْ يُسْمِعْهُمْ أُفٍّ وَوَيْلًا
 يُهَالُ بِهَا عَلَيْهِ الْخَيْرُ هَيلاً
 عَمِيماً فَاسْتَرَأَوْا الْخَوْفَ زَيْلاً
 وَأَكْثَرَهُمْ بِهَا كَانَ الْجَزِيلاً
 لَهُمْ لِيَهُونَ تَوْلِيدُ الرَّجِيلاً
 وَقَالَ مِنَ السُّرُورِ الْكُرْجِ قِيلاً
 فَأَعْجَبَنِي الَّذِي كَالُوهُ كِيلاً
 وَأَيْنَا كَتَكْرِمَةٍ طُفِيلاً

Şamil Efendi kıyafetinin eteğini çekerek teslim olmak için onlara geldi.

Komutan onun kıymetini yüceltti gerçekten, acilen layık olduğu ikramda bulundu ona.

Onun ailesine, ona tabi olanlarla beraber fakir fukaraya da ikramda bulundu.

Onların ne canlarına zarar verdi ne de mallarına, ve onları hoşnutsuz eden ifadeler de duyurmadı.

Onu, iyiliklerin bolca üzerine saçılacağı Petersburg şehrine gönderdi.

İnsanların hepsinin taksiratlarının affedildiğini ilan etti, insanlar fazladan oluşan korkunun da giderilmesini istediler.

O (komutan) da köylere, köylerden olan naibler atadı, ve onları gerçekten de çok atadı.

Güçlü erkekler doğurmak için onlara hediye olarak güzel bayanlar verdi.

Oradan da Tiflis şehrine döndü, çok sevindi ve şöyle dedi:

Buradaydım, şimdi de han dostumdur, onların yaptıkları benim çok hoşuma gitti.

Hanımız komutana da iltifat gösterdi ve bize küçük çocuklar gibi ikramda bulundu.

Alkadârî bu şiirinde, Rus komutanın ne kadar merhametli ve yardımsever olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Savaşacak silah ve mühimmatları olmasa bile göğüslerindeki imanları ile kendi haklarını savunmayı sürdüren halka karşı Rus komutanın böyle güzel davranması halkın da bazı şeyleri kabul etmesine sebep olmuştur. İmam Şamil ve ona tabi olanlar güzel davranışları hak etmiştir. Ancak Rus devleti zalimce davransaydı bunun kendileri için kötü sonuçlar doğuracağını çok iyi bilmekteydi.

XIX. yüzyılda Rusya'nın Kafkasya'ya girdiği zamanlarda Osmanlı Devleti gücünü kaybetmişti. Osmanlı Devleti zayıflayınca Rusya bölgedeki emperyalist etkisini artırmaya başlamıştır. Rusya'yı hiçbir zaman kabullenemeyen Dağıstan halkı, Osmanlı'yı ve Osmanlı'nın kendilerine yaptığı iyilikleri de unutmamıştır. Osmanlı Devletinin bir hilafet devleti olması, Müslümanların hac ve umre yolculuklarında ve diğer konularda önemli rol oynamaktaydı. Alkadârî de diğer Müslümanlar gibi her zaman Osmanlı'ya bağlı olup, ilmi ve irfanı ile Osmanlı'ya destek vermiştir. Yazdığı şiirler içerisinde Osmanlı'yı unutmadığını hicri 1314'de dünyanın hâlini beyan ederek, genelde Osmanlı'yı özelde de Sultan Abdulhamid Han'ı methederek her ikisinin de meziyetlerine dikkat çekmiştir. Şiirinde bu konuya şöyle tema etmiştir²²¹: [Vâfir]

عَلَى تُرْكٍ أَعْوَامًا مَمْدَدٌ	وَكَا بَعِي الَّذِي رَامْتَهُ أَرْمَنُ
عَلَى بَعْضِ امْتِيَازَاتِ تَجُودٍ	إِلَى أَنْ قُوتِلُوا حَتَّى يَفِيئُوا
بِعَاةٍ بِاسْتِشَارَةِ بَعْضِ عَنَدٍ	وَرَامَتْ مِثْلَهُ بِكَرِيدِ رُومِ
لِتَمْلِكَهَا ائْتِيَاتًا وَهُوَ أَبْعَدُ	وَجَائَتْ بَعْتُهُ يُونَانَ فِيهَا
وَأَبْرَقَ فَوْقَ يُونَانَ وَأَزْعَدُ	فَاعْلَنَ حَزْمَهَا السُّلْطَانُ الْأَعْظَمُ

²²¹ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 206-207.

فَعَادُوا مِنْ كَرِيدٍ فَهَمَّ رِيًّا وَفَرُّوا حَيْثُ نَارُ الْحَرْبِ تُوقَدُ
 وَلَا حَتَّ شَوْكُهُ الْإِسْلَامِ شَمْسًا أَضَاءَتْ بِالْفُتُوحِ قُلُوبَ سُجَّدُ
 وَقَى سُلْطَانَهُ عَبْدَ الْحَمِيدِ حَانَ إِلَهُ الْعَرْشِ بِالنَّصْرِ الْمُؤَبَّدُ
 وَمَصَانَ جُيُوشَهُ وَوَلَاةَ أَمْرِ لِأَهْلِ الدِّينِ مَا الْحُلَاقُ يُعْبَدُ
 وَلَفَّ شَتِيَتَ شَمْلِ الْمُسْلِمِينَ بِتَوْفِيقَاتِهِ التَّوْفِيقِ الْأَرْشَدُ
 وَقَائِدُ عَسْكَرِهِمْ بِرِيًّا هُنَالِكَ أَذْهَمَ السَّيْفَ الْمُهَنَّدُ
 وَفِي بَحْرِ جَنَابِ الشَّيْخِ عُثْمَانَ رَأَيْسُ غُرَّتِهِمْ رُكْنَ مُشَيَّدُ

Ermenilerin Türklere karşı yaptığı, yıllarca süren, haksızlık gibi.

Önemli imtiyazlar elde etmek için savaştılar.

Aynısını Roma mezhebine ait olan isyankârlar da bazılarının istişâresi ile istediler.

Bu olayda Yunan isyancıları da hile ile bir şeyler elde etmek için başkaldırdılar ama ihtimalleri yoktu.

Çünkü Büyük Sultan (Abdülhamid Han) Yunanistan'a harp ilan etti, Yunanistan'ın üzerinde şimşek gibi çakarak titredi.

İnançlarından gerisin geriye döndüler ve savaşın ateşi yandığında oradan kaçtılar.

Ve İslam'ın gücü güneş gibi ortaya çıkarak fetihler ile secde edenlerin kalplerini aydınlattı.

Arşın İlahı, Sultan Abdülhamid Han'ı sonsuz yardımı ile korudu.

(Allah) Onu, ordularını ve komutanlarını Yaratıcı'nın dinine kulluk edilsin diye korudu.

Ve onu (Sultan) başarılar ile doğru şekilde muvaffak ederek Müslümanların parçalanmış birliklerini bir araya getirdi.

Onların karadaki asker komutanı mühened kılıçla saldırdı.

Ve denizde onların savaşlarının reisi olan Cenab Şeyh Osman yüksek kurmaydır.

Yukarıdaki şiirde Alkadârî Osmanlı'nın güçlü ve dirayetli sultanlarından biri olan Abdülhamid Han'ı överek başarılarından ve Müslüman ümmetine ne denli faydasının dokunduğundan bahsetmektedir. Yine günümüzde mazlum olarak gösterilen Ermenilerin geçmişte haksız bir isyan yaparak uluslararası bazı imtiyazlar edindiklerine de dikkat çekmektedir. Alkadârî şiirinde Osmanlı Sultanı Abdülhamid Han'ın paramparça olan Müslümanları nasıl bir araya getirdiğinden bahsetmektedir. Hava ve karada güçlü olan komutanların yanı sıra Sultan'ın, Allah tarafından nasıl korunduğundan bahsetmektedir.

Alkadârî, halka kurarak arkadaşları ile birlikte ilim tahsil eden biriydi. Hem kendisi faydalanırdı, hem de arkadaşları. Oluşturdukları halkalarda değerli kadı ve âlimler de hazır bulunurdu. Alkadârî şiirlerinde onları da methetmektedir. Şiirlerinin birini de zamanın Tabasaran ve Kaytak kadısı Gazi Muhammed Efendi b. İbrahim²²² için yazmıştır. Kurdukları ilim halkasında Beyzâvî tefsirini beraber okuyorlardı. 1267/1851 senesinde medresede kalan Muhammed Efendi bir süreliğine evine gitmiş sonra geri dönmüştü. Alkadârî de ona olan özlemine şiirle ifade ederek onu methetmiştir²²³: [Hafif]

مَرْحَبًا بِاللَّيْبِ حَاوِي الْكَمَالِ	مَرْحَبًا بِاللَّيْبِ حَاوِي الْكَمَالِ
غَائِبًا كَانَ مُدَّةً قَبْلَ هَذَا	غَائِبًا كَانَ مُدَّةً قَبْلَ هَذَا
زَالَ صَبْرِي عَلَى فِرَاقِهِ مَيِّ	زَالَ صَبْرِي عَلَى فِرَاقِهِ مَيِّ
مَا أُوَارِبُهُ إِنِّي الْيَوْمَ مَاحٍ	مَا أُوَارِبُهُ إِنِّي الْيَوْمَ مَاحٍ
مَنْ لَمَّا بِي مِنَ النَّشَاطِ عَلِيمٌ	مَنْ لَمَّا بِي مِنَ النَّشَاطِ عَلِيمٌ
دَوْلَةُ الْمَالِ دَوْلَةٌ وَمَوَاحِزُ	دَوْلَةُ الْمَالِ دَوْلَةٌ وَمَوَاحِزُ
وَالْعُمُرُ قَضَيْتُهُ بَيْنَ وَاشٍ	وَالْعُمُرُ قَضَيْتُهُ بَيْنَ وَاشٍ
كَاتِبًا فِي الْأَقْرَانِ تَوْبَ مَلَالِ	كَاتِبًا فِي الْأَقْرَانِ تَوْبَ مَلَالِ
مَاءٌ طَرَفِي لِفَرْطَةٍ صَارَ يَجْرِي	مَاءٌ طَرَفِي لِفَرْطَةٍ صَارَ يَجْرِي
مَرْحَبًا بِالْحَيِّبِ حُلُوِ الْخِصَالِ	مَرْحَبًا بِالْحَيِّبِ حُلُوِ الْخِصَالِ
فَبَدَى نَيْرِ الْوَرَى كَالْهَلَالِ	فَبَدَى نَيْرِ الْوَرَى كَالْهَلَالِ
كَيْفَ لَا وَأَنْفَعَلْتُ مِثْلَ الْخِلَالِ	كَيْفَ لَا وَأَنْفَعَلْتُ مِثْلَ الْخِلَالِ
حَسْرَةً فِيَّ أَثَّرَتْ كَالنَّبَالِ	حَسْرَةً فِيَّ أَثَّرَتْ كَالنَّبَالِ
كِدْتُ أَنْ أَسْتَطِيرَ مِنْ طَيْبِ حَالِي	كِدْتُ أَنْ أَسْتَطِيرَ مِنْ طَيْبِ حَالِي
صَادِقُ دُخْرِ حَازِقٍ فِي الْمَعَالِي	صَادِقُ دُخْرِ حَازِقٍ فِي الْمَعَالِي
وَرَقِيبٍ مِنْ بَعْدِهِ فِي ضَلَالِ	وَرَقِيبٍ مِنْ بَعْدِهِ فِي ضَلَالِ
بِدَوَاعٍ ابْضَاحُهَا مِنْ مَحَالِ	بِدَوَاعٍ ابْضَاحُهَا مِنْ مَحَالِ
بِي إِلَى وَجْهَةٍ عُذْتُ عَنْ حَيَالِي	بِي إِلَى وَجْهَةٍ عُذْتُ عَنْ حَيَالِي

²²² Hasan Alkadârî'nin muasırdır, Tabasaran ve Gaytag mahkemesinde kadılık yapmaktaydı. bkz. Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 30-31.

²²³ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 30-31.

سَنَحَ اللُّطْفُ مِنْ جَنَابِ مُبِينٍ قَدْ سَقَانِي الشِّفَاءَ بَعْدَ اغْتِيَالٍ
بَدَّلَ الْفَرْحَ وَالسُّرُورَ بِشَجْوٍ فَلَكَ الْحَمْدُ رَبَّنَا ذَا الْجَلَالِ
رَبِّ حَصِّلِ مَرَامَنَا وَاهْدِنَا مَا هُوَ خَيْرٌ لَنَا غَدَاةَ السُّؤَالِ
يَا حَسَنُ رَاقِبِ الْمُهَيِّمِنِ وَافِقُهُ عُمْرَكَ التُّلُجَ فِي مَهَبِ الشِّمَالِ

Merhaba olsun zeki ve kemale eren kimse, merhaba can arkadaşı, tatlı mizaçları olan kimse.

Bundan önce bir süre görünmez oldu, sonradan insanlığın ışığı olan hilal gibi güzüktü.

Onun benden ayrılmasına sabrım tükendi, nasıl da olmasın? Hastalanarak etkilendim bundan.

Kendimde saklayıp ama bugün sildiğim bir hasret vardır ki bir okçu gibi beni etkiledi.

O kimse ki benim çalışmamdan haberi olduğu zaman neredeyse mutluluktan uçacaktım.

Malın ele geçmesi değişken ve akıcıdır, doğru birikimci onurunu yükselten biridir.

İspiyoncu ve casus arasında tükettiğim ömür, ondan sonrasını da yanlışlıklar içerisinde.

Akranları arasında açıklanması muhal olan (bazı) sebeplerden dolayı bıkkınlık elbisesini giyerek.

Bir tarafım aşırılığa giderek beni hayalimden çevirecek tarafa götürmeye başladı.

Açıklayıcı cenap tarafından lütuf aklıma geldi, hastalıktan sonra bana şifayı içirdi.

Üzüntüyü ferahlık ve sevinçle değiştirmiş oldu, yücelik sahibi olan Rabbim sana hamdolsun!

Rabbimiz! bizim meramımızı gerçekleştir ve bizi, istememizin hemen arkasından en hayırlı olana yönlendir.

Ey Hasan! Her şeyi izleyen Allah'tan kork ve kuzeyin rüzgârlarında esen donmuş ömrün ona uysun.

Alkadârî çok değer verdiği kadı arkadaşına olan sevgisini bu şekilde ifade etmiştir. Kamil ve âlim bir insan olduğunu, insanların ondan istifade ettiğini söylemiştir. Döndüğünde özlem ve sevincinden çok mutlu olacağını anlatmaktadır. Alkadârî'ye göre çok iyi devlet adamıdır. Arkadaşının bazı önemli özelliklerine değindikten sonra her zamanki gibi fırsat bularak kendini yermektedir. Şöyle ki, Allah'ın emirlerine uyararak kendisini kurtarması gerektiğini belirtmektedir.

XIX. yüzyılda Dağıstan'ın Ahtı şehri de ilim tahsili için seyahat edilen şehirler arasındaydı. Alkadârî de Ahtı'ya giderek bir ara orada tahsil aldıktan sonra şimdiki Azerbaycan sınırları içerisinde olan Şeki şehrine seyahat etmek ister. Bunun için dayısı Hacı İsmail Efendi'ye şiir yazarak Şeki'ye gideceği haberini verir.²²⁴ Dayısına gönderdiği yazının yanıtı babasından gelir Alkadârî'nin bu kararını beğenmeyerek onu azarlamaktadır. Babası sert mizaçlı ve çabuk sinirlenen biriydi. Babasının bu huyunu bildiği için onu yumuşatacak bir şiir yazarak babasının gönlünü hoş eder. Babası da Alkadârî'ye bu düşüncesinden vazgeçmesini Küre'nin yüksek hâkimi Hacı Yusuf Han'ın yanına gitmesi için bir mektup yazar. Onun bu isteğine boyun eğen Alkadârî Ahtı'dan Yarağ köyüne gider. Yusuf Han'ın yanına varınca güzel bir şekilde karşılanır. Hasan Alkadârî'ye ikramda bulunularak özel ev tahsis edilir. Yusuf Han orada Alkadârî'ye, arşiv mektuplarını düzenlemesi ve çocuklarına özel eğitim vermesi için görev verir. Burada Alkadârî siyaset ve devlet işlerine karışmadan birkaç sene görev yapar. Bu yıllar zor geçse de Allah'a şükreder. "Şeyhimiz" diye adlandırdığı Ahtılı âlim²²⁵ Yusuf Han için de bir medhiye yazar.²²⁶ Buna ek olarak da, Alkadârî arkadaşlarının isteği üzerine bu şiire de bir nazire yazar. Şiir şöyledir²²⁷: [Remel]

يَا زُنْدَةَ الْأُمْرَاءِ يَا كَهْفَ الْبَرِيَّةِ مَرْحَبًا ظَلَّ الْإِلَهُ عَلَى الْوَرَى حُلْوِ السَّجِيَّةِ
وَإِلَى الْوَلَايَةِ فِي الْحَقِيقَةِ نَيْرُ الْأَفَاقِ بَلْ فَتَحْهُ الْهُدَى حَتْفُ الْعَدَى نُجْمُ الْعَدَالَةِ

²²⁴ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 44.

²²⁵ Daha önce kendileri hakkında bilgi verilmiştir.

²²⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 47.

²²⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 47.

فَالآنَ حَمْدًا قَدْ تَنَاهَتْ فِي الْإِضَاءَةِ قَدْ كَانَ لَمَّا غَابَ أَظْلَمَتِ الدِّيَارُ كَمَا
 مَعَ أَهْلِهِ أَهْلَ الدِّيَانَةِ وَالْمُرُوءَةِ مَرْجَبًا يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ قَوْمٌ قَدَّرَهُ فِي نِعْمَةٍ
 مَعَ طَيِّبٍ بَالِهِ فِي الصَّبَاحِ وَفِي الْعَشِيِّ هَذَا دُعَاءُ الْكَاتِبِ الْمَمْنُونِ لِلَّهِ الْعَلِيِّ

Ey Emirlerin özü ve insanların sığınağı merhaba! İlah yarattığının üzerinde güzel mizaç göstermiştir, merhaba.

Hakikat uğruna yönetimde ufukları parlatansın, hidayeti açan (gösteren), düşmanları mahveden, adaletin yıldızı merhaba.

Olmadığı zaman görüldüğü üzere yurtlar karanlıktı, hamdolsun, şimdiyse aydınlanmasında nihai noktaya gelmiştir, merhaba.

Ey Hayy! Ey Kayyum! Bu kavmi, diyânet ve yiğitlik ehli olan toplumuyla beraber nimet içinde kıl, merhaba.

Bu, yazar Memnûn'un sabah ve akşam iyi kalbi ile yüce Allah'a ettiği duadır, merhaba.

Alkadârî'nin şiirde usta bir isim olduğu, halkın onun şiirlerine verdiği değerden de anlaşılmaktadır. Okuyucularının büyük rağbetini kazanan şair bazen özel konularda da şiir yazması için başvurulurdu. Örneğin vefat eden Hacı Yusuf Han'ın oğlu Ömer Bey'i methetmesi için kardeşleri kendisine müracaatta bulunmuşlardır. Kardeşleri bu şiiri Ömer Bey'in hatırlaması için mezar taşına yazacaklarmış. Bu istihamlarını geri çevirmeyen Alkadârî de aşağıdaki şiiri yazar²²⁸:

[Hafif]

الْأَمِيرُ الْكَرِيمُ سَامِي السَّمَاتِ مَرَقَدُ الشَّابِ مُسْتَطَابُ الصِّفَاتِ
 زَائِرُ الْكَعْبَتَيْنِ ذِي الْحَسَنَاتِ عَمْرُ بْنُ الْحَنَانِ الْمُكْرَمِ يُوسُفَ
 شَاهِ مَرْدَانَ أَبُوهُ جَمُّ الصَّلَاتِ وَهُوَ نَجْلُ الْأَمِيرِ حَضْرَةُ طَاهِرِ

²²⁸ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 190.

وَهُوَ نَجْلُ الْحَانِ الْكَرِيمِ مُحَمَّدٍ
صَارَ هَذَا بِالسَّيْفِ حَانَ عَمُوقٍ
وَهُوَ نَجْلُ السُّورْحَايِ ذِي الدَّرَجَاتِ
وَشَمَّاحٍ وَكُورَةَ سَنَوَاتِ
وَحَبَاهُمْ بِحُبُوبَةِ الْجَنَّاتِ
طَيَّبَ اللَّهُ بِالنَّعِيمِ ثَرَاهُمْ
عَامَ شَعْرِ وَخَفَّ بِالرَّحْمَاتِ
مَاتَ فِي سَادِسٍ وَعِشْرِينَ صَوْمًا

Güzel vasıfları olan gencin mezarı, yüce özellikleri olan cömert emir.

İki Kâbe'yi ziyaret edip güzellikler sahibi saygın Yusuf Han'ın oğlu Ömer.

O (Yusuf Han) da Hazreti Tahir'in oğludur, onun babası da tüm iyilikleri toplayan Şah-ı merdandır.

O (Şahmerdan) da saygın Muhammed Han'ın oğludur, O (Muhammed) de yüksek mevkilerin sahibi Surhay hanın oğludur.

Bu (Ömer Bey) kılıcı ile senelerce Gümug'un, Şamahı'nın ve Küre'nin hanı oldu.

Allah onların topraklarını rahatlıkla güzelleştirsin, ve cennetlerin tohumları ile onları ödüllendirsin.

Uzun geçen bir yılda yirmi beş yaşında 1307 (hicri) senesinde oruçken vefat etti ve rahmete gark oldu.

Ölen kişi şiirden de anlaşıldığı üzere genç biridir. Mezar taşına yazılmak üzere istenen şiirin Alkadârî tarafından çok ustalıkla kaleme alındığı görülmektedir. Derin tarih bilgisini de kullanarak dilin incelikleri ile beraber güzel bir medhiye yazmıştır. Dikkat edilirse merhumun soyu hakkında öz bilgiler vermektedir. Bu genç adamın kısa ömrüne rağmen han olduğu, akranlarının haiz olmadığı birçok güzel özelliklere sahip olduğu anlatılmaktadır. Aslında şiirde kişiyi en güzel şekilde tanıtacak iki noktaya vurgu yapmıştır. Bunlar soy ve sosyal statüdür. Bu iki niteliği taşıyan kişi birçok şeyden istifade etmektedir. Şiirin sonuna da ebce harfleriyle tarih düşerek merhumun ne zaman öldüğünü de yazmıştır.

Alkadârî, Dağıstan ve Kafkasya bölgesinde saygın bir konum ve etkili nüfuza sahip biriydi. Memleketinin insanlarına sadece eğitim vermekle yetinmeyip, şahsiyeti ile içlerinde neşvü nema bulmuş biriydi. Toplumun gelişmesi, sıkıntısı olanların sıkıntılarının çözüme kavuşturulmasında, devlet adamlarına toplumun mesajının iletilmesinde Alkadârî'nin azımsanmayacak kadar emeği bulunmaktadır. Bir şiirinde Tabasaran'ın kuzey bölgesinin naibi Dibir el-Avârîye²²⁹ bir mektup yazarak Molla İbrahim Rukkâlî isimli şahsın ihtiyacının karşılanması için ricada bulunur. Her ne kadar şiir bir istek için yazılmış olsa da Alkadârî'nin yaptığı bu medhiyeyi zikretmekte fayda vardır²³⁰: [Tavîl]

سَلَامٌ وَفَيْرٌ وَدُعَاءٌ عَزِيرٌ	إِلَى النَّائِبِ الْحَبِيرِ الْأَدِيبِ دَبِيرِ
وَأَدْعِيَةٌ مِنْهَا يُفُوخُ عَبِيرٌ	وَأَنْبِيَّةٌ مِنْ طَيْبِهَا يُعَبِّقُ الصَّبَا
لِحُضْرَتِكُمْ شَاكٍ إِلَيْكُمْ فَقِيرٌ	وَبَعْدُ فَاِبْرَاهِيمَ حَامِلُ رُقْعَتِي
بِسَعْيِ بَغِيضٍ مَعَهُ وَهُوَ الْأَمِيرُ	عَنِ الْوَطَنِ الْمَأْلُوفِ نَاءٍ مُعَرَّبُ
بِأَهْلِ هُمْ فِي كُلِّ آنٍ زَفِيرٌ	يُقَاسِي مِرَارَاتِ اغْتِرَابٍ وَفَاقَةَ
هُنَاكَ بِوَجْهِهِ لِلْمَرَامِ جَدِيرٌ	وَيَرْجُوكُمْ التَّدْبِيرِ فِي عَوْدِهِ إِلَى
لِأَنْفَاسِ أَهْلِ الْفَضْلِ نَفْعٌ كَبِيرٌ	فَسَعَى كِرَامٍ لَا يُضَيِّعُ وَإِنَّمَا
جَنَابِكُمْ وَاللَّهُ بَرٌّ نَصِيرٌ	فَدَاعِيكُمْ الْمَمْنُونُ مُسْتَشْفَعٌ لَهُ

E dip, bilge nâib Dibir'e çoklu selam ve bol dua olsun.

Ve ona sebâ rüzgârı kokan övgüler olsun ve güzel kokunun yayıldığı dualar olsun.

Ardından, İbrahim benim referansımı taşıyor. Fakir ondan dolayı size şikâyette bulunmaktadır.

O, nefret edilen kötü emirin teşebbüsü ile sürüldü, doğduğu vatanından uzak kaldı.

²²⁹ O zamanda Kuzey Tabsaranda Naib olan âlim bir şahıs. bkz. Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 100.

²³⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 100.

Her nefeste kendi ailesi ile beraber defalarca gurbete gönderilmenin ve fakirliğin acılarını çekmektedir.

İsteğe uygun bir şekilde vatanına tekrar dönmesi için sizden bir tedbir ummaktadır.

Saygın insanların teşebbüsü zayi edilmez, fazîlet ehlinin nefesleri bile büyük faydadır.

Memnûn'un size çağrısı onun için tarafınızın şefaathî olmasıdır, Allah yardım etmeyi severdir ve kollayandır.

Rusya'nın bölgedeki işgalinden en çok etkilenen kişiler dinini yaşamaya çalışan ve emperyalistlerin direktiflerine boyun eğmeyen insanlardı. Tüm bunlara karşın dindar kitleye zulmedilmesine göz yummayan ve âşîkar bir şekilde olmasa da onların yardımına koşan insanlar da bulunmaktaydı. Alkadârî gibi, Müslümanların birliğini düşünen ve haksızlıklara sessiz kalmayan âlimler de görevli insanlardan desteklerini istemekteydiler. Bu iyiliklerinin karşılığını övgü ile almaktaydılar.

Dağıstan'daki Müslümanların Rus emperyalizmi karşısında baskı altında tutulmuş olmaları âlimleri de olumsuz şekilde etkiliyordu. Sonuç olarak onların yapmak istedikleri tebliğ ve davetlerinin önünü kesiyordu. Hâl böyle olunca bu âlimler Rus rejiminin koyduğu engellerden kaçabilmeleri için güçlerinin yettiği kadar karşı direniş göstermeleri gerekmektedir. Karşılıklı yardımlaşma içinde olan âlimler buldukları kötü durumdan azami düzeyde nasıl kurtulacaklarının hesabını yapmaktaydılar. Onların arasında ya da tanıdıklarından biri devlette görev almaları hâlinde zorlukları aşmada kısmen de olsa faydası oluyordu. Alkadârî de bu konuda duyarlı davranan ve görevde olan arkadaşların varlığından yararlanarak halkın faydasına bir işlerin yapılması çabasıdaydı. Devlette görev alan arkadaşlarına mektuplar yazarak onları tebrik edip överdi. Naib olarak atanan dostu İsmail ibn Hacc'a yazdığı şiiri şöyledir²³¹: [Medîd]

يَا خَلِيلِي الْأَلْمَعِي الْأَوْحَدِي الْمُحْتَرَمُ
نَائِبَ الْقَيْطَاقِ إِسْمَاعِيلَ مُحَمَّدَ الشَّيْمِ
كُنْتُ مُشْتَقًا لَكُمْ جَدًّا كَعَطْشَانَ بَقِي
فِي هَجِيرِ الصَّيْفِ لِلْمَاءِ إِذَا الْمَاءُ عَدَمُ

²³¹ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 101.

لَمْ أَصَادِفْ أَحَدًا يُخْبِرُنِي عَنْكَ سِوَى
 فَلَكَ الْفَضْلُ أَحِي الْأَكْرَمُ سَابَقْتَنِي
 إِذْ أَتْتَنِي رُقْعَةً مِنْكَ فَسَرَّتْ حَلْدِي
 مِنْهُ قَدْ حَقَّقَ لِي أَنَّكَ أَوْفَى بَطَلٍ
 وَبِهِ أَيْقَنْتُ يَا مُهْجَةَ قَلْبِي أَنَّهُ
 بَارَكَ اللَّهُ تَعَالَى شَأْنُهُ فِيهِ لَكَ
 صُنْتَ مَعَ أَهْلِكَ وَالْأَحْبَابِ فِي عَافِيَةِ
 نَبَأٍ أَنْ فُلَانًا نَحْوَ قَيْطَاقٍ عَزَمَ
 فِي مُرَاعَاةِ الْمُوَاحَاةِ بِإِظْهَارِ السَّلَامِ
 بِعِبَارَاتٍ تُحَاكِي طَيْبَ أَزْهَارِ الْأَكْمِ
 وَكَذَا أَنَّكَ أَدْرَى بِأَسَالِيبِ الْحُكْمِ
 مَنْصِبِ النَّائِبِ فِي تِلْكَ الْقُرَى مِنْكَ
 وَارْتَقَى يَوْمًا فَيَوْمًا بِكَ لِلْعَبْرَةِ عِلْمُ
 مِثْلَ مَا يَرْضَى بِهِ سُبْحَانَهُ الْعَدْلُ

Ey Muhterem, benzersiz ve zeki arkadaşım! Gaytag'ın iyi huylu naibi İsmail.

Suyun bulunmadığı yazın öğlen sıcaklığında suya susamış bir susuz gibi sizi özliyordum.

Senin hakkında bana haber verecek kimseye rastlamadım, yalnız bir haberde, o haber de şöyleydi: Gaytag civarındaki falanca azimlidir.

Üstünlük senindir, benim saygın kardeşim. Sen barışı belli ederek kardeşliğe riayet etmekte beni geçtin.

Senden bana, toplu çiçeklerin kokusuna benzer ifadeler içeren mektubun geldiğinde benim ruhumu hoşnut etti.

Ondan ben anladım ki sen gerçek kahramansın ve aynı şekilde sen hüküm vermenin üsluplarına âşinâsın.

Ve Ey canımın içi! Böylece bana yakîn oldu ki bu köylerde naiplik mevkisi seninle büyüktür.

Allah Teâlâ o işi senin için mübarek etsin, her geçen gün ismin yücelsin.

Yukarıdaki beyitlere dikkat edildiğinde Alkadârî arkadaşımı ne kadar ince bir şekilde övdüğü görülür. Arkadaşına her türlü manevi desteği vereceğini ve bu işe ehil

olduğunu söylemektedir. Gaytag'daki azimli çalışmaları ile insanların saygısını kazandığına dikkat çekerek onun bir kahraman olduğunu ve hüküm vermekte çok maharetli olduğunu söylemektedir. Arkadaşının kendisine yazdığı bir mektubu çiçeklerin kokusu gibi gören Alkadârî, arkadaşlık konularında da ondan daha zayıf olduğunu itiraf etmektedir. Alkadârî arkadaşına verilen naiblik görevinin onunla şereflendiğini, bunun sonucunda içtenlikle tebrik ederek güzel temennilerde bulunmaktadır.

3.5. Şairleri Medhi

Alkadârî, geniş bir ilmi birkiminin yanı sıra bir de şairliğinin olması, onun şairlerle sıkı iletişim içerisinde bulunması şiir yazışmalarına da zemin hazırlayan en önemli etkenlerdendir. Toplumun duygu ve heyecanını en güzel şekilde yansıtabilen şairler kendilerini de överek birbirine destek olmayı da ihmal etmemişlerdir. Alkadârî, *Dîvân*'ında birçok şairi de methederek onlardan bahsetmektedir. Bu şairlerden kimisine değinmekte fayda vardır. Alkadârî bir şiirinde sıtma hastalığına tutulduğunu bununla ilgili şiir yazarak ilkbahar sıtması ile imtihan edildiğini anlatmaktadır. Bu şiirini duyan Fâzıl Hacı Molla Mısırhâni el-Külyarî kendisine bir şiir yazarak teselli ve duada bulunur. Yazılan şiirle ilgili birkaç beyt şöyledir:²³²[Remel]

يَا إِلَهِي أَنْتَ ذُو الرَّحْمِ كُلَّ أَمْرَاضٍ وَأَلَامِ الْحَسَنِ
وَأَذْفَعَنْ حَمَاهُ يَا رَبَّ الْوَرَى وَجَمِيعِ الْمُؤْذِيَاتِ لِلْبَدَنِ
وَأَزِلْ يَا خَالِقِي أَوْجَاعَهُ وَأَحْمِهِ مِنْ كُلِّ أَنْوَاعِ الشَّجَنِ

Allah'ım, sen merhamet sahibisin, Hasan'ın tüm hastalıklarını ve acılarını dindir!

Ey mahlukatın Rabbi! Onun ateşini söndür ve vücuduna eziyet eden tüm şeyleri ondan uzaklaştır.

Ey beni yaratan! Onun acılarını yok et ve onu her çeşit deriden koru.

²³² Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 33.

el-Külyarî'nin yazdığı bu şiir üzerine Alkadârî de ona şiirle karşılık vererek memnuniyetini belirterek şairliğini övmüştür. Alkadârî ona yazılan bu şiirin kendisini rahatlattığını ve onda ne bir keder ve üzüntü bıraktığını söylemektedir. Alkadârî'nin bu konuda yazdığı şiir şöyledir²³⁴: [Remel]

وَاعْتَنَى مِنِّي عَلَيْكَ اللَّهُ مَنْ	يَا حَبِيبًا قَدْ مَحَى عَنِّي الْحَزْنَ
هَلْ سُقَيْتَ الرَّاحَ مِنْ كَأْسِ اللُّسْنِ	فُفْتُ أَهْلَ الشِّعْرِ طُرًّا يَا لَهُ
عَنْ بَلَايَا الدَّهْرِ يَا حَبِيبِ الْمِقْنِ	صَانَكَ الرَّحْمَنُ فِي حِصْنِ حَصِينِ
كُنْتُ مَحْمُودًا مَا عَظُمِي قَدْ وَهَنَ	نَظْمُكَ الْمُبْعُوثُ دَاوَابِي وَقَدْ
طَارَ مِنِّي الْهَمُّ وَالْقَلْبُ سَكَنَ	طَابَ لِي مِنْ بَعْدِهِ شُرْبِي كَمَا
بَيْنَ الْأَحْبَابِ إِذَا مَا الْخُطْبُ عَنْ	هَكَذَا لِأَبَدٍ مِنْ حُسْنِ الْوَفَا
فِي حَدِيثِ جَاءَ فَاعْلَمَنْ	بَلْ أُولُو الْإِيمَانِ جِسْمٌ وَاحِدٌ
مِنْكَ وَارْحَمْ وَاكْفِنَا كُلَّ الْمِحْنِ	رَبِّ وَفَقْنَا لِمَا فِيهِ الرِّضَا
أَحْمَدَ الْمَاجِيِ وَالْآلِ مَنْ حَسَنَ	صَلَّ مِلءَ الْعَرْشِ سَلَّمَهُ عَلَى

Ey benden hüznümü giderip bana itina gösteren can arkadaşım, Allah da sana iyilikte bulunsun.

Tüm şiir ehline üstün geldin ne mutlu sana, fesahatçuların kadehinden sana şarap mı içirildi.

Rahman seni dönemin belalarından muhkem bir kalede korusun. Ey sanatçı arkadaşım benim!

Hummalı olduğum ve kemiklerimin zayıfladığı hâlde gönderdiğin nazm (şiir) bana ilaç oldu.

Ondan sonra su içecek hâle geldim, öyle ki benden dert gitti ve kalbim huzur buldu.

²³⁴ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 32-33.

Böylece ismi geçtiği zaman ahbablar arasında hüsnü vefanın olması gerekiyor.

Daha doğrusu gelen bir hadiste olduğu gibi iman sahipleri tek bir vücuttur, bunu bilesin!

Rabbim rızanın olduğu şeylerde bizi muvaffak kıl, bize merhamet et ve tüm sıkıntılara karşı bizi koru.

Affeden (Peygamber'in) Ahmed'e ve güzel ailesine arşın dolusu merhamet et ve onları selamla.

Alkadârî'nin şair olarak sevip saydığı ediplerden biri de Abdullatif b. Muhammed ed-Dâğıstânî el-Huzzî'dir. Bu şair Dağıstan'da meşhur olduğu gibi Alkadârî tarafından da yakın takip edilmiştir. Alkadârî, Abdullatif Efendi el-Huzzî'nin yazdığı *er-Ravzatu'n-Nediyye fî Medhi Hazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye* isimli kasidesinin üzerine *el-'Urzatu'l-Mehdiyye li'r-Ravzati'n-Nediyye* adlı *muhammes* yazmıştır.

Alkadârî yazdığı muhammesin ikinci sayfasında muhammesi yazma sebebini şöyle anlatır: “ *Bugünlerde zihinlere hoş gelen Merhum Allâme Rabbânî Hacı Abdullatif Efendi el-Huzzî el-Dâğıstânî'nin er-Ravzatu'n-Nediyye isimli kasidesi (Allah'ın salat ve selamı o ve ailesinin üzerine olsun) onu ziyaret ederken elime geçti. Ben de kendimi bu hoş beyitlerin üstün anlamlarını düşünürken: Efendim, hocam, destekçim, dayım, aklımın kiblesi ve hayalimin yönü olan Allâme el-Yarâğî Hacı İsmail Efendi, kasidede talep edilen meramın açıklanması, kasidedeki güzel sözlerin çoğaltılması, yazarın ve okuyucunun sevabının artması için bu kasideye muhammes yazmamı emretti. Bu kalbime hoş geldi ama Allah kalbimde olanı en iyi bilendir. Bunun sonucu olarak da kalbimden bazı gizli şeyler ses düzlemine çıkarak, bu kasideye değerli manzumeler ekleyerek okuyucuların da hoşnut olacağını umarak bu şiire el-'Urzatu'l-Mehdiyye li'r-Ravzati'n-Nediyye diye isim verdim.*”²³⁵

Dîvân'ında da Alkadârî el-Huzzî'den bahsederek ona yazdığı bir şiiri yazmıştır. Hicri 1303 yılında el-Huzzî'ye yazdığı şiirde kendisinden istediği kimi

²³⁵ Hasan, *el-'Urzatu'l-Mehdiyye*, 2.

ihtiyaçlara cevaben bu şiiri yazdığını bildirmektedir. Şiirde el-Huzzî'yi güzel bir şekilde övmektedir²³⁶: [Vâfir]

جَلَى الْأَحْزَانَ عَنْ قَلْبِي الضَّعِيفِ
كِرَامِ طَارَ صَيْتُهُ فِي النَّوَاجِي
جَنَابِ الْفَاضِلِ الْخُلُوِّ السَّجَايَا
فَتَى رَأَيْتَ لَطَافَتَهُ فُرَادِي
فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلْبَارِي تَعَالَى
مَعَ ابْنِ الْقَرَمِ طَالَعَ الثَّنَايَا
أَنَاهُمَا الْمُهَيِّمِينَ كُلَّ حَيْرٍ
وَمَنْ بِهِمُ بَعْفَرَانٍ وَعَقْوٍ
كِتَابِ الْعَالِمِ الْفَطْنِ الظَّرِيفِ
بِمَا يُعْنِي عَن أَوْصَافِ الْوَصِيفِ
هُمَامِ زَمَانِهِ عَبْدُ اللَّطِيفِ
وَنَجَّتَنِي مِنَ الْعَمِّ الْعَنِيفِ
لِإِيلَافِي مَعَ الْبَرِّ الْعَفِيفِ
سَمِّي الْمُصْطَفَى الْعَلَمِ الْمُنِيفِ
مَعَ الْأَحْبَابِ فِي سَمَلِ لَفِيفِ
عَلَى الْمَمْنُونِ ذِي الطَّبَعِ الْكَثِيفِ

Zeki ve zarif olan âlimin mektubu zayıf kalbimdeki hüznü ortaya çıkardı.

O cömerttir, övenin övgülerine ihtiyacı olmayacak kadar ünü her tarafa yayılmıştır.

O, cenab, erdemli tatlı mizaçlı ve döneminin gayretli insanı olan Abdullatif'dir.

Letâfâtının gönlümü hoşnut edip beni sert gamdan kurtaran bir delikanlıdır.

İyilik ve doğruluk sahibi (Allah) Bârî ile samimi olmam için hamd ona mahsustur dedim.

İbnu'l-Karam ile işini bilen biridir, Mustafa olarak seçkin şahsiyet olarak adlandırılmıştır.

Ahbabları ile beraber oldukları kalabalık bir bütünlük içinde Allah onlara tüm hayırları ihsan etsin.

Ve onların içindekilerin hürmetine katı tabiatlı Memnûn'a da mağfiret ve afa bulunsun.

²³⁶ Alkâdârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 185.

Şiirde de görüldüğü üzere şair arkadaşına çok değer vererek onu övmektedir. methettiği kişinin hem zâhirî ilim hem de manevi ilim olarak yüksek seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu sebeple olmalı ki Alkadârî şiirin son beyitlerinde de onları vesile kılarak bağışlanmasını Allah'tan istemiştir.

4. Mersiye

Mersiye kelimesinin sözlük anlamı ölen bir kimse için ağıt söylemek, onun iyiliklerini anıp ağlamaktır. Mersiye söyleyen kimse, yakınına kaybetmiştir ve bundan dolayı acı çekmektedir.²³⁷ Mersiye tarzı şiirlerin çok eskilere dayandığı kaynaklarda bildirilmektedir. Hatta en eski mersiye oğlu Hâbil'in, diğer oğlu Kâbil tarafından öldürülmesiyle Hz. Ademin söylediği rivayet edilmektedir. Cahiliye Dönemi'nde de yaygın olan mersiye daha çok nağme ile terennüm edilmiştir. Çektikleri acı ve elemi göstermek için yüzlerini tokatlayarak mersiye söylemişlerdir. İslami Dönem'de bu tür uygunsuz davranışlar Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.²³⁸

Klasik mersiye üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar ölen kişiye olan üzüntünün dile getirildiği *nedb*, ölen kişinin faziletlerinin anlatıldığı *te'bîn (medih)*, ölenin yakınlarına teselli veren *azâ (sabır)* bölümlerinden oluşur.²³⁹ Bazı kaynaklarda *te'bîn* bölümüne medhiye bölümü de denilmektedir. İkisi arasında sadece lafızlarda fark vardır. Lafızların manalarında fark yoktur. Mersiye bir anlamıyla medhiye şiiri gibidir. Ancak mersiyede methedilen kişinin öldüğü belirtilmiştir. Medhiyede olduğu gibi mersiyede de akıl, cesaret, iffet, yumuşak başlılık gibi temalar ön plana çıkmaktadır.²⁴⁰

Mersiye konusunda on bir adet şiiri bulunan Alkadârî bunların büyük bir kısmını kaybetmiştir. Arkadaşlarına olan derin üzüntü ve hasretini söz konusu bölümlere de riayet ederek güzel bir şekilde kaleme almıştır. Aşağıda Alkadârî'nin yazdığı bu şiirlerin bir kısmı ile ilgili bilgi verilecektir.

²³⁷ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, III/234-235.

²³⁸ M.Faruk Toprak, "Mersiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara, 2004), XXIX/215.

²³⁹ Toprak, "Mersiye", XXIX/215.

²⁴⁰ Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu'ş-Şi'r*, 34.

4.1. Arkadaş ve Hocalarına Yazdığı Mersiyeler

1295/1878 yılı Zilkade ayının sonunda Derbent'te yaşayan General Mayor Hacı Yusuf Han ölür. Ölümünden sonra Hacı Yusuf Han'ın oğulları Alkadârî'den babalarının mezar taşına yazılması için Türkçe bir şiir yazmasını isterler. Böylece onu hatırlamak kolay olacaktı.²⁴¹ Onların bu isteklerini geri çevirmeyen Hasan Alkadârî istedikleri şekilde şiir yazar.²⁴²

Merhumun taziyesindeyken o zamanın din adamı olan Fazıl Hacı Hasan isimli şahıs Alkadârî'ye merhum hakkında "fe" harfi ile biten birkaç beyit yazdığını söyler. Bundan duyulanan Alkadârî "fe" harfi ile biten bir mersiye yazarak, onu ölen Hacı Yusuf Han'a ithaf eder. Mersiye şöyledir²⁴³: [Kâmil]

مِيعَادَهُمْ وَأَذَقَهُمْ نَوْبَ الْجَمَا	جَارَ الزَّمَانُ عَلَيَّ بَيْنِهِ وَأَخْلَفَا
فَتَقَطَّعْتَ فِيهَا قُلُوبَ أُولَى الْوَقَا	وَعَقَا رُسُومَ دِيَارِ دَغَسْتَانِنَا
مِثْلُ الْأَمِيرِ الْخَانَ حَضْرَةَ يُوسُفَا	مِنْ فَقْدِ أَرْبَابِ الْفَضَائِلِ وَالنُّهَى
أَمَالِنَا وَاحْسُرْنَا وَتَأَسُّفَا	فَتَغَيَّرَتْ أَحْوَالُنَا وَتَخَلَّفَتْ
وَمَالَادَ ذِي الْخُطْبِ الْمَنِيعَا الْمُسْعِفا	قَدْ كَانَ عَمُوتَ الْمُسْتَعِيثِ لِكَرْبَةِ
وَبِهِ كَبِيرًا عَنِ كَبِيرٍ أَشْرَفَا	ضَاءَتْ عَمُوقُ وَكُورَةُ بِأُصُولِهِ

Zaman onun çocuklarına dar geldi. O geriye onlarla buluşma zamanını bıraktı ve cefa elbisesi tattırdı.

O (Hacı Yusuf Han) Dağıstan diyarının vergilerini affetti. Onun ölümüyle vefa sahibi kalpler paramparça oldu.

(Kalplerinin paramparça olması) Fazilet ve akıl sahibi, Emir ve Han Yusuf hazretlerini kaybetmekle oldu.

²⁴¹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 135.

²⁴² Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 136.

²⁴³ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 136-137.

Teesşüf ki, Ne yazık ki (onun ölümünden sonra) hâlimiz değiştii ve umutlarımız boşta çıktı.

O, bir sıkıntı için çağırının imdadı, derdini anlatanın sığınağı, destekçi ve yardıma hızlı koşan biriydi.

Kumuk ve Küre onun kuralları ile aydınlandı. Büyükten küçüğe herkes onunla şereflendi.

1276/1860 yılında Alķadârî'nin hocalarından Şeyhi diye bilinen ve ona çok değer verdiği anlaşılan Hacı Dibîr Efendi el-Henûhî de vefat eder. Dibîr Efendi Muhammed b. İbrahim ve diğer âlimlerin öğrencilerindedir. Birçok ilim dalında bilgisi olan Dibîr Efendi özellikle de tasavvuf ve mürşidlik mertebesine erişen muteber âlimlerden biriydi. Alķadârî hocalarından birinin tavsiyesi üzerine, vefat eden Dibîr Efendi'ye mersiye yazmasını ister.²⁴⁴ Şair kaleme aldığı mersiyede o çünkü Dağistan'ın bazı durumlarına da işaret eder.²⁴⁵Bahsedilen mersiye şöyledir²⁴⁶:

[Tavîl]

سِرَاجِ الْهُدَىٰ وَاحْسَرَتَا وَتَأْسُفًا	فَسَا الْقَلْبُ وَاسْوَدَّ الْبَصَائِرُ وَأَنْطَفَىٰ
مَرَارَتُهُ هُدَّتْ وَهَمَّتْ لِتَحْسُفًا	أَمْ بَدَغَسْتَانًا مَا لَوْ تَأَمَّلْتِ
عَدَاهُمْ مِنَ الْجُهَالِ فَاثُونَ أَنْفَا	تَفَانِي مَوَالِيهَا النَّحَارِيرُ ثُمَّ مَنْ
بِرِخْلَتِهِ نَاعِي الْمَنِيَّةِ أَرْجَفَا	كَشَيْخِي الْهُنُوحِي قَدَسَ اللَّهُ سِرَّهُ
وَمَا زَالَ بَيْنَ النَّاسِ عَدْلًا وَمُنْصِفَا	هُمَامٍ قَضَىٰ فِي مَنْهَجِ الْحَقِّ عُمُرُهُ
وَأَلْزَمَنِي دَمْعًا عَلَيْهِ مُزْرَقَا	لَقَدْ عَاشَ مَرَضِيًّا وَمَاتَ مُكْرَمَا
وَأَوْحَشْتِ عِلْمَ الْعَرَبِيِّ وَقَدْ عَفَا	فَجَعْتِ بِهِ الطَّلَابَ يَا دَهْرُ جُمَّلَةً
وَلَأَسِيْمًا عَرَبْتِ هَذَا التَّصَوُّفَا	حَزَنْتِ عُلُومَ الدِّينِ أَيْضًا بِمُقْدِهِ
لَهُ وَالْيَهِّ رَاجِعُونَ تَرَادُفَا	بَلِ الْأَمْرِ لِلَّهِ الْعَلِيِّ وَإِنَّا
عَلَىٰ وَجْهِ أَرْضٍ أَلْفَ عَامٍ وَنَيْفَا	قُصَارَىٰ حَيَاةِ الْمَرْءِ هَذَا وَإِنْ سَعَىٰ

²⁴⁴ Durkelî, *Nüzhetu'l-Ezhân*, 94.

²⁴⁵ Alķadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 67.

²⁴⁶ Alķadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 67-68.

يُحْيِيهِ بِالتَّكْرِيمِ أَكْرَمُ وَاهِبٍ
وَيَا أَهْلَ شَيْخِي أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ
وَأَهْمَنَا الصَّبْرَ الْجَمِيلَ لِمَا جَرَى
وَصَلِّ عَلَى بَدْرِ التَّمَامِ مُحَمَّدٍ
وَإِذَا أَرَّخَ الْمُؤْمِنُونَ عَامَ وَفَاتِهِ
وَيَزِدَادُهُ طُورَ الرَّمَانِ تَلَطُّفًا
وَلَقَّاكُمْ الْعَيْشَ الرَّغِيدَ الْمُضَاعَفًا
وَوَفَّقْنَا لِلْخَيْرِ فِيمَا نَخَلْنَا
وَأَلِ وَأَصْحَابٍ لَهُ وَمَنْ افْتَقَى
عَدَا سَارِيًّا فِي حَطِّهِ جَاءَ مَا كَفَى

Kalp katılaştı, basiretler karardı ve hidayetin ışığı söndü. Yazıklar olsun, teesüfler olsun!

Dağıstan'da öyle bir acı oldu ki, eğer onun acılığını düşünürsen zararından dolayı tevbe ederdin ve şaşırırdın.

Dağıstan'ın mevalileri, zeki olanları harcadılar, geriye de cahiller kaldı.

Şeyhim Hanûhî gibi, kaddesallahu sırrahu, ölüme yolculuk yaparak derinden sarstı.

Ömrünü, hakkın yolunda harcayan gayretli biri. İnsanlar arasında hâlâ adaletli ve insafli kalmaya devam ediyor.

Kendisinden razı, memnun olunduğu hâlde öldü. Beni de bol gözyaşlarına boğdu.

Onu öldürmekle cümle öğrencilere acı çektirdin ey kader! Arap ilmini yalnız bıraktın ve silindi.

Onun kaybolmasıyla din ilimleri hüznüldü. Özellikle de bu tasavvufu garibanlaştırdın.

Fakat emir Allah'a aittir, şüphesiz biz O'na aitiz ve O'na döneceğiz.

Bu insanın hayatı ne kadar da kısadır, yeryüzünde bin sene ve daha fazla çabalasa bile.

Verenlerin en cömerdi (Allah) onu (Hanûhî) ikramı ile selamlasın. Uzun zaman onun hatırasını canlı tutsun.

Ey şeyhimin ehli! Allah sizin mükâfatınızı büyük kalsın, katbekat müreffeh bir yaşama size karşılığını versin.

(Allah'ım) Bu olaydan dolayı bize sabır ver ve geride kalan şeylerden dolayı bize hayrı muvaffak et.

Tam dolunay olan Muhammed (s.a.s)'e, ailesine, ashâbına ve onların yolundan gidenlere salat et.

Öyleyse öleceği yıl Memnûn'u rahatlat. Gecenin sabahına doğru onun hattıyla bu yazıldı.

Alkadârî, hoca ve şeyhlerine çok saygılı biriydi. Babası da onun ilk hocalarındandır. Kendisine karşı çok sevgi ve saygısı olan babası Abdullah Efendi 1278/1862 yılında bilinmeyen bir hastalık sonucu hayatını kaybetmiştir. İslami ilimlerin yanı sıra dünyevi ilimlerde de kendini yetiştirmiştir. Babası ölümünden önce ailesi için bir vasiyetname hazırlar. Yaptığı vasiyette Allah'ın birliği, Hz. Peygamber'in de O'nun kulu ve resulü olduğuna bir kere daha şahadet etmesiyle başlayan ve oğullarına imanlı olmayı, ahiret gününün şüphesiz gerçek olduğunu bildiren sözleri ile devam etmektedir. En büyük oğlu Alkadârî'ye dua ederek kardeşlerine iyi davranmasını tavsiye eder. Abdullah Efendi vasiyetinde kendisi için zikredip dua etmelerini ve mülkünden Alkadârî köyündeki insan ve salihlere yemek ikramında bulunmalarını öğütlemektedir.²⁴⁷ Babasının ölümünden çok etkilenen Alkadârî, duyduğu acı ve hüznü yazdığı mersiye ile ifade eder²⁴⁸: [Remel]

أَيُّ حَظِّبٍ قَدْ نَفَى عَنِّي الْمَنَامَ	مَسَّنِي ضُرُّ لَهٗ وَقَفِعَ السِّهَامَ
مِنْ أَبِي الْعَلَامَةِ الْحَبْرِ الْهُمَامَ	كَيْفَ أَسْلُوْا بَعْدَ بَيْنِي هَكَذَا
مُهَجَّتِي تُصَلِّي تَبَارِيحِ الْعَرَامِ	مَنْ إِذَا فَارَقْتُهُ يَوْمًا أَرَى
لَيْلَةَ التَّعْيِيدِ مِنْ فِطْرِ الصِّيَامِ	قَدْ سَرَى تَلْقَاءَ رَحْمَانِ الْوَرَى
حَبَّذَا نِعَمَ الْمُئِنِّي وَحُسْنَ الْخِتَامِ	كَانَ عُقْبِي أَمْرِهِ أُعْجُوبَةً
حَسْرَةً تَبْقَى إِلَى يَوْمِ الْقِيَامِ	إِنِّي اسْتَأْخَرْتُ كَالْحَنْسَاءِ فِي
مِنْ دُمُوعِ السَّيْلِ هَوْنٌ وَازْدِحَامِ	زَفَرْتَنِي نَارٌ وَلَكِنْ مَا لَهَا

²⁴⁷ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 69-71.

²⁴⁸ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 71.

فَرِيَّةٌ طَيِّبِ الْبَلَاءِ إِذْ عَمَّ بَلٌ
 آه مَا أَفْنَاكَ يَا دُنْيَا وَهَلْ
 لَنْ تُرَاعِي حَقَّ أَعْلَامِ الْهُدَى
 بَيِّدَ أَنْ تُلْقِينَ آمَالًا سُدى
 رَبِّحْ مَنْ يُلْقِيكَ ظَهْرِيًّا وَلَا
 يَا إِلَهَ الْعَرْشِ نَقِسْ كُرْبِي
 وَالِدَيَّ ارْحَمْهُمَا رَبِّي كَمَا
 تُمُّ الْخِطْبِي بِهِمْ يَا دَا الْعُلَى
 أَحْمَدَ الْمَاحِي عَلَيْهِ صَلِّ مَا
 أَيُّهَا الْمَمْنُونُ سَارِعٌ وَاسْتَبِقْ
 تُلْهِبُ النَّيْرَانُ مَا أَزْدَادَ الصِّرَامِ
 أَنْتِ إِلَّا دَارُ هَمِّمٍ وَاعْتِمَامِ
 لَنْ تُحَامِي عَن مَصَابِيحِ الظَّلَامِ
 فِي أَمَانِي الْأُنَاسِي النَّيَامِ
 يَبْتَغِي إِلَّا رِضَا بَارِي الْأَنَامِ
 وَاعْفُ عَنِّي وَاهْدِنِي حَيْرَ الْمَرَامِ
 رَبِّيَانِي أَسْأَلُكُمَا دَارَ السَّلَامِ
 بِالرَّسُولِ الْمُصْطَفَى بَدْرِ التَّمَامِ
 دَارَتِ الْأَفْلاكُ وَالْأَلِ الْكِرَامِ
 حَسْبُكَ التَّارِيخُ أَرْغَادَ اللَّيَامِ

Ona gelen zarar bana okların saplanması gibi geldi, yani öyle bir terslik ki uykularımı kaçırdı.

Bu kederler arasında Allame Bilge ve gayretli babamı nasıl unuturum?

Ondan ayrıldığı gün ruhumun, aşkın verdiği zorlukları kutsadığını (küçümsediğini) gördüm.

Geceleyin, tüm yaratıkların Rahmanına yürüdü. O gece Ramazan Bayramının gecesiydi.

Gidişi de tıpkı bir mucizeydi. Ne güzel ölüm ne güzel sonlanmadı.

Ben geriye asık suratlı, kıyamete kadar sürecek bir hasretle kaldım.

Benim içime ateş düştü, ama akıttığım gözyaşları onu üsteledi ve daha izdihamlıydı.

Bela çok geldiği zaman güzel olur, nitekim alev çoğaldıkça ateş daha fazla parlar.

Ah, Ne kadar da fânisin ey dünya! Sen sadece gam ve hüznü diyarısın.

Sen hiçbir zaman hidayet alametlerinin hakkını vermeyeceksin. Sen hiçbir zaman karanlıklara ışık tutanları savunmayacaksın.

Şu var ki sen uyumakta olan insani istekler için boş istekler telkin ediyorsun.

Sana kavuşan kimse arkadan iten rüzgâr gibidir. Yaratılmışları var edeni razı etmeyi dilemez.

Ey arşın İlahı! Sıkıntımı gider, beni affet ve meramların en hayırlısına yönlendir.

Rabbim, anne babama merhamet et, nasıl ki onlar beni yetiştirdiler ve onları cennetine koy.

Sonra beni onlara ilhak et ey Yüce (Allah)! Beni tam dolunay Hz. Mustafa Resulüne kavuştur.

O, Ahmed'dir, mahidir. Onu ve saygın ailesini yörünge dolu hayırlarla kuşat.

Ey Memnûn! Hızlan ve (hayırda) yarış. Alçakların dolu olduğu tarih sana (ibret almak) için yeter.

Alkadârî'nin saygı duyduğu âlimlerden biri olan Hacı Molla Penah'ın oğluna yazdığı mersiye'dir. 1308/1891 yılında vefat eden ilim talebesi merhum Molla Hasan'a mersiye yazarak hüznünü babası Molla Penah'la paylaşmaktadır. Şiir şöyledir²⁴⁹: [Remel]

حَضْرَةَ الْحَاجِّ الْأَفَنْدِيِّ الْأَمِينِ	يَا أَخِي فِي اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
بَيْنَ أَهْلِيكَ الْفَحَامِ الْمُكْرَمِينَ	ذَابَ قَلْبِي حَسْرَةً مِّمَّا جَرَى
لَا كِتْسَابِ الْعِلْمِ وَالْمَجْدِ الرَّصِينِ	مَنْ وَفَاةِ ابْنِ عَزِيزٍ عَازِمِ
اسْمُهُ الْمَعْنَى بِحَسَنِ مُسْتَبِينِ	طَيِّبِ الْأَخْلَاقِ مَنْ قَدْ وَافَقَا
وَارْتَضَاهُ صَاحِبًا لِلصَّالِحِينَ	طَيِّبِ الْبَارِي ثَرَاهُ بِالنَّدَى
مَا قَضَاهُ اللَّهُ خَيْرَ الْحَاكِمِينَ	يَا أَخِي لَا حَيْرَ مِنْ شَكْوَى عَلَى
فِي عُمُومِ الصَّابِرِينَ الصَّادِقِينَ	بَلْ عَلَيْكُمْ وَاجِبٌ أَنْ تَدْخُلُوا
فَضْلِهِ الشَّانِي لِيذِي الْقَلْبِ الْحَزِينِ	فَاصْبِرُوا أَوْ ارْجُوا عَظِيمَ الْأَجْرِ مَنْ
مَعَ جَمِيعِ الْأَهْلِ خَيْرُ الْحَافِظِينَ	صَانَهُ فِي حِصْنِ الْأَطَافِ لَهُ
كَوْنِهِ مِنْ قِسْمِ نَصْفِ الْوَاصِلِينَ	وَاصْفَحُوا مِنْ ذَنْبِ مُنُونٍ عَلَى

²⁴⁹ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 191.

Âlemlerin Rabbi Allah için kardeşim, Hacı Efendi Emîn Hazretleri.

Saygın ve büyük ailenin başına gelenden dolayı hüzünden kalbim eridi.

Saygın kimsenin ilim kazanmak için azimli, şerefli ve ağırbaşlı kimsenin ölümünden dolayı (hüzünden kalbim eridi).

(O) Aşikar olan iyiliğiyle isminin anlamını onaylayan güzel ahlaklı bir kimseydi.

Bârî cömertliğiyle onun kabrini nûr etsin. Onu salihlere arkadaş olarak kabul etsin.

Ey kardeşim! Hüküm verenlerin en hayırlısı Allah'ın takdir ettiği şeyden şikâyet etmekte hayır yoktur.

Bilakis, sizin de sabredenlere ve sadıklara katılmanız gerekmektedir.

Sabredin veya (Allah'tan) hüzünlü kalbe şifa veren fazlından büyük sevap isteyin.

Koruyanların en hayırlısı (Allah) onu, kendine ait lütuf kalesinde tüm ehliyle beraber korusun.

Hazır bulunmayanlardan olduğu için de Memnûn'un hatasını affedesiniz.

Şiirde görüldüğü üzere şair kendi şairliğini konuşurarak arkadaşının genç yaşta ölmüş oğluna bir mersiye yazar. Mersiyesinde hem arkadaşının, hem de oğlunun öne çıkan meziyetlerini ustalıkla dile getirmektedir. Bununla birlikte ailelerinin de büyük ve saygın bir aile olduğuna dikkat çekerek Allah'tan, merhumun salihlerle beraber olmasını niyaz etmektedir. Mersiyede arkadaşına sabırlı olmasını tavsiye ettiği gibi, ondan şikâyetçi olmaması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Büyük acı ve hüznün içerisinde olan arkadaşının bir an olsun bile sabırsız ve isyankâr davranışlara düşmemesi için Allah'ın en hayırlı hüküm veren olduğunu ona hatırlatmaktadır.

Alkadârî can arkadaşı diye nitelendirdiği Musa el-Ḥabîgî'ye mersiye yazarak onun ölümüne üzüldüğünü ve kendisinin çok iyi bir insan olduğunu bildirmektedir. Mersiye yazdığı el-Ḥabîgî ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak şiirden yola çıkarak onun sevdiği yakın arkadaşlarından biri olduğu varsayılabilir. Alkadârî

kendilerine yazdığı şiirde herhangi bir edebî meziyeti ya da ilmî başarısına değinmemektedir. Yazdığı mersiyeden birkaç beyit aşağıda olduğu gibidir ²⁵⁰ :
[Vâfir]

أَيَا أَسَفًا عَلَى أَوْفَى صَدِيقِي أَعَزُّ أَحَبَّتِي مُوسَى الْحَبِيقِي
كَرِيمٍ لَمْ يَزَلْ يَسْعَى إِلَيْهِ دُؤُوا الْحَاجَاتِ مِنْ فَجِّ عَمِيقِ
وَكَانَ مُجَرَّبًا لِلْمُورِ الدَّهْرِ وَمُخْتَبِرًا فَرِيقًا عَنْ فَرِيقِ
وَكَانَ مُعَمَّرًا فَوَقَّ الثَّمَانِينَ عَلِي شَرَفٍ بِمَنْصِبِهِ خَلِيقِ
وَكَانَ مَعِي مُذْ أَيَّامِ الْحَدَاثَةِ أَنَيْسًا مُونِسًا كَأَخِ شَقِيقِ

En vefalı dostum, en iyi can arkadaşım Musa el-Ḥabîgî'ye (ölümüne) üzgünüm.

O, ihtiyaç sahiplerinin dört bir yandan kendisine koştuğu cömert bir kimsedir.

Bir grup insana diğer grup hakkında bilgi verebilecek kadar dünya işlerini tecrübe etmiş biriydi.

Seksen yaşın üzerinde kendi görevini layıkıyla yapan şerefli biriydi.

Gençlik günlerinden beri benimle samimi arkadaştı, öz kardeş gibi.

Şiirde de görüldüğü üzere Alkadârî en vefalı dost olarak nitelediği Musa el-Ḥabîgî'ye övgülerini yapmaktadır. Alkadârî'nin ifadelerinden Musa'nın zengin (varlıklı) bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Ona el açan gerçek ihtiyaç sahiplerini geri çevirmezmiş. Bunların tümü övülmeyi hak eden meziyetler olup methedilme gerekçesini en güzel şekilde Hasan Alkadârî'nin kaleminde bulmuştur.

Arkadaş ve hocalarının hatıralarını mersiyeleri ile canlı tutan Alkadârî, başka bir mersiyesinde hem hocası hem de dayısı olan İsmail Efendi el-Yarâgî'den²⁵¹ bahsetmektedir. İsmail Efendi, Alkadârî'ye sıradan bir dayı olmayıp ona hem arkadaş, hem hoca hem de mürşit olmuştur. Dayısının kendi için ne kadar değerli bir

²⁵⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 209.

²⁵¹ Hasan Alkadârî'nin iki dayısından biridir. Dayıları tebliğ ve irşatta öne çıkan önemli iki isimdir. Hacı İsmail Efendi ve İshak Efendi olarak bilinen bu zatlar Dağıstan'da büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. bkz.. Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 209.

şahsiyet olduğunu şöyle anlatmaktadır: “Efendim, hocam, destekçim, dayım, aklımın kiblesi ve hayalimin yönü olan Hacı İsmail Efendi Allame el-Yarâgî...”²⁵²

İsmail Efendi 1322/1905 yılında Safer ayında vefat etmiştir. Vefatından sonra, Alkadârî dayısına mersiye yazarak kendi üzüntüsünü dile getirmiştir. Kasideden birkaç beyt şöyledir²⁵³: [Hezec]

مَفْعُولٌ مَّفَاعِيلٌ مَّفَاعِيلٌ فَعُولُنْ	مَفْعُولٌ مَّفَاعِيلٌ مَّفَاعِيلٌ فَعُولُنْ
فِي مُهَجَّةٍ بَالِي	أَفِّ طَعَنَ الدَّهْرُ جَدِيدًا بِنَبَالِي
مَجْمُوعَ حَبَالِي	وَاحْتَزَرَ عَلَى أَحْوَجَ مَا كُنْتُ أَبَالِي
نَسْتَرْجِعُ لِلَّهِ	لَا بَلَّ وَقَعَ الْأَمْرُ مَا قَدَرَهُ اللَّهُ
مَخْرُوعًا حَيَالِي	جَلَّ الْمُتَوَقِّي لِكِرَامَاتِهِ حَيَالِي
الْحَاجُّ لِكَعْبَائِهِ	زَيْنُ الْعُلَمَاءِ حَضْرَةُ إِسْمَاعِيلِ أَفْنَدِي
عَلِيًّا بِأَعَالِي	مَنْسُوبٌ يَرَاغُ لِدَوِي الْفَضْلِ مَجَالِي
حَتَّى رَجَعُ الْآنَ	قَدْ عَمَّرَ فِي الْعِزَّةِ تَسْعِينَ وَأَرْبَعُ
فِي قِاسِ نَوَالِي	تَلَقَّاءَ كَرِيمِ أَبَدِيٍّ مُتَعَالِي
فِي النَّاسِ جَمِيلًا	مَا مَاتَ إِنْ فَاتَ إِذْ بَقِيَ لَهُ ذِكْرًا
مُحِبُّوبَ أَهَالِي	قَدْ كَانَ مُعِينَ الْفُقَرَاءِ حُلُوَ خِصَالِي
فِي قُطْرِ دَغِيسَتَانِ	هَيْهَاتَ لِأَنَّ يَأْتِي الدَّهْرُ

Mefûlun mefâilü mefâilü feûlün, Mefûlun feûlün.

Ne kadar acı! Hayat yine tekrardan aklımın ruhu olan yüce insanı vurdu.

(Tuttuğum) iplerden en önem verip muhtaç olduğuma çentik attı.

Hayır. Aksine işler Allah'ın takdîr ettiği gibi baş verdi. Biz Allah'tan geldik, O'na döneceğiz.

²⁵² Hasan, *el-'Urzatu'l-Mehdiyye*, 1.

²⁵³ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 240-241.

Ölen dayım kendi iyilikleri ile ün kazandı. (O) hayalimdedir.

Âlimlerin süsü İsmayil Efendi. (Allah 'ın) Kâbesi 'nin hacısı.

Yarağ beldesine mensub fazîlet sâhibi, yükseklerin zirvesinde olan biri.

Zamanı gelinceye kadar doksan dört sene ömür verildi.

Ebedi cömert olan yüce Allah 'ın katında bol mükafatlara (kavuşma zamanı gelinceye kadar ömür verildi).

Geçip gitse de O ölmedi, çünkü insanlar arasında güzel hatırası kaldı.

O, fakirleri seven, tatlı huyları olan ve toplum tarafından sevilen biriydi.

Dağıstan bölgesinde tarihin öyle birini yetiştirmesi ne kadar da imkânsızdır!

Bir taraftan dayısı olması, diğer taraftan da hocası olduğu düşünülürse Alkadârî İsmail Efendi'nin ölümünden çok etkilenmiştir. Mersiyede de görüldüğü üzere “en çok ihtiyaç duyduğu ipi”ni kaybeden şair hayatı kınamaktadır. Fakat iman ve tevekkül ile bunların hepsinin Allah'tan geldiğine değinerek Allah'ın kaderi önünde boyun eğmektedir. Mersiyeden anlaşılan şudur ki, İsmail Efendi halk arasında çok sevilen ve sayılan biridir. Şair bu konulara ve merhumda bulunan birçok meziyete değinmektedir.

4.2. Karısına Yazdığı Mersiye

Alkadârî, hayat arkadaşı, can yoldaşı eşinin vefat etmesiyle de çok sarsılmış ve ona da bir mersiye yazmıştır. Kendi *Dîvân*'ında verdiği bilgiye göre eşi Sâliha Esmâ Abdu'l-Ġanî el-Yarâġî 1325/1908 yılı Zilkade ayının 7. günü Dâr'ül-fenâ'dan Dâr'ül-bekâ'ya göç etmektedir. Alkadârî'nin elli senelik eşi olan Sâliha Esmâ hanım kendisine isâbet eden hastalıktan sonra dört gün daha yaşayarak vefat etmiştir. Alkadârî eşinin cenazesini güzel bir şekilde hazırlayarak, sadakalar dağıtarak yüce Allah'a uğurladığını söylemektedir. Eşinin ölümünden sonra Alkadârî bu ayrılıktan sonra gitgide artan yalnızlık ve sıkıntı yaşamıştır. Yalnızlığı ve geçirdiği zor günleri bir mersiye yazarak kaleme alır²⁵⁴: [Basît]

وَأُحْمَدْتُ وَقَفْتُ أَظْلَامِي نَبَارِيْسِي

طَالَتْ هُمُومِي عَلَى شَيْبِي وَتَقْوِيْسِي

²⁵⁴ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 249-250.

وَأَبِيضٌ عَيْنَايَ مِنْ إِفْرَاطٍ مَا بَكَتْنَا
 وَفَاضَتْ أَدْمَعُ أَوْلَادٍ وَأَهْلِهِمْ
 رَفِيقَةٌ شَارَكْتُ فِيهَا عَلَيَّ وَوَلِي
 وَكَانَ دَيْدُهَا تَخْفِيفَ نَائِبِي
 إِذَا أَنْفَقْنَا إِلَى رُوسِيَّةٍ وَمَضَتْ
 كَانَتْ وَفَاقَ اسْمِهَا فِي الدِّينِ صَالِحَةٌ
 مَاتَتْ عَلَى مَا بِهِ اعْتَادَتْ مُهَلَّلَةٌ
 فَقَدِي لَهَا صَارَ فَقْدَ النِّصْفِ مِنْ
 يَا لَيْتَ شِعْرِي أَبْكِي الْآنَ رَحَلَتْهَا
 أَمْ وَحْدَتِي فِي زَوَايَا الْبَيْتِ مُكْتَبِيَا
 وَكَيْفَمَا كَانَ قَدْ صَارَ الْبُكَاءُ لَهَا
 وَدَعَوْتِي لِإِلَهِ الْعَرْشِ ارْزَعَهَا
 أَقُولُ يَا رَبِّ طَيِّبْ قَبْرَهَا أَبَدًا

بِمُقْتَضَى الطَّبَعِ فِي فَقْدِ لِمَأْنُوسِ
 مِنْ مَوْتِ أُمِّ هُمْ مُحَمَّدَةَ السُّوسِ
 خَمْسِينَ عَامًا بِأَلَا غَشٍّ وَتَدْلِيسِ
 كَمَا إِذَا عَرَّبْتَنَا ذَوْلَةَ الرُّوسِ
 سِنُونَا الْأَرْبَعِ مِثْلَ فِيهَا مُحْبُوسِ
 جَبُولَةَ بِاصْطِبَارٍ فِي الْحَمَاقِيسِ
 بِكَلِمَتَيْنِ هُمَا شَرْطٌ لِتَقْدِيسِ
 فَعَيْرُ مَرْمُوسِهِ فِي حُكْمِ مَرْمُوسِ
 عَلَى شَهَادَتِهَا تَلْقَاءَ قُدُوسِ
 بِأَلَا أَنَيْسِ سِوَى سُودِ الْقَرَّاطِيسِ
 أَوْلَى مُلَانِزِمِ مَجْهُورِيٍّ وَمَهْمُوسِيٍّ
 هَا وَوَلِي وَذَوِي الْقُرْبَى النَّوَامِيسِ
 بِرَحْمَةٍ وَبِرُوحِ غَيْرِ مَطْمُوسِ

Belimin eğilmesine ve yaşlılığımıza olan üzüntüm çoğaldı. Karanlıklar zamanında ışıklarım söndürüldü.

Samimi dostumu kaybettiğim için doğal olarak aşırı şekilde ağlamaktan gözlerim beyazladı.

Güzel kokulu annelerinin ölmesiyle çocuklarımın ve onların da ailelerinin gözyaşları taşıtı.

(O) hiçbir hile ve aldatma olmadan elli sene aleyhime ve lehime olan şeyleri paylaşan eşimdir.

Nasıl ki Rusya devleti beni sürgün ettiğinde, o benim sıkıntılarımı hafifletmeye çalıştı.

Bu, Rusya'nın bizi sürgün ettiğinde olmuştu. Biz orada dört sene mahpuslar gibi kaldık.

Dinini ismine uygun yaşıyordu. Zorluklar içerisinde sabırla yoğrulmuştu.

Âdet ettiği üzere öldü. Yüceliğin ve saygınlığın şartı olan kelimeyi şehadeti sesli söyleyerek.

Onu kaybetmem vücudumun yarısını kaybetmem gibi oldu. Ölmeyip ama ölmüş hükmünde oldum.

Bilseydim ah! Şimdi onun Kuddûs olan Allah'a şehadet yolculuğuna ağlıyorum.

Yoksa ben tek başıma evin köşelerinde üzgün bir şekilde siyah kağıtların dışında hiçbir arkadaş olmadan (duruyorum).

Nasıl olursa olsun onun için ağlamak (bana) gizli ve açıktan en güzel arkadaş oldu.

Arşın İlâhına olan duam şöyledir: Onun, benim ve temiz akrabalarının derecesini yükselt.

Diyorum: Rabbim onun yattığı mezarı rahmetinle ve silinmeyecek ruhla güzel kıl.

Alkadârî dostları ve hocalarını çok sevdiği gibi akrabalarına da çok saygı duyan biriydi. Nitekim akrabalar arasında da çok değerli ve ilim adamları bulunmaktaydı. Yazdığı bir mersiyesini akrabalarından çok sevdiği Molla Muhammed'e ithaf etmiştir. Molla Muhammed Alkadârî'nin akrabalarındandır.²⁵⁵

1328/1910 yılı Safer ayında vefat eden Molla Muhammed, Hacı Emir Ali Efendi'nin oğludur. Mersiyede akrabasını överek, onu kaybetmenin üzüntüsü ile şu dizeleri söylemektedir²⁵⁶: [Tavîl]

فَرَادَهُ نَعْيِي جَاءَ فِيهِ تَطَاوُلًا	لَقَدْ كَانَ لِيَلِي بَاعْتِلَالِي مُطَوَّلًا
كَوَاكِبُهُ عَن سَيْرِهِنَّ عَوَاطِلًا	تَطَاوُلَ حَتَّى خَلْتُ أَنَّهُ سَمَرْتُ
وَأَهْرَقَ دَمْعِي قَانِيًا مُتَسَلِّسِلًا	تَطَاوَلَ مِنْ نَعْيِي شَجَانِي وَسَائِنِي
سُلَالَةَ أَرْبَابِ الْمَكَارِمِ وَالْعَالَا	وَفَاةَ أَخِينَا الشَّيْخِ مُلَا مُحَمَّدٍ

²⁵⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 278.

²⁵⁶ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 278.

كَرِيمٌ غَدَا حَسْبَ اسْتِطَاعَتِهِ لِمَنْ
 حَوَى حُلْفًا حُلُومًا وَلَا زَمَ عَقَّةً
 فَوَاحِشَرَتَا فَاتِ الْهُمَامِ ابْنِ حَالَتِي
 فَضِي عُمَرُ بِالْخَيْرِ وَالْمَجْدِ فِي الْوَرَى
 وَكُنْتُ إِذَا مَا جَاءَنِي نَعِيُهُ عَلَى
 فَلَمْ أُسْتَطِعْ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ رِحْلَةً
 وَلَكِنْ بَطَّحَ الْعَيْبِ عَنْهُمْ بِكَيْتُهُ
 إِلَهِي تَرْحَمْ وَاعْفُ عَنْهُ وَجِدْ لَهُ
 تَضْيِيقُ بَيْنَ الْقَوْمِ أَمْرُهُ مَوْثِلًا
 وَنَالَ بِسَعِي مِنْهُ جَدًّا مُؤَثَّلًا
 وَمَنْ كَانَ لِي فِي النَّائِبَاتِ مُعَلَّلًا
 وَأَبْقَى لَهُ ذِكْرًا يَدُومُ مُجْمَلًا
 فِرَاشٍ مَرِيضًا مِثْلَ مَا مَرَّ مُجْمَلًا
 لِيَتَشَبَّهَ مَعِ أَهْلِهِ إِذْ تَرَحَّلًا
 وَأَكْثَرْتُ فِيهِ الدَّعَوَاتِ مُهَلَّلًا
 وَطَيْبَ تَرَاهُ مِنْ نِدَاكَ مُظَلَّلًا

Zaten hastalığım sebebiyle gecem çok uzun sürüyordu, gelen ölüm haberi uzun olan gecemi daha da uzattı.

Gece uzadı, şunu hayal ettim yıldızlar karardı, hareketsiz kaldılar.

Beni sarsan, kötü eden, gözlerimden arka arkaya kan gibi gözyaşları akıtan ölüm sebebinden dolayı uzadı.

Kardeşimiz Molla Muhammed'in ölümü. Yücelerin ve fazilet sahiplerininin torunu.

Cömerttir. Gücünün yettiği kadarıyla kavmi arasında işi sıkışan kimseye barınak oldu.

Tatlı bir ahlak edinmiş, iffetten ayrılmamayı, kendi çabası ile şeref ve asilliği elde etmiştir.

Çok yazık! Belalı günlerimde yanımda olan ve gayretli teyze oğlum geçti gitti.

Ömrünü halkın arasında şeref ve hayırla tamamladı ve tümünden onu anımsatan bir hatıra bıraktı.

Önce söylediğim gibi onun ölüm haberi bana geldiğinde ben yatakta hasta olarak yatıyordum.

Bundan dolayı o (ahirete) yolculuk ettiği zaman ailesi ile beraber onu uğurlamaya gelemedim.

Fakat onların gıyabında onun için ağladım ve onun için sesimi yükselterek dualar ettim.

İlahi! ona merhamet et, onu affet ve ona cömert davran! Rahmetinle kabrini nurlandırarak gölgelendir.

Şiirde görüldüğü üzere merhumun ölümü, şairin yaşlılık ve hastalıklı zamanına tevâfuk etmektedir. Şiirde merhumun, şairin teyzesi oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Şerefli ve faziletli bir soydan gelmesi, şairin gözünden kaçmayarak şiirinde buna dikkat çekmiştir. Şair her ne kadar cenaze törenine katılamasa da arkalarından çok üzülp gözyaşı döktüğü anlaşılmaktadır.

5. Diğer Konular

Alkadârî, yukarıda geçen konular dışında da şiirler söylemiştir. Bu tür şiirleri kendi yaşlılığında kendi ölümünü hatırlayarak aciziyetini beyan eden tasavvufî şiirler; siyaset, hikmet ve öğütten ibaret olan ifadelerdir. *Dîvân*'ında birçok konu hakkında şiir yazan şair az da olsa bu konulara değinmiştir.

5.1. İhtiyarlıktan Şikayet

Hicri 1322/1905 senesinde başına gelen bir hastalıktan dolayı Alkadârî ihtiyarlığını, aciziyetini ve bu dünya hayatının sonuna geldiğini düşünür. Yüce Yaradanın verdiği nimetlere şükrederek istiğfârda bulunmak adına bir şiir kaleme alır. Şiirde kemiklerinin zayıfladığını, saçlarının beyazladığını ve dişlerinin döküldüğünü dile getiren şair ölümünün yakın olduğunu hissetmektedir²⁵⁷: [Kâmil]

يَا خَالِقِي اجْعَلْ خَيْرَ عُمْرِي آخِرَهُ	قُرْبِ اِزْتِحَالِي نَحْوِ دَارِ الْآخِرَةِ
أَعْوَامِ عُمْرِي وَالْقَوَى مُتَنَافِرَهُ	يَا رَبِّ ضَاعَ اثْنَانِ مَعَ سَبْعِينَ مِنْ
وَبِحِمَّتِي اسْتَبَدَلْتُ رَأْسًا زَاعِرَهُ	وَهَنَّتْ عِظَامِي وَاسْتَبَانَتْ شَيْبَتِي
حَتَّى أَخَذْتُ بِكُلِّهِنَّ دَرَادِرَهُ	وَتَسَاقَطَتْ أَسْنَانُ فِيَّ جَمِيعَهَا

²⁵⁷ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 242.

وَتَبَلَّدَتْ عَيْنَايَ عَنْ إِدْرَاكِ حَطِّ
مَعَشَارَ مَيْلٍ بِالْحُطَى الْمُتَوَاتِرِهِ
وَإِذَا قَعَدْتُ سَقَطْتُ مِثْلَ غِرَاةٍ
وَإِذَا مَهَضْتُ فَسَاعِدَايَ وَأَرْجُلِي
وَكَذَا حَوَاسِي الْبَاطِنِيَّةِ كُلُّهَا
لَمْ يَبْقَ لِي مِنْهَا سِوَى طُولِ الْأَمَلِ
إِلَّا بِمِرَاةٍ تُعِينُ الْبَاصِرَ
مِعْشَارَ مَيْلٍ بِالْحُطَى الْمُتَوَاتِرِهِ
وَإِذَا أَنْتَصَبْتُ أَكُونُ قِطْعَةً دَائِرَهُ
مَضْطَرَّةً عَمَلًا مَعَا كَالْحَافِرِهِ
عَشِيَّتِ رُيُوبِ الْحَادِثَاتِ مَصَادِرِهِ
وَحَيَالِ مَا لَا أَسْتَطِيعُ مُحَاضِرَهُ

Ahret yurduna yolculuğum yaklaştı. Ey Hâlikim! Son olarak ömrümü hayırlı kıl.

Rabbim! Ömrümden yetmiş iki sene kuvvetin uyumsuz olduğu hâlde geçti.

Kemiklerim zayıfladı, saçlarım beyazladı, saçlarım dökülerek seyrek saçlı kaldım.

Dişlerimin hepsi tümüyle döküldü, öyle ki damağa dayandı.

Gözlerim okuyamayacak kadar bönleşti. Ancak göze yardım eden büyüteçle (okuyabiliyorum).

Peş peşe bir milin onda birini yürümekte bile ayaklarım işlevsiz hâle geldiler.

Oturduğum zaman çuval gibi yere düşüyorum. Ayağa kalktığım zaman da iki büklüm oluyorum.

Kalktığım zaman kollarım ve ayaklarım, çocukluktaki gibi, iş görmekte zorlanıyorlar.

Dahili hislerim de aynıdır, olayların kaynaklarına şüphe ile bakmaktadır.

O olaylardan sadece bana kalan derin umut ve yaşayamadığım hayaldir.

Yetmiş iki yaşında yazdığı şiirde kendisini fiziki ve hissi yönden zor günlerin beklediğini anlatan Alkadârî bu durumu detaylı bir şekilde anlatır. Şair bu durumundan dolayı Allah'tan istiğfâr dileyerek tövbe ediyor²⁵⁸: [Kâmil]

²⁵⁸ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 242.

مَعَ مَا وَعَدْتِ قَبُولَ تَوْبَةِ مُذْنِبٍ مَا لَمْ يُعْزِغْ رَحْمَةً لَهُ عَامِرَةً
فَلِذَا أَنْبَتُ إِلَى جَنَابِكَ تَائِبًا مِمَّا جَنَيْتُهُ كُنْ إِلَهِي غَافِرَهُ
يَا رَبِّ ثَبِّتْني عَلَى الْإِيمَانِ مَا أَحْيَيْتَنِي وَتَوَفَّنِي بِهِ شَاكِرَةً

Ölüm boğazına gelmeyinceye kadar günahkâr kulun tövbesini geniş rahmetinle kabul edeceğini bilerek.

Bunun için biriktirdiğim günahlardan tövbe olarak sana yöneliyorum, İlahi mağfiret buyur!

Ey Rabbim! Beni yaşattığın sürece iman üzere sabit kıl ve canımı aldığında buna şükreden kullarından eyle.

Dîvân'ında verdiği şiir kronolojisine göre şair yukarıdaki şiirini yazdıktan sonra birkaç sene daha yaşamıştır.

Alkadârî şiddetli bir karın ağrısı yaşamıştır. Geçirdiği bu hastalık, 1328/1910 senesinin Muharrem ayına tevafuk etmiştir. Öleceğini zannederek bir şiir kaleme alır. Aslında Alkadârî için ölüm bir rahatlama ve Rabbine kavuşma hâlidir. Hayatındaki neredeyse her şeyi şiire döken şair ölümünü de şiirle ifade etmektedir. İyi gününde şükür, kötü gününde zikir ve istiğfarı dilinden düşürmeyen şair; şiirinde Allah'a kavuşmanın güzel bir şey olduğunu anlatmaktadır.²⁵⁹: [Mütekarib]

أَهْلَ بَخَيْرٍ هَلَالُ الْمُحَرَّمَ لِعَامٍ عَدِيدُهُ غَشَّ كَحُ إِذَا تَمَّ
وَنَلْتُ بِهِ حُجَّةً تَامِنَهُ وَسَبْعِينَ مُسْتَوْفِرًا لِلْعَدَمِ
وَمَا الْأَنْعَادُ التَّلَاشِي بَلْ هُوَ الْأَرْتَحَالُ إِلَى ذِي الْكَرَمِ
إِلَهُ رُؤْفٌ رَحِيمٌ كَرِيمٌ تَوَحَّدَ فِي مُلْكِهِ بِالْقَدَمِ
لَدَيْهِ الْمَفَازَةُ لِلْمُتَّقِينَ وَمِنْهُ الْعِقَابُ لِمَنْ قَدْ ظَلَمَ

²⁵⁹ Alkadârî, *Dîvânü 'l-Memnûn*, 252.

فَيَا لَيْتَ شِعْرِي إِلَى سَابِقِ
مِنَ الصَّالِحَاتِ فَأَزْتَاخُ نَمَّ
أَمْ أَحْشَرُ فِي الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ
تَزِلُّ بِهِمْ عَنْ صِرَاطٍ قَدَمٌ

*260*عَشْكَه senesi bitip (yeni senenin) Muharrem ayının hilalinin hayrıyla seviniyorum.

Onunla değerli bir hüccet ve yokluk için yetmiş senelik heyecan kazandım.

Yok olmak telaşı yoktur, aksine fazîlet sahibi olana (Allah) yolculuk vardır.

(O) Ezelden mülkünde tek olan Raûf, Rahîm ve Kerîmdir.

O'nun katında müttakiler için kurtuluş vardır ve yine zulmedenler için o'nun azabı vardır.

Keşke şiirim sâlih amellerden yazılıysaydı ve rahatlasaydım.

Belli olmaz (belki de) hüsrâna uğrayanlarla beraber haşredileceğim ki onlarla ayak, doğru yoldan sapıyor.

5.2. Öğüt ve Hikmet

Alkadârî öğüt ve hikmet konularında müstakil anlamda fazla şiir yazmamıştır. Bu konudaki düşüncelerini yazdığı kasidelerinin arasında ifade etmektedir. Yüce insani karakterlerden bahsederek insanı iyiliğe, dini yaşama ve dünyanın aldatıcı süslerinden uzak durmaya davet eden Alkadârî, aynı zamanda dünya hayatının gerçeklerine de aykırı düşmemek için dünyadan doğru şekilde yararlanmayı tavsiye etmektedir.

Aşağıda geçen şiirde düşmanları olan Ruslara nasıl davranacaklarını ve ne tür hazırlıklar yapacaklarını anlatmaktadır ²⁶¹: [Vâfir]

وَأَنْ لَا نَسْتَفِزَّ جِيُوشَ رُوسٍ
عَلَيْنَا بِالْحَمَاقَةِ وَالسَّفَاهِ
وَأَنْ نَسْعَى بِدَوْلَتِهَا لِعَلَمٍ
وَحِفْظِ الْأَهْلِ عَنِ سُبُلِ الْمَلَاهِي
وَنَجْهَدُ لِلْمَعِيشَةِ بِالتَّجَارَةِ
وَرَزَعِ الْأَرْضِ وَاسْتِخْرَاجِ مَاهِ

²⁶⁰ Ebced harflerle hicri 1327 senesini karşılamaktadır.

²⁶¹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 92.

وَنَأْكُلُ مِنْ حَلَالِ الْكَسْبِ قُوتًا وَنَجْنِي مِنْ فَوَاحِشِ كُلِّ زَاهٍ
وَنَشْكُرُ رَبَّنَا حَتَّى نَمُوتًا فَيَمَّهَنَا بِخَيْرِ الذِّكْرِ مَا هَاهُ
وَلَا يَخْطُرُ بِقُلُوبِكُمْ أَنَّ نِي قَدْ أَقُولُهُ بِإِدِّهَانٍ أَوْ بَدَاهُ
مَعَادَ اللَّهِ مِنْهُ فَإِنَّ شَخْصًا يُجَادِعُ أَهْلَ مِلَّتِهِ لَوَاهُ

Rus ordularını kıskırtmamamız gerekiyor. Ahmaklık ve akılsızlık yapmaktan kaçınmalıyız.

Bayrak için onun düşürülmesine çabalamalıyız ve ahalisini eğlence yerlerine giden yollardan korumalıyız.

Ticaretle geçimimizi kazanmalıyız, toprakları ekip su çıkarmalıyız.

Gıda olarak helal kazançtan yemeliyiz, güzel meyvelerden toplamalıyız.

Ölünceye kadar Rabbimize şükretmeliyiz ki güzel anılmakla bize muamele etsin.

Aklınıza gelmesin ki ben bunu zayıflığımdan veya düşünmeksizin söylüyorum.

Bundan Allah'a sığınyorum. Şayet kim halkını aldatmaya çalışırsa vay onun hâline.

Halkı ve milletine çok bağlı olan Alkadârî, bu beyitlerinde halkını çalışmaya, aktif olmaya bununla beraber helal rızıktan beslenerek Rablerine daima şükretmeye çağırmaktadır. Söylediği beyitlerde, ifadelerinin bir gerçek olduğunu, öğüt ve nasihatini ciddiye alınmasını istemektedir. Her ne kadar birkaç kez sürgün edilmiş olsa da, siyaset ve toplumun sosyolojisini bilen bir kişilik olarak Alkadârî'nin öğütleri kesinlikle dikkate alınması gereken niteliktedir.

Alkadârî dinine bağlı, dünyaya gönül vermeyen, ahiretini kazanma peşinde olan zâhid biriydi. Çevresindeki insanlara, öğrencilerine ve topluma her zaman bu konuda nasihatle bulunarak onları ikaz etmiştir. Tek gerçek, hak olan ve her şeyin sahibi Allah'tır. Sonunda her şey ona dönecektir. Dünya aldatıcı bir metadır, zamanı

gelince o da yok olacaktır. Şair, *kötülüğü çokça emreden nefsi aldatici dünyaya meyletmekten men etmek* isimli kasidesinde bu konudan bahsetmektedir ²⁶²: [Hafîf]

إِنَّمَا النَّفْلُ وَالْحِجَابُ هَاتِفَانِ
إِنَّ دُنْيَا عَجُوزَةٌ تَتَصَابَى
أَهْ تَعَسَّاهَا فَيَا لِيُعْيِي
خَيْرٌ مَا يَعْتَنِي بِهِ الْخُرُّ فِيهَا
لِمَقَامٍ بِهِ يُقَامُ جَزَاءُ
شَهِدَ اللَّهُ فِي الْكِتَابِ تَعَالَى
بِاجْتِهَادٍ لِمَصَالِحَاتِ أُمُورِ
مَا عَدَا اللَّهُ فِي الْحَقِيقَةِ فَنَانِ
تَخْدَعُ الْعُمَرَ جَهْرَةً بِالْأَمَانِي
حَقُّ لِلْمَرْءِ هِجْرَتُهَا بِاللَّعَانِ
إِدِّخَارٌ لِذَارِهِ الْمُتَدَانِي
حَسَبَمَا قَدَّمُوا لَهُ التَّقْلَانُ
أَنَّ مَنْ خَافَهُ لَهُ الْجُنَّتَانِ
فِي انْقِلَابَاتِهِ بِغَيْرِ التَّوَانِي

Akıl ve zekâ, hakikatte Allah'tan başka her şeyin fâni olduğunu haykırıyor.

Dünya yaşlıdır, acemi olana çocuk gibi gözükersen onu arzularla açık bir şekilde kandırıyor.

Kahrolası azgın dünya! İsteyenin onu lanetlerle terk etmek hakkıdır.

Hür kişinin dünyadan alacağı en hayırlı şey, sonsuz hayatı için birikim yapmasıdır.

İnsanların ve cinlerin yaptığı amellerine göre karşılıklarını alacakları makam için.

Allah Teâlâ, kitabında, kim ondan sakınırsa ona iki cennetin verileceğine söz vermiştir.

(Bu) Onun tembellik etmeden kendi değişiminde salih amellere çaba göstermesi ile olacaktır.

Baba nasihatı önemli bir değerdir. Her baba gibi Alkadârî de çocuklarına nasihatlerde bulunarak onlara hikmet ehli olmayı telkin eder. 1295/1878 senesinde oğlu Abdulali'yi eğitim için Temirhanşura Medresesine gönderirken şiir hâlinde ona birkaç öğütte bulunur. Bir anlamda kendisinin yaşadığı hayatı ve oğlunda görmek istediği meziyetleri oğluna tavsiye şeklinde sunmaktadır. Yaşadığı hayat ve elde

²⁶² Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 56.

ettiği tecrübeler bakımından Alkadârî'nin verdiği öğütler çok değerli olup, herkesin yararlanabileceği türdendir. Aslında onun bu değerli öğütleri ibret alınıp her babanın oğluna telkin edebileceği öğütler olarak görülebilir. Verdiği öğütlerde oğlunu imana, ilme, disipline ve iyi niyetli olmaya çağırdığı görülmektedir²⁶³: [Hafif]

كَاشِفَ الْكَرْبِ تَلَفَ مِنْهُ نُحْيَا	يَا عَبِيَّ دَالِعِي نَاجٍ عَلِيًّا
مَعَهُ عَن ضَرُورَةٍ رَحْوِيًّا	يَا بُنَيَّ الزَّمَانُ دَارٌ فَدُرْنَا
فَانْتَلَهُ وَاعْتَصِمَ بِهِ أَبَدِيًّا	كُنْتُ عَلَّمْتُكَ الْعَزِيْرَا
فَاتَّقِ اللَّهَ أَنْ تَكُونَ عَصِيًّا	وَكَذَا الْوَأَجِبَاتُ مِنْ أَصْلِ دِينِ

Ey bana alçak sesle konuşan Ubeydali! Zararı kaldırıandan kurtuluş görüyorsun.

Ey oğul! Zaman döndü, biz de değirmen gibi onunla beraber dönmek zorunda kaldık.

Sana aziz kitabı (Kur'an'ı) öğrettim. Onu oku ve sonsuza kadar ona tutun.

Dinî vecibelere de bu şekilde (tutun)! Allaha kork ve ona karşı asi olmaktan sakın.

Alkadârî oğluna öğüt vermeye başlarken ilk önce ona dinî konularda ve Allah'tan sakınması konusunda nasihatler vermektedir. Birinci öncül olarak oğlunun, hayatına Allah'ı koymasını gerektiğini ve Allah'a sınıksız sarılmasını emretmektedir. Bu konular Alkadârî yanında değerli olup yaşam planında ilk sırada yer alan değerlerdendir. Alkadârî öğütlerine aşağıdaki gibi devam etmektedir²⁶⁴: [Hafif]

عَرِيًّا وَمِثْلَهُ فَارِسِيًّا	وَكَذَا مِنْ مُصَنَّفَاتِ كِرَامِ
لَا تَكُنْ لِلَّذِي فَرَّاتَ نَسِيًّا	فَاعِدْ نَظْرَةَ هَاكُلٍ حِينِ
هَلُمَّ هَكَذَا وَكُنْ أَلْمَعِيًّا	وَتَعَلَّمْ لِسَانَ رُوسٍ وَحَطَّطَا
وَلْيَكُنْ مِنْكَ الْأَهْتِمَامُ وَفِيَّا	وَلْتَكُنْ فِيهِ نِيَّةُ لِكَ حَيْرَا
كَ فَرَاقِبَهُ بُكَرَةً وَعَشِيًّا	أَنَا أَسْتَوْدِعُ الْمُهَيْمِينَ إِيَّا
فَهُوَ حَيْرٌ حَفْظًا أَعْمُ نَدِيًّا	سِرِّ عَلَيَّ اسْمٍ لَهُ تَقَدَّسَ وَارْجِعْ

²⁶³ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, s134.

²⁶⁴ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 134.

Ve bu şekilde meşhur olan yazarların Arapça eserlerini oku, Farsça olanları da.

Bu eserleri her zaman tekrar et, okuduklarını unutan kimse olma.

Ruşçayı ve onların dilinde yazmayı da öğren ve zeki ol.

(Bunları) yaparken niyetin hayır, ilgin tam olsun.

Ben seni her şeyi kollayana (Allah) emanet ediyorum. Sabah ve akşam ondan kork.

O'nun kutsal ismi üzere yürü ve O'na dön. O, koruyanların en hayırlısı ve en cömertidir.

İlk başta Allah ve din konusunu aşılama için yaptığı öğütlerden sonra Alkadârî, bu defa da oğluna kitap okuma, ilim ve dil öğrenmenin gerekliliği konularında öğüt vermektedir. Öğrenmesini tavsiye ettiği diller arasında Rus dili de vardır. Şiirde Arapça ve Farsça eserler oku dediği için oğlunun bu dilleri bilmiş olması gerektiğini ve kitap okuyacak seviyeye gelmiş olması gerekmektedir. Rusçayı da o zamanın taleplerine göre tavsiye etmektedir. Rusçayı bilince böylece o günün siyasetini, Rus devlet büyüklerinin yazışmalarını, konuşmalarını bilmiş olacaktı. Kısacası o dönemdeki toplumun sosyal yapısı bunu gerektiriyordu. Toplumun dilini iyi anlaması için ve onlara hitap ederken zorluk çekmemesi için bu konuda oğlunu bilinçlendiriyordu.

Oğluna yazdığı başka bir şiirde Alkadârî yine bazı değerli öğütlerde bulunmaktadır. Yazdığı bazı beyitler aşağıdaki gibidir ²⁶⁵: [Mütekârib]

وَإِحْسَانُ رَبِّ الْبَرَّاءِ إِلَيْكَ	عُبَيْدَ الْعَلِيِّ السَّلَامِ عَلَيْكُمْ
وَشَمْرُ لِحَمْعِ الْمَعَالِي يَدَيْكَ	بُنْيَّ اجْتِهَدُ فِي اكْتِسَابِ الْأَدَبِ
فَدَا بِكَ أَعْطَفُ مِنْ وَالِدَيْكَ	بُنْيَّ هَذَاكَ الْعَلِيِّ الْوَيْئُ

Ubeydali sana selam ve yaratılmışların Rabbinin ihsanı üzerine olsun.

Yavrum! Terbiyeli olmak için çaba göster. Tüm güzel şeyleri elde etmek için kollarını siva.

²⁶⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 134.

Yavrum! Yüce, Koruyucu (Allah) seni doğru yola yöneltsin. O, sana anne babandan daha şefkatlidir.

Alkadârî Heşterhan'a yolculuk yaparak orada birkaç gün kalmıştı. Bu esnada tanıştığı arkadaşı Molla Muhammed el-Katehî ile beraber üç sene arkadaşlık yapmıştı. Oradan ayrılırken Alkadârî, arkadaşına bazı nasihatlerde bulunmaktaydı. Ona yazdığı şiirden bir kesit ²⁶⁶: [Mütekârib]

بَلْ أَقْفُ لِمَا أَنَا فِيهِ مُصِيبٌ	فَلَا تَقْفُ لِي يَا أَخِي فِي الْخَطَا
بِعَزْمٍ صَاحِحٍ وَقَلْبٍ مُنِيبٍ	تَدَبَّرْ تَصَانِيفَ سَادَاتِنَا
نَفَائِسَ غَالِيَةً لِلْحَبِيبِ	وَأَخُذْ مِنْ فُضُوصِ نُصُوصَاتِهَا
عَلَى وَفْقِ مَا يَنْبَغِي لِلْأَرِيبِ	وَشَيْدِ أَسَاسِ عَقَائِدِكَ
تَفُزْ بِالْمَعَالِي وَتَخَوِ الرَّقِيبِ	وَأَحْسِنْ عَلَيْهِ بِنَاءِ الْعَمَلِ
بِهِ وَاجْتَنِبْ كُلَّ شَيْءٍ	وَحَاوِلْ جَسَمَاتِ مَا يُعْتَنَى

Bana ait olan hatamın peşine düşme. Aksine doğru olup isabet ettiğim şeyin peşine düş.

Doğru bir azimle ve itaatkar bir kalple büyüklerimizin eserleri üzerinde kafa yor.

O kitapların öz olan yerlerini al. (Nitekim onlar) seveni için çok değerli şeylerdir.

Zeki insana yakışacak şekilde inançlarının esasını inşa et.

Onun üzerine de amelin inşasını iyi yap ki şerefli olanı kazanasın ve her şeyi denetleyeni (Allah'ı) tam anlamıyla kavramış olasın.

Önem verilen küçük şeyleri kaçırmamaya çalış ve kusurlu her şeyden de kaçın.

Alkadârî, Dağıstan'ın Ahtı beldesinde kendisine soru soran bazı âlimlere öğütlerde bulunmuştur. Beyitlerden bazıları şöyledir ²⁶⁷: [Hafif]

²⁶⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 175.

²⁶⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 211.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَلْبَابِ
وَأَصْلِحُوا قَبْلَ فَوَاتِ الْوَقْتِ
وَاعْفُوا عَنِ الْمَمْنُونِ فِي الْكِتَابِ
إِنَّ لَمْ يُؤَافِقْ رَأْيَكُمْ فِي الْبَابِ
فَإِنَّهُ لُبَابُ أَقْوَالِ السَّلَفِ
وَمَا ارْتَضَاهُ النَّاقِدُونَ مِنْ حَلْفِ

İbret alın ey Ahti âlimleri! Ve zaman bitmeden amellerinizi islah edin.

Kitap hakkında Memnûn 'u affedesiniz, konu hakkında sizin düşüncenize mutabık olmasa bile.

Çünkü o (benim söylediğim) selefın görüşlerinin özü ve halefden eleştirenlerin de kabul ettiği görüştür.

Sonuç olarak müellifimizin birkaç konuda şiir yazdığını söyleyebiliriz. Yine, şairin şiirlerinin ağırlıklı olarak ihvâniyyât, medih ve zühd konularında olduğunu görüyoruz. Şair, bu konularda ustaca şiirler yazarak güzel şiirler ortaya koymuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HASAN ALKADÂRÎ'NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Çalışmanın bu bölümünde Alkadârî'nin *Dîvân*'ındaki şiirlerin şekil ve üslubundan bahsedilecektir.

1. Şekil Özellikleri

Alkadârî'nin şiirleri incelenirken şiirlerin kaç beyit olduğu, *kaside*²⁶⁸ mi, *kıt'a*²⁶⁹ mı yoksa *nütfе*²⁷⁰ mi oldukları konusunda bilgi verilecektir. *Dîvân*'ında çok sayıda beyit bulunan şair şiirlerinin çoğunu kaside şeklinde yazmıştır. Meramını anlatmakta kasideyi öncelik şiir çeşidi olarak kullanan şair üslubunda akıcılığı da yakalamıştır. *Dîvân*'ı kaside ağırlıklı olduğu için şiirinin şekil özelliklerinde yazdığı kasideler tahlil edilecektir.

1.1. Şiirlerin Uzunluğu

Alkadârî'nin *Dîvân*'ında 202 kaside, 16 *kıt'a* ve 3 *nütfе* vardır. En kısa şiiri iki beyit²⁷¹ ve en uzun şiiri 230 beyittir.²⁷² Ancak şairin kısa şiirleri çok azdır. Genel olarak şiirlerinde uzun uzadıya anlatma üslubunu tercih etmiştir. Böylesi uzun şiirlerin yazılması yetenek ve bilgi gerektirdiği gibi, dinleyiciler tarafından kolay anlaşılıp benimsenmesinde de faydalar sağlamaktadır. Ana dillerinin Arapça olmadığı düşünülecek olursa, şiirlerinin daha iyi anlaşılması ve halk tarafından kabul görmesi çok ilginçtir.

Bir söz sanatı olan şiirin etkileyici olması için kısa ve ahenkli olması gerekir. Sözüün uzaması kelamın daha da anlaşılmaz olmasına sebep olmaktadır. Okuyucu açısından anlaşılmaz durumlara düşme gibi ihtimal de söz konusudur. Şiirde anlaşılır üslup ön planda olmalıdır. Bu düşünceler, Arapça şiirler yazmış meşhur edip ve muhakkiklerin yorumudur. Kısa şiir, daha kolay ezberlenir ve daha kalıcı

²⁶⁸ En az yedi beyitten oluşan şiir. bkz. Çınar, "Kaside Nazım Şeklinin Tarihî Gelişimi", 562-563.

²⁶⁹ Emîl Bedî' Yakûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fi 'İlmi'l- 'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l- 'İlmiyye, 1991), 378.

²⁷⁰ İki beyitten oluşan şiir. bkz. Yakûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal*, 445.

²⁷¹ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, s. 93.

²⁷² Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, s. 259.

olur. Gereksiz uzatmalar şiirin kalite ve değerini düşürmektedir.²⁷³ Genel bir kanaat olsa da bunun aksini savunan ve uzun şiirlerin daha anlaşılır olduğunu savunanlar da bulunmaktadır.²⁷⁴ Çalışmamızda bulunan şiir örneklerine bakılırsa durumun klasik dönemden farklı olduğu, toplum ve sosyal yapının göz önünde bulundurulmasının zaruri olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır. Alkadârî'nin şiirleri incelendiğinde çok anlamlı olduğu görülmektedir. Alkadârî, Dağıstan'da büyüyüp Kafkasya'yı dolaşmış bir şair ve ilim adamıdır. İçinde yaşadığı toplumun ve aldığı ilmî mirasın etkilerini şiirlerinde göstermiştir. Her ne kadar şiirleri Arapça olsa da o, şiirin, edebiyatın bir hayli gelişmiş olduğu Azerbaycan gibi ülkelerin şiir tarzından etkilenmiştir. Bu coğrafyalarda yaşayan şairler şiirlerinde uzunluğa önem vermişlerdir. Bu uzunluğu şairin yetenek ve üstünlüğüne bağlamışlardır. Dolayısıyla Alkadârî, şiirlerini Arapça yazmakla beraber yazdığı şiirleri uzun tutmaya çalışmıştır.

Alkadârî yazdığı gerek kısa gerek uzun şiirlerde meramını anlaşılır bir şekilde ifade etmiş, şiirin kalitesine zarar verecek şeylerden özellikle kaçınmıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmını ihvâniyyât ve medhiyeye ayıran Alkadârî, arkadaşlarına karşı her zaman nazik, saygılı bir dil kullanmıştır. Bu tip şiirleri, genel anlamda uzun şiirlerdir. Dostlarıyla geçirdiği günleri şiirlerinde güzel hatıralar şeklinde zikretmiştir. Bu şiirlerde genellikle arkadaşlarının güzel meziyetlerini dile getirmiştir. Durum böyle olunca Alkadârî doğal olarak uzun şiirler yazmıştır. Yukarıda söylenenleri örneklendirmek adına Alkadârî'nin bir şiirine göz atmakta fayda vardır²⁷⁵: [Vâfir]

كِتَابُ الْعَالِمِ الْفَطْنِ الطَّرِيفِ	جَلَى الْأَحْزَانَ عَنْ قَلْبِي الضَّعِيفِ
بِمَا يُعْنِي عَنْ أَوْصَافِ الْوَصِيفِ	كَرِيمٍ طَارَ صَيْئُهُ فِي النَّوَاحِي
هُمَامُ زَمَانِهِ عَبْدُ اللَّطِيفِ	جَنَابُ الْقَاضِلِ الْخُلُوِّ السَّجَايَا
وَنَجَّتَنِي مِنَ الْعَمِّ الْعَنِيفِ	فَتَى رَاقَتْ لَطَافَتُهُ فُؤَادِي
لِإِيلَافِي مَعَ الْبَرِّ الْعَفِيفِ	فَقُلْتُ الْحَمْدُ لِلْبَارِي تَعَالَى

²⁷³ Ebû Hilâl el-Hasen b. 'Abdillâh b. Sehl b. Sa'îd b. Yahyâ El-Askerî, *Kitâbu 'ş-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Ebu'l-Faḍl İbrâhîm, (Beyrut: el-Mektebetu'l- 'Unsuriyye, ts.), 39-40.

²⁷⁴ İbn Raşîk, *el- 'Umde*, II/186.

²⁷⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 185.

مَعَ ابْنِ الْقَرَمِ طَلَّاعِ النَّيَا
أَنَا هُمَا الْمُهَيَّمِينَ كُلَّ حَيْرٍ
وَمَنْ يَهُمُّ بِعُفْرَانٍ وَعَفْوٍ
سَمِيَّ الْمُصْطَفَى الْعَلَمِ الْمُيْفِ
مَعَ الْأَحْبَابِ فِي شَمَلٍ لَفِيْفِ
عَلَى الْمَمْنُونِ ذِي الطَّبَعِ الْكَثِيْفِ

Zeki ve zarif olan âlimin mektubu zayıf kalbimdeki hüznüleri yok etti.

O cömerttir, övenin övgülerine ihtiyacı olmayacak kadar ünü her tarafa yayılmıştır.

(O) cenap, erdemli, tatlı mizaçlı ve zamanının gayretli insanı olan Abdullatif'dir.

Letafeti gönlümü hoşnut edip beni derin gamdan kurtaran bir delikanlıdır.

İyilik ve doğruluk sahibi (Allah) Bârî ile samimi olmam için hamd ona mahsustur dedim.

İbnu'l-Karam ile işini bilen biridir, Mustafa olarak seçkin şahsiyet olarak adlandırılmıştır.

Arkadaşları ile beraber oldukları kalabalık bir bütünlük içinde Allah onlara tüm hayırları ihsan etsin.

Ve onlar arasındaki kimselerin hatırına katı tabiatlı Memnûn'u da affetsin.

Görüldüğü üzere Alkadârî, arkadaşına yazdığı şiirde güzel bir dille onların meziyetlerini dile getirerek methetmektedir.

Alkadârî'nin *Dîvân*'ında verdiği şiirlerin farklı uzunlukta olduğuna ve genel olarak uzun kasideler yazdığına yukarıda değinilmişti. Özellikle de dikkati çeken şiir çeşitlerinden biri muhammestir. Tahmîs yazmakta ünlü olan Alkadârî'nin en uzun kasidesi de muhammes²⁷⁶ tarzda yazılmıştır.²⁷⁷

²⁷⁶ Beşli anlamına gelen muhammes türü şiirin her bendi beş mısradan oluşur. bkz. H.İbrahim Halil - Âlim Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014), 381.

²⁷⁷ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 259.

Alkadârî'nin *Dîvân*'ında yer alan şiirler sınıflandırıldığında dört nazım türünde şiir yazdığı görülmektedir. Bunlar iki beyitlik şiirler *nütfe*, üç-altı beyitlik şiirler *kıt'a* ve en az yedi beyitten oluşan *kaside* türü şiirlerdir.²⁷⁸

Alkadârî'nin şiirlerindeki şiir türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

BEYİT SAYISINA GÖRE NAZIM TÜRLERİ	ŞİİR SAYISI	TOPLAM BEYİT SAYISI
2 Beyit (Nütfe)	3	6
3-6 Beyit (Kıt'a)	16	90
7-230 Beyit (Kaside)	202	4197
TOPLAM	221	4293

Tabloya bakıldığında Alkadârî'nin şiirlerinde kaside türünde yazılmış şiirlerin daha fazla olduğu görülmektedir. *Nütfe* türündeki şiirleri de yok denecek kadar azınlıkta kalıyor. Bunun dışında *kıt'a* denilen türdeki şiirleri *kaside* türü şiirleri ile kıyas edilemeyecek kadar azdır. Tablodan şu ortaya çıkmaktadır; Alkadârî bir kaside şairidir ve kısa şiir yazma taraftarı olmamıştır. Olaylara geniş pencereden bakıp, olayları inceden inceye okuyabilen ve kapsamlı düşünen bir şair olmuştur.

1.2. Kaside Yapısı

Kaside, Arap şiirinin zirvesidir. Kaside sözlükte “kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek”²⁷⁹ anlamlarına gelmektedir. Terim anlamında ise “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir”²⁸⁰ anlamına gelmektedir. İlk olarak Arap edebiyatında görülen kaside, sonraları Fars ve Türk edebiyatlarına da geçmiştir. Kasidenin en az on beş beyitten oluşması gerektiği görüşü yaygınlık kazansa da²⁸¹ on beyitten hatta yedi beyitten oluşabileceğini

²⁷⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 65.

²⁷⁹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 562-563.

²⁸⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 562-563.

²⁸¹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 562-563.

savunan görüşler de bulunmaktadır.²⁸² Ayrıca kasidelerin 33-99 gibi tek sayılı olmasına dikkat edilmiştir.²⁸³

Raviler, şiiirlerin önceden sadece recez ve kıta' olduğunu iddia etmişler. Şiiirin kaside hâline gelmesi Haşim b. Abdi Manâf döneminde olmuştur. İlk kaside söyleyenlerin Mühelhil ve İmruülkays olduğu bilinmektedir. Arap edebiyatının iki büyük kaside şairi Ferezdak (ö.114/732) ve Ebû Nuvâs (ö.198/813) olduğu kabul edilir.²⁸⁴

Yaklaşık iki bin yıllık geçmişe, uzun bir tarihî gelişi olan Arap şiiiri; Arap edebiyatının en önemli türüdür. Bu uzun zaman dilimi içerisinde dinî, siyasi ve ideolojik yapılanmaların etkisinde kalan Arap şiiiri bir hayli gelişmiş ve değişmiştir.

Arap şiiirinin başlıca en iki meşhur nazım şekli recez ve kasidedir. Recez zamanla yaygınlığını kaybetse de kaside her daim canlılığını korumaya devam etmiştir. Aslında kaside, Cahiliye Dönemi'nden sonra İslam'ın ilk yıllarında yok denecek kadar az yazılmıştır. Bunun temel sebebi Müslümanların Kur'an'la uğraşarak cihat faaliyetlerinde olmaları ve Arap edebiyatına eğilim göstermemeleri olmuştur.²⁸⁵

Arap edebiyatında kasidelerin asıl konusu sevgili ve aşk temasıdır. Bu bakımdan kaside dört kısma ayrılır: Nesib ile başlar, medhiye ile devam eder, arkasından fahriye gelir ve dua ile son bulur. Kasidenin başında aşktan, sevgilinin güzelliğinden, gece ve gündüzden, atından, kurduğu çadırdan bahseder.²⁸⁶ Aşk ve sevgiliden bahseden kaside başlangıcına "nesib", diğer konulardan bahseden kaside başlangıcına "teşbib" denilmektedir.

Tüm kasideler sevgiliyi övmekle başlamaz. Kaside topluma, sosyal hayata dair bilgiler de içerir. Kaside Emevîler Dönemi'nde siyasi bir araç hâline dönüşerek halifeleri övmek için kullanılmıştır. Şairler kasideleri daha çok önemli kişileri övmek amacıyla yazmışlardır. Kasideye yeniden canlılık kazandıran bu dönemde

²⁸² İbn Raşik, *el-'Umde*, I/112.

²⁸³ İbn Raşik, *el-'Umde*, I/188-189.

²⁸⁴ İbn Raşik, *el-'Umde*, I/189.

²⁸⁵ Çınar, "Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi", 206.

²⁸⁶ Çınar, "Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi", 204.

birçok kaside şairi yetiştirmiştir.²⁸⁷ Kasidenin ana yapısını oluşturan konuların değiştirilmesini kabul etmeyip klasik kasideyi savunanlar çıkmıştır. İbn Kuteybe (ö. 276/889) bunlardan biridir. Hatta ona göre eski şairlerin yaptığı gibi harabeye dönmüş, terk edilmiş mekâların önünde durup ağlamayı, hüznü, kederi işlemelidir şairler. Şairin bunları yapabilmesi, yetenekli olduğunun göstergesidir.²⁸⁸

Arap şiirinde klasik kuşağın bıraktığı yapı küçümsenmeyecek kadar zengin ve sağlamdır. Kasidenin kısımları da çok önemlidir. O kısımları ince bir şekilde yapabilmek ve geçişleri güzel şekilde uygulamak ustalık gerektirmektedir. Yalnız şu var ki her şey gibi edebiyat ve dil de gelişmektedir. Şiirlerin ustası sayılan şairlere birtakım uygulamaların zaruri olduğu benimsetilmeye çalışılsa o zaman onlar da verimsiz hâle gelirler. Şairler duygularını çevrelerindeki nesnelere göre kurarlar. Hayatında hiç deve ve hurma ağacı görmeyen bir şairden bu konuda tatmin edici şiir yazması beklenilemez. Durum böyle olunca İbn Kuteybe'nin kasidenin yenilikçi ruhuna karşı yaptığı savunma eleştiriye açık bir konu olabilir.²⁸⁹

Kaside yazmanın belli kuralları vardır. Alkādârî kaside kurallarına uygun şiirler yazmıştır. Kasidenin giriş bölümünü, medhiye bölümünü ve dua bölümünü birbirine bağlarken izlediği yöntem üzerinde duracağız. Bu bağlamda ilk olarak kasidenin girişi olan matla' bölümü üzerinde duracağız. Sonrasında mukaddime bölümü, son olarak “*tehallus*” ve “*hâtîme*” bölümleri incelenecektir.

1.2.1. Matla'

Kelime anlamı olarak matla' doğuş yeri, güneşin doğması gibi anlamlara gelmektedir.²⁹⁰ İstilahî anlamda matla' kasidenin ilk beytidir. İlk beytin hatasız, ahenkli ve ilgi çekici olması gerekir. Bunun gerekçesi ise bir sonraki konuya dikkat çekilmesidir. Bu bakımdan matla' açık, anlaşılır, ahenkli, hatasız olmalı; okuyanı

²⁸⁷ Çınar, “Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi”, 207.

²⁸⁸ Mücahit Küçükşarı, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrâhim es-Sefercelânî ve Şiirleri* (Konya: Çizgi Kitapevi, 2017), 141.

²⁸⁹ Nizami Gencevi Adına Milli Azerbaycan Edebiyatı Müzeyi (Nizamimuseum), “Ereb Şeirinin Janrları”, (Erişim 21 Nisan 2024).

²⁹⁰ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, II/11.

muhatap durumuna getirmelidir.²⁹¹ Bu sebeple şiir için kilit, ilk beytine de anahtar denilmiştir.²⁹²

Alkadârî'nin *Dîvân*'ında yer alan kasidelerin çokluğuna rağmen hepsinin kendine has ve özgün matla' beyitleri vardır. Kasidelerinin matla'ları ahenkli, tekrardan ve kapalıktan uzaktır. Nitekim şairin Allah'ı yüceltmek için yazdığı kasidedenin matla' beyti şöyledir²⁹³: [Meczû'ül-Kâmil]

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَجْمَلِ رَبُّ تَفَرَّدَ فِي الْأَزَلِ

Çok yüce Allah'a hamd olsun. (O) ezelden tek olan Rabdir.

Alkadârî'nin söylediği matla' beytinde gramer hataları ve ta'kid bulunmamaktadır. Kelimelerin anlamı çok açık olup kolay anlaşılmalıdır. Kelimeler, kendi aralarında güzel bir uyum içerisindedir. *Allah, en yüce, Rab, tek olmak* ve *ezel* kelimeleri Allah'ın birliğini belirtmektedir. Allah'ı yüceltmek için yazılan bu kasidenin matla'ı, şiirin devamı hakkında bilgi vermektedir. Allah'ı yüceltmede böyle bir tevhidi matla' yapmak kasidenin değerini artırmaktadır.

Alkadârî, Hz. Peygamber'i methettiği bir kasidesinde kısa ve öz olarak Allah katında onun ne kadar değerli olduğunu belirtmektedir. Şair, tüm kâinatın yaratılmasının asıl müsebbibi olarak Hz. Peygamber'i görmekte. Onun nurdan yaratıldığını söylemektedir. Dağıstan gibi tasavvufun yaygın olduğu bir bölgede büyüyüp ilim ve tahsilini orada alan şairin böylesine güzel ve özlü tarifte bulunması doğaldır. Kasidesine, kasidenin kendisi kadar değerli olan bir matla' ile başlamaktadır²⁹⁴.

أَيَا مَنْ هُوَ الْمَقْصُودُ مِنْ خَلْقِ وَ عُنْصُرُهُ نُورٌ مِنَ النُّورِ

²⁹¹ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/130.

²⁹² İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/218.

²⁹³ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/10.

²⁹⁴ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 139.

Ey, mahlukatın yaratılmasından murat edilden kişi! (Hz. Peygamber), onun özü nurdan olan nurdur.

Şair, Ehl-i Beyt'le ilgili yazdığı bir kasidesinde Ehl-i Beyt'in faziletinden bahsetmektedir. İlk beyti şöyledir ²⁹⁵: [Kâmil]

حَيْرُ الْوَرَى بَعْدَ الرَّسُولِ الْمُجْتَبَى عَفْلاً وَتَفْلاً أَلَهُ آلُ الْعَبَا

Seçilmiş Resulden sonra akıl ve rivayet cihetinden yaratılmışların en hayırlısı: Onun (Hz. Peygamber'in) ailesi, ehl-i abâ.

Yukarıdaki kasidenin matla' kısmı uygun şekilde seçilmiştir. Kasidesinde Ehl-i Beyt'in faziletini, Hz. Peygamber'in onlara yakınlığını, Allah'ın onları pak ve günahsız kıldığını anlatmaktadır. Yine Hz. Peygamber'in ashabına, Ehl-i Beyt'ine yardım etmelerini tavsiye ettiğini, onlara eziyet etmekten çekinmelerini emrettiğini anlatmaktadır. Dikkatle incelendiğinde ilk beyitte bunlara gönderme olduğu görülmektedir.

Dünyayı hayatını yerdiği bir kasidesinde kasidenin ismi ve içeriğine uygun bir matla' beytiyle başladığı görülmektedir. Gramer ve akıcılık bakımından güzellik teşkil eden bu beytin en önemli kısmı Allah'tan başka her şeyin fâni olduğunun vurgusunu yapmasıdır. Buna, şiirden şöyle örnek vermektedir ²⁹⁶: [Hafîf]

إِنَّمَا النَّقْلُ وَالْحِجَا هَاتِفَانِ مَا عَدَا اللَّهَ فِي الْحَقِيقَةِ فَنَانِ

Şüphesiz akıl ve nakil, hakikatte Allah'tan başka herşeyin fâni olduğunu haykırmaktadır.

²⁹⁵ Alkâdârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 18.

²⁹⁶ Alkâdârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 56.

Alkadârî matla‘ beyitlerini kurarken edebî sanatları uygulamıştır. Edebî sanatları uygulaması beytin edebî değerini daha da artırmıştır. Aşağıda verilen matla‘da gözlemlendiği gibi ²⁹⁷: [Vâfir]

لَقَدْ نَأَلْتِ بِدَاغِسْتَانَ نَيْلًا عَسَاكِرُ رُوسٍ رَجَلَانًا وَ خَيْلًا

Yaya ve atlı Rus askerleri Dağıstan'ı ele geçirmiş bulunmaktadır.

Bahsedilen cinas beytin birinci şatırıyla ikinci şatırının sonundaki خَيْلًا ve نَيْلًا sözcükleridir.

Bazı şiiirlerinde Alkadârî muhatabının ismiyle beyitlere başlar. Bunu genel anlamıyla medhiye ve mersiye konulu kasidelerinde yapar. Böyle bir metot izlemesi dinleyeni fazla bekletmeden konunun ne olduğundan haberdar etmektedir. Şiirin kime yazıldığı ve içeriğinin ne olduğu beytin şatırlarından birinde ortaya çıkmaktadır. Şairin arkadaşı Mirza Süleyman'a yazdığı şiirin matla‘ı buna örnek olarak gösterilebilir ²⁹⁸: [Hafif]

أَيُّهَا الْأَلْمَعِيُّ مِيرْزَا سُلَيْمَانُ حَائِزُ الْمُكْرَمَاتِ مَنْبَعُ عِرْفَانِ

Ey Zeki Mirza Süleyman! Güzelliklerin sahibi, irfanın kaynağı.

Alkadârî farklı konularda da kasideler yazmıştır. Onlardan biri abdestin ve gusulün şartları hakkında yazdığı on beş beyitlik bir kasidedir. Arkadaşından gelen talep üzerine böyle bir kaside yazmış ve kasidenin ilk beytinde matla‘ın hakkını vermiştir ²⁹⁹: [Recez]

يَا سَائِلِي عَنِ نَظْمٍ مَا قَدْ اشْتَرِطُ فِي الْعُغْسَلِ وَالْوُضُوءِ حُذُهُ وَاعْتَبِطُ

²⁹⁷ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 65.

²⁹⁸ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 86.

²⁹⁹ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 108.

Ey Abdestin ve gusülün şartlarını anlattığım bir şiir isteyen (kişi)! Al onu (şiiri) ve mutlu ol.

1.2.2. Mukaddime

Mukaddime, kasidenin matla‘ kısmından sonra gelip şiirin konusuna giriş mahiyetindedir. Bu uygulama sonra gelen şairler tarafından yaygınlık kazanmıştır.³⁰⁰ Ancak her ne kadar Cahiliye döneminde gençliğe ağlama ve sevgilinin hayalini kurma tarzındaki mukaddimeler yaygın olsa da zamanla bunların yerini atlâl ve gazel konulu mukaddimeler almıştır.³⁰¹ Yine şairler sonraki zamanlarda kaside yazarken kendilerini bu konularla sınırlandırmamışlar. Bu konuların dışına çıkarak mukaddime muhtevasında yenilikler getirmişlerdir. Geçmişe özlemlerini bildirmeleri, yaşlılıklarından bahsederek acizyetlerini ortaya koymak gibi bazı konuları şiirlerinde mukaddime konusu yapmışlardır.

Alkadârî, şiirlerinde mukaddime kısmını işlerken klasik Arap şiirinin tarzını korumaya çalışmıştır. Bununla beraber yaşadığı bölge ve çevreden etkilenip kendi şiir kurgulamasını da şiirlerinde göstermiştir. Belki de Alkadârî’yi farklı şeyler yapmaya iten şey onun sahip olduğu tasavvufi kimliği ve yenilikçi bakışıydı. Mesela, O, *Dîvân*’ında sadece bir yerde sevgiliden bahseder. Hâl böyle olunca *Dîvân*’ında gazel türü şiirlere rastlanmamaktadır. Cahiliye şiirinde kaside de kadın, sevgi ve aşk öne çıkmaktadır. Fakat onun kasidelerinde dinî figürlere olan sevgi ve muhabbet ön planda tutulmuştur. Deyim yerindeyse onun bahsettiği şey, metafizik aşktır. Mukaddimedede bahsettiği konular bu bölümde ele alınacaktır.

1.2.2.1. Tabiat

Alkadârî, kaside mukaddimesinde birkaç konudan bahsetmektedir. Bu konulardan biri tabiattır. Ağırlıklı olarak ihvâniyyât, medhiye ve mersiye konularında şiir yazan Alkadârî, şiirlerinin mukaddimesinde tabiat tasvirine yer vermektedir. Övdüğü kişinin güzel meziyetlerini saymadan önce tabiat tasvirlerine yer vermesinin

³⁰⁰ Çınar, “Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi”, 204-205.

³⁰¹ İbrahim Fidan, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Hüseynî ve Şiirleri*, (Ankara: Gece Kitaplığı, 2016), 201.

nedeni, o kişinin bu güzelliklerle anılacak kadar kıymetli oluşunu göstermektedir. Böylece şair tabiatın güzelliklerinden yararlanarak övdüğünü yüceltmış oluyor. Doğal şiir, dinleyenlerin gönlünü okşar. Tabiatla ilgili yapılan şiir mukaddimleri şairlerin yaygın olarak kullandığı mukaddime çeşididir. Alkadârî'nin mukaddimelerinde kullandığı tabiat konusuna dair bir ifade, arkadaşını methettiği bir şiirde şöyle örneklendirilmiştir:³⁰² [Basît]

آتت فُطُوقًا مِنَ الْأَثْمَارِ دَانِيَةً مِنْ كُلِّ زَوْجٍ هَيِّجَ حَيْثُهُ حَانَا
مِنْ تَحْتِ أَشْجَارِهَا الْأَثْمَارِ جَارِيَةً يَهَيِّزُ فِيهَا الصَّبَا لِلرَّقْصِ أَفْنَانَا
وَعَنْدَلَيْبُ وَقُمْرِيٌّ وَعَيْرِيٌّ مِمَّا مِنْ الطُّيُورِ بِهَا يَسْجَعْنَ الْحَانَا
وَسَامَحَ الدَّهْرُ بِالْأَمَالِ قَاطِبَةً وَاسْتَكْمَلَ الْوَقْتَ أَحْبَابًا وَحُلَانَا
وَمُدَّ فِيهَا حُوانُ الْأُنْسِ مَعَ طَرَبٍ وَجَالَتْ أَفْدَا حُهَا فِي الْبَيْنِ جَوْلَانَا

Meyvelerinin toplanma zamanı geldi. Her cinsten güzel meyveler ki zamanı gelmiştir.

Ağaçların altından nehirler akıyor ve saba rüzgârı dalları oynatarak dans ettiriyor.

Bülbül, kumru ve onlardan başka kuşlar orada besteler söylemektedirler.

Kader, umutların hepsine müsamaha gösterdi. Zaman ahbabları ve dostları bir araya topladı.

Ve orada neşeli ülfet masası kuruldu. Kadehleri aralarda dolaşmaya başladı.

Konusu ihvâniyyât olan bir şiirinde Alkadârî, arkadaşlarını, diğer arkadaşlarla beraber doğada beklediklerini ve her şeyin hazır olduğunu sadece onun gelmesini beklediklerini anlatmaktadır. Şiirin mukaddimesinde masada güzel nimetler olduğunu, çay içtiklerini, saba rüzgârının estiğini, bülbüllerin öttüğünü anlatır. Şair böyle bir ortamın cenneti hatırlattığını söyleyerek arkadaşını hemen yanlarına gelmesi için heveslendirmektedir³⁰³: [Vâfir]

³⁰² Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 96.

³⁰³ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 42.

نَظْمُنَا مَجْلِسًا لَا يَهْتَدِيهِ
 وَهَيَّا أَنَا بِهِ مَا نَبْتَغِيهِ
 وَأَحْضَرْنَا شَرَابًا مُسْتَطَابًا
 وَفِينَا مِنْ أُوْلِي الْأَلْبَابِ سَاقٍ
 تَطْيَبُنَا الصَّبَا كَنَسِيمٍ مَسْكَ
 وَقَدْ سَعِدَ الْهَوَى فِي إِعْتِدَالٍ
 سِوَى الْأَحْبَابِ أَرْبَابِ الْجَنَانِ
 مِنْ النَّعِيمِ اللَّذِيذَةِ فِي الْحِوَانِ
 مِنَ الْجَائِيِ الْحَتَائِيِ الْحِسَانِ
 مَلِيحِ الْخَلْقِ مَرْضِيِ اللَّسَانِ
 وَتَعْنَيْنَا الْبَلَابِلَ عَنْ أَعْيَانِي
 وَصَارَ الْأَرْضُ تَذَكِيرَةَ الْجِنَانِ

Cennete gireceklerden ve ahabaplardan başkalarının katılmayacağı bir oturma organize ettik.

Canımızın çektiği leziz nimetlerle masayı donattık.

Hoş içecek getirdik: güzel Çin çayı.

Ve bizim aramızda akıl sahiplerinden olup, güzel ahlaklı, tatlı dilli, su taşıyan arkadaş var.

Saba rüzgârını misk kokusu gibi koklandık, bülbüllerle karşılıklı şarkı söyledik.

Hava ılımlılığı ile mutlu oldu, toprak da cennetleri hatırlattı.

Alkadârî'nin tabiat temalı diğer bir mukaddimesi de diğer bir arkadaşını methettiği farklı bir kaside de yer almaktadır. Şair, kendisine kaside yazan diğer bir arkadaşına bir kaside ile yanıt vermektedir. Bu şiirini ilkbahar çiçeğine benzeterek onu övmektedir³⁰⁴: [Meczûü'l-Kâmil]

طَابَتْ كَوْسُ زُلَاهَا وَدَنْتُ فُطُوفُ نَوَاهَا
 حَسُنْتَ طَرَزُ صَنِيعِهَا وَسِيَاقُ نَظْمِ بَدِيعِهَا
 وَشَدَا نَسِيمُ ظِلَالِهَا كَالْمَسْكَ مَا بَيْنَ الْفَيْءَامِ
 وَشَمَمْتُ زَهْرَ رَبِيعِهَا فَحَمِدْتُ لِلْمَلِكِ السَّلَامِ

³⁰⁴ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 98.

Tatlı su dolu kadehi güzel geldi ve faydalarını toplama zamanı yaklaştı. Gölgeleklerin hafif rüzgârı misk gibi yayıldı.

(Kasidenin) yapılış tarzı ve kasidenin girişi güzel olmuş. Onun ilkbahar çiçeğini kokladım ve Melik, Selam olana (Allah) hamdettim.

1.2.2.2. Geçmişe Özlem

Alkâdârî'nin kasidelerinin mukaddime bölümlerinde en çok kullandığı konulardan biri de geçmişe özlemdir. Geçmişe özlemini genellikle ihvâniyyât ve mersiye temalı kasidelerinde dile getirmiştir. Şair, mukaddimelerinde geçmişe olan özlemini ifade etmekle beraber, geçmişte kaçırdığı fırsatlara ve yapamadığı şeylere üzülmektedir. Dolayısıyla şiirlerindeki geçmişe duyduğu özlemi ifade ettiği gibi pişmanlık duygularını da anlatmıştır. Arkadaşına yazdığı bir şiirde ondan ayrıldığına üzülmekle geçmiş günlerin geri dönmesini ve yeni fırsatların geri gelmesini temenni etmektedir³⁰⁵: [Tavîl]

كَأَنِّي زَمَانَ الْوَصْلِ أَصْبَحْتُ غَافِلًا	سَرْتُ مِنْ حُمِيَّا فَيَضُكُّمَ فِيهِ سَكْرَتِي
وَبَعْدَ اتِّفَاقِ الْأَفْتِرَاقِ كَذَلِكَ	صَحْوْتُ وَلَكِنْ بَعْدَ تَقْوِيَتِ فُرْصَتِي
فَأَهَا عَلَى أَيَّامٍ وُضِلَ فَقَدْتُهَا	عَلَى عَقْلَةٍ فِيهَا مِنَ الْأَسْتِفَادَةِ
فَهَلَّا يُعِيدُ الدَّهْرُ أَمْتَاهَا لَنَا	لِنَسْتَدْرِكَ الْمَفْقُودَ وَفَقَّ إِطَاقَةَ
كَذَا الْمَرْءُ لَا يَدْرِي حُفُوقَ نَعِيمِهِ	إِذَا لَمْ يَفْتَهُ ثُمَّ يَشْكُو بِحَسْرَةٍ

Vuslat zamanı sanki ben gafil oldum. Feyzinizin heyecanından sarhoş oldum.

Bu şekilde ayrılık olunca uykudan uyandım, lakin fırsatı kaçırdıktan sonra.

Ah, birlikte olduğumuz günlere! Onu kaybettim, ondan istifade etmekten gaflete düşerek.

Kader o günlerin benzerlerini geri getirmez mi ki? Gücümüzün yettiği kadar kaybedileni elde edelim diye.

³⁰⁵ Alkâdârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 28.

Kişi böyledir; nimet elinden çıkmadığı müddetçe nimet verenin haklarını bilmez, sonra hasretle şikâyet eder.

Geçmişe özlem duygusunu anlatırken bir mukaddimede bir zamanlar bolluk içerisinde olan ailesi ve sevdikleriyle beraber yaşadıklarını heyecanla anlatmaktadır. Daha sonra kendilerinin asi olup nimetin değerini bilmedikleri için kötü duruma düştüklerini ifade eder³⁰⁶: [Tavîl]

عَلَى حِينٍ كُنَّا مُتْرَفِينَ بِنِعْمَةٍ وَعِشْنَا مَعَ الْأَحْبَابِ وَالْأَهْلِ أَحْضَرًا
عَصَيْنَا وَمَ نَشْكُرُ حُقُوقَ نَعِيمِكَ وَمَ نَحْسِبُ الْإِقْبَالَ يَزِيدُ مُذِيرًا
إِلَى أَنْ تَوَلَّى عَيْشُنَا وَأَصَابَنَا مَصَائِبُ رَدَّتْنَا كَذَلِكَ أَصَاغِرًا

Bir zamanlar nimetlerle bolluk içerisinde yaşıyorduk. Ailemizle ve sevdiklerimizle yeşillik içerisinde yaşadık.

(Sonra) Asi olduk, nimetinin şükrünü veremedik ve önceki hâlimizin geri döneceğini hesaba katamadık.

Ta ki karşı çıkmamızın musibetleri bize isabet edip bizi küçük düşürünceye kadar.

1.2.2.3. Zühd

Zühd, dinî literatürde tasavvuf terimi olarak geçer. Kişinin dünya malına iltifat etmemesi, Allah'a halis kul olması, O'ndan başkasına bağlanmaması anlamlarına gelir.³⁰⁷Zühd kavramı, asırlar boyunca insanlar tarafından benimsenmiş, iyi bir erdem gibi hamilinin de övgüsüne sebep olmuştur. Zâhidlerin hayatı Arap edebiyatına da yer yer konu olmuştur. Şairler tarafından kaleme alınmıştır. Alkadârî kasidelerinin mukaddimesinde zühd konularına da yer ayırmıştır³⁰⁸: [Hafîf]

إِنَّ دُنْيَا دَارَ الْفَنَاءِ وَمَا مِنْ أَحَدٍ لَّا يَذُوقُ فِيهَا الْمُنِيَّةَ

³⁰⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 117.

³⁰⁷ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV/12.

³⁰⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 73.

وَالْإِلَٰهَ الْعَلِيِّ يَبْلُو كِرَامًا
مِثْلُ مَا قَدْ أَصَابَ خَيْرَ الْبِرَائِي
مِنْ عَيْدٍ لَدَيْهِ حَسْبُ الْمَرْيَةِ
خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ ثُمَّ وَصِيَّة
لَهُ بِالصَّبْرِ إِذْ دَهَّتْهُ رَزِيَّة
فَاللَّيْبُ الَّذِي يُحَاوِلُ أَجْرًا

Şüphesiz dünya yokluk diyarıdır, orada ölümü tatmayacak kimse yoktur.

Yüce İlah, kullarının meziyetlerine göre, faziletli olanlarını belaya tabi tutar.

Yaratılmışların en hayırlısı, resullerin sonuncusuna (Hz. Peygamber) ve vasisine (belanın) isabet ettiği gibi.

Sevap arayan gerçek akıl sahibi, başına musibet geldiği zaman ona sabreden kimsedir.

Şair, yazdığı kasidenin birinde nefs-i emmareden ve dünyaya eğilmekten sakındırarak ikazda bulunmaktadır. Dünyada biriktirdiği tecrübeler ve ilmine dayanarak dünyanın ne kadar aldatıcı ve masum davrandığını anlatmaya çalışmaktadır. Kişinin dünyayı ret etmesinde hak sahip olduğunu bildirerek, asıl hür kimsenin sonsuz bir hayat için çalışmanın hayırlı olduğunu yazmaktadır. O sonsuz hayat ki, orada insan ve cinlere yaptıkları şeylerin karşılığı verilecektir³⁰⁹: [Medîd]

إِنَّمَا النَّقْلُ وَالْحِجَا هَاتِفَانِ
إِنَّ دُنْيَا عَجُوزَةٌ تَتَصَابِي
مَا عَدَا اللَّهَ فِي الْحَقِيقَةِ فَاِنْ
تَخْدَعُ الْعُمَرَ جَهْرَةً بِالْأَمَانِي
أَهْ تَعَسَّاهَا فَيَا لِيَعْنِي
حَايِرٌ مَا يَعْتَنِي بِهِ الْخَيْرُ فِيهَا
حَقٌّ لِلْمَرْءِ هِجْرُهَا بِاللَّعَانِ
لِمَقَامٍ بِهِ يُقَامُ جَزَاءُ
إِدْحَارٌ لِإِدَارِهِ الْمَتَدَانِي
شَهِدَ اللَّهُ فِي الْكِتَابِ تَعَالَى
حَسَبَمَا قَدَّمُوا لَهُ الثَّقَلَانِ
أَنَّ مَنْ خَافَهُ لَهُ الْجَنَّتَانِ

³⁰⁹ Alkādârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 56.

بِاجْتِهَادٍ لِصَالِحَاتِ أُمُورٍ فِي انْقِلَابَاتِهِ بِغَيْرِ التَّوَانِي

Akıl ve zekâ, hakikatte Allah'tan başka her şeyin fâni olduğunu haykırıyor.

Dünya ihtiyardır, acemi olana çocuk gibi gözükerek onu arzularla açık bir şekilde kandırıyor.

Ah, yok olsun! İsteyen kişi için onu lanetlerle terk etmek hakkıdır.

Hür kişinin dünyadan alacağı en hayırlı şey, sonsuz hayatı için birikim yapmasıdır.

İnsanların ve cinlerin yaptığı amellerine göre karşılıklarını alacakları makam için.

Allahu Teâlâ kitabında kim ondan sakınırsa ona iki cennetin verileceğine onay vermiştir.

(Bu) Onun tembellik etmeden kendi değişiminde salih amellere çaba göstermesi ile olacaktır.

1.2.2.4. İhtiyarlıktan Şikayet

Alkadârî, yaşlılığında yazdığı kasidelerde ihtiyarlık konusunu da değinmektedir. Yetmiş yaşından sonra yazdığı kasidelerde ihtiyarlığın kendisini yıpratmıştı, geçen yıllarını verimsiz bulduğundan, bu durumun kendisini zor duruma düşürdüğünden hayıflanmaktadır. Şair, ihtiyarlığını tarif ettiği bir mukaddimede şunları söylemektedir³¹⁰: [Kâmil]

يَا رَبِّ ضَاعَ اثْنَانِ مَعَ سَبْعِينَ مِنْ
وَهْنَتْ عِظَامِي وَاسْتَبَانَتْ شَيْبَتِي
وَتَسَاقَطَتْ أَسْنَانُ فِي جَمِيعِهَا
وَتَبَلَّدَتْ عَيْنَايَ عَنْ إِدْرَاكِ حَظِّ
وَتَقَاعَدْتُ قَدَمَايَ عَنْ مَشْيِي وَلَوْ
وَإِذَا قَعَدْتُ سَقَطْتُ مِثْلَ غِرَارَةِ
أَعْوَامِ عُمْرِي وَالْقَوَى مُتَنَافِرَةً
وَبِحَمَّتِي اسْتَبَدَلْتُ رَأْسًا زَاعِرَةً
حَتَّى أَخَذْتُ بِكُلِّهِنَّ دَرَادِرَةً
إِلَّا بِمِرَاةٍ تُعِينُ الْبَاصِرَةَ
مُعْشَارَ مَيْلٍ بِالْحُطَى الْمُتَوَاتِرَةَ
وَإِذَا انْتَصَبْتُ أَكُونُ قِطْعَةً دَائِرَةً

³¹⁰ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 242.

وَإِذَا تَهَضَّتْ فَسَاعِدَايَ وَأَرْجُلِي
وَكَذَا حَوَاسِّي الْبَاطِنِيَّةُ كُلُّهَا
مَضْطَرَّةٌ عَمَلًا مَعًا كَالْحَافِرَةِ
عَشِيَّتِ زُبُوبُ الْحَادِثَاتِ مَصَادِرَهُ
وَحَيَالٍ مَا لَا أَسْتَطِيعُ مُحَاضَرَةَ
لَمْ يَبْقَ لِي مِنْهَا سِوَى طُولِ الْأَمَلِ

Rabbim! Ömrümden yetmiş iki sene kuvvetin uyumsuz olduğu hâlde geçti.

Kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı, saçlarım dökülerek seyrek saçlı biri hâline geldim.

Dışlerimin hepsi tümüyle döküldü, öyle ki damağa dayandı.

Gözlerim hattı okuyamayacak kadar bönleşti. Ancak göze yardım eden büyüteçle (okuyabiliyorum).

Peş peşe bir milin onda birini yürümekte bile ayaklarım işlevsiz hâle geldiler.

Oturduğum zaman çuval gibi yere düşüyorum. Ayağa kalktığım zaman da iki büklüm oluyorum.

Kalktığım zaman kollarım ve ayaklarım, çocukluktaki gibi, iş görmekte zorlanıyorlar.

Hislerim de ayındır, olayların kaynaklarına şüphe ile bakmaktadır.

O olaylardan sadece bana kalan yaşayamayacağım derin umut ve hayaldir.

Yaşlılık durumunu anlatan bir diğer şiirinde, şair herkesin anlayabileceği, her ihtiyarın çektiği ızdırıp ve zorlukları güzel bir şekilde tasvir etmektedir³¹¹: [Vâfir]

وَكُلُّ قُوَايَ أُيْضًا فَاتِرَاتُ
يَدَايَ تَوَانَّتَا عَنِ اخْتِذِ بَطْشِ
بِأَنْوَاعِ الْكِلَالَةِ وَالْهَوَانِ
كَذَا عَيْنَايَ مُذْ زَمَنِ مَدِيدِ
وَسَمْعِي طَالِبٌ لِلتَّرْجُمَانِ
وَقُوِي حَلَا عَنْ أَسْنَانٍ جَمِيعًا
بِلَا عَيْنِيَّةٍ لَا تُبْصِرَانِ
فَاعْجَمَ عَنْ تَسَافُطِهَا لِسَانِي

³¹¹ Alkādârî, *Divānu 'l-Memnûn*, 245.

وَلَا يُجِدِي بِإِلَّا مَضْغِ طَعَامِي خُصُوصًا مَا تُتَاوَلُهُ الْيَدَانِ

Ayrıca tüm yetilerim çeşitli bitkinlik ve zayıflıkla gevşemiş durumdadır.

Ellerim, kuvvetlice almakta gevşek düşmüş, kulaklarım tercümana muhtaçtır.

Gözlerim de uzun zamandan beri bu şekilde. Göz merceği olmadan görmüyorlar.

Ağızındaki dişlerin hepsi boşalmış, dişlerimin dökülmesiyle dilim de konuşamaz hâle gelmiş.

Ellerimin verdiği çiğnemededen yediğim yemeğin bir faydası dokunmuyor.

1.2.3. Tehalluş

Tehalluş, şairin kasidenin bölümleri arasında münasebet kurarak bölümler arasında geçiş yapma sanatıdır. Önceki beyitlerden sonraki beyitlere yumuşak geçiş sağlamaktadır.³¹² Tehalluş'un karşıtı "soğuk geçiş" yapmak anlamına gelen iktidâbdır.³¹³ Tehalluş beyitleri kısa tutulmaktadır. Bu sebeple bu beyitler iki beyit ve hatta tek beyit şeklinde olabilmektedir. Tehalluşun şiirde kısa tutulması, sonraki şairler tarafından benimsenmiştir. Nitekim kimi âlimlere göre tehalluşun icaz konularından olduğu belirtilerek, Kur'an'dan deliller getirilmiştir. Tehalluş anlayışının ince ifadeli ve eleştirmenlerin dahi anlayamayacağı kadar gizli olmasından kaynaklanmaktadır.³¹⁴

İbn Raşık'e göre şiirin matla' ve hâtimesinin güzel olması gerektiği gibi şiirin içindeki tehalluş kısmının da yumuşak geçişli olması gerekmektedir. Şiirin bir konudan diğer konuya geçiş yaptıktan sonra tekrar ilk başa dönerek yeni bir konuya girmesine "hüsni't-tehalluş" denir. Kötü bir tehalluş örneği, şiirin anlaşılmasında zorluk çıkaracağı gibi, asıl çözümlenmesi gereken yerin daha da ta'kidli olmasını

³¹² Muhammed b. Ahmed el-Huseynî İbn Tabâtabâ el- 'Alevî, 'ÿâru 'ş-Şi'r, thk. Abbas Abdus-Sâtir (Beyrut: Dar Al-Kutub Al-İlmiyah, 2005), 115., İbn Raşık, el- 'Umde, 186.

³¹³ İsmail Durmuş, "Tehalluş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul, 2011), XL/317.

³¹⁴ Abdul'azim b. El-Vâhid b. Zâfir el-'Advânî İbn Ebi'l-İşba', *Tahrîru't-Taḥbîr fî Şinâ'ati'ş-Şi'ri ve'n-Nesr ve Beyâni İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şeref Hafnî (Lecnetu İhyâi'tTurâsi'l- 'Arabî, 2009), 433.; Şemsüd-Dîn Muhammed b. Ahmed b. Saîd b. Hanafî el-Mekkî, *Ez-Ziyâdatu ve'l-İhsâni fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şafâ Haḳḳîi (Markazu'l-Buhûsu ve'd-Dirâsâtu Câmi'atu'l-Şariḳati'l-İmârât, 2005), II/308.

gerektirmektedir. İstenilmeyen bu tip olumsuzlukların önlenmesi adına tehalluşun belîğ ve muhatabın anlayacağı şekilde ifade edilmesi gerekmektedir.³¹⁵

Alkadârî'nin yazdığı kasidelerde tehalluş konusunu başarılı bir şekilde işlendiği görülmektedir. Kasidenin genel yapısının kurallarına uygun bir şekilde yazıldığı mukaddimeden sonra tehalluş yaparak yumuşak geçiş yapmıştır. Alkadârî'nin mersiye konusunda yaptığı bir tehalluş örneği şu şekildedir³¹⁶: [Tavîl]

سِرَاحُ الْهُدَىٰ وَاحْسَرَتَا وَاتَّسَفَا	قَسَا الْقَلْبُ وَاسْوَدَّ الْبَصَائِرُ وَأَنْطَفَىٰ
مَرَارَتُهُ هَدَّتْ وَهَمَّتْ لَتَحْسِفَا	لَمْ يَدَاغِسْتَانَ مَا لَوْ تَأَمَّلْتَ
عَدَاهُمْ مِنَ الْجُهَالِ فَاثُونَ أَنْفَا	تَفَانِي مَوَالِيهَا النَّحَارِيرُ ثُمَّ مَنْ
بِرِحْلَتِهِ نَاعِي الْمَنِيَّةِ أَرْجَفَا	كَشَيْخِي الْهُنُوحِي قَدَّسَ اللَّهُ سِرَّهُ
وَمَا زَالَ بَيْنَ النَّاسِ عَدْلًا وَمُنْصِفَا	هُمَّامٌ قَضَىٰ فِي مَنْهَجِ الْحَقِّ عُمُرَهُ
وَأَلْزَمَنِي دَمْعًا عَلَيْهِ مَزْرُقَا	لَقَدْ عَاشَ مَرَضِيًّا وَمَاتَ مُكْرَمَا

Kalp katılaştı, basiretler karardı ve hidayetin ışığı söndü. Yazıklar olsun! Esefler olsun!

Dağıstan'a öyle bir acı isabet etti ki onun acısının verdiği tedirginliği ve zararı düşünürsen kahrolursun.

Zeki, efendi kimseler eriyip gittiler. Geri kalan cahiller de bir süre sonra yok olacaklar.

Şeyhim Hanûhi gibi, Allah rahmet eylesin, ölüm haberiyle sarsıldım.

(O) Cesaretli, ömrünü hak yolda harcamış biriydi ve hâlen insanlar arasında adaletli ve insafli olarak bilinmektedir.

Kendinden razı olunduğu hâlde yaşadı ve şerefli bir şekilde öldü. Beni aşırı gözyaşlarına boğdu.

³¹⁵ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/218.

³¹⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 67.

Görüldüğü üzere matla‘ ve mukaddimede hüznün ve ayrılıktan bahsedilmektedir. Matla‘da genel bir hüzünden bahsederek kısa ve öz olarak şiirin ana konusu belirlenmiş ve okuyucu burada mersiyeden bahsedileceğini kolaylıkla anlamaktadır. Mukaddimede bu hüznün ifade edilmektedir. Dağıstan’ı saran büyük acıdan, şerefli insanların ve âlimlerin ölmünden bahsetmektedir. Bu ifadeden sonra mukaddimeden tehalluşa güzel bir geçiş yapıldığı görülmektedir. Bu ölenler arasında kendi şeyhinin de olduğunu söylemektedir. Şair, geçişi buradaki ك (gibi) harfi aracılığı ile mukaddimede bahsettiği hüznün tablosuna bağlamaktadır. Bu yumuşak geçiş sayesinde dinleyicinin hissedemeyeceği bir bağlantı kurulmuştur. Şair burada güzel bir belagat örneği sunarak büyük hüznünü hocasının kaybına bağlar. Böylece hem musibetin büyüklüğünü ifade etmiş, diğer yandan da ölen hocasını yüceltmıştır.

Alkadârî, tehallusa örnek olan şiirlerinden birini arkadaşına yazar. Tehalluşun anlaşılmasını sağlayan matla‘ ve mukaddime örneklerinin beraber görülmesinde fayda vardır³¹⁷: [Vâfir]

كِتَابُ الْعَالَمِ الْفَطِينِ الضَّرِيفِ	جَلَى الْأَحْزَانَ عَنْ قَلْبِي الضَّعِيفِ
بِمَا يُعْنَى عَنْ أَوْصَافِ الْوَصِيفِ	كَرِيمٍ طَارَ صَيْتُهُ فِي النَّوَاجِي
هُمَامُ زَمَانِهِ عَبْدُ اللَّطِيفِ	جَنَابُ الْفَاضِلِ الْمُتَلَوِّ السَّجَايَا
وَنَجَّتَنِي مِنَ الْعَمِّ الْعَيْفِ	فَنِي رَاقَتْ لَطَافَتُهُ فُؤَادِي

Zeki ve zarif alimin kitabı zayıf kalbimden hüznüleri giderdi.

Her tarafta ün bulmuş saygın biri ki, övenin övgülerinden müstağnidir.

Cenap, faziletli, tatlı huyları olan, zamanının gayretlisi Abdullatif.

Yumuşaklığı kalbimi hoşnut eden ve beni şiddetli kederden kurtaran delikanlı.

Kasidede arkadaşını metheden şair, şiirin mukaddimesinde bir beyit verdikten sonra ikinci beyitte tehalluş yapmaktadır. Yumuşak ve hoş bir geçiş yapan şair bunu

³¹⁷ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 185.

hissettirmemektedir. methettiği arkadaşının ismi Abdullatif Efendi el-Huzzî'dir. Beytin sonunda da Abdullatif ismini söylemektedir. Kasidenin kafiye düzenindeki revî harfine uygun olarak عَبْدُ اللَّطِيفِ söylemiştir. Böylece hem kafiye harfi bozulmamış hem de tehalluş'a yumuşak geçiş yapmıştır.

1.2.3. Hâtîme

Kasidenin önemli kısımlardan biri de bitiş kısmı yani *hâtîme*dir. Şiir eleştirilenleri, *hâtîme*ye gelmeden kasidede verilmek istenen mesaj, yapılmak istenen övgü tamamlanmalıdır, der.³¹⁸ *Hâtîme*, kulakta hoş bir etki bırakmalı, rahat ve akıcı söylenmelidir. Çünkü *hâtîme* iyi olursa şiir de iyi olur, kötü olursa şiir de kötü olur. *Hâtîme* şairlerin yeteneğini gösterdiği kısım olarak vasıflandırılmaktadır. Buna karşın kimi eleştirilenler *hâtîmenin* dua ile bitmesini iyi görmemişler. Kasideyi dua ile bitirmek zayıflık uygun görülmemiştir. Kaside sultanlar, krallar için yazılmışsa ancak o zaman *hâtîmenin* dua ile bitmesi münasip görülmüştür.³¹⁹

Alkadârî, kasidelerinde *hâtîme* kısmına özel yer vererek özenli ve dikkatli davranmıştır. Genellikle *hâtîme* kısımlarını dua ile tamamlamaktadır. Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'e ve Müslümanlara yaptığı duayla *hâtîme*ye başlar, sonunda Allah'tan kendisine mağfiret diler ya da Müslümanlardan kendisi için dua isteğinde bulunmaktadır. Yaptığı zahidane dualarında kendi aciziyetini itiraf etmeyi de ihmal etmez. Kendi ismini çok az kullanır, daha çok "el-memnûn" mahlasını kullanır. İhvâniyyât türünde yazdığı bir şiirindeki *hâtîme* örneği şöyledir³²⁰: [Vâfir]

أَلَيْسَ الْعِيدُ فِطْرًا بَعْدَ صَوْمٍ أَلَيْسَ النُّورُ مِنْ بَعْدِ الظُّلَامِ
وَإِنْ عَسَرَ الْوَصَالِ عَلَيْكَ مَاذَا لَدَيْكَ الْعُذْرُ مِنْ تَرْكِ السَّلَامِ
عَلَى أَنَّ التَّرَائِلَ نَصْفٌ وَضَلَّ لَدَى الْمُؤْمِنُونَ فِي بَعْضِ الْمَقَامِ

Oruçtan sonra bayram iftar değil mi? Karanlıktan sonra nur gelmiyor mu?

Kavuşmanın sana zor geleni selamı terk ettikten sonra özür dilemektir.

³¹⁸ Askerî, *Kitâbu 'ş-Şinâ'ateyn*, 304.

³¹⁹ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/217-241.

³²⁰ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 35.

Tüm bunlara bakmayarak karşılıklı yazışmak bazı durumlarda Memnûn'a göre kavuşmanın yarısıdır.

Alkadârî, hapishanedeyken yaşadığı zorluklardan nasıl kurtulduklarını anlatmaktadır. Kasidenin mukaddimesini ve tehalluşunu sunduktan sonra hâtîme kısmına geçmektedir. Bu hâtîmesinde Hz. Peygamber ve ashabının isimlerine övgüler dizerek Allah'tan kendisine merhamet etmesini dilemektedir³²¹: [Vâfir]

وَصَلِّ عَلَى الرَّسُولِ وَكُلِّ آلِهِ وَصَحِّهِ شَاهِبُوا فِي الرَّشْدِ نَجْمًا
أُولَئِكَ سَادَةُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا بِهِمْ يَرْجُو إِلَهَ الْعَرْشِ رَحْمًا

(Allah'ım) Resulünü, tüm ehlini ve hidayette yıldıza benzeyen ashabını iyiliklerle kuşat.

Onlar, Memnûn'un, kendileri ile arşın İlahından merhamet umduğu, önderleridirler.

Diğer bir kasidesinde arkadaşına olan özlemine dile getiren şair, hâtîme bölümünde kendi ismini zikretmektedir. Şairin kendi ismini kullandığı kasideler pek azdır. Kasidelerden birinde hâtîmede adını öyle kullanmıştır³²²: [Hafîf]

يَا حَسَنُ رَاقِبِ الْمُهَيِّمِنِ وَآفَقُهُ عُمَرُكَ التَّلَجِ فِي مَهَبِ الشِّمَالِ

Ey Hasan! (Her şeyi denetleyen) Allah'tan kork ve kuzey rüzgârının üzerine estiği buz ömrünü O'na (O'nun rızasına) uygun kıl.

Hâtîmeler, kasidenin konusuna uygun olmalıdır. Bununla beraber son noktayı da koymalıdır. Alkadârî, kasidelerinde söz konusu kurallara uymaktadır. Ve yine hâtîme kısımlarında akılda kalan ve dil üslubunun güzelliklerini gösteren

³²¹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 116.

³²² Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 31.

beyitler ortaya koymaktadır. İhvvâniyyât şiiirlerinin birinde arkadaşına yazdığı kasideyi şu beyitlerle bitirmektedir³²³: [Tavîl]

وَتَظْهَرُ مِنِّي فِي صَفَاءِ حَبَّبِي سَرِيرَةٌ وَدَّ يَوْمَ تُبَلَى السَّرَائِرُ
وَمَا مَقْصَدُ الْمَمْنُونِ إِلَّا اسْتِطَابَةٌ فَلَا يَتَكَدَّرُ مِنْ جَنَابِكَ حَاطِرُ

Tüm sırların ortaya döküldüğü gün benim muhabbetimin saflığında sevgi sırrı da aşikar olacaktır.

Memnûn'un amacı güzellikten başka bir şey değildir, senin taraftan kafa karışıklığı olmasın.

Alkâdârî'nin dinî konularda arkadaşları ile manzum yazışmalar yaptığı bilinmektedir. Kendisine dinî anlamda soru soran arkadaşlara kaside içerisinde geniş bir yanıt verdikten sonra hâtimede bu görüşün selef ve halefin görüşü olduğunu bildirerek tartışmaya noktayı koymaktadır. Bu da, konunun genel çerçevesini anlatmak açısından hâtimeyi kısa ve doyurucu bir şekilde kullanabildiğini göstermektedir³²⁴: [Recez]

فَإِنَّهُ لُبَابُ أَقْوَالِ السَّلَفِ وَمَا ارْتَضَاهُ النَّاقِدُونَ مِنْ خَلْفِ

Çünkü o selefin görüşlerinin özü ve haleften de eleştirmenlerin kabul ettikleri görüştür.

Şair başka bir kasidesinde oğluna, hâtime kısmında öğüt verirken şöyle der³²⁵. [Hafif]

خَلَفَ الرُّشْدِ كُنْ وَلَا تَكُ خَلْفًا وَاجْعَلَنَّ الْمَمْنُونَ عَنْكَ رَضِيًّا

³²³ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 35.

³²⁴ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 211.

³²⁵ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 134.

Reşitliğin peşinden git, ama geri kalma, Memnûn'u da kendinden razı kıl.

Alkadârî'nin kasidelerinde hâtimeye ayrı bir önem verdiği ve eleştirmenlerin belirlediği kurallar çerçevesinde yazmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Hâtimelerinin genellikle dua, hikmetli söz ve öğütlerle bittiğini şairin bu şiiri ile anlamaktayız.

2. Üslup ve Dil

Edebiyatta öne çıkan asıl unsur dildir.³²⁶ Şair dilin inceliklerinden yararlanarak güzel bir sanat eseri ortaya koyar. Yalnız, dili kullanarak ortaya koyduğu sanat eserinde ikinci ve en önemli unsur şairin üslup edinmesi, o üsluba göre sanatına çekicilik kazandırmasıdır. Üslup, şairin şiir söyleme biçimidir. Her şairin kendine has üslubu vardır.³²⁷ Hiç şüphe yok ki üslup sahibi şairler şiir yazdıkları dilin kurallarını çok iyi bilmeli ve şiir bilgisine hâkim olmalıdırlar. Şair kendi zevkini şiir bilgisine harmanlayarak şiirini yazar.³²⁸ Her ne kadar şairler gelenek ve töreyi gerektiği gibi bilen, toplumun içinden çıkarak toplumun bilgisine kendi şahsiyetlerini zenginleştiren insanlar olsalar da dil ve üslup konusunda yetersiz olduklarında başarısız olurlar. Şairler günlük hayatın sıradanlığını kırarak yaşanan olaylara başka perspektiflerden bakar. İncelmiş dil zevkiyle olağandaki olağanüstülüğü bulup çıkarır.³²⁹

Üslubun etkileyciliği ve dilin zenginliği, şiirin kalitesini belirler. Bu iki unsurdan yoksun şiirler şiirseverler tarafından kabul görmez. Kullanılan kelimeler ne kadar güzel olursa olsun o dile uygun olmayan bir üslupla yazılan şiirler kalıcı olmaz. Dil üslup uyumu şiirde çok önemlidir.

Diğer yönden kullanılan dil ve üslubun anlaşılır olması gerekmektedir. Şairin, mesajını toplumun anlayacağı dilde iletmesi gerekmektedir. Toplumda kullanılan

³²⁶ Halil - Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, 284.

³²⁷ Muhammet Tasa, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri* (Konya: Adal Ofset, 2007), 150.

³²⁸ Askerî, *Kitâbu 'ş-Şinâ'ateyn*, 3.

³²⁹ Halil - Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, 284.

darbimesel, tabir ve atasözlerinden faydalanarak güzel bir metin ortaya koyabilir. Bu sebeple şairin kullanacağı malzemeler çok önemlidir.³³⁰

Alkadârî'nin kullandığı üslup aynı zamanda klasik Arap edebiyatı kurallarına da uygundur. Bilindiği üzere Dağıstan ülkesi insanların Arapça konuştuğu bir devlet değildi. Genel anlamıyla ana dili Arapça olmayan bir yazarın yazdığı Arapça eserlerin zor anlaşılacağı kanaati hâkimdir. Kimi zaman yazar, çok kullanılmayan sözleri kullanır ya da kendi dil becerisini göstermek için derin ve anlaşılması zor kelimelerden istifade eder. Alkadârî'nin eserlerine bakıldığında bunun tam aksi görülmektedir. O, anlaşılması kolay olan kelimeler kullanmıştır. Bununla beraber üslup ve dil özelliklerini yerinde kullanmıştır.

2.1. Kelime Dağarcığı

Dîvân şiirinin en çok eleştirilen yönü dilinin ağır ve anlaşılmasının güç olmasıdır. Bunu genele yaymak doğru değildir.³³¹ Dili basit ve kolay anlaşılabilir birçok dîvân şairi vardır. Genel anlamıyla ihvâniyyat temalı şiirler yazan Alkadârî ağır ve anlaşılması zor bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. İslam kültürü içinde yetiştiği için şiirlerindeki kelimelerin bu kültürden geldiği anlaşılmaktadır. Teşbih ve iktibaslar onun literatürünü oluşturmaktadır. Bu sebeple bu kültürden gelen kişiler Alkadârî'nin yazdıklarını daha iyi anlamaktadır. Şiirinde kullandığı kelimeler onun inancına, maneviyatına aittir. Dîvân şairlerinin sık sık yer verdiği bazı kelimelere Alkadârî de *Dîvân*'ında yer vermiştir. Örneğin kullandığı “قلب” (kalp), “فؤاد” (gönül), “عشق” (aşk) gibi kelimeler ilahi aşkı sembolize etmektedir. Alkadârî'nin kullandığı “نسيم” (hafif rüzgâr, meltem) kelimesi de bu dünyanın geçiciliğine işaret etmektedir. Kalp ve gönül kelimelerinin kullanıldığı örnekler³³²: [Basît]

قَلْبِي مُتَقَلِّبٌ بِأَشْوَاقِ رَشَا فِي مَدْرَسَةِ الْعَشْقِ بِهِ الدَّرْسِ بَدَأُ
يَا لَيْتَهُ فُزْتُ مِنْهُ يَوْمًا بِلِقَا أَوْ بَشَّرَنِي الْهُدْهُدُ مِنْهُ بِنَبَأٍ
قَدْ حَنَّ لَوْضَلِهِ فُؤَادِي وَذَهَبَ تَلْقَاءَهُ بِالنَّسِيمِ إِذْ نَحْوُهُ هَبَّ

³³⁰ Halil - Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, 284.

³³¹ Solmaz Süleyman, “Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 15 (2004), 41.

³³² Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 18.

Kalbin (üzerine) serpilmiş özlem ile **aşk** okulunda dönmektedir ki onunla (aşk) başladı ders.

Keşke onunla bir gün buluşabilseydim veya hüdhüd ondan bana haber getirseydi.

Gönlüm onunla buluşmak için özlem duymuş ve **meltem** rüzgârı estiği zaman onun tarafına gitmiştir.

Görüldüğü üzere Alkadârî, yaşadığı hayatı aşk okuluna benzeterek kalbinin özlemle dolduğundan bahsetmektedir. Şiirinde kalp, aşk, gönül, kavuşmak ve buluşmak gibi kelimeler yer alır. Alkadârî, bu kelimeleri yerli yerinde kullanarak Yüce Yaradana olan ilahi aşkını güzel bir şekilde tasvir etmektedir.

Alkadârî şiirlerini kolay anlaşılır bir üslupla kaleme almıştır. Mesela aşağıdaki şiirde sahâbeyi özellikleriyle nasıl övdüğü açıkça görülmektedir. İslami literatürde bilinen yaygın kelimeleri nasıl ustalıklı kullandığına örnekler³³³: [Muhallel-Basît]

بِالرَّحْمَةِ صَلَّى وَ الْإِجَابَةِ	يَا رَبِّ كَذَا عَلَى الصَّحَابَةِ
صَلِّيقِ رَسُولِكَ الْمُصَدَّقِ	لَا سِيَّما الْأَلْمَعِي الْأَسْبَقِ
مُؤْتِي النَّفَقَاتِ شَيْخِ الْأَبْرَارِ	بَدءِ الْخُلَفَاءِ صَاحِبِ الْغَارِ

Ey Rabbim! bu şekilde Sahâbeye de merhamet ederek onları kutsa ve dualarına icabet et.

Özellikle de en önde gelen, Resulullahı tasdikleyen zeki dostuna.

(O) halifelerin ilki, mağara arkadaşı, nafakalar veren ve iyilerin şeyhidir.

Kendine has üslubu ve dil kullanırken, kimden bahsettiği net bir şekilde anlaşılmalıdır. Bu, bahsettiği sahâbî Hz. Ebû Bekir'dir. Şiirde verdiği ipuçları ile onun kim olduğu kolay bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk halife, Peygamberimizi ilk tasdikleyen, Peygamberimizin mağara arkadaşıdır. Alkadârî şiirinde Hz. Ebû Bekir için “ اَلْمَعِي ” (zeki) kelimesini kullanmıştır. Aslında şairin *Dîvân*'ında bu kelimeyi çokca kullandığı gözlemlenmektedir.

³³³ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 18.

Diğer bir beyitte Ehl-i Beyt'i methederken kullandığı kelimeler tıpkı yukarıdaki beyitler gibi açık ve anlaşılırdır: ³³⁴[Kâmil]

حَيْرُ الْوَرَى بَعْدَ الرَّسُولِ الْمُجْتَبَى عَقْلًا وَنَقْلًا أَلُّ الْعَبَا
مَنْ أَذْهَبَ الْبَارِي تَعَالَى عَنْهُمْ رَجَسًا وَطَهَّرَهُمْ كَأَزْهَارِ الرَّئِي

Akıl ve nakil olarak müctebâ Resulden sonra yaratılmışların en hayırlısı Ehl-i abâ olan ailesidir.

Onlar ki Yüce Yaradan onlardan pisliği uzaklaştırmış ve onları yeni çıkan çiçekler gibi temizlemiştir.

Bu beyitlerde istifade ettiği kelimeler Ehl-i Beyt'e mahsus kullanılan sözcüklerdir. “ آل العباء ” (Abâ ehli) ifadesi ve Allah'ın onları temizlemesi de Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir. ³³⁵ Diğer bir beytinde Abâ kelimesinin yerine “ كساء ” ifadesini kullanmıştır. ³³⁶ Şiirin diğer bir yerinde Peygamberimizin kendinden sonra iki şey bıraktığını, bunların Kur'an ve Ehl-i Beyt olduğunu haber veren hadisini zikretmektedir. Ehl-i Beyt'e olan sevgiyi “ مودة القربى ” ifadesi ile kullanmıştır. Alkadârî'nin Ehl-i Beyt'le ilgili şiirleri, sadece Abâ ehlini kapsamayıp, sonra gelen nesli de konu edinmiştir. Hz. Hüsey'nin şehit edilmesi ve benzeri konular bahsi geçen tasavvufî ifadelerdir. ³³⁷

Alkadârî arkadaşlarını seven ve onlara değer veren bir şahsiyetti. Arkadaşlarının, iyi yönlerini anlatarak onları kendinden üstün tutardı. Hayatının bir bölümünü hicret ve sürgünde geçirdiği için sık sık arkadaş ve çevresinden uzak kalmıştır. Bu anlamda Alkadârî'nin arkadaşları için kullandığı özel ifadeler bulunmaktadır: “ شوق ” (özlem), “ وصل ” (kavuşma), “ ألفة ” (ülfet), “ لبيب ” (akıllı, zeki), “ المعى ” (zeki), “ حبيب ” (dost), “ محبوب ” (sevimli), “ شقيق ” (kardeş), “ حبر ” (âlim), “ حلو الخصال ” (tatlı huylu), “ فراق ” (ayrılık), “ لوعة ” (kara sevda), bu

³³⁴ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 18.

³³⁵ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 22.

³³⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 22.

³³⁷ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 24.

kelimelerden birkaçıdır. Ayrılık için kullandığı: “ فراق ” (ayrılık), “ لوعة ” (kara sevda) gibi kelimelerle ayrılığın zorluğunu ve kara sevdaya tutulmuşluğu ifade etmektedir. Tabii ki arkaşlarını överken kendi hâlimden de şikâyetle bulunmaktadır. Ömrünü zayı ettiğini, manevi hayattan zevk almayışını anlatmaktadır.³³⁸ Şair bu konuda da mütevazı ve zahidane tavırlarını ortaya koymaktadır.

Üslup ve kelime dağarcığını güzel harmanlaması yanı sıra Arap dilinin olmazsa olmazlarından olan cümle yapılarına vakıf olması şiirlerinin çevresinde etkili olmasını sağlamıştır. *Dîvân*'ında cümle yapılarına da değinmekte fayda vardır.

2.2.Cümle Çeşitleri

Çalışmanın bu kısmında Alkadârî'nin şiirlerindeki cümle çeşitliliği belagat ilmi açısından incelenecektir. Cümlelerin çeşitliliği, belagat ilminin *me'âni* bölümü ile ilgilidir. Temelde me'âni ilmindeki cümle çeşitleri ikiye ayrılmaktadır; bunların birincisi *haber* olup yani muhataba söylendiğinde doğrulanabilen ya da yalanlanabilen türden cümlelerdir. İkinci cümle çeşidi *inşa* olup muhataba söylendiğinde doğrulanabilen ya da yalanlanabilen cümleler olmayan, kendi arasında alt başlık olarak sınıflandırılan cümlelerdir.³³⁹ Belagatin genel konusu muhatabının durumuna göre ona hitap ederek belîğ bir şekilde kendini ifade etmektir. Bu konuşanın durumuna göre değişebildiği gibi dinleyeninin durumuna göre de değişiklik arz etmektedir. İyi hatiplerin duruma göre hareket etmesi, muhatabını dikkate alarak anlaşılır şekilde konuşması anlamına gelmektedir.³⁴⁰ Cümlelerin doğru kurulup anlaşılması için *haber* ve *inşa* cümle yapılarının iyi bilinmesi lazım. Şairin *Dîvân*'ında en çok kullandığı cümle yapısı *haber* cümlesidir. Şairin, *Dîvân*'ında inşa cümlelerini de sıkça kullandığı görülmektedir. Alkadârî'nin *Dîvân*'ında kullandığı cümle çeşitlerini örneklerle açıklamak konuyu daha anlaşılır kılacaktır.

³³⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 184.

³³⁹ Celalüddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Ĥatib Kazvîni, *et-Telhîs fi Ulûmi'l-Belâga*, thk. Abdurrahman el-Bergûgî (Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1904).; Hasan İsmail Abdurrazzak, *Lâliü't-Tibyân fi'l-Me'âni ve'l-Bedî' ve'l-Beyân* (Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezhari, 1985), 25.

³⁴⁰ Ali Bulut, *Belâgat-i Müyessera: Meânî-Beyân-Bedî'* (İstanbul: İfav, 2016), 28; Ali Abdu'l-Vâhid Vâfi, *Fikhu'l-Luğa* (Kahire: Nahda Mısra, 2004), 178.

2.2.1. Haber Cümleleri

Bir şeyin doğru olup olmadığına insanlar akıl yoluyla karar verir. Bu da haberin doğruluğunun bilinmesine bağlıdır. Dolayısıyla doğru veya yanlış olma ihtimali olan cümlelere haber cümlesi denmektedir.³⁴¹Haberi cümlede bilgi verilirken cümlenin vasıf olması gerekiyor. Yani bir şeyi bir şeye izafe ederek bildirmesi gerekiyor. “Çocuk Zeyd’indir” cümlesi buna bir örnektir.³⁴² Edebiyatçı Câhiz (ö.868) haberin sadece yalanlanıp veya doğrulanmaktan ibaret olmadığını üçüncü bir tarafının da olduğunu iddia etmektedir. Bu üçüncü taraf da kendi içinde ikiye ayrılır; haber edilen şeyin olmasıyla beraber ona inanılmaması ve haber edilen şeyin olmaması ile beraber ona inanılması olarak ifade etmektedir.³⁴³

Haber cümlesinin iki önemli gayesi vardır. Birincisi muhataba bilmediği bir hükmü bildirme amacı taşıyan *fâide-i haber*, diğeri ise muhatabın bildiği bir şeyi kendisine bildirme gayesi taşıyan *lâzım-ı fâide-i haber*dir. Bununla beraber haberin muhatab tarafından kabul görmesi için üç durum söz konusudur. Bunlar haberin iptidaî, talebî ve inkârî olmasıdır.³⁴⁴

Alkadârî'nin şiirleri incelendiğinde haber cümlesinin söyleniş gayesi açısından *fâide-i haber* olduğu görülmektedir. Bunun dışında kullandığı dua ve medhiye cümlelerinde *lâzım-ı fâide-i haber* gayesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Alkadârî'nin şiirlerinde haber cümlelerinin genellikle iptidai olduğu görülmektedir. Şairin *Dîvân*'ında kullandığı haber cümlelerine birkaç örnek daha vermekte fayda var. Allah'ı methettiği bir beyitte haber cümlesinin gayesi açısından *lâzımı fâide-i haber*, muhatabın durumu açısından *iptidâ-i haber* cümlesi kullanmaktadır³⁴⁵ :
[Meczûü'l-Kâmil]

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَجْمَلِ رَبِّ تَعَالَى رَدَّ فِي الْأَرْزَلِ

³⁴¹ Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. ‘Ali Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1987), 164-166.

³⁴² Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 164-166.

³⁴³ el-Ĥatîb Muhammed b. ‘Abdirrahmân Kazvînî, *el-'Idâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), 25-26.

³⁴⁴ Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 49-53; Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 164-166.

³⁴⁵ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 31.

Çok yüce Allah'a hamdolsun. (O) Ezelden tek olan Rab'dir.
Diğer bir beytinde fâide-i haber kullanmaktadır. Bu filli haber cümlesidir:
[Mütekârib]

حَيَّالِي خَالًا عَنِ خَيَالَتِهِ حَيَّالِي خَالًا عَنِ خَلِيلٍ إِذَا

Hayalim arkadaşımın hayallerinden boş olduğu zaman, kendisinden de boş oldu.

Arkadaşını methettiği bir beyitte kendilerinin, zalimden kaçıp gelen herkese merhametli davrandığını anlatmaktadır³⁴⁶: [Vâfir]

وَكُنْتُمْ رَاحِمِينَ لِكُلِّ جَائٍ إِلَيْنِكُمْ هَارِبًا عَنِ كُلِّ جَائِرٍ

Zalimden kaçıp size gelen herkese karşı merhametli kimselerdiniz.

2.2.2. İnşâ Cümleleri

Haber cümlesinde, ifade edilen sözün doğru olup olmaması ile ilgili hükmün ileri sürülebileceği söylenmişti. Haber cümlesinin dışında bir de *inşâ* cümlesi bulunmaktadır. *İnşâ* cümlelerinde, haber cümlesinin aksine ifade edilen söz hakkında “doğrudur” veya “yanlıştır” hükmü verilemez. İnşâ cümleri kendi içinde birkaç alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; emir, nehiy, istifham, temenni, nidâ, övgü, yemin lafızları ile taaccüb filleri şeklinde başlayan ifadelerdir.³⁴⁷ Alkadârî, şiirlerinde *inşâî* cümlelere de yer vermiştir. Alkadârî'nin şiirlerinde duaya çok yer ayırdığı görülmektedir. Dua da emir kısmına girmektedir. Nitekim Allah'tan emir kipinde istenilen bir şey her ne kadar emir gibi görünse de istenilenin yüceliği itibarıyla dua olarak kabul edilmektedir. *İnşâî* ifadeleri örneklendirmek konunun daha da iyi anlaşılması için yararlı olacaktır.

³⁴⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 59.

³⁴⁷ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 303; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 61.

2.2.2.1 Emir

Alkādârî şiiirlerinde genel olarak emir kipi filler kullanmıştır. Bunun yanı sıra “حنانیک” (bana acı), “تَبَّأ” (helak olsun), “مهلا” (ağır ol), “نعسا” (Allah kahretsin), “عليك” (yapmalısın) anlamlarına gelen isim filleri ve mastarları kullanmaktadır. Ancak emir kipini daha çok dua ve iltimas şeklinde kullanmıştır. Arkadaşlarına yazdığı şiiirlerde, dualarda bu örnekleri açık bir şekilde görmemiz mümkündür³⁴⁸: [Kâmil]

تَبَّأ وَتَبَّأ ثُمَّ تَبَّأ لِلْعِدَى أَصْلَاهُمْ الْبَارِي سَعِيرًا مُوقِدا
وَعَلَى الرَّسُولِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ سَرْمِدا وَالتَّابِعِينَ هُمْ عَلَى طَلَبِ الْهُدَى
صَلَوَاتُ ذِي الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْمَاجِدِ

Helak olsun! Helak olsun! Sonra yine helak olsun! Düşmanlar. Bâri onları yakıcı cehenneme soksun.

Resulüne, Ehl-i Beyt'ine ve hidayet talebi üzerine onlara tabi olanlara ebediyen Mecîd ve büyük arşın sahibinin salatu olsun.

Bu beyitler Alkādârî'nin Ebû'l-Esved ed-Düel'i'nin şiiirine³⁴⁹ yazdığı tahmîsindendir. Düşmanlara karşı beddua içermektedir.

Yine Alkādârî okumak için hocasından kitap ister. Hocası kitabı vermeyince oğluna iltimasta bulunarak babasına tekrar hatırlatmasını talep eder³⁵⁰: [Meczûül-Remel]

صَلَاةُكَ اللَّهُ وَحَيِّا أَنْتَ بِرِّي وَنَصِيرِي
دَكَّرَ شَيْخٌ سُؤَالِي وَالْتَمَسَ مِنْهُ نَوَالِي

*Allah seni korusun ve selamlasın. Sen benim iyiliğim ve yardımcısın.
Şeyhe isteğimi hatırlat ve nasibimi (vermesini) ondan rica et.*

³⁴⁸ Alkādârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 23.

³⁴⁹ Alkādârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 42.

³⁵⁰ Alkādârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 42.

Her ne kadar kesin emir kipini kullanmaktan kaçınsa da oğluna yaptığı nasihatte ona bazı şeyleri emretmektedir³⁵¹: [Hafîf]

وَأَذْعُ لَوَالِدَيْكَ رَبًّا هَدَانَا مَنَهَجَ الصِّدْقِ مَذْهَبًا أَحْمَدِيًّا
خَلَفَ الرُّشْدِ كُنْ وَ لَاتُكْ خَلْفًا وَاجْعَلَنَّ الْمَمْنُونُ عَنْكَ رَضِيًّا

Ahmedi mezhebinin doğru yoluna bizi yönlendiren Rabbine ebeveynlerin için dua et. Rüştün arkasından git ve ondan geri kalma. Memnûn 'u kendinden razı et.

2.2.2.2. Nidâ

Nidâ, birine seslenmek ve onu çağırarak anlamına gelmektedir. Yakındakilere ve uzaktakilere seslenildiğinde farklı edatlar kullanılmaktadır.³⁵² Nidâ farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. *İgrâ*, *İstigâse*, *teracci* ve *nüdbe* buna örnek olarak sayılabilir. Bu kavramların her birinin kendisine göre ince ayrıntıları bulunmaktadır.³⁵³ Nidâ edatı ile ilgili birkaç örnek³⁵⁴: [Meczûül- Kâmil]

يَا رَبِّ أَنْسِنِي وَحَشَاتِي فِي الْقَبْرِ وَارْحَمْنِي ذَلَّتِي
فِي الْحَشْرِ بَيْنَ أَعْرَافِهِ رَزَقُوا السَّعَادَةَ فِي الْمَحَلِّ

Ya Rabbim, kabrimdeki yalnızlığuma arkadaşlık et ve zilletime merhamet et. Ahirette mutlulukla rızıklandırılan şerefli insanların arasında haşret.

Şair diğer bir şiirinde şerli ve azgın insanların yaşadıkları hayatlara şaşarak onların durumlarını tuhaf bulmaktadır. Şair hoşuna gitmeyen bu durumu şöyle hicvetmektedir³⁵⁵: [Muḥalla‘u’l-Basîṭ]

يَا لِلْعَجَبِ الْبُعَاةُ الْأَشْرَارُ كَيْفَ اجْتَرَأَتْ لِتَدْخُلَ النَّارُ

³⁵¹ Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 134.

³⁵² Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 77.

³⁵³ Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 77-81; Kazvînî, *et-Telḥîs fî Ulûmi 'l- Belâga*, 118.

³⁵⁴ Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 16.

³⁵⁵ Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 16.

قَوْمٌ لُعِنُوا بِنَصِّ قُرْآنٍ وَالسُّنَّةِ وَأَفْتِدَاءِ بُرْهَانِ
فِي الْقَسْوَةِ جَاوَزُوا الْحِجَارَةَ مَا أَحْرَصَهُمْ عَلَى الْحَسَارَةِ

Zalim ve şerli insanlar (olarak) ne kadar şaşırtıcılar! Cehenneme girmeye nasıl da cesaret ettin?

(Hayır) Onlar Kur'an'ın, sünnetin nassıyla ve bürhanın gereği lanetlenmiş kimselerdir.

Katılığa taşı geçmişler. (Onlar) Kaybetmeye ne kadar da hırslılar.

Alkadârî, diğer bir beytinde yaşadığı asrı şikâyet ederek rabbinden yardım istemektedir. Şiirde kendisini de “esîr” olarak nitelemektedir. Şiirini kaleme aldığı zaman büyük olasılıkla cezaevindeydi³⁵⁶: [Muḥalla‘u’l-Basît]

عِبَادُكَ أَصَابِحُوا أَسَارِي فِي قَبْضَةِ مُعْتَدٍ حَيَارِي
يَا لِلصَّمَدِ الْغِيَاثِ لِلدَّيْنِ يَا خَالِقِ خَلِصِ الْأَذْلَلِينَ
يَا خَالِقِ خَلِصِ الْأَسِيرِ مَمْنُونِكَ كُنْ لَهُ ظَهِيرِ

Kulların, haddini aşmış serserilerin elinde esir oldular.

Ey Samet! Dinine yardım et. Ya Halik! Küçük düşürülenleri kurtar.

Ya Halik! Esir olan Memnûn'u kurtar ve ona yardımcı ol.

Şiirlerinde *nidâya* sık sık yer veren şair, yeri geldiğinde *nidâyı* üzüntülü durumlar için de kullanmıştır. Dağıstan'da olan ayaklanmalar ve çatışmalardan dolayı kendi üzüntüsünü dile getiren şair, şiirinde şöyle söylemektedir³⁵⁷: [Vâfir]

أَيَا كَرَبًا وَهَلْ تُجِدِي الْكُرُوبُ إِذَا أَلْقَتْ أَرْمَتَهَا الْخُطُوبُ
وَيَا أَسْفًا وَهَلْ تُعْنِي الْمُرَاثِي عَنِ أَرَاءِ أَرَابَتِهَا الرُّيُوبُ
لِدَاغِسْتَانَ أَبْكِي بَيْدَ أَيْ لِحُرْقَةِ مُهْجَتِي دَمْعِي يَرُوبُ

³⁵⁶ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 17.

³⁵⁷ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 126.

Ey üzüntü! Krizi, sıkıntılar getirdiğinde üzüntüler fayda vermez.

Ey gam! Şüpheler düşünceleri şüpheye düşürdüğünde mersiyeler fayda sağlamaz.

Dağıstan için ağlıyorum. Yalnız şu var ki ruhumun yanması için gözyaşım akıyor.

2.2.2.3.İstifham

İstifham, soru anlamına gelir. Kişinin önceden haberi olmadığı bir şeyi sorarak açıklığa kavuşturması veya onun hakkında bilgi edinmesidir.³⁵⁸ Alkādârî, yazdığı şiirlerde *istifham* edatını sık sık kullanmaktadır. Bu edatları soru dışında *taaccub*, dalalete karşı uyarma ve inkar anlamlarında da kullanmıştır. Şiirlerinde istifhama dair bir örnek³⁵⁹: [Hafif]

أَيْرَى بَعْضَ حَلِيَّةٍ وَلِبَاسٍ وَفُلُوسٍ لَدَيْهِ بِالْجُهْلِ جَاهَا
لَا وَلَا إِنَّ عِرَّةً هِيَ وَصَفٌ خَصَّ بِالْوَجِبِ الْوُجُودِ الْإِلَهَا

O, bazı süs, kıyafet ve parayı cehaletiyle şöhret mi zannediyor?

Hayır, hayır! şüphesiz izzet, vâcibu'l-vucûd olan ilâha mahsustur.

Dağıstan'da politik ve askeri olaylardan dolayı üzüntüsünü belirten şair bu konuda da şiir yazmıştır. Şiirde *istifham* edatına dair başka bir örnek³⁶⁰: [Vâfir]

وَهَلْ لَمْ يُبْصِرُوا إِعْدَادَ رُوسٍ وَعَسَّكَرَهَا الْمُبَارِزِ كَالْمُدَاهِي
وَأَسْلِحَةً لَهُمْ تَرْمِي بِنَارٍ وَأَزْمَاحًا كَغَابٍ فِي اشْتِيَاهِ

Onlar, Rusun hazırlandığını ve kurnaz savaşçı askerini görmediler mi?

Ve ateş saçan silahlarını, orman gibi mızraklarını (görmediler mi?)

Alkādârî arkadaşlarından birini, yapmak istediği ikinci evlilikten vazgeçirmek için kendisine şiir yazmaktadır. Şiirde yanlış yolda olduğunu belirterek yaptığı bu

³⁵⁸ Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm*, 303; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 66.

³⁵⁹ Alkādârî, *Divânu'l-Memnûn*, 72.

³⁶⁰ Alkādârî, *Divânu'l-Memnûn*, 91.

hatadan dönmesini ister. Şiirinde istifham yöntemini kullanarak yanlış yolda olduğunu ifade eder³⁶¹: [Remel]

مَا الَّذِي أَنْسَاكَ شَيْبًا وَاضِحًا فِيكَ حَتَّى الْآنَ رَاوَدَتِ السَّمَانَ
هَلْ تَرَى الرَّجْعِي لِأَيَّامِ الصَّبَا بَعْدَ أَنْ إِبْيَضَّ مِنْكَ الْحَاجِبَانِ

Sendeki belirgin olan ihtiyarlığı sana unutturan nedir ki, şimdiye kadar yağcı olmak istiyorsun?

Kaşların bile beyazladıktan sonra çocukluk günlerine geri döneceğini mi zannediyorsun?

Alḳadârî, istifhamı inkar anlamında da kullanmıştır. İlk bakışta soru edatı gibi anlaşılrsa da, aslında soru edatı olarak değil de inkar bildirdiği beyitlerin siyak ve sibakından anlaşılmaktadır³⁶²: [Vâfir]

يَظُنُّ الْعَمْرُ أَيَّ فِي نَعِيمٍ فَحَاشَا أَنِّي مَيِّتُ الْعَرَامِ
أَنْعَمُ فِي فِرَاقِكَ وَالْبَلَايَا مُحِيطَاتِي فَلَا وَرَرَ وَلَا حَامِ

(Bilmeyen) Yabancı benim nimet içinde olduğumu zannediyor. Haşa! Oysa ben aşkın ölüstüyüm.

Belaların beni sardığı ve senin olmadığın bir zamanda nimet içinde olamam.

Diğer bir istifhamı inkar örneği³⁶³: [Remel]

كَيْفَ أَسَلُوا بُعْدَ بَيْنِي هَكَذَا مِنْ أَبِي الْعَلَّامَةِ الْحَبْرِ الْهُمَامِ
مَنْ إِذَا فَارَقْتُهُ يَوْمًا أَرَى مُهْجَتِي تُصَلِّي تَبَارِيحِ الْعَرَامِ

Âlim ve Cesur Ebi Âlim ile aramızdaki böyle uzaklığı unutamam.

³⁶¹ Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 99.

³⁶² Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 35.

³⁶³ Alḳadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 71.

(O) Benim ondan ayrıldığı zaman, ruhumun aşkın elemlerine girdiğini gördüğüm kimsedir.

Şiirde *istifham* edatı gibi görünen كيف edatı aslında soru edatı olarak değil de inkar edatı olarak kullanmıştır. Şair bahsettiği alimi unutamayacağını söylemektedir. İkinci beyitte bu durumu onaylarken ruhunun elemlerinden bahsetmektedir. O gün aldığı manevi yarayı unutmayan şair, istifham edatını inkar için kullandığı açıktır.

2.2.2.4. Temenni

Dilek, istek, arzu demek olan temenninin asıl edatı “ ليت ” dir. Temenni bildiren başka edatlar da bulunmaktadır. Alkadârî genellikle temenni edatını nidâ edatı olan “ يا ” ile birlikte kullanmaktadır. Bu da temenninin etkisini daha da artırmaktadır.³⁶⁴ Onun şiirlerinde temenni edatını sıkça kullandığı görülmektedir. Alkadârî, hayalinin genişliği ve zihin dünyasının yüksekliği sebebiyle temenni edatını çokça kullanmaktadır. Şiirlerinde temenni edatını kullandığı birkaç örnek³⁶⁵: [Basît]

قَلْبِي مُتَقَلِّبٌ بِأَشْوَاقِ رَشَا فِي مَدْرَسَةِ الْعُشُقِ بِهِ الدَّرْسِ
يَا لَيْتَهُ فُزْتُ مِنْهُ يَوْمًا بِلِقَا أَوْ بَشَّرَنِي أَهْدُهُدُ مِنْهُ بِنَبَأِ
قَدْ حَنَّ لَوْضَلِهِ فُؤَادِي وَذَهَبَ تَلْقَاءَهُ بِالتَّسِيمِ إِذْ نَحْوَهُ هَبَّ

Kalbim (üzerine) serpilmiş özlem ile aşk okulunda dönmektedir ki onunla (aşk) ile başladı ders.

Keşke onunla bir gün buluşabilseydim veya hüdhüd ondan bana haber getirseydi. Gönlüm onunla buluşmak için özlem duymuş ve **meltem** rüzgârı estiği zaman onun tarafına gitmiştir.

Alkadârî, hacca giden bir arkadaşını müjdeleyerek kendisine de nasip olmasını temenni etmektedir. Arkadaşına kendisinin hacca gitmesi ve onunla vakit geçirmesi sebebiyle bundan iki fayda sağladığını söylemektedir.³⁶⁶: [Tavîl]

³⁶⁴ Kazvîni, *et-Telhîs fî Ulûmi'l- Belâga*, 108; Sekkâkî, *Miftâhu'l- 'Ulûm*, 303-305; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 75.

³⁶⁵ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 25.

³⁶⁶ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 78.

وَبَشْرَاكَ مِنْهُ اللَّطْفُ ثُمَّ فَتَرَجَعَا
كَرِيمًا بِأَنْوَاعِ السَّعَادَةِ مُسْعَدًا
وَيَا لَيْتَنِي سَافَرْتُ مَعَكَ فَأَفْلَحَا
بِفَائِدَتَيْنِ الْحَجِّ وَالْوَصْلِ أَزِيدَا

Müjdeler olsun sana! Lütuף ondandır. Sonra birçok mutlulukla mutlu ve faziletli olarak döneceksin.

Keşke ben de seninle yolculuk etseydim ve şu iki faydadan ben de istifade etseydim: hac ve vüslat.

Alkâdârî diğeri bir şiirinde arkadaşına nasihatte bulunarak yanlış anlaşılan bir konu hakkında bilgi vermektedir. Hayra teşvik ettiği ve Allah'ın kendisini duyacağını temenni ettiği şiir şöyledir³⁶⁷: [Vâfir]

أَلَا يَا أَيُّهَا الْعَلَمُ الْمُنِيرُ
بَعَثْتَ إِلَيَّ مَكْتُوبًا بَدِيدًا
وَلَكِن فِيهِ تَغْرِيبٌ بَائِي
مَعَادَ اللَّهِ مِنْهُ وَإِنَّ دَائِي
لَعَلَّ اللَّهَ يَسْمَعُهُ كَلَامِي
حَمَاكَ إِهْنَا أَلْبِرُ الْقَدِيرُ
يُخَيِّرُ أَنْ مُبْدَعَهُ جَرِيرُ
أَسَوْفُ مَا بِهِ وَعَدُّ الْأَمِيرِ
لِتَحْرِيبِ عَلَيَّ خَيْرٌ جَدِيرِ
فَيْسَهِّلْ بَعْدَهُ هَذَا الْعَسِيرِ

Ey seçkin ve aydınlatıcı! Kullarının iyiliğini isteyen, herşeye kadir İlahımız sizi korusun.

Bana nefîs bir mektup gönderdin. Öyle gözüküyor ki onu yazan yeteneklidir.

Lakin orada, benim, emirin vaadini atlattığıma dair üstü kapalı ifade var.

Onu yapmaktan Allah'a sığınırım. Ve biline ki, uygun olan bir hayra teşvik etmek benim alışkanlığımdır.

Umulur ki, Allah bu sözümü duyar ve bu zorluğu kolaylaştırır.

³⁶⁷ Alkâdârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 38.

2.2.2.5 Taaccüb

Alkādârî, şiirlerinde *taaccüb* ifade eden üslubu da kullanmıştır. Hayrete düştüğü, şaşırıldığı konularda *taaccüb* lafzını ustalıklarla kullanmıştır. Genellikle bu tür ifadelerin başlarında “ عجا له ”, “ يا للعجيب ”, “ يا عجا ” veya *fiil-i taaccub-i* (ما أفعله) olarak kullandığı görülmektedir. Örneğin, bir beyitte Hz. Hu

seyn’i Kербela’da şehit edenleri kınayarak onların bu kötü durumuna şaşığını ifade etmektedir³⁶⁸: [Muḥalla‘u’l-Basît]

لَا أَشْعُرُ مَا بِهِ أَقُولُ	فِي أَمْرِهِ حَارَتِ الْعُقُولُ
يَا لِلْعَجَبِ الْبُعَاةُ الْأَشْرَارُ	كَيْفَ اجْتَرَأَتْ لِتَدْخُلِ النَّارِ
قَوْمٌ لُعِنُوا بِنَصِّ قُرْآنِ	وَالسُّنَّةِ وَأَقْتِدَاءِ بُرْهَانِ
فِي الْقَسْوَةِ جَاوَزُوا الْحِجَارَةَ	مَا أَحْرَصَهُمْ عَلَى الْحِسَارَةَ

Onun (yaşadığı) olay hakkında ne dediğimi hissetmiyorum, akıllar şaşırmış durumda.

Zalim ve şerli insanlar (olarak) ne kadar şaşırtıcılar! Cehenneme girmek için nasıl da cesaret ettiniz?

(Hayır) Onlar Kur’an’ın, sünnetin nassıyla ve bürhanın gereği lanetlenmiş kimselerdir.

Katlıktaki taşı geçmişler. (Onlar) Kaybetmeye ne kadar da hırslılar.

İlk beyitte “ حارت العقول ” (akıllar şaşırmış durumda), ikinci beyitte “ يا للعجيب ” (ne kadar şaşırtıcılar), dördüncü beyitte “ ما أحرصهم ” (ne kadar da hırslılar) şeklinde gözlemlenmektedir.

Diğer bir şiirinde, arkadaşına yazdığı mektupta işlerin zorda olduğunu hatırlatarak bunun dalgalara düşen bir gemi gibi olduğunu söylemektedir. Burada kullandığı taaccub örneği şöyledir³⁶⁹: [Hafif]

³⁶⁸ Alkādârî, *Divānu’l-Memnûn*, 16.

³⁶⁹ Alkādârî, *Divānu’l-Memnûn*, 224.

عَجَبًا مِنْ تَعْوِيقِهَا كَسْفِينَةَ وَقَعَتْ فِي الْأَمْوَاجِ وَالطُّوفَانَ
بَلْ كَذَا عَادَةُ الزَّمَانِ مَعِيَ فِي كُلِّ مَا قَدْ طَلَبْتُهُ بِافْتِنَانِ
فَلَا سَاحِحَهُ فِيهِ بِالْعُذْرِ إِذْ لَا يَتْرُكُ الشَّيْءُ دَابَّةً فِي زَمَانِ

*Onun bir gemi gibi dalgalara ve tufana düşüp engellenmesi ne kadar da ilginç!
Fakat, ben usta olmak istediğim her şeyde dönemin âdetidir bana (böyle davranması).
Onu mazeretli görüp affetmem. Çünkü hiçbir şey zaman içerisinde alışkanlığımı terk etmez.*

2.3. Anlatım Yöntemleri

2.3.1. Tahkiye

Alkādârî'nin şiirlerinde duygu ve düşüncelerini anlatırken kullandığı hâkim üslup tahkiyedir. Şairin hem uzun şiirlerinde hem kısa şiirlerinde bu üslubu kullandığı görülmektedir. Alkādârî, şiirlerinde tarihî olayları uzun uzun anlatmıştır; bu nedenle tahkiye yöntemini benimsemiştir. Görünen şu ki, tahkiye yöntemi saire daha çok kolaylık sağlayarak olayları rahat ve uzun bir şekilde anlatmasına imkân sağlamıştır. *Dîvân*'ındaki tahkiye yöntemiyle anlattığı şiirlere birkaç örnek vermekte fayda vardır. Şair, Sultan Abdülhamit'i de methettiği bir şiirinde tahkiye yöntemini kullanmaktadır³⁷⁰: [Vafîr]

وَكَا بِنْعِي الَّذِي زَامْتَهُ أَرْمَنُ عَلَى تُرُكٍ أَعْوَامًا تَمَدَّدُ
إِلَى أَنْ قُوتِلُوا حَتَّى يَفِيئُوا عَلَى بَعْضِ امْتِيَازَاتِ بَجُودِ
وَرَامَتْ مِثْلَهُ بِكَرِيدِ رُومِ بُعَاةً بِاسْتِشَارَةِ بَعْضِ عَنَدِ
وَجَاءَتْ بَعْتَةً يُونَانَ فِيهَا لِيَتَمَلِكَهَا افْتِيَاتًا وَهُوَ أَبْعَدُ
فَأَعْلَنَ حَرْبَهَا السُّلْطَانُ الْأَعْظَمُ وَأَبْرَقَ فَوْقَ يُونَانَ وَأَرْعَدُ

³⁷⁰ Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 206-207.

فَعَادُوا مِنْ كَرِيْدٍ فَهَقَرِيَا
 وَلَا حَتَّ شَوْكُهُ الْإِسْلَامَ شَمَسَا
 وَقَى سُلْطَانُهُ عَبْدَ الْحَمِيدِ حَانَ
 وَصَانَ جِيُوشَهُ وَوَلَاةَ أَمْرِ
 وَلَفَّ شَتِيْتِ شَمْلِ الْمُسْلِمِيْنَا
 وَقَائِدُ عَسْكَرِهِمْ بِرِّ
 وَبِي بَحْرِ جَنَابِ الشَّيْخِ عَثْمَانُ
 وَفَرُّوا حَيْثُ نَارُ الْحَرْبِ تُوقَدُ
 أَضَاءَتْ بِالْفُتُوحِ قُلُوبَ سُجْدُ
 إِلَهُ الْعَرْشِ بِالنَّصْرِ الْمُؤَبَّدُ
 لِأَهْلِ الدِّيْنِ مَا الْخَلْقُ يُعْبَدُ
 بِتَوْفِيْقَاتِهِ التَّوْفِيْقَ الْأَرْشَدُ
 هُنَالِكَ أَذْهَمَ السَّيْفَ الْمُهَنَّدُ
 رَّئِيْسُ غَزَاتِهِمْ رُكْنٌ مُشَيَّدُ

Ermenilerin Türklere karşı yaptığı, yıllarca süren, haksızlık gibi.

Bunun için savaştılar ta ki önemli imtiyazlar elde ettiler.

Aynısını Roma mezhebine ait olan isyankârlar da bazılarının istişaresi ile istediler.

Bu olayda Yunan isyancıları da hileyle bir şeyler elde etmek için başkaldırdılar ama ihtimalleri yoktu.

Çünkü Büyük Sultan (Abdülhamid Han) Yunanistan'a harp ilan etti, Yunanistan'ın üzerinde şimşek gibi çakarak titredi.

İnançlarından gerisin geriye döndüler ve savaşın ateşi yandığında oradan kaçtılar.

Ve İslam'ın gücü güneş gibi ortaya çıkarak fetihler ile secde edenlerin kalplerini aydınlattı.

Arşın İlahı, Sultan Abdülhamid Han'ı sonsuz yardımı ile korudu.

(Allah) Onu, ordularını ve komutanlarını yaratıcının dinine kulluk edilsin diye korudu.

Ve onu (Sultan) başarılar ile doğru şekilde muvaffak ederek Müslümanların parçalanmış birliklerini bir araya getirdi.

Onların karedeki asker komutanı mühened kılıçla saldırdı.

Ve denizde onların gazilerinin reisi olan Cenab Şeyh Osman bani komutanlarıdır.

Arkadaşına öğütte bulunan Alkadârî, tahkiye yöntemiyle fikirlerini akıcı bir şekilde ifade etmektedir³⁷¹: [Mütekârib]

بَلْ أَقْفُ لِمَا أَنَا فِيهِ مُصِيبٌ	فَلَا تَقْفُ لِي يَا أَخِي فِي الْخَطَا
بِعَزْمٍ صَاحِحٍ وَقَلْبٍ مُنِيبٍ	تَدَبَّرَ تَصَانِيفَ سَادَاتِنَا
نَقَائِسَ غَالِيَةً لِلْحَيِّبِ	وَأَخَذَ مِنْ فُضُوصِ نُصُوصَاتِهَا
عَلَى وَفْقِ مَا يَنْبَغِي لِلْأَرِيبِ	وَشَدِيدَ أَسَاسِ عَقَائِدِكَ
تَفُزُ بِالْمَعَالِي وَتُخَوِّ الرَّقِيبِ	وَأَحْسِنُ عَلَيْهِ بِنَاءَ الْعَمَلِ
بِهِ وَاجْتَنِبْ كُلَّ شَيْءٍ	وَحَاوِلْ جُسَيْمَاتِ مَا يُعْتَنَى

Bana ait olan hatamın peşine düşme. Aksine doğru olup isabet ettiğim şeyin peşine düş.

Doğru bir azimle ve itaatkar bir kalple büyüklerimizin eserleri üzerinde kafa yor.

O kitapların öz olan yerlerini al. (Nitekim onlar) seveni için çok değerli şeylerdir.

Zeki insana yakışacak şekilde inançlarının esasını inşa et.

Onun üzerine de amelin inşasını iyi yap ki şerefli olanı kazanasın ve her şeyi denetleyen (Allah'ı) tam anlamında kavramış olasın.

Önem verilen küçük şeyleri kaçırmamaya çalış ve kusurlu her şeyden de kaçın.

³⁷¹ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 175.

2.4.Edebî Sanatlar

Edebî sanatlarla kastedilen belagat ilmidir. Özellikle beyân ve bedî ilimleri sözün güzelleştirilmesi ve ifadenin süslenilmesinde sıkça kullanılmaktadır.³⁷² Belagat, sözün fasih olmakla beraber muktezâ-yı hâle ve içinde bulunulan duruma uygun olarak söylenmesidir. Güzel konuşma sanatının kaçınılmaz öğeleri olan belagat, ilk olarak Kur'an'ı anlama çalışmalarında ortaya çıksa da sonradan şair ve ediplerin çok yararlandığı bir ilim dalına dönüşmüştür.

Alkadârî'nin şiirlerinde edebî sanatları sıkça kullandığı görülmektedir. Kullandığı edebî sanatlar ifade etmek istediği anlam ve ifadeleri gölgede bırakmadan iletilmek istenen mesajı daha fasih ve anlaşılır hâle getirmektedir. Durum böyle olunca şiirleri, maksadı aşmadan muhatabın gönlünü okşamaktadır. Yaptığı iktibas ve benzetmeler hayatın gerçeklerine uygun olmaktadır.

Çalışmamızın bu kısmında Alkadârî'nin şiirlerinde kullandığı edebî sanatlara değinilecektir. Beyân ve bedî ilimlerinden nasıl yararlandığı örnekler verilerek açıklanacaktır.

2.4.1.Cinas

Cinas iki lafzın arasında uyumun olmasıdır. Tam cinas iki sözün harflerde, harflerinin adet, şekil ve tertiplerinde birbirine benzemesine denir.³⁷³ Cinasa olarak isimlendirilmesinin sebebi her iki lafzın harflerinin aynı cinsten olmasından kaynaklanmaktadır. Bu benzerliği dört yönden göstermek mümkündür. Bunlar harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnu'dur. İki lafız arasında dört yönden benzerlik olduğunda tam cinas sayılmaktadır. Ancak iki lafız arasında dört yönden daha az bir benzerlik bulunursa o zaman da gayr-i tam veya nakıs cinas denilmektedir.³⁷⁴

Alkadârî'nin, şiirlerinde cinasa çokça yer verdiği görülmektedir. Şiirlerinde cinasın farklı şekillerini kullanan şairin şiirlerinde tam cinaslı örneklere rastlanmaktadır³⁷⁵: [Mütekârib]

³⁷² Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 18-19.

³⁷³ Ebu'l-Abbâs Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer el-Mütevekkil-Alellah el-Abbâsî İbnü'l-Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedi'*, thk. İ.Y. Kırçkovski (Beyrut: Dâru'l-Mesîra, 1982), 25; Kazvîni, *et-Telhîs fi Ulûmi'l-Belâga*, 388.

³⁷⁴ Bulut, *Belâgat-i Müyesserâ*, 227-231; Halil - Yıldız, *Türk İslâm Edebiyatı*, 325.

³⁷⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 175.

وَفَاكَ الْمَكَارَةَ فِي النَّشَاتَيْنِ وَوَفَّاكَ عَنِّي الْأَجُورَ الْحَسِيْبُ

(Allah) Seni iki dünyada da kötülöklere karşı korusun. Ve her şeyin hesabını gören (Allah) benim yerime sana mükafatlarını versin.

Beyitte geçen birinci “ وَفَى ” kelimesi “korumak” anlamında, ikinci “ وَفَى ” kelimesi ise “vermek” anlamındadır.

Şair, iki ismi tam cinas şeklinde bir beyitte şöyle kullanmaktadır³⁷⁶: [Vâfir]

فَإِنْ أَرْضَاكَ فَالْمَطْلُوبُ ذَاكَ وَإِلَّا فَالْمُجِيبُ لَكَ الْمُجِيبُ

Eğer seni razı ederse talep edilen odur. Hayır razı etmezse o zaman Mücib (Allah) sana yanıt verir.

Beyitte iki defa “ الْمُجِيبُ ” kelimesi geçmektedir. Birincisi Allah’ın sıfatlarından biri olarak verilirken diğeri ise yanıtlayan, cevap veren anlamında “ أَجَابَ ” fiilinin ismi failidir.

Şair, arkadaşından gelene şiirle yanıt vererek, şairlik ve şiirini övmektedir. Beyitte şair tam cinas kullanmıştır³⁷⁷: [Remel]

وَاجْتَنَنْتَ مَنْشُورَهُ الْحَيْرِيَّ إِيمَاءً إِلَى أَنَّ حَيْرَ النَّثْرِ نَثْرُ الْحَيْرِ فِي سُوقِ

Hayırlı şiiri ima etmiştir ki nesrin en hayırlısı konuşma meydanında hayrın dağıtılmasıdır.

Şair beyitte iki defa “ نَثْرٌ ” sözünü kullanmıştır. Bunlardan birincisi nesir anlamı taşıırken ikincisi dağıtmak ve saçmak anlamında kullanılmıştır. Şair, bu cinası ile hem tam bir cinas yapmış, hem de ortaya güzel bir anlam koymuştur.

³⁷⁶ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 36.

³⁷⁷ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 107.

Alkadârî şiirlerinde özellikle, nâkıs cinası kullanmaya öncelik vermiştir. Nâkıs cinası, farklı şekillerde kullanan Alkadârî'nin şiirinden örnekler³⁷⁸: [Meczuül-Kâmil]

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَجَلِّ رَبُّ تَفَرَّدَ فِي الْأَزَلِّ
خَلَقَ الْأَنَامَ وَاحْتَمَلَ أَعْلَى عَلَى مَا قَدْ حَصَلَ
مَلِكٌ عَلَى عَرْشِ اسْتَوَى بَارِي النَّخِيلِ مِنَ النَّوَى

En yüce olan Allah'a hamd olsun, O, ezelden tek olan Rabdir.

Mahlukatı yaratmış ve var olanların en yükseğine çıkmıştır.

O her şeyin sahibidir, arşa yükselmiştir, hurmayı çekirdeğinden var edendir.

Birinci beyitte “الأجل” ve “الأزل” ifadeleri, ikinci beyitte ise “إحتمل” ve “حصل” arasında ve üçüncü beyitte de “استوى” ve “النوى” kelimeleri arasında nâkıs cinasların olduğu görülmektedir.

Şairin kullandığı başka bir nâkıs cinas örneği şöyledir³⁷⁹: [Muḥalla‘u'l-Basît]

لَا أَشْعُرُ مَا بِهِ أَقُولُ فِي أَمْرِهِ حَارَتِ الْعُقُولُ

Onun (yaşadığı) olay hakkında ne dediğimi hissetmiyorum, akıllar şaşırmış durumda.

Burada “أقول” ve “العقول” arasında nâkıs cinasların olduğu görülmektedir.

Şairin, diğer bir şiirinde, Rusların Dağıstan'ı nasıl işgal ettiklerine dair nâkıs cinasa örnek şöyledir³⁸⁰: [Vâfir]

³⁷⁸ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 10.

³⁷⁹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 16.

³⁸⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 65.

لَقَدْ نَأَلْتُ بِدَاغِسْتَانَ نَيْلًا عَسَاكِرُ رُوسٍ رَجُلَانًا وَخَيْلًا

Rus askerleri piyade ve atlı (ordusu olarak) ele geçirdiler.

Beyitte nâkıs cinas olan kısmı “أَقُولُ” ve “الْعُقُولُ” sözcükleri oluşturmaktadır.

Şair dost meclisinde arkadaşlarına fazladan lütufta ve iltifatta bulunuyor. Kurdukları bir meclise arkadaşını davet ettiği şiirde nâkıs cinas örneğini sunmaktadır³⁸¹: [Vâfir]

إِلَى أَنْ جَاءَنَا حَيْرُ الزَّمَانِ رَيْعٌ طَيِّبٌ حَاوِي الْأَمَانِ

Ta ki bize zamanın en hayırlısı, emaneti koruyan ve güzel kokuların baharı gelinceye kadar.

Yine şair, ödünç kitap almak için övdüğü iki âlime nâkıs cinas yapmıştır³⁸²: [Remel]

يَا كَرِيمَ ابْنِ الْكَرِيمِ ابْنَ الْكَرِيمِ عَابِدَ الرَّحْمَنِ ذَا الْقَلْبِ السَّلِيمِ
صَانَكُمْ فِي حِفْظِهِ اللَّهُ الْعَظِيمُ مَعَ أَبِيكُمْ حَضْرَةَ الشَّيْخِ الْعَلِيمِ

Ey saygıdeğer kişinin saygıdeğer oğlu! Rahmanın kulu, güzel kalpli.

Azim Allah sizi ve babanız âlim ve şeyh hazretlerini korusun.

Görüldüğü üzere yukarıda geçen beyitlerde “الزَّمَانُ” ve “الْأَمَانُ” arasında ve “الْعَظِيمُ” ve “الْعَلِيمُ” arasında “nâkıs cinaslar” bulunmaktadır.

Alkâdârî'nin şiirlerinde hem tam cinas hem de nâkıs sanatlarını kullandığı ve edebî sanat olarak bundan çokça yararlandığı söylenebilir.

³⁸¹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 80.

³⁸² Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 178.

2.4.2. Teşbih

Teşbih, aralarında benzerlik bulunan iki şeyi birbirine benzetmeye denir. Bu benzerlik bir veya birden fazla vasıfta olabilir, ancak her cihetten benzerlik ifade etmez. Teşbihin iki temel unsuru vardır: *müşebbeh bih* (kendisine benzetilen), *müşebbeh* (benzeyen). *Müşebbeh bih*, *müşebbehten* daha kuvvetli ve daha bilinen olmalıdır. Teşbihi kullanmadaki gaye gizli olanı açığa çıkarmak, uzağı yaklaştırmak, manalara açıklık getirmek ve bir şeyin değerini yükseltmektir.³⁸³

Alkādârî, şiirlerinde teşbih sanatını sıkça kullanmıştır. Teşbih konusunda başvurduğu benzetme edat ve filleri ağırlıklı olarak şunlardır : “ يضاحي، يحاكي، مثل، ” : “ كَان، ك ”. Şair, sadece teşbih edatlarını kullanmakla yetinmemiştir. Bunun dışında *teşbih-i müekked*, *teşbih-i mufassal* ve *teşbih-i beliğ* gibi belagete dair çeşitlilikten istifade etmiştir.

Alkādârî, şiir türlerinin hemen hepsinde teşbih sanatını kullanmaya önem vermiştir. Teşbihi en çok medhiye ve ihvâniyyât şiirlerinde kullanmıştır. Şair, Allah'ı methettiği bir şiirde kendi günah ve ayıplarını da geceleyin dağ başında yanan ateşe benzetmektedir³⁸⁴: [Meczû'îl-Kâmil]

عُقُرَانُ إِنَّ دُنُوبِي	يَا رَبِّ يَا وَهَّابُ يَا
كَالنَّارِ لَيْلًا فِي الْجَبَلِ	كُنُورَتْ وَلَاخِ عُيُوبِي
لِي دُونَ فَضْلِكَ مُحْتَمِي	ضَيَّعْتُ أَوْقَاتِي فَمَا

Ey Rab! Ey Bağışlayan! Ey Merhametli! Şüphesiz günahlarım

Çoğaldı, ve ayıplarım, geceleyin dağ başındaki yanar ateş gibi gözükmeye başladı.

Zamanımı zayi ettim ve şimdi bana senin lütfundan başka bir sığınak yoktur.

³⁸³ İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/188-189; Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga fi'l-Meânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî'* (Beirut: Mektebetu'l- 'Asriyye, 1999), 219; Ali Cârîm - Mustafa Emin, *el-Beâğatu'l-Vâdiha fi'l-Beyân ve'l-Me'anî ve'l-Bedî' Me'a'd-Delîl* (Suriye: Müessesetü'r-Risâleti, 2015); Kazvîni, *et-Telhîs fi Ulûmi'l- Belâga*, 52; Bulut, *Belâgat-i Müyesserâ*, 128.

³⁸⁴ Alkādârî, *Divânu'l-Memnûn*, 10-11.

Şair, günah ve ayıplarını ateşe benzetmiştir. Burada dikkat çeken diğer bir husus ise şairin günahlarını hem dağ başında olması ve hem de gece yanan ateşe benzetmesidir. Söylemek istediği günahlarının herkes tarafından bilinmesi ve kendisini hükmü altına almasıdır. Nitekim gece vakti dağ başında yanan bir ateş her taraftan görülebilmektedir. Görüldüğü üzere burada şair kendi alçak gönüllülüğünü kullanmaktadır.

Şair, arkadaşına yazdığı bir şiirde kendisinden ayrılmanın kötü olduğunu ifade ederek bu ayrılığın kalbini erittiğini yazmaktadır³⁸⁵: [Tavîl]

سَلَامٌ عَلَيكُمْ مَعَ ثَنَاءٍ وَدَعْوَةٍ وَأَنْوَاعِ أَشْوَاقٍ وَأَصْنَافِ أَلْفَةٍ
وَشَرْحٍ وَتَبْيَانٍ بِأَنَّ فِرَاقَكُمْ أَذَابَ فُؤَادِي فَجَرَّتْ مِنْهُ عِبْرَتِي

Çeşitli ülfet, özlem, sena ve dua ile üzerinize selam olsun.

Şerh ederek ve açıklayarak (bildirmek istiyorum ki) sizin ayrılığınız kalbimi eritti ve bana ibret oldu.

Şair burada, arkadaşından ayrılmasının kendisini ne kadar derinden etkilediğini ifade etmeye çalışmıştır. Teşbih yaparak, bir şeyin eriyip nasıl kötü olduğunu anlatırken ayrılığın etkisinin de bir o kadar hüznün ve dert getirmiş olmalı ki şair bundan muzdarip olmuştur.

Alkadârî, hicrette vatan hasretiyle yanıp tutuşurken, bu hasretini arkadaşlarına anlattığı bir şiirinde dile getirmektedir. Şiirde vatanına olan hasreti içki dağıtanın içkiye olan hasretine benzetmektedir³⁸⁶: [Vâfir]

أَحْسُنْ إِلَى لِقَائِكَ يَا بَيْدَ أَنْيِّ كَحَمَّارٍ يَجْنُ إِلَى الْمُدَامِ
يَطُؤُنُ الْعَمْرُ أَنْيِّ فِي نَعِيمِ فَحَاشَا أَنْيِّ مَيْتُ الْعَرَامِ

³⁸⁵ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 28.

³⁸⁶ Alkadârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 35.

Seninle buluşmayı özliyorum ey tam dolunay! Yalnız şu var ki ben şaraba hasret kalan şarapçı gibiyim.

Bilmeyen, benim nimet içinde olduğumu zannediyor. Haşa! Ben aşktan ölüyorum.

Şair, birinci beyitte iki teşbih yapmış, birincisinde özlediği vatanını dolunaya benzetmiştir. Beytin ikinci kısmında ise vatanına olan özlemini, şarap dağıtanın şarap özlemine benzetmiştir. Sebepsiz yere vatanından uzak tutularak vatanına hasret bırakılan şair, acısını şaraba yakın olmamasına karşın onu içmeye hasret kalan şarapçının hasret ve özlemine benzetmektedir.

Hasan Alkadârî, kendisini öven şair arkadaşına iltifatta bulunarak onu kuru üzümüne benzetmektedir³⁸⁷: [Vâfir]

أَحْيِيهِ بِأَحْسَنِ مَا يَطِيبُ وَأَطِيبِ مَا يُحْسِنُهُ اللَّيْبُ
سَلَامًا قَدْ تَضَمَّنَهُ قَرِيضُ كَأَنَّهُ فِي حَلَاوَتِهِ زَيْبُ

Güzel olacağı kadar en iyi ve zekinin (Zeyd Efendi) iyi yapacağı en güzel şekilde onu selamlıyorum.

Şiirin kapsadığı bir selamla (selamlıyorum). O, tatlılıkta sanki üzüm kurusudur.

Şair, arkadaşına yazdığı mektupta onu överken tatlılıkta üzüm kurusuna benzetmiştir.

Alkadârî, ölen arkadaşı için yazdığı mersiyede arkadaşını övgüyle anar, onu kaybetmekten dolayı ne kadar üzgün olduğunu ifade eder.³⁸⁸: [Vâfir]

عَلَى زُرْعِ الْمَدَارِسِ قَدْ أَبَارَتْ مَعَالِمُهَا مُعَاظَةَ اللَّيَالِي
يُحَاكِي الْقَوْمَ دَاهِيَةً فَطِيعَا يَذُوبُ لِأَجْلِهَا كَالْتَّلْجِ بَالِي

³⁸⁷ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 36.

³⁸⁸ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 58.

Medreselerin dörtte birine denk olan ki o medreselerin işaretleri gecelerin safsatalarını yok etti.

(Ölümü) topluma korkunç bir musibet gibi geldi. Ondan dolayı aklım kar gibi eriyor.

Alkadârî, arkadaşına yazdığı mersiyede, ölümünü toplumu helaka götüren korkunç bir musibete benzetmektedir. Burada şair “ يحاكى ” fiilini kullanarak benzetme yapar. Aynı beytin ikinci şatırında bu musibet karşısında aklının kar gibi eridiğini de ifade etmektedir.

Diğer bir beytinde şair, zamanın kendisini ağlattığını, gözyaşlarına boğulduğunu söyleyerek burada bazı benzetmeler yapmaktadır³⁸⁹: [Vâfir]

دُمُوعِي قَدْ تَسِيلُ كَعَصْرِ عَاصِرٍ فَأَجْفَانِي تُضَاهِي لِلْمَعَاصِرِ

Gözyaşlarım bana cefa vererek meyve suyunu sıkmanın şiresi gibi akmaktadır. O (gözyaşları) mengenerde sıkılmışa benziyor.

Şair, gözyaşlarını tarif ederken onları meyve sıkmanın sıkıldığı meyve suyuna benzetmektedir. Burada bir beyitte iki teşbih kullanılmıştır. Şair, teşbih fiili olan “ تضاهي ” fiilini, kullanmıştır. Kendisi sanki mengene arasında kalmış gibi vücudunda ne kadar su varsa gözlerinden aktığını ifade etmektedir. Zamanın, şairi bu hâle getirdiği yine devam eden beyitlerden görülmektedir. Beytin birinci şatırında yaptığı teşbih, ikinci şatırdaki teşbihle kuvvetlendirmiştir.

2.4.3.Telmih

“Telmih” sözlükte acele bakmak, göz atmak, göz ucuyla bakmak, şimşegin parlaması anlamlarına gelmektedir.³⁹⁰ Telmih; bir tarihî olayı, hikâyeyi, ayet ve hadisi işaret ederek hatırlatmak demektir.³⁹¹

³⁸⁹ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 58.

³⁹⁰ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, IV/100; ez-Zemaşşerî, *Esâsu'l-Belağa*, (Beyrut: Dâru İhyâü't-Türâsü'l-Arabîyyi, ts.), 682.

Telmih, Alkadârî'nin şiirlerinde sıkça başvurduğu edebî sanatlardan biridir. Şairin telmihi, en çok Allah, peygamber ve ashaba medhi ile zühd konularında kullandığı görülmektedir. Alkadârî'nin şiirlerindeki telmih genel anlamıyla Asrısaaadet Dönemi ve sonrasında yaşanan olaylara, ayet ve hadislere dayanmaktadır. Alkadârî'nin, telmihi nasıl ve nerede kullandığını daha iyi anlamak için birkaç örnek verilecektir. Buna dair birkaç örnek³⁹²: [Meczâü'l-Kâmil]

رَبُّ تَفَرُّدٍ فِي الْأَرْضِ	الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَجْمَلِ
أَعْلَى عَلَى مَا قَدْ حَصَلَ	خَلْقِ الْأَنْامِ وَاحْتَمَلِ
بَارِي النَّخِيلِ مِنَ النَّوَى	مَلِكُ عَلَى عَرْشِ اسْتَوَى
فِي حِرْزِ قَبْضَتِهِ النَّحْلِ	يُعْطَى وَيَمْنَعُ فَاَنْطَوَى
كُرْسِيِّهِ وَكَأَنَّ عَلَى	وَسِعَ السَّمَاوَاتِ الْعُلَى

En yüce olan Allah'a hamd olsun, O, ezelden tek olan Rabdir.

Mahlukatı yaratmış ve var olanların en yükseğine çıkmıştır.

O her şeyin sahibidir, arşa yükselmiştir, hurmayı çekirdeğinden var edendir.

Veren ve alan O'dur, arı bile O'nun avucunun korumasında dürülmüştür.

O'nun kürsüsü yüksek gökleri kapsamış durumdadır.

Beyitlerde şair, Allah'ın büyük olduğunu, ezelde var olduğunu, mahlukatı yarattığını, arşa istiva ettiğini söylemektedir. Allah'ı övmek ve yüceltmek için söylediği bu beyitlerde telmih yaparak Kur'an ayetlerine gönderme yapmaktadır.

³⁹¹ Kazvînî, *et-Telhîs fî Ulûmi'l- Belâğa*, 427; Abdurrazzak, *Lâliü't-Tibyân fî'l-Me'âni*, 96; Muhammet Vehbi Dereli, *Osmanlı Dönemi Bed'iyyat Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2014), 79-80.

³⁹² Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 10.

Alkadârî, peygamber ve ashabı methettiği bir şiirinde Hz. Ali'ye telmih yapmaktadır³⁹³: [Muhallaul-Basît]

بَدْرُ الشَّرَفِ الْمُنِيرُ أَحْمَدُ
لِلْعِلْمِ مَدِينَةٌ وَتُورِدُ
مِنْ وَجْهَةٍ بِأَيْهَا الْمُقَرَّرِ
أَعْنِي بِهِ سَيِّدِي الْعَضَنَفَرِ
مَوْلَى لِمَنِ الرَّسُولُ مَوْلَاهُ
بَلْ ذَلِكَ بَعْدَ حُجَّةِ اللَّهِ
الْحَازِنُ لِلْعُلُومِ طَرًّا
أَصْلُ الْحَسَنَيْنِ زَوْجُ زَهْرَا

*O (Hz. Peygamber) şerefın dolunayı ve aydınlatan Ahmed'dir. İlmin varılan şehridir.
(Oraya) Kararlaştırılmış kapı tarafından varılır. Onunla efendim aslanı (Hz. Ali) kastediyorum.*

O, Resulün mevlası olduğu kimsenin mevlasıdır. Bu Allah'ın hüccetiyle olmuştur.

O, ilimleri tümüyle biriktirmiştir. (O) İki Hasan'ın aslı, Zehra'nın eşidir.

Şairin, ashabı övdüğü şiirlerinden birinde Hz. Ebû Bekir'e ve Hz. Ömer'e telmih yapmaktadır. Onları, öne çıkan vasıfları ile beraber zikreden şair isimlerini söylemeden meşhur lakapları ile telmih yapmaktadır³⁹⁴: [Muḥalla'u'l-Basît]

يَا رَبِّ كَذَا عَلَى الصَّحَابَةِ
بِالرَّحْمَةِ صَالٍ وَالْإِجَابَةِ
لَا سِيَّما الْأَلَمَعِيِّ الْأَسْبِقِ
صَدِّيقِ رَسُولِكَ الْمُصَدِّقِ
بَدءُ الْخُلَفَاءِ صَاحِبِ الْعَارِ
مُرْتَبِي النَّفَقَاتِ شَيْخِ الْأَبْرَارِ
ثُمَّ الْبَطْلُ الْهُمَامُ فَارُوقُ
إِسْلَامُهُ بِالِدُّعَاءِ مَسْبُوقُ
الْفَاتِحِ لِلْعِرَاقِ وَالشَّامِ
بَلْ مَنْ بِهِ جَاءَ فَتْحُ الْإِسْلَامِ
فِي وَفْتِهِ شَاعَ شَوْكَةُ الدِّينِ
حَتَّى بَلَغَتْ لِعَرْضِ تِسْعِينَ

³⁹³ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 16.

³⁹⁴ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 18.

Ey Rabbim, ashaba da rahmetin ve icabetinle yardım et.

Özellikle de önde gelen, zeki ve Resulün doğrulanmış dostu.

Halifelerin başlangıcı, mağara arkadaşı, nafakalar dağıtan ve iyiliklerin babası (şeyhi).

Sonra cesaretli kahraman olan Faruk (onu hayırlarla kuşat), İslam'a girmesi önceden yapılan dua ile olmuştur.

Irak'ın ve Şam'ın fatihi, hatta kendisiyle İslam'ın fethi gerçekleşen kimse.

Onun zamanında dinin gücü yayıldı ta ki doksan dereceye ulaştı.

Alkadârî şiirinde birkaç olaya telmih yapmıştır. Bunlardan biri Hz. Ebû Bekir'in "sıddık" sıfatına haiz olmasına değinmesidir. Bu olay peygamberimizin Mirac'a yükselmesinden sonra vuku bulmuştur. İnsanların peygamberimize inanmadığı o dönemde kendisine şeksiz şüphesiz iman ettiğini söylemesine karşılık "sıddık" ünvanını almıştır.³⁹⁵ Yine Hz. Ebû Bekir'in "mağara arkadaşı" olduğunu söylemesi, Hz. Peygamber'le göç etmesi telmih sanatının örneklerindedir.³⁹⁶

Şiirin devam eden beyitlerinde şairin Hz. Ömer'den bahsettiği görülmektedir. Beyitlerde, Hz. Ömer'in "Faruk" ismine değinilmiş ve İslam'a girmesinin önceden yapılan dua ile gerçekleştiği vurgulanmıştır. Hz. Peygamber bir olay sonucu Hz. Ömer'e Faruk ismini vermiştir.³⁹⁷ Yine Hz. Peygamber'i öldürmeye giderken kız kardeşinin evine uğrayan Hz. Ömer orada Kur'an'ın etkisinde kalarak Müslüman olmaktadır. Aslında onun Müslüman olması için önceden Hz. Peygamber dua etmiştir. O duanın sonucu olarak Hz. Ömer İslam'a girmiştir. Şair de bu olaya "İslam'a girmesi önceden yapılan dua ile olmuştur " beyitiyle telmih yapmıştır.

³⁹⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelikb. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ vd. (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1955), I/399.

³⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I/480.

³⁹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed Yesâr el-Muttalibî el-Küreşî el-Medenî İbn İshâk, *es-Siyer ve'l-Meğazî*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1978), III/186.

Alkadârî, şikâyetle bulunduğu şiirinde Kur'an'da geçen Hz. Musa'nın annesinin kıssasına dikkat çekmektedir³⁹⁸: [Vâfir]

وَشَاهَدْتُ الْمَحَابِرَ يَا بَسَاتٍ وَلَا حَظُّتُ الدَّفَاتِرَ وَالطُّرُوسَا
وَأَبْصَرْتُ الزَّوَايَا فَارَعَاتٍ كَمَا فَرَعَتْ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَى

Mürekkap kaplarının kurduğunu gördüm, defterleri ve kağıtları da fark ettim.

Köşelerin, tıpkı Hz. Musa'nın annesinin kalbinin boşaldığı gibi, boşaldığını gördüm.

Şair dünyalık konusunda şikâyet eden biri değildir. Yukarıda geçen beyitlerde zor şartların medreseleri öğrencisiz bıraktığını ve yazma imkânı bulamadığı için bir benzetme yapan şair, Hz. Musa'nın annesinin olayını anlatan ayete telmih yapmaktadır.³⁹⁹ Şair beyitte “ فارعات ” kelimesi ile ayetteki kıssaya dikkat çekmektedir.

Nefsin aldatıcı dünyaya meyletmesinden sakındırmak amacıyla yazdığı bir kasidesinde şair, bu anlamdaki ayeti kerimeye telmih yapmıştır⁴⁰⁰: [Hafif]

حَيْرٌ مَا يَعْتَنِي بِهِ الْخُرُّ فِيهَا إِدِّحَارٌ لِإِدَارِهِ الْمُتَدَانِي
لِمَقَامٍ بِهِ يُقَامُ جَزَاءٌ حَسَبَمَا قَدَّمُوا لَهُ التَّقْلَانِ
شَهِدَ اللَّهُ فِي الْكِتَابِ تَعَالَى أَنَّ مَنْ خَافَهُ لَهُ الْجَنَّتَانِ

Hür kişinin dünyadan alacağı en hayırlı şey, sonsuz hayatı için birikim yapmasıdır.

³⁹⁸ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 49.

³⁹⁹“Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik. Böyle de oldu. Firavun ailesi onu bulup aldı. Ama sonunda o kendileri için bir düşman ve tasa sebebi olacaktı. Şüphesiz Firavun, Hâmân ve askerleri yanlış yoldalardı. Firavun'un karısı, 'O, senin ve benim göz aydınlığımız, muradımız olsun! Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur veya onu evlât ediniz' demişti. Onlar işin farkında değillerdi. Mûsâ'nın annesinin yüreği ise yalnızca çocuğuyla meşguldü. Eğer, inanıp güvenen biri olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse işi meydana çıkaracaktı.”bkz.. el-Kasas 28/7-10.

⁴⁰⁰ Alkadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 56.

İnsanların ve cinlerin yaptığı amellerine göre karşılıklarını alacakları makam için.

*Allahu Teâlâ, kitabında, **kim ondan sakınırsa ona iki cennetin verileceğine onay vermiştir.***

Şair beyitte Rahman suresinin 46. ayetine telmihte bulunarak “*Rabbinin huzurundan korkan kimse için çifte cennet vardır.*”⁴⁰¹ ayeti zikredilmiştir.

Alkâdârî, genellikle ayetlere telmihte bulunmuştur. Her nefsin ölümü tadacağına dair ayete yaptığı telmih şöyledir: [Hafif]

يَا صَدِيقِي الْحَمِيمِ خُلُو السَّجِيَّةَ أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكُمْ فِي الصَّيِّئَةِ
إِنَّ دُنْيَا دَارَ الْفَنَاءِ وَمَا مِنْ أَحَدٍ لَّا يَذُوقُ فِيهَا الْمَنِيَّةَ

Ey tatlı huylu can arkadaşım! (kaybettiğiniz) çocuk için Allah mükâfatınızı artırsın.

Dünya hiçlik diyarıdır, orada ölümü tatmayacak kimse yoktur.

Şair ikinci beyitte Âl-i İmrân suresinin 185. ayetine telmih yapmıştır. Ayette herkesin ölümü tadacağı söylenmektedir. Şair de beyitte *orada ölümü tatmayacak kimse yoktur* ifadesiyle ayete atıf yapmıştır.

Şair ihvâniyyât şiirlerinden birinde kendisine yazı yazan arkadaşına şiirle yanıt vermektedir. Bu beyitte yine ayete telmih vardır⁴⁰²: [Basît]

مَا رَوْضَةٌ دُبَّجَتْ بِالزَّهْرِ الْوَانَا وَأُنْبَتَتْ نَرْجَسًا وَرَدًا وَرِيحَانَا
آتَتْ فُطُوفًا مِنَ الْأَثْمَارِ دَانِيَةً مِنْ كُلِّ رَوْحٍ حَيْثُ حَانَا

Öyle bir bahçe ki, rengarenk çiçeklerle süslenmiş, nergis, gül ve reyhan çıkarmış.

Her cinsten devşirilebilir ve zamanı gelmiş güzel meyveler vermiştir.

⁴⁰¹ er-Rahmân 55/46

⁴⁰² Alkâdârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 96.

Beyitte “ قَطُوفًا.....دانية ” ifadesiyle Hâkka suresinin 22-23. ayetlerine ve yine aynı beyitte “ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ” ifadesi ile Hac suresinin 5. ayetine telmih yapılmıştır.

Arkadaşının oğluna tavsiye niteliğinde yazdığı şiirde kendisine bazı tavsiyelerde bulunmaktadır⁴⁰³: [Tavîl]

وَعَاشِرُ هُنَاكَ الصَّحْبِ بِالرَّفْقِ وَالْحِجَا وَأَكْرِمُهُمْ فِي كُلِّ حَالٍ وَقَدَمِ
وَلَا تَكُ مَعْلُولَ الْيَمِينِ وَبَاسِطًا هَاكُلًا بَسِطًا وَاقْتَصِدْ فِي الْمَطَاعِمِ

Orada arkadaşlarına dostça ve akıllı davran. Onlara her durumda ve her adımda ikramda bulun.

Eli sıkı olma ve elini de büsbütün açma, yemeklerinde iktisatlı ol.

Şair bu beytinde tavsiyede bulunurken Kur'an'ı Kerim'de İsra suresinin 29. ayetine telmih yaparak: “Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açık da olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin.”⁴⁰⁴

Alkâdârî davet edildiği bir mevlit programında Hz. Peygamber'e medhiye dizerek Kur'an-ı Kerim'den bir ayete telmih yapmaktadır⁴⁰⁵: [Vâfir]

وَبَارِكْ فِي مُضِيْفِنَا وَنَسْلِهِ بِلُطْفٍ مِنْ لَدُنْكَ بِهَيْمٍ مُقِيمٍ
وَهَبْ لَهُمُ الْمُنَى دُنْيَا وَأُخْرَى بِسَيِّدِنَا الْمُشَفِّعِ وَالْقَسِيمِ

Bizi misafir edeni ve neslini, kendi katından daim olan bir lütufla mübarek kıl.

Onlara, şefaata ve hak sahibi Efendimizin hürmetine ahirette ve dünyada istedikleri şeyleri ver.

⁴⁰³ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 135.

⁴⁰⁴ el-İsra 17/29

⁴⁰⁵ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 170.

(O Efendi ki) Her şeyi bilen (Allah) tarafından kitabın indirilmesi ile alemlere rahmet olarak gönderilmiştir.

Şair yukarıdaki beyitte Enbiyâ suresinin 107. ayetine işaretle bulunarak: “*Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*” ifadesiyle Hz. Peygamber’in şefaataçı olduğunu söyledikten sonra bu ayete telmihte bulunur.

Şairin yaptığı telmihlerde başarılı olduğu görülmekte olup, yaptığı telmihleri iktibas sanatıyla karıştırmamaktadır.

2.4.4. İktibas

İktibas, bir edebî sanattır. Terim olarak şiir yahut nesirde ayetin, hadisin tamamının ya da bir kısmının alınmasıdır.⁴⁰⁶ Sözlükte ise ateş parçası almak, ilim almak, alıntı almak anlamlarına gelmektedir.⁴⁰⁷ İktibas yardımıyla sözün kuvveti ve etkileycilik özelliği artırılmaktadır.

Alkadârî’nin şiirlerinde iktibas sanatına çokça rastlanmıştır. Şair hem Kur’an’dan hem de hadisten alıntı yaparak, beyitlerini iktibas sanatını kullanarak ustaca serdetmiştir⁴⁰⁸: [Muḥalla‘u’l-Basît]

مَنْ حَازَ عُلُومَ الْأَوَّلِينَ مِنْ غَيْرِ تَدْرِيسٍ أَمِينًا
مَنْ قَالَ لَهُ الْإِلَهُ لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلاكَ

Emîn olarak öncekilerin ilimlerini okumadan haiz eden kimsedir.

İlâhın kendi hakkında “Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım” dediği kimse.

Alkadârî meşrebi itibarıyla mutasavvuf biriydi. Senet itibarıyla mevzu olan bir hadisi⁴⁰⁹ burada iktibas olarak beytine yer vermiştir. Her ne kadar mevzu hadis olsa da anlam itibarıyla tasavvuf literatüründe çok kullanılan, hadis olarak bilinen

⁴⁰⁶ Kazvîni, *et-Telḥîs fi Ulûmi’l-Belâga*, 422.

⁴⁰⁷ Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kûb b. Muhammed Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhîṭ ve’l-Kabesü’l-Vasîtu el-Câmi’ Limâ Zehebe min Luġati’l-Arab Şemâṭîṭ*, thk. Muhammed Naim (Beyrut, 2005), 564; Abdurrazzak, *Lâliü’t-Tibyân fi’l-Me‘âni*, 25.

⁴⁰⁸ Alkadârî, *Divânu’l-Memnûn*, 15.

⁴⁰⁹ ‘Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ’*, II/164.

kelamlardandır. Kaynaklarda da kudsi hadis olarak geçmektedir. Alkadârî de beyitte buna dikkat çekerek “من قال له الإله” demiştir.

Şair yazdığı diğer bir kasidede tabip arkadaşını övmektedir. Buluşmanın verdiği sevinçle, Kur’ân-ı Kerim’den iktibas yapmaktadır⁴¹⁰: [Vâfir]

وَشَخَّصُ بِالْفِرَاسَةِ دَاءُ طَبْعِي فَطَبُّ لَهُ عَلَى حُبِّ كَلْمَانِ
طَرَبْتُ لِرُوصَلِهِ وَشَكَرْتُ فِيمَا أَتَانِي مِنْهُ مِنْ رُوحِ وَرَيْحَانِ

Feraset konusunda tabii ilaçtır, Lokman gibi onun tıbbı, sevgi üzerinedir.

Onunla buluşmak için coştum ve bana ondan huzur ve güzel nasip geldiğinde şükrettim.

Beyitteki kalın yazılmış ifade ayeti kerimeden iktibas edilmiştir :

فَرُوحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتٌ نَعِيمٌ⁴¹¹

“Ona huzur, güzel nasip ve nimetlerle dolu cennet vardır.”

Görüldüğü üzere ayeti kerimede kullanılan bu ifade “huzur ve güzel nasibi belirtmektedir. Bu, cennette bir kulun ulaşacağı en güzel makam ve mükafatlardandır. Şair de arkadaşını överken ayetteki ifadenin güzelliği ve anlamından yararlanarak arkadaşına huzur ve güzel nasibin geldiğini ve buna şükrettiğini ifade etmektedir.

Şair kendi arkadaşları ile yazıştığı gibi bazen onların çocukları ile de yazışmıştır. Bu yazışmalardan biri hem akrabası ve hem de arkadaşı olan Molla Muhammed’in oğlu Mirza Cafer arasında geçmektedir. Gürcistan’da bulunan Simtariye Medresesinden yazmaktadır. Alkadârî de kendilerine Muvaşşah⁴¹² türünde şiir yazarak yanıt vermiştir⁴¹³:

⁴¹⁰ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 178.

⁴¹¹ el-Vâkia 56/89.

⁴¹² Yılmaz, “Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri”, 128-129.

⁴¹³ Alkadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 188.

أَيُّهَا الْمَوْلىَ الْهُمَامُ الْمُؤْتَمَنُ أَذْكُرُوا الْمَمْنُونَ ذَا الْإِسْمِ الْحَسَنِ
بِالدُّعَاءِ الْخَيْرِ فِي حَيْرِ الزَّمَنِ عَلَّاهُ يُنَجِّيه مِنْ هَذَا الْجَوْىِ
فَالِقُ الْإِصْبَاحِ بِاللُّطْفِ الْأَعَمِّ

Ey gayretli, güvenilir dost! Güzel isim sahibi olan, Memnûn'u anın.

Zamanın bahçesinde onu hayırlı dua ile (anın). Umulur ki, O (Allah) onu (Hasan'ı) bu tasadan kurtarır.

O, engin lütfu ile sabahı aydınlatandır.

Şair kendisinin tasa ve üzüntü içinde olduğunu bildirerek Allah'ın onu bu sıkıntıdan kurtaracağını umut etmektedir. Elbet sabahı aydınlatan Allah, onun tasasını da giderecektir. Ayet şöyledir:

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ⁴¹⁴

“Sabahı aydınlatan O'dur. Ve O, geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı birer hesap ölçüsü kalmıştır. İşte bu, aziz ve alîm olan Allah'ın takdiridir.”

Oğluna nasihatte bulunan şair kendisinin de İslam'ın hizmetinde olduğunu söyleyerek oğluna manevi destekte bulunmaktadır. Bu arada ayeti kerimeden iktibas yaparak Rabbini övmektedir⁴¹⁵: [Vâfir]

فَحَالِي مِثْلُ مَا شَاهَدْتُمُوهُ بِفَضْلِ اللَّهِ ذِي الْعَرْشِ الْمَجِيدِ
أَذْكُرُ طَالِبِي عِلْمًا هَرَارًا لِخِدْمَةِ دِينِ الْإِسْلَامِ السَّدِيدِ

Halim, gördüğünüz gibidir. Arşın sahibi, şanı yüce Allah'ın lütfuyla.

Güvenilir İslam dininin hizmeti için, gündüzleri öğrencime ders veriyorum.

⁴¹⁴ el-En'âm 55/96.

⁴¹⁵ Alkâdârî, *Divânu'l-Memnûn*, 219.

Şair bu ifadeyle hem şiirinin kuvvetini artırmış ve hem de Allah'ı övmüştür. İlgili ayet:

دُو الْعَرْشِ الْمَجِيدِ⁴¹⁶

“O, arşın sahibi, şanı yücedir.”

Alkādârî şiirlerinde en çok ayetlerden iktibas yaparak kullandığı iktibasların şiirin anlam ve düzen şekline uyum sağladığı görülmüştür.

2.4.5. Tıbak

Sözlükte uygunluk anlamına gelen “tıbak”; söz ya da şiirde iki zıt şeyi bir araya getirmek veya bir şeyle onun zıddını bir araya getirmek demektir. Tıbak, *mutâbakat*, *tatbik*, *tezat* olarak da isimlendirilmektedir. Gece-gündüz, iyi-kötü, siyah-beyaz, gizlemek-açığa çıkarmak gibi kelimeler birbirine zıt olan kelimeler olup tıbak ifade etmektedir.⁴¹⁷

Alkādârî de *Dîvân*'ında tıbak sanatından yararlandığı görülmektedir. Şair tıbak yaparken en çok kullandığı sanatlardan biri de ismin isimle zıt olması şeklindedir. Şair olumlu ve olumsuz duygularını geniş şekilde kullanma imkânına sahip olmuştur. Allah'ı methettiği bir şiirde şair şöyle demektedir⁴¹⁸: [Meczuül-Kâmil]

يَا رَبِّ جُدْ لِي بِالتَّجَا عَنِ الْحَسَارَةِ وَالْحَجَلِ
يَا رَبِّ غَرَّتْنِي الْمُنَى فِي هَذِهِ دَارِ الْقَنَا

Ey Rabbim! Bana, utanç ve hüsrân yerine kurtuluş vererek cömert davran.

Ey Rabbim! Bu fânî dünyada isteklerim beni kandırdı.

Şiirde bu beyitlerden ilkinde “نجاة” kelimesiyle “خسارة” kelimesini bir arada kullanarak tıbak yapmıştır. Kelimelerden ilkinin anlamı kurtuluş ikincisinin anlamı hüsrandır. Görüldüğü üzere bu kelimeler arasında zıt anlamlı kelimelerle tıbak yapılmıştır.

⁴¹⁶ el-Burûc 85/15.

⁴¹⁷ İbnü'l-Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedi'*, 36; İbn Raşîk, *el-'Umde*, I/209; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 180.

⁴¹⁸ Alkādârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 11.

Zıt anlamlı iki isme diğerk bir örnek aşağıdaki beyitte verilmiştir ⁴¹⁹ :
[Muħalla‘u’l-Basît]

العلمُ تَدَارَسَتْ رُسُومُهُ وَالْجَهْلُ طَعَى وَشَاعَ شُومُهُ

İlim resimlerini yapmaktadır. Cehalet ise haddini aşmış ve sopası yayılmış durumda.

Şiirde “ العلم ” kelimesiyle “ الجهل ” kelimesi arasında zıtlık olup böylece tıbak sanatı oluşmuştur. İlimle cehalet birbirine zıt anlamlı olan kelimelerdir.

Diğerk bir beytinde şair birbirine zıt olan iki fiili şöyle kullanmıştır:

[Mütekârib]

لَقَدْ حَوَّلَ الدَّهْرُ حَالَاتِهِ عَلَيَّ وَأَبْدَى عِدَاوَاتِهِ
تَعُودُ يَا صَاحِبَ جَوْرِ الْوَرَى وَهَلْ يَتْرُكُ الشَّيْءُ عَادَاتِهِ

Zamane bana olan tavırlarını değıştirdi ve düşmanlığını açığa çıkardı.

İnsanlığın adaleti dönüyor? Ve bir şey alışkanlıklarını terk etmez.

Zıt anlamlı iki fiil olan “ تعود ” ve “ يترك ” ile tıbak sanatı yapılmıştır. Dönmek ve terk etmek anlamındaki bu fiiller tıbak sanatına uygun örnek teşkil etmektedir.

Şairin isimler arasında yaptığı tıbaka aşağıdaki beyitler başka bir örneklik teşkil etmektedir ⁴²⁰: [Vâfir]

تَرْحَمَ لِي بِوَصْلِ بَعْدَ فَصْلِ فَإِنْ تَفَنَّنَا زَيْنُ الْكَلَامِ
أَلَيْسَ الْعِيدُ فِطْرًا بَعْدَ صَوْمِ أَلَيْسَ النُّورُ مِنْ بَعْدِ الظُّلَامِ

Kelamın süsü bizi farklı kılrsa da ayrılıktan sonra buluşma ile bana merhamet et.

Oruçtan sonra bayram, orucu açmaktır. Karanlıktan sonra da aydınlık geliyor.

⁴¹⁹ Alķadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 17.

⁴²⁰ Alķadârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 35.

Alkādârî yazdığı bu iki beyitte “ نور ”, “ صوم ”, “ فطر ”, “ فصل ”, “ وصل ” ve “ الظلام ” kelimeleri arasında tıbak sanatını uygulamıştır. Sırasıyla anlamları şöyledir : buluşma-ayrılık, iftar-oruç, nur-karanlık. Şairin yaptığı bu tıbaklar ikili tıbaklardır.

2.4.6.Mübalâğa

Mübalâğa bedi‘i sanatlar içerisinde birçok edebî sanatın temelini teşkil etmektedir. Şair mübalâğayı, zayıflık veya güçlülük bakımından ulaşabilmesi zor olan bir durum için kullanmaktadır. O duruma ulaştığı zaman hedefine varacaktır ama hedefine varmadığı için de kast etmek istediği şeyi en belîğ ve etkili bir şekilde söylemiş bulunuyor.⁴²¹

Mübalâğa, kendi içerisinde birkaç kısma ayrılmaktadır. Eğer niteleme genel anlamda ve aklen mümkünse buna *teblîğ* denilmektedir. Genele uygun olmayıp aklen mümkün oluyorsa buna *igrâk* denilmektedir. Ne akıl ne de âdet olarak mümkün değilse o zaman *guluv* diye isimlendirilmektedir.⁴²² Zikredilen bu mübalâğa türlerinden makbul olan ve olmayan bulunmaktadır. *Tebliğ* ve *igrâk* makbul olup bunların içerisinde gerçeğe yakın olan ve güzel bir hayal olanları bulunmaktadır. *Gulüv* abartılı bir mübalâğa olduğu için makbul bir mübalâğa türü değildir.⁴²³

Alkādârî, şiirlerinde mübalâğa sanatını da yaygın bir şekilde kullanmıştır. Şair mübalâğa sanatını kullanırken genellikle *igrâk* ve *gulüv* türlerini kullanmıştır. Bu sanatı, Hz.Peygamber, sahâbî, hocaları, arkadaşları ve kendi hakkında yazdığı şiirlerde kullanmaktadır. Yazdığı şiirlerde mübalâğa sanatını ustalıkla kullanarak kastetmek istediği manaları okuyucuya verebilmiştir. Alkādârî'nin mübalâğa sanatını nasıl kullandığına dair fazla bilgi elde etmek için birkaç örnek vermekte fayda vardır. Şair arkadaşına yazdığı bir şiirinde ona olan özlemini mübalâğalı hâlde belirtmiştir⁴²⁴: [Tavîl]

وَلَوْ أَنَّ أَشْجَارَ الرَّيَاضِ تَحَوَّلَتْ لِلْأَفْلامِ وَالْأَهْمَارِ صَارَتْ لَهَا حَبْرًا

⁴²¹ Kudâme b. Ca'fer, *Naḳdu 'ş-Şi'r*, 50; Kazvîni, *et-Telhîs fî Ulûmi'l- Belâğa*, 370; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 202.

⁴²² Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 202.

⁴²³ Kazvîni, *et-Telhîs fî Ulûmi'l- Belâğa*, 370-373; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 202.

⁴²⁴ Alkādârî, *Divânu 'l-Memnûn*, 50.

وَحَرَّرْتُ تَفْصِيلَ إِشْتِيَاقِي لَكُمْ بِهَا عَلَى صَفْحَاتِ الدَّهْرِ مَا اسْتَوْعَبَتْ

Eğer bahçelerin ağaçları kaleme dönüşseydi ve nehirler o kalemlere mürekkep olsaydı.

Ve ben de size olan özlemimin tafsilatını ömür boyu yazsaydım satırlar bunu almazdı.

Alkadârî yukarıdaki şiirinde mübalağanın *guliv* türünü kullanarak arkadaşına olan özlemine abartılı bir şekilde ifade etmektedir. Şair arkadaşını o kadar özlemiş ki bu özlemine, ağaçlar kalem olsa nehirler mürekkep, bu durumun yine anlatılmayacak kadar büyük olduğunu ifade etmek istemiştir. Ömür boyu yazılsa da bitmeyecek bir özlem söz konusudur.

Alkadârî'nin hanımı vefat edince ona karşı duyduğu sevgi ve hislerini yazdığı bir şiirle ifade etmiştir. Şiirde şair, hayat arkadaşını kaybettiğinin acısını belli etmektedir. Her ne kadar gerçekte vücudunun yarısını kaybetmese de, mübalağa yaparak vücudunun yarısını kaybettiğini ve ölmeden öldüğünü anlatmak istemiştir:⁴²⁵[Basît]

مَاتَتْ عَلَى مَا بِهِ اعْتَادَتْ مُهَلَّلَةً بِكَلِمَتَيْنِ هُمَا شَرْطٌ لِتُقَدِّسِ
فَقُدِّي لَهَا صَارَ فَقْدَ النَّصْفِ مَنْ فَعَيْرُ مَرْمُوسِهِ فِي حُكْمِ مَرْمُوسِ

Adet ettiği üzere öldü. Yüceliğin ve saygının şartı olan kelimeyi şehadeti sesli söyleyerek.

Onu kaybetmem vücudumun yarısını kaybetmem gibi oldu. Ölmeyip ama ölmüş hükmünde oldum.

Şair, kendisine gelen şiirlere de nazireler yazıyordu. Hatta bunları bizzat ona şiir yazarlar istiyordu. Şairin arkadaşlarından biri şiirinde bir kadını tasvir ederek

⁴²⁵ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 250.

onu övmektedir. Alkādârî'den de yazdığı şiire bir nazire yazmasını ister ve o da ona nazire yazar. Bu şiirinde Alkādârî mübalağalı bir şekilde kadını övmektedir ⁴²⁶:
[Kâmil]

وَلَذِيذٌ مِّنْطِقُهَا وَقَنْدٌ شِفَاهُهَا
وَرِضَابُهَا الْمِسْكُ الْمُحِيطُ لِدُرِّهَا
وَجِلْنَارٌ حُدُودُهَا الرَّطْبُ الَّذِي
أَصْدَاعُهَا تَبْغِي عَلَيْهِ بِكَفْرِهَا

Konuşması lezzetlidir ve dudakları şekerdir. Onun tükürüğü incisini saran misk gibidir.

Yumuşak nar çiçeği yanaklarının üzerine yayılmış zülfü, yanaklarını kapatıyor.

Şair kadının konuşmasını lezzetli bir yiyeceğe ve dudaklarını şekerle benzetmektedir. Kadının inci gibi olup, kendisini misk kokusunun sardığını ifade etmektedir. Şair mübalağa sanatıyla kadının güzelliğini nitelemektedir. Genel anlamıyla konuşma yapmak lezzet ile tarif edilmemekte. Dudaklar da şeker değildir. İkinci beytin birinci şatırında kadının yanakları nar çiçeğine benzetilmiştir. Nar çiçeğinin güzel ve çekici rengi şairin bunu mübalağa sanatına yansıtmasına sebep olmuştur.

Alkādârî, dünyanın hızla geçip giden bir fâni hayat olduğunu idrak ederek ahiret alemine hazırlık için çaba göstermiş, bir şiirinde kendine ikazda bulunarak şöyle der ⁴²⁷: [Hafîf]

رَبِّ حَصِّلْ مَرَامَنَا وَاهْدِنَا مَا
هُوَ خَيْرٌ لَّنَا غَدَاةَ السُّؤَالِ
يَا حَسَنُ رَاقِبِ الْمُهَيِّمِ وَأَفْقُهُ
عُمْرَكَ التَّلَجَّ فِي مَهَبِّ الشِّمَالِ

Rabbim! Bizim meramımızı gerçekleştir ve bizi yarının sorgusu için hayırlı olan şeylere yönlendir.

⁴²⁶ Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 80.

⁴²⁷ Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 31.

Ey Hasan! (her şeyi denetleyen) Allah'ın farkında ol. Kuzey rüzgârında kar (gibi eriyip giden) erimektesin, ona göre davran.

Şair kendi ömrünü kuzey rüzgârındaki kara benzeterek, ömrünün çabuk bitmesini bir mübalağalı bir şekilde anlatmıştır.

Alkadârî, dünyanın genel durumundan şikâyet ettiği kötülük ve kötü kimselerin çoğaldığından, kötü kimselerin kendi etrafında da bulunduğunu söylemektedir. Şair bu insanların yaptıkları kötülüklerde ne kadar zararlı olduklarını mübalağalı bir şekilde anlatmaktadır⁴²⁸: [Tavîl]

أُرَاقِبُ أَحْوَالَ الزَّمَانِ فَمَا بَقِيَ بِهِ ظَنُّ ظُفْرِ بِالْحَبِيبِ الْمُصَدَّقِ
وَجَدْتُ الْأَوْلَى جَرَّتُهُمْ مِنْ مَعَارِفِي عَقَّارِبَ بَلْ مِنْهَا أَضُرُّ فَحَقِّقْ

Zamanın ahvalini gözlemliyorum Peygamber'in doğru olmasında tırnak kadar şüphe yoktur.

İlk olarak onu kendi dostlarımda tecrübe ettim, akrepler, hayır akreplerden daha zararlılar emin ol!

Şair, bazı arkadaşlarını akrebe benzetmiştir. Bilindiği üzere insan akrep kadar zehirli ve tehlikeli olamaz. Ancak burada insanların akrepten hatta daha tehlikeli olduğunu bildirerek mübalağa yapmıştır.

2.4.7. Murâ'âtu'n-Nazîr

Bedî' ilminin muhtevasına giren ve muhassinâti maneviyye kapsamında yer alan *murâ'âtu'n-nazîr* anlama güzellik katan edebî sanatlardan biridir. Aynı zamanda *tenâsüb*, *tevfik*, *telfik* ve *i'tifat* gibi isimleri de bulunmaktadır. Şiir ya da nesirde zıt olmayan kelime ve ona uygun olan bir kelimeyi bir araya getirme sanatına *murâ'âtu'n-nazîr* denir.⁴²⁹

Alkadârî şiirlerinde *murâ'âtu'n-nazîr* kullanmaktadır. Her ne kadar şair tabiatla ilgili pek şiir yazmasa da, yazdığı tabiat şiirlerinde bu sanatı göstermeye çalışmıştır.

⁴²⁸ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 72.

⁴²⁹ Kazvînî, *et-Telhîs fî Ulûmi'l- Belâğa*, 354; Bulut, *Belâgat-i Müyessera*, 189.

Şiirleri incelendiğinde şairin kelimeleri bir araya getirerek oluşturduğu *murâ'âtu'n-nazîr* sanatı şiirlerinde ifadelerini güçlendirmiş ve onlara bedi'î güzellikler katmıştır. Örneğin hocasını davet ettiği bir mecliste şair tabiatın güzelliğini de vasfederek *murâ'âtu'n-nazîr*le ilgili birkaç örnek vermektedir⁴³⁰: [Vâfir]

أَخِي طَالَ اشْتِيَاقِي وَانْتِظَارِ مِرَارًا
لَيْسَ تَنْزُهُ زَمَنِ الْبَهَارِ نَارًا
إِلَى أَنْ جَاءَنَا حَيْرُ الزَّمَانِ
وَرَمَّتِ الْعَادِلُ فِي الْمَعَانِي
رَبِيعٌ طَيِّبٌ حَاوِي الْأَمَانِ
وَرَأَقَ الطَّرْفَ زَهْرُ الْجُلْنَارِ فَحَارًا
وَفَاقَ زُمُرْدًا فَرَشُ الْبَرَارِي وَنَارًا
وَجِئْنَا بِالْأَجْبَةِ جِسْرَ دَاوُدَ
وَبَدَّلْنَا الْهَوَى مِنْ سِيمَوَارَ بُحَارًا
لَدَا قَدْ أَنْتَهَرْنَا نَحْوَ مَقْصُودِ

Kardeşim sana olan özlemim ve intizarım defalarca uzadı.

Bahar zamanı gezmek bir iş değildir,

Ta ki bize zamanın en hayırlısı, emaneti koruyan ve güzel kokuların baharı gelinceye kadar.

Bülbüller meskenlerde ötmeye başladılar, her taraf nar çiçeği gibi güzelleşti ve hava ısındı.

Çölün yayılması zümrüte üstün geldi ve yandı.

Bundan dolayı fırsattan istifade ederek kasd olunan yere gittik, ahbablarla Davûd köprüsüne geldik.

Semaverin dumanı ile havayı değiştirdik.

Görüldüğü üzere “ طال ”, “ اشتياقي ”, “ انتظار ” kelimelerinde uyum olup tüm bu kelimeler hasret, özlem ifade etmektedir. Öte yandan diğer beyitlerde yer alan “

⁴³⁰ Alkadârî, *Dîvânü'l-Memnûn*, 80-81.

”الهُوى من سيموار بخارا“، ” زمردا فرش البرارى“، ” زهر الجنار“، ”رنت العنادل“، ”ربيع طيب“ gibi kelimelerin tümü birbirleriyle bağlantılıdır. Tabiatta mevcut bulunan bülbüllerin nağmesi, nar çiçeği, semaver dumanı gibi kelimeler *murâ'âtu'n-nazîr* sanatını ifade etmektedir.

Kadını methettiği bir şiirinde şair ifadeler arasındaki uyumu güzel bir şekilde kurmaktadır⁴³¹ : [Kâmil]

وَلَدِيدٌ مَّنْطِقِهَا وَ قَنْدٌ شِفَاهِهَا
وَرِضَابُهَا الْمِسْكَ الْمُحِيطُ لِذُرِّهَا
وَبِجْلَانٍ خُدُودِهَا الرُّطْبُ الَّذِي
أَصْدَاغُهَا تَبَغِي عَلَيْهِ بِكْفْرِهَا

Konuşması lezzetlidir ve dudakları şekerdir. Onun tükürüğü incisini saran misk gibidir.

Yumuşak nar çiçeği yanaklarının üzerine yayılmış zülfü, yanaklarını kapatıyor.

Şairin ifadesindeki “ و قند شفاهها “, ” و بجلان خدودها الرطب “ ve “ اصداغها ” kelimeleri arasında yakın ve uyumlu ilişki bulunmaktadır. Mesela yanağını nar çiçeğine benzetmesi, zülüflerinin yanakları üzerine dağılmasından bahsetmektedir. Bu ifadede *murâ'âtu'n-nazîr* sanatı olup ifadeye güzellik katmaktadır.

Diğer bir şiirinde arkadaşını överken birbiriyle uyumlu kelimeler kullanarak şiirini okuyucularına sunmaktadır⁴³²: [Vâfir]

طَرِبْتُ لِوَصْلِهِ وَشَكَرْتُ فِيْمَا
جَزَاهُ اللهُ عَنِّي كُلَّ حَبِيرٍ
وَعَمَّرَهُ بِعَافِيَةٍ طَوِيلًا
وَوَقَّقَنِي وَإِيَّاهُمْ جَمِيعًا
أَتَانِي مِنْهُ مِنْ رُوحٍ وَرِيحَانٍ
وَأَكْرَمَهُ بِجَنَّاتٍ وَرِضْوَانٍ
وَضَاعَفَ مِثْلَهُ مِنْ أَهْلِ عِرْفَانٍ
لِإِيمَانٍ وَإِسْلَامٍ وَإِحْسَانٍ

⁴³¹ Alḳadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 80.

⁴³² Alḳadârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 178.

Onunla buluşmak için coştum ve bana ondan huzur ve güzel nasip geldiğinde şükrettim.

Benim için Allah ona tüm hayırları versin ve ona cennetleri ve rızasıyla ikramda bulunsun.

Ona sağlıklı ve uzun ömür versin. Ehli irfandan onun gibileri kat be kat çoğaltsın.

Beni ve onların hepsini imanda, İslam'da ve ihsanda muvaffak eylesin.

Şair, bu şiirinde kurduğu ifadelerinde birbiriyle uyumlu sözcükler kullanmıştır. Birinci beyitte şair “روح” ve “ريحان” kelimelerini kullanırken, ikinci beyitte “جنات” ve “رضوان”, üçüncü beyitte “عمره”, “بعافية” ve “طويلا” kelimelerini kullanmıştır. Dördüncü beyitte “لايمان”, “اسلام” ve “احسان” kelimelerini kullanır. Tabii şairin bu kelimeleri özellikle seçmesi tesadüf değildir. Şair bu uyumu koruyarak ve *murâ'âtu'n-nazîr* sanatını kullanarak İslami literatüre uyum sağlamıştır. Mesela son beyitte geçen iman, islam ve ihsan kelimeleri okuyucuya Cibril hadisini çağrıştırmaktadır. Nitekim bu kelimeler anlam bakımından birbirine çok yakındır.

2.4.8. Tasvir

Tasvir, şiirde şairlerin çokça başvurduğu bir sanattır. Teşbihle tasvirin farkı birinin gerçeği yansıtması diğersinin ise mecaz ve temsil olmasıdır. Yani teşbihe kıyasla tasvir daha gerçekçi bir olayı temsil etmektedir.⁴³³ İbn Raşîk tasviri şöyle ifade etmektedir: “Tasvir dinleyen kimseye bir şeyi görüyor gibi nitelemektir.”⁴³⁴ Bazıları da “en belîğ tasvir kulağı göze dönüştüren tasvirdir”⁴³⁵ demiş. Burada anlatılan üslubun, oradaki sahnenin dinleyiciye canlandırılarak izleme hissini veriyor olmasıdır. Tasviri tam yapabilen şair diğers bir konuda güzel bir tasvir yapmakta başarılı olamamaktadır.⁴³⁶

Tasvir, Cahiliyye Dönemi'nde kendini ifade etme üslubunun en önemlisi ögesi olmuştur. Mesela atın ayağını anlatmak için deve kuşunun ayağını örnek verilir. Bu kişinin zihninde manayı bu şekilde anlatmaya çalışmak demektir. Böyle bir tasvir şekli *naklî* tasvir olarak adlandırılır. İlk zamanlarda ortaya çıkan tasvir şekli budur.

⁴³³ İbn Raşîk, *el- 'Umde*, II/294.

⁴³⁴ İbn Raşîk, *el- 'Umde*, II/294.

⁴³⁵ İbn Raşîk, *el- 'Umde*, II/294.

⁴³⁶ İbn Raşîk, *el- 'Umde*, II/294.

Şairin burada anlatmak istediği şey iki somutla benzer bir şeyi örnek vererek anlatmaktır. *Maddi* tasvirde ise karşılaştırılan ya da benzetilen taraflardan biri soyut bir varlıkken diğeri somut bir varlık olmaktadır. Bir tarafı somut olduğu için ondan dolayı *maddi* tasvir şeklinde adlandırılmaktadır. Cömertlik örneğinde olduğu gibi. Normalde zihinde bir fikir olarak beliren cömertlik, insanın başkasına karşılıksız olarak bir şeyi vermesidir. Zihinlerde cömertlik olarak kalmıştır. Yani yaşanan tecrübeler maddi olup o kelimenin somut olarak zihinlere yerleşmesine sebep olmuştur. Tasvirin diğeri türü *vicdanî* tasvirdir. Şair bu tasvirde zahirden hareket etmeyerek hudutları aşarak olayları farklı şekilde tasvir vermektedir. Şair burada görünenin arkasında farklı bir tevil ve anlam aramaktadır. Bu durumda olaylar şairin hissi duygusunu aşarak daha derinlere: nefesine ve kalbine inmektedir. Tasvirin bu türü diğeri türleri olan *naklî* ve *maddî* türlerinden daha üstündür.⁴³⁷

Alkadârî ufku ve hayal gücü geniş olan bir şairdir. Dinleyiciye fikrini ifade etmek için geniş hayal dünyasındaki olayları örnekler vererek anlatmaya çalışır. Şair tasvir yaparken beyan ilminin imkânlarından yararlanarak teşbih, *kinaye* ve *istiare* gibi sanatları da kullanmıştır. Örneğin, şaire kitap söz veren hocası, kitabı vermeyince şair hüznü içerisinde yaşadığı dramı tasvir etmektedir⁴³⁸: [Kâmil]

أُخْفِيهِ يَا مَوْلَايَ كَمْ أَجَلْتُ	يَا وَيْلَتَا قَدْ ضِئْتُ ذَرْعًا مِنْ هَوَى
أَمْسَى كَجَمْرٍ فِي الْحَشَا يَتَوَقَّدُ	شَوْقُ الْمَقَامَاتِ الْحَرِيرِيَّاتِ قَدْ
فِيهِ بِهِ تَلْقَاءَ بَابِكَ أَرْضُ	وَبَقِيْتُ مُنْتَظِرًا لِمَا وَعَدْتَنِي

Vay başıma gelene! Sevecek takatim kalmadı, bunu dışa vurmuyorum, Mevlam! Ben, ne kadar sabredeceğim artık?

Makamatu'l-Hariri şevki içimde yanan bir kor hâline geldi.

Bana vaadettiğini bekleyerek kapının önünde pusuya yatar oldum.

⁴³⁷ İliyyâ Hâvî, *Fennu'l-Vasf ve Tatavvuruhû fi Şi'ri'l-'Arabî* (Beirut: Menşûrâtu Dâri's-Şarki'l-Cedîd, 1959), 5-11.

⁴³⁸ Alkadârî, *Divânu'l-Memnûn*, 41.

Kendileri için çok değerli olan kitabı bir an önce ele geçirmek için tüm çabasını ortaya koyan şair, kitabı alamayınca onun hasretiyle içinde bir kor gibi ateşin yandığını tasvir etmektedir. Şair burada *maddi* tasvir yapmıştır. İçinde yanan görünmez hasretini dışarıda gözle görülebilen maddi bir nesneye benzeterek tasvirini güçlendirmiştir. Alkâdârî bunu *teşbih-i mürsel* kullanarak gerçekleştirmiştir. Diğer bir örnekte şair kendi ayıplarını şöyle tasvir eder⁴³⁹: [Meczûü'l-Kâmil]

يَا رَبِّ يَا وَهَّابُ يَا
عُقْرَانُ إِنَّ دُنُوبِي كَالْجِبَالِ
كَثُرَتْ وَلَا حَ عُيُوبِي كَالْجِبَالِ

Ey Rab! Ey Bağışlayan! Ey Merhametli! Şüphesiz günahlarım

Çoğaldı, ayıplarım, geceleyin dağ başındaki yanar ateş gibi gözükmeye başladı.

Şair, kendi kusurlarını geceleyin dağ başında yanan ateşe benzetmektedir. Ayıplarını ateşle somutlayarak ne kadar açık olduğunu anlatmıştır. Başka bir şiirinde Hz. Peygamber’i metheden şair aşağıdaki gibi tasvirini yapmaktadır:⁴⁴⁰ [Meczûü'l-Kâmil]

كَهْفُ الْأَنْامِ الْهَاشِمِيُّ شَفِيعُنَا يَوْمَ الْمَصِيرِ

Haşimoğullarından insanlığın mağarası (sığınağı), ahiret gününde şefaatçimiz.

Şair bu beyitte *teşbih-i müekked* kullanarak Hz. Peygamber’i tasvir etmiştir. Beyitte teşbih edatı kalkarak sanki müşebbehle, müşebbehin bihini birleşmiştir. Şair, bu şiirinde Hz. Peygamber’i insanlığın mağarasına benzetir. Beyitte Hz. Peygamber’le mağaranın benzeyiş yönleri aynıdır. Mağaraya sığınan bir kimse düşmandan, soğuktan ve türlü tehlikelerden korunabiliyorsa Hz. Peygamber’e sığınan birinin de bu vesileyle sapıklığa düşmek ve tehlikeyle karşılaşmaktan

⁴³⁹ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 10-11.

⁴⁴⁰ Alkâdârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 13.

kendisini koruyacağını vurgulamıştır. Zira Hz. Peygamber'in görevi, doğru yolu göstererek insanlığı güvenli limana çıkarmaktır. Ona ittiba etmek demek, ittiba edene güvende olmayı garantilemek demektir.

Alkādârî arkadaşlarından birine olan özlemini anlatırken de bu özlemini bir tasvirle süsleyerek yapmaktadır⁴⁴¹: [Tavîl]

كَأَيِّ زَمَانٍ الْوَصْلِ أَصْبَحْتُ غَافِلًا سَرْتُ مِنْ حُمَيَّا فَيَضِكُّمُ فِيهِ سَكْرَتِي

Sanki ben beraber olduğumuz zaman gafildim. Feyzinizin verdiği sarhoşluğun sertliğinden kendimi kaybetmiştim.

Yaptığı tasvirde kendisinin sarhoşlar gibi hiçbir şeyi göremediğini ve içerisinde olduğunu açıklamıştır. Nitekim sarhoş olan kimse kendinden geçer ve bu sarhoşluğu çoğu zaman onun gafil ve habersiz zaman geçirmesine sebep olur. Kendine olan zararı ve hayrı ayırt edemeyecek kadar aklını kaybetmiş olur. Şair beyitte arkadaşı ile geçirdiği günlere hayıflanarak kendisinden istifade edemediğinden bahsetmektedir. Bunun böyle olması yine arkadaşının feyzinden kaynaklanmaktadır. Onun feyzi şairi sert bir şekilde etkileyerek aklını başından almıştır.

Hasan Alkādârî şiirlerinde Dağıstan'da Müslümanların Ruslardan çektiği eza ve zulmü anlatır. O dönemin siyasi baskısı düşünüldüğünde şairin bu konuda çok cesaretli olduğu görülmektedir. Şair, direnişin de hesaplı ve amaçlı olmasını savunanlardandı. Nitekim bir şiirinde Ruslara başkaldıranları uyarır, yaptıklarının doğru olmadığını, kendilerini tehlikeye attıklarını ifade etmektedir. Bu şiirinde şair, Rus ordusunun güçlü olduğunu, böyle bir orduya karşı hazırlık yapmadan savaşmanın doğru olmadığını anlatmaktadır⁴⁴²: [Vâfir]

وَهَلْ لَمْ يُبْصِرُوا أَعْدَادَ رُوسٍ وَعَسَّكَرَهَا الْمُبَارِزَ كَالْمَدَاحِي
وَأَسْلِحَةً لَهُمْ تَرْمِي بِنَارٍ وَأَزْمَاحًا كَغَابٍ فِي أَشْتِيَاهِ

⁴⁴¹ Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 28.

⁴⁴² Alkādârî, *Dîvânu 'l-Memnûn*, 91.

Rus'un sayılarını görmediler mi? Ve silindir gibi mübariz askerini?

Ateş püskürten silahlarını ve ormana benzeyen mızraklarını (görmediler mi)?

Aslında şiirde şairin amacı Rus ordusunu övmek değildir. Rus askerini silindir makinesine benzeterek ordunun ne kadar güçlü olduğunu, bunun karşına hazırlıksız çıkmanın mantıksızlık olduğunu anlatmak istemiştir. İkinci beyitte Rus askerinin taşıdığı mızrakları ormana benzeterek mızrakların orman kadar çok ve büyük olduğunu vurgulamıştır.

Şair arkadaşları ile yazışma yaptığı bir şiirinde arkadaşından kendine gelen şiiri şöyle tasvir eder⁴⁴³: [Tavîl]

فَأَكْرَمْتُ مَكْتُوبَ الْكَرِيمِ بَوَضْعِهِ عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنَيْنِ مِنْ بَعْدِ قُبْلَةٍ
وَقَلَّبْتُ مَا فِي طَيْهِ إِذْ وَجَدْتُهُ كَسِمِّطِ اللَّيَالِي فِي انْتِظَامٍ وَرَعْبَةٍ

Saygının mektubunu öptükten sonra onu başımın, gözümün üstüne koyarak saygı gösterdim.

(Mektubun) İçinde olanı çıkarınca bir de ne görsem: sevgi ve itinayla dizilmiş inci kolyesi gibi (şiir).

Görüldüğü gibi şair arkadaşını saygıyla övmekte, ondan gelen mektubu da inci kolyesine benzetmektedir. Şair arkadaşının kendisine yazdığı şiirlerin inci gibi güzel ve değerli olduğunu ifade etmiştir.

⁴⁴³ Alkādârî, *Dîvânu'l-Memnûn*, 187.

SONUÇ

Hasan Alkadârî, XIX. asırda yetişmiş önemli Dağıstan şairlerindedir. 1250/1834 senesinde doğmuştur. Şair, Rus rejiminin zulüm yıllarında yaşadığı için çeşitli sıkıntılara maruz kalmıştır. Hasan Alkadârî şiirlerinde bu sıkıntılara sıkça değinmektedir. Zamanının büyük bölümünü İslami eserler vermeye, şiir yazmaya ayırmıştır. Bununla beraber kurduğu medresede birçok talebeye eğitim vermiştir. Özellikle şiirleriyle bilinen müellif, Kafkasya'nın bildiği, sevdiği bir şair olmuştur. Azerbaycan'da ve İstanbul'da eserleri basılmış, çevirisi yapılmıştır.

Şairin yaşadığı dönemde Dağıstan'da şiire ve sanata çok önem verilmekteydi. O dönemde pek çok şair ve yazar çıkmıştır. Alkadârî'nin *Dîvân*'ı, hem edebî yönden hem de eserinin Arapça olması açısından önem arz etmektedir. Şiirleri Arapça yazmış olması o dönem Dağıstan toplumunda bu şiirleri okuyup anlayabilecek seviyede Arapçaya vakıf insanların olduğu kanaatini oluşturmaktadır. Hatta yazılan bu şiirlere Arapça nazire şiirler yazıyorlardı.

Yaptığımız çalışmanın tezi, böyle bir ortamda yazılan bir dîvânı ortaya çıkartmak ve onu orijinal yönleriyle incelemektir. Bu çalışmanın asıl amacı, şairin parlak zekâsı ve üstün edebî sanat bilgisiyle kaleme aldığı eserini gün yüzüne çıkarmaktır. Arapça olması hasebiyle *Dîvân*, öncelikle Arap şiiri alanında yapılacak çalışmalar için önem taşımaktadır. Çok kıymetli tarihî bilgiler içermesi dolayısıyla da Rusların, Kafkasların ve Türk coğrafyasının tarihine dair önemli bir kaynaktır.

Alkadârî birçok konuda şiir kaleme almıştır. Şiirlerinin çoğunluğunu, arkadaşları arasında yaptığı yazışmalardan oluşan "ihvâniyyât" ve "medih" konulu şiirler oluşturmaktadır. Şair, zâhid biri olduğundan şiirlerinde şarap ve eğlence konularına yer vermemiştir. Yaşadığı ortam ve dönem bu faktörü etkilemektedir. Şair için medih, dostluk, kardeşlik ve birlik daha çok önem taşımaktadır. Şiirlerinde geçen aşk, şarap gibi kelimeler tasavvufi anlamlarıyla kullanılmıştır. Pek çok şiir yazmasına rağmen şiirinde dünyevi hazlara, içkiye, şaraba yer vermemesi onun zâhidâne tutumunu göstermektedir.

Onun için dünya ve içindekilerin bir anlamı yoktur. Akıl ve nakil dünyanın fanî olduğunu bildirmektedir. Şair, Allah ve Resulü için çokça şiir yazmıştır.

Bununla birlikte Ehl-i Beyt'e ve ashâba medhiyede bulunmuştur. Ehl-i Beyt'e yazdığı şiirlerden dolayı Şîalıklı itham edilmiştir. Fakat şair Ehl-i Sünnet biridir. Şâfi mezhebine bağlıdır. Şiirlerinden anlaşıldığı üzere Ehl-i Beyt'le ilgili delilleri objektif bir şekilde tahlil etmiştir ve bağınazlıktan uzak, saf bir Ehl-i Beyt sevgisi beslemiştir.

Dîvân'daki şiirler incelendiğinde onun bir kaside şairi olduğu görülmektedir. Nitekim yazdığı şiirleri uzun tutarak sıkımayacak şekilde ifade etmiştir. Şiirleri genel itibarıyla uzun olmakla beraber anlaşılır ve dinlemesi keyiflidir. Doğru ve anlaşılır kelimeleri tercih etmiştir. Şiirleri uzun olmakla beraber gayet akıcı ve beliğdir.

Alkadârî, Arapçanın inceliklerine hâkim bir şairdir. Bilindiği üzere edebiyatta öne çıkan asıl unsur dildir. Şair bu anlamda *Dîvân*'ında Arapçayı güzel bir şekilde kullanmıştır. Şiirlerinde dilin inceliklerine inmekle beraber, fikirlerini okuyucuya zor gelmeyecek bir üslupla ifade etmiştir. Kelime dağarcığının geniş olmasına rağmen zor bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. “Kalp”, “aşk”, “gönül” gibi yaygın ve etkili kelimeleri ön plana çıkararak şiirlerini çekici ve anlaşılır kılmıştır.

Şair şiirlerinde hem haber hem de inşaî cümleler kurmuştur. Bu cümle çeşitleri belagat ilmi açısından önem taşımaktadır. Şair bu anlamda çok başarılı olmuştur. Şiirlerinde en çok haber cümlesi kullanmıştır.

Şairin, kendi duygu ve düşüncelerini anlatırken en çok tahkiye üslubunu tercih etmiştir. *Dîvân*'daki şiirlerde bu açık bir şekilde görülmektedir. Ağırlıklı olarak “ihvâniyyât” türü şiirler yazdığı için tahkiye üslubuna önem vermiştir. Edebî sanatlardan olan cinas, teşbih, telmih, iktibas ve tıbak gibi birçok sanatı da yerli yerinde kullanmıştır. İslami literatürü iyi bilen şair, şiirlerine Kur'an ve hadisten benzetmeler ve alıntılar yaparak şiirlerine derinlik kazandırmıştır. Bu tür benzetmeler şairin her bir şiirinde görülmektedir. Alkadârî, şiirlerinde çokça mübalağa yapmıştır. Bu da şairin sıkça başvurduğu bir üsluptur. Mübalağa yaparak olayları insanların gözünde canlandırmıştır. Bu tür şiirleri ile şair okuyucularını o olaylar içine çekmektedir. Böyle bir etki alanı yaratmış olması onun şairlik yeteneğini göstermektedir.

Bu çalışmamızda Dağıstan'da yaşayan Alkadârî'nin *Dîvân*'ını imkânımız nisbetinde inceleyip tahlil ettik. Şuna da dikkat çekmekte fayda vardır ki şair çok

yönlü bir kişiliğe sahiptir. Hakkında yapılan çalışmalar ülkemizde yok denecek kadar azdır. Şiirlerinin yanı sıra şairin özellikle tarih konusunda büyük bilgi birikimi olduğu kaleme aldığı metinlerden anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Kafkas edebiyatının araştırmacılar için el değmemiş, mümbit bir alan olduğunu tekrar vurgulamak isteriz. Daha başka çalışmaların yapılmasında fayda görmekteyiz. Nitekim bu bölgede araştırılmayan birçok şair ve incelenmeyen pek çok eser bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdullayev, Kamran. “Divanu’l-Memnûn’a Göre Hasan Alkadârî’nin Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kafkasya’daki Faaliyetleri”. *KTÜİFD* 4/2 (Güz 2017), 109-134.
- Abdullayev, Kamran. “Kafkasya Arap edebiyatında Şeyh Şamil”. *Trabzon İlahiyat Dergisi*, Sayı: 6 (2019), 73-92.
- Abdullayev, Kamran. “Kafkasya Arap Edebiyatında Şeyh Şamil”. *Trabzon* 6 (2019), 240-230.
- Abdullayev, Kamran. “Nezir Durkiliî’nin Nüzhetü’l-Ezhân’ı Işığında Kafkasya’da İlmî ve Kültürel Durum”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/34 (Şubat 2018), 347-372.
- Abdullayev, Kamran. “Şeyh Şamil’in Yazdırdığı ve Kendisine Gönderilen Mektuplar”. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 49 (Haziran 2018), 131-184.
- Abdu’l-Vâhid Vâfi, Ali. *Fikhu’l-Luğa*. Kahire: Nahda Mısra, 2. Basım, 2004.
- Abdurrazzak, Hasan İsmail. *Lâliü’t-Tibyân fî’l-Me’âni ve’l-Bedî’ ve’l-Beyân*. Kahire: Mektebetü’l-Külliyâti’l-Ezhari, 1985.
- Abusupyan Tatarhanoviç, Akamov. “Rol Arabiskovo Yazıka i Müslümskoy Kulturı v Stanovlenin i Razviti Hudojstvennih Tradiçiy Narodov Dagestana”. *Vostokovedenie*, 4 (2011), 227.
- ‘Aclûnî, İsmail b. Muhammed. *Keşfü’l-Hafâ’ ve Müzîlü’l-İlbâs ‘Amme’stehere Mine’l-Ehâdiş ‘Alâ Elsineti’n-Nâs*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1988.
- Aliyev, Abdul Ali. *Dağistan’da Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Dinler Tarihi Araştırması*. Kayseri: Basılmamış Doktora Tezi, 2015.
- Alkadârî, Hasan. *Âsâru Dağistan*. Peterburg, 1903.
- Alkadârî, Hasan. *Cîrâbu’l Memnûn*. Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1905.
- Alkadârî, Hasan. *Dîvânu’l-Memnûn*. Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1913.
- Amri Rızayeviç ve Arkadaşları, Şihsaidov. “Dagestanskîe İstoriçeskie Soçineniya”. *Nauka*.

- Arkadaşları, Z.M.Feyzullayeva ve. “Vostok i Dagestan: Problemi Vzaimovliyaniya Kultur”. *Soşialno Pedagogičeskiy İstitut*, 3.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. ‘Abdillâh b. Sehl b. Sa’îd b. Yahyâ. *Kitâbu’ş-Şinâ’ateyn*. thk. Ali Muhammed el-Bicâvî Ebu’l-Faql İbrâhîm,. Beyrut: el-Mektebetu’l- ‘Unsurîyye, 1419.
- Atabeyli, Namik. *Azad Şiir ve Onun Poetikası*. Bakü: Step.ltd, 2017.
- Avizah, Ala Nebîl. “es-Sümeysiru el-İnsân ve’ş-Şâir”. *Ebhâsun fi’l-Lugati ve’l-Edeb* 27 (2006).
- Azzam, Kasım Muhammed İsmail ibn Abdusselam. “el-Funûnu’l-Bedîati fi’r-Rasâili’l-İhvâniyyât”. *Punjab Üniversitesi* , 24 (2017).
- Bakıhanov, Abbasgulu Ağa. *Gülistani İrem*. Bakü: Berpaneşr, 2010.
- Berber, Ferhat. “19. Yüzyılda Kafkasyadan Anadoluya Yapılan Göçler”. *Karadeniz Araştırmaları*, 31 (Güz 2011), 17-49.
- Borozdina Polina, Andreyevna. “Dagestan v Zerkale Poyezii”. *Literaturovedenie* 20 (2014).
- Bulut, Ali. *Belâgat-i Müyessera: Meânî-Beyân-Bedî’*. İstanbul: İfav, 4. Basım, 2016.
- Cârim, Ali - Emin, Mustafa. *el-Beâğatu’l-Vâdiha fi’l-Beyân ve’l-Me’anî ve’l-Bedî’ Me’a’d-Delîl*. Suriye: Müessesetü’r-Risâleti, 1. Basım, 2015.
- Çağrııcı, Mustafa. “Tâziye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XL/202-203. İstanbul, 2011.
- Çınar, Mustafa. “Kaside Nazım Şeklinin Tarihi Gelişimi”. *Ekev Akademi Dergisi*, 27 (Bahar 2006), 203-222.
- Dayf, Şevki. *Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî el-‘aşru’l-‘Abbâsiyyi’s-sânî*. Kahire: Dâru’l-Me’ârif, ts.
- Dereli, Muhammet Vehbi. *Osmanlı Dönemi Bedüyyat Şairlerinden Âişe el-Bâûniyye ve Peygamber Methiyeleri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.
- Durkelî, Nezâr. *Nüzhetu’l-Ezhân fi Terâcimi Ulemâi Dağıstan*. çev. Amri Rızayevîç Şıhsaidov. Moskva: Mardjani Publishing House, ts.
- Durmuş, İsmail. “Methiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XXIX/406-408. Ankara, 2004.
- Durmuş, İsmail. “Tehallus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XL/317-319. İstanbul, 2011.

- Elmalı, Hüseyin. “Kaside”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul). XXIV/562-563. İstanbul, 2001.
- Fidan, İbrahim. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-Muhîṭ ve'l-Kabesü'l-Vasîṭu el-Câmi' Limâ Zehebe min Luğati'l-'Arab Şemâṭîṭ*. thk. Muhammed Naim. Beyrut, 8. Basım, 2005.
- Gökşen, Cengiz. “Âşık Dertli'nin Şiirlerinde Ehli Beyit Sevgisi ve Kerbela Hadisesinin Yansımaları”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Araştırma Dergisi* 78 (2016), 177-196.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân b. 'Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. *Kitâbu'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî İbrahim es-Sâmerrâî. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilal, ts.
- Halil, H.İbrahim - Yıldız, Âlim. *Türk İslâm Edebiyatı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.
- Hanafî el-Mekkî, Şemsüd-Dîn Muhammed b. Ahmed b. Saîd b. *Ez-Ziyâdatu ve'l-İhsâni fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Şafâ Haqqîi. Markazu'l-Buhûsu ve'd-Dirâsâtu Câmi'atu'l-Şariḳati'l-İmârât, 2005.
- Hasan, Alḳadârî. *el-'Urzatu'l-Mehdiyye li'r-Ravzati'n-Nediye*. Temirhan Şûra: Muhammed Mirza Mavrayev, 1905.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-Belâga fî'l-Meânî ve'l-Beyâni ve'l-Bedî'*. Beyrut: Mektebetu'l-'Asriyye, 1999.
- Hâvî, İliyyâ. *Fennu'l-Vasf ve Tatavvuruhû fî's-Şi'ri'l-'Arabî*. Beyrut: Menşûrâtu Dâri's-Şarki'l-Cedîd, 1. Basım, 1959.
- Hazaile, Ahmed Muhammed Halit. *Ş'iru't-Tehânî fî'l-'Asri'l-'Abbâsi Hattê Nihâyeti'l-Karnî'r-Râbi'i'l-Hicri*, 2008.
- Hızlı, Efâil. “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2008), 25-46.
- Ḥuzzî, Abdullatif b. Muhammed ed-Dâğîstânî. *er-Ravzatu'n-Nediyye fî Medhi Ḥazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye*. İstanbul, 1889.
- İbn Ebi'l-İşba', Abdul'azim b. El-Vâhid b. Zâfir el-'Advânî. *Tahrîru't-Taḥbîr fî Şinâ'ati's-Şi'ri ve'n-Nesr ve Beyâni İ'câzi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Şeref Hafnî. Lecnetu İhyâi'tTurâsi'l-'Arabî, 2009.

- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelikb. Eyyûb el-Himyeri el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekkâ vd. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed Yesâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. *es-Siyer ve'l-Meğazî*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1. Basım, 1978.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemaluddîn el-Enşârî. *Lisanu'l-Arab*. Beyrut: Daru Şadir, 1414.
- İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasan el-Çayravânî. *el-'Umde fî Meğâsini's-Şi'ri ve Âdâbihî ve Nakdih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981.
- İbn Raşîk, Ebu Ali el-Çayravânî el-Ezdî. *el-'Umde fî Meğâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nakdih*. thk. Muhammed Muḥiddîn 'Abdulḥamîd. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 5. Basım, 1981.
- İbn Tabâtabâ el- 'Alevî, Muhammed b. Ahmed el-Ḥuseynî. *'ÿâru's-Şi'r*. thk. Abbas Abdus-Sâtir. Beyrut: Dar Al-Kutub Al-'İlmiah, 2005.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer el-Mütevekkil-Alellah el-Abbâsî. *Kitâbu'l-Bedi'*. thk. İ.Y. Kraçkovski. Beyrut: Dârü'l-Mesîra, 3. Basım, 1982.
- İmîl, Nâsif. *Ervau'ma Kıla fî'l-İhvâniyyât*. Beyrut: Dâru'l-Cîli, 1996.
- Karâhî, Muhammed Tahir. *Blesk Dgesntanskih Sabel v Nekotorih Şamilevskih Bitvah*. Mahaçkala: Çev. Ve Tahk. T.Aytberova, 1990.
- Kartâcennî, Hâzım b. Muhammed Hasan Ebu'l-Hasan. *Minhâcü'l-Büleğâ ve Sirâcü'l-Üdebâ*, ts.
- Kayayev, Ali. *Terâcim'i 'Ulemayı Dağistan*. Ankara: Grafiker, 1. Basım, 2012.
- Kazvîni, Celalüddîn Muhammed b. Abdurrahman el-Ḥatib. *et-Telhîs fî Ulûmi'l-Belâğa*. thk. Abdurrahman el-Bergûgî. Dâru'l-Fikri'l-Arabi, 1904.
- Çazvîni, el-Ḥatib Muhammed b. 'Abdirrahmân. *el-'Idâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmîyye, 2003.
- Kılıç, Hulûsi. "Harîrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XVI/191-192. İstanbul, 1997.
- Köçerli, Firudin Bey. *Klasik Azerbaycan Edebiyyatı*,. Bakü: Avrasiya Press, 2005.

- Ḳudâme b. Ca'fer, Ebul'l-Ferec b. Ḳudâme el-Baġdâdî. *Naḳdu's-Şi'r*. İstanbul: Maṭba'atu'l-Cevâib, 1. Basım, 1885.
- Küçüksarı, Mücahit. *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbrâhim es-Sefercelânî ve Şiirleri*. Konya: Çizgi Kitapevi, 2017.
- Malamagomedov, Djamaluddin Murtazalievîç. "Arabo-Dagestanskîe Kulturniye Literaturniye Kontaktı i ih Rol v Formirovanii Dorevolyuçionnoy Avarskey Literatürü". *Zpu-Journal* 5 (2008), 5-6.
- Mertoġlu, M.Suat. "Salâtüselâm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXXVI/23-24. İstanbul, 2009.
- Mirzabekov, Aziz Abdulmiroviç. "Problemi Periodizaçi Poetiçeskoye Tvorçestva Gasana Alkadari". *Daġıstan Devlet Üniversitesi*.
- Muhammed Adnan Baytar, Luceyn. *Mecâlisu'l-Ḥamr fi's-Şi'ri'l-Umevî*. Lazkiye: Câmi'atu Teşrîn, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Muradovna, Babayeva Zarifa. "Prosvetitel'sko-Pedagogoçiçeskiye Vqlyadi Gasana-Efendi Alkadari".
- Musa Buniyatov, Ziya. "Daġıstan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. VIII. Ankara, 1993.
- Niyazov, Ahmed. "'XIX. Asır Kafkasya Medreselerine Genel Bir Bakış –Car-Balaken Örneġi-'"'. *KTÜİFD* 2/2 (Güz 2015), 157-177.
- Nuraliyeva, Tahire. *Hasan Alkadârî ve Onun Kolleksiyası*. Bakü, 1987.
- Ökten, Sadettin. "Çaġmînî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VIII/182-183. İstanbul, 1993.
- Öz, Mustafa. "Nâsibe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XXXII/393-394. İstanbul, 2006.
- Özcan, Abdülkadir. "Serdar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*,. XXXVI/551-552. İstanbul, 2009.
- Özdemir, Abdurrahman. "'Arüz İlmî'"'. *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri Tarihi ve Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Ramazanoviç, Navruzov Amir. "İstoriya, Arheleogiya i Etnografiya Kafkaza, Gasan Efendi Alkadari Kak Predteça Dagestanskîh Reformatörö-Prosvediteley" 3 (2023), 691-702.

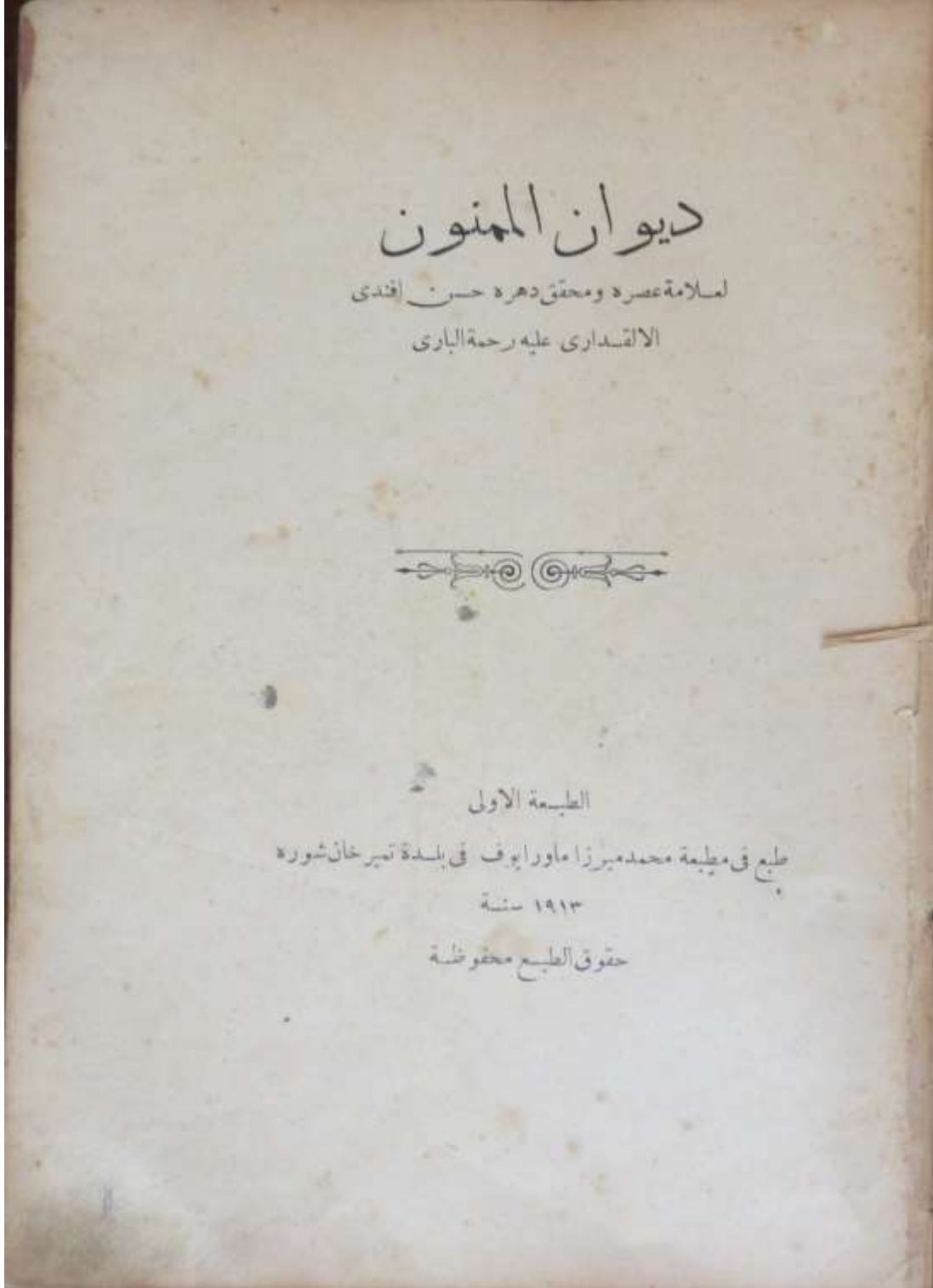
- Sekkâkî, Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. ‘Ali. *Miftâhu’l-‘Ulûm*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2. Basım, 1987.
- Sükkerî, Ebu Said el-Hasan. *Dîvânü Ebi’l-Esved ed-Düelî*. thk. Muhammed Hasan Âli Yâsîn. Beyrut: Dârun ve Mektebetü’l-Hiâl, 2. Basım, 1998.
- Süleyman, Solmaz. “Divan Şiirinde Kelime Seçimini Etkileyen Faktörler”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 15 (2004), 39-51.
- Şerafettin, Erel. *Dağistan ve Dağistanlılar*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1961.
- Şıhsaidov vd., Amri Rızayeviç. “Arabiskaya Rukopisnaya Kniga v Dagestane”.
- Şıhsaidov vd., Amri Rızayeviç. *Nazir iz Durgeli i Yevo Biobilografiçeskiy Trud “Nuzhad el-Ahzan fi Taradjim Ulama Dagestan”*. Moskva: Mardjani Matbası, 2012.
- Tasa, Muhammed. *İbnu’s-Semmân ve Şiirleri*. Konya: Adal Ofset, 2007.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Sünenü’t-Tirmizî el-Câmi’u’s-Şahîh*. thk. Halid Abdu’l-Ğanî Mahfûz. Beyrut: Dar Al-Kutub Al-‘İlmiyah, 3. Basım, 2008.
- Toprak, M.Faruk. “Mersiye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* .. XXIX/2015-2017. Ankara, 2004.
- Yakûb, Emîl Bedî’. *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal fi ‘İlmi’l-‘Arûd ve’l-Kâfiye ve Funûni’ş-Şi’r*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1991.
- Yarâğî, Molla Muhammed. *Âsâru’ş-Şeyh el-Yarâğî*. Temirhan Şûra: el-Matbaatu’l-İslâmiyye, 1910.
- Yılmaz, İbrahim. “Klasik Arap Şiirinde Nazım Şekilleri”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 108-133.
- Yılmaz, Nevruz. *Umûmî Kafkas Tarihine Giriş*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016.
- Yılmaz, Nevruz. *Umumi Kafkas Tarihine Giriş*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 2016.
- Zemaşşerî. *Esâsu’l-Belağâ*. Beyrut: Dâru İhyâü’t-Türâsü’l-Arabiyyi, 1. Basım, 2001.
- Zeynep Ahmeddibirovna, Magomedova. “İstoki Arabo Müslümanlık Tradicij Dagestana XVIII-Naçala XIX vv”. *Mahaçkala Sayı 2* (2016), 435.
- Ziyab Ebu Zeyd, Süleyman. “Mecâlisü’l-Edebiyyeh fi’l-‘Asri’l-Endülüsiyy’i”. *el-Mecelletü’l-Akademiyye Li’l-Ebhâsi ve’n-neşri’l-‘İlmiyy’i*, 13 (2020).

Alam Jurnal (ALAM), “Tvorçeskoye Naslediye i Jizn Gasana Alkadari”, (Erişim 21 Nisan 2024). <https://www.alamjurnal.com/850-tvorcheskoe-nasledie-i-zhizn-gasana-alkadari/>

Kafkasevi Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (Kafkasevi), “Musa Ramazan”, (Erişim 21 Nisan 2024). <https://kafkasevi.com/index.php/whoswho/detail/3673>

Nizami Gencevi Adına Milli Azərbaycan Edebiyatı Muzeyi (Nizamimuseum), “Ereb Şeirinin Janrları”, (Erişim 21 Nisan 2024). <https://nizamimuseum.az/az/news/1664>

EKLER

(*Dîvân*'ın ön kapağı)

سماه ابراهيم والده على ما اجتمعا . مماثلا في مستهل هلالنا ذي الحجة
يا منى بارك فيهم والشرح صدره من ارفاق . والسريره ابو به في الدارين باذ العزة
عمره من سبه وعلقت اللحم يا . قوم سيطر يدوم وعمدة ايدية
ازيا يدع العلق والده بنى ايشاله . في عيشة مرضية بسلامة ووجهة
بالها السنون قل لايه متى التى . لارحت فيه صاحب قل عقيب حقيقة

١٢٧٤

القضية في منع النفس الامارة من الليل الى الدنيا العداوة
الناقل والبعث هاتئذلى . ما عند الله في الحقيقة فان
لذنيا عورة تصاعى . تصدع العر جرة الامانى
آه تعالها ذبا لى . من المرء هجرها بالعمان
خير ما يمتى به العرقها . ادخلوا لنداره المتعدى
نقام به يشام جزاه . حسبما قدموا له القلائد
شهدته في الكتاب تعالى . لمن خلفه له الجنات
باجتهاد لصالحات امور . سيقا انقلابه خير التواني
وعكوف على ما هج دن . بلغ القاي في الهدى والبيان
علمة احسبه مقصدها . قار اخرى بعقرى حسان
والعزال المعاصرين جميعا . في ذوا تفرده واكتشاف
كلنا واجه القى داعية . مقهرى الورد والصفى العيان
واذا ما تفرقا غادروا . حكمت مرضه سهام لسان
لوتسارهم يونه جيشا . تكلمت صاحبى ام الجربان

فان الصبح لانه سواكا . انت فيها بهنى مستعاني
اكره من خلف الكون حتى . تاني كما انى الشرفان
وقى حب لهما وهو اعم . والى نوال الراح رب عاني
وبصديى اترسه لعلوم . حكم يستر منها جاني
في مقامى القلائد اعطى . من سلال ووجهة وهوان
بالرسول للبشر القتم منه . واية يمت سيع اللاني
من له ابدشق نعمت جدا . ومن الشمس وجه الجفان
وسادنا الكرام جميعا . ممشر الال سينا العسان
فرا عين خاتم المرسلينا . وخضا الانوار لا يبينان
سد خالقوه قارذاد خلفا . وبه قد تصالح العنان
ثم شل بكر بلا مصاب . كرم من كرهه السالكه فان
لم ير اعوا مودة القرب فيه . لعن الظالمون حول الزمان
ونوم الهدى الصعابة طرا . بهم قد تور العاقبات
يامنى اوب ما دهاه . صل حتى منهم كل آن
اهما السنون بت اسيرا . حين ام القراب دوله امتان

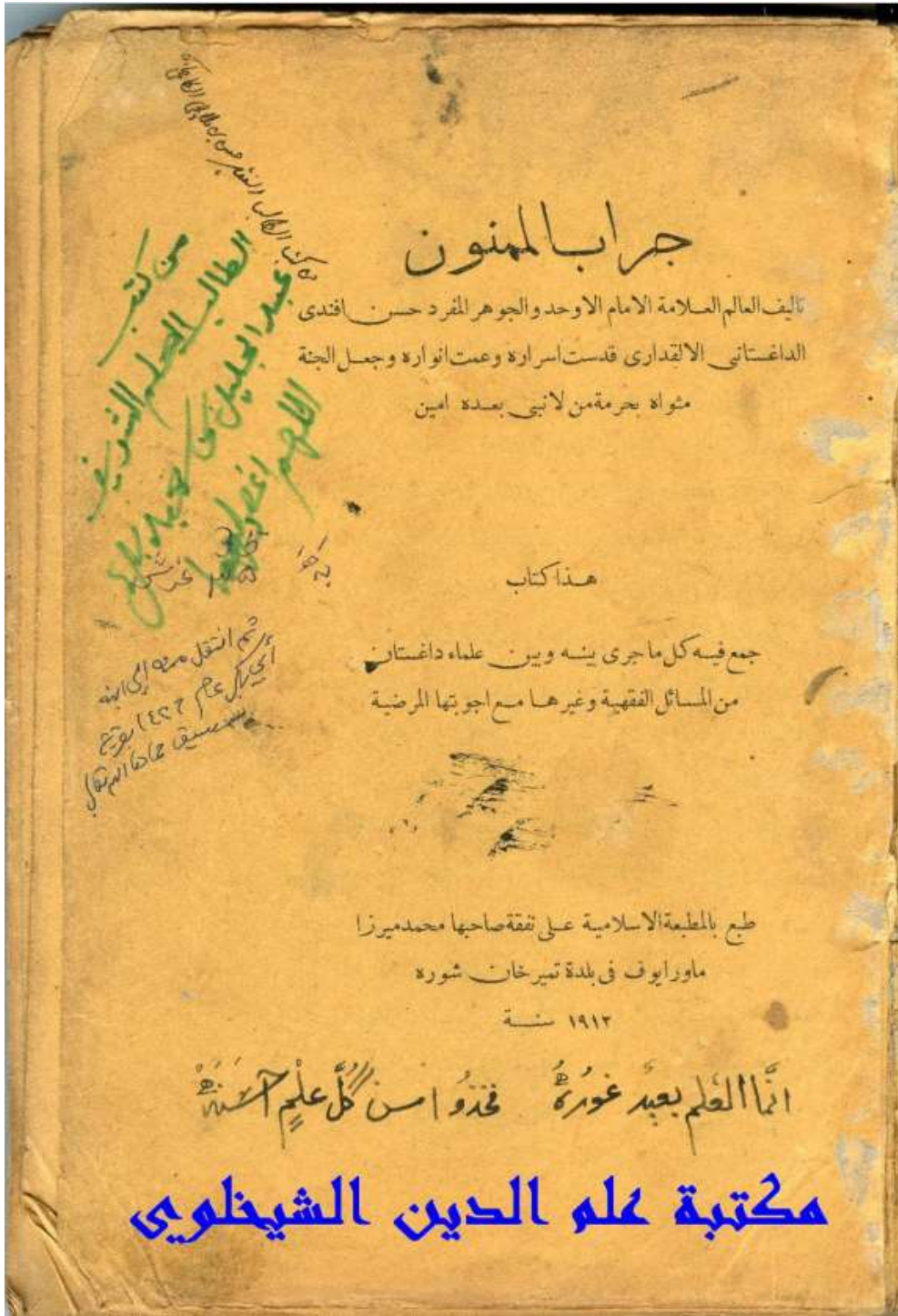
١٢٧٥

القضية في رية الشيخ ميرزا على احمدى رحمه الميه اليندى
خليل ابيك دون اختلال . على ما قد اخل باهل حال
على كثر المعارف قد انارت . عليه طوارق اربع شمالي
(جزء ٨ - من ديوان السنون)

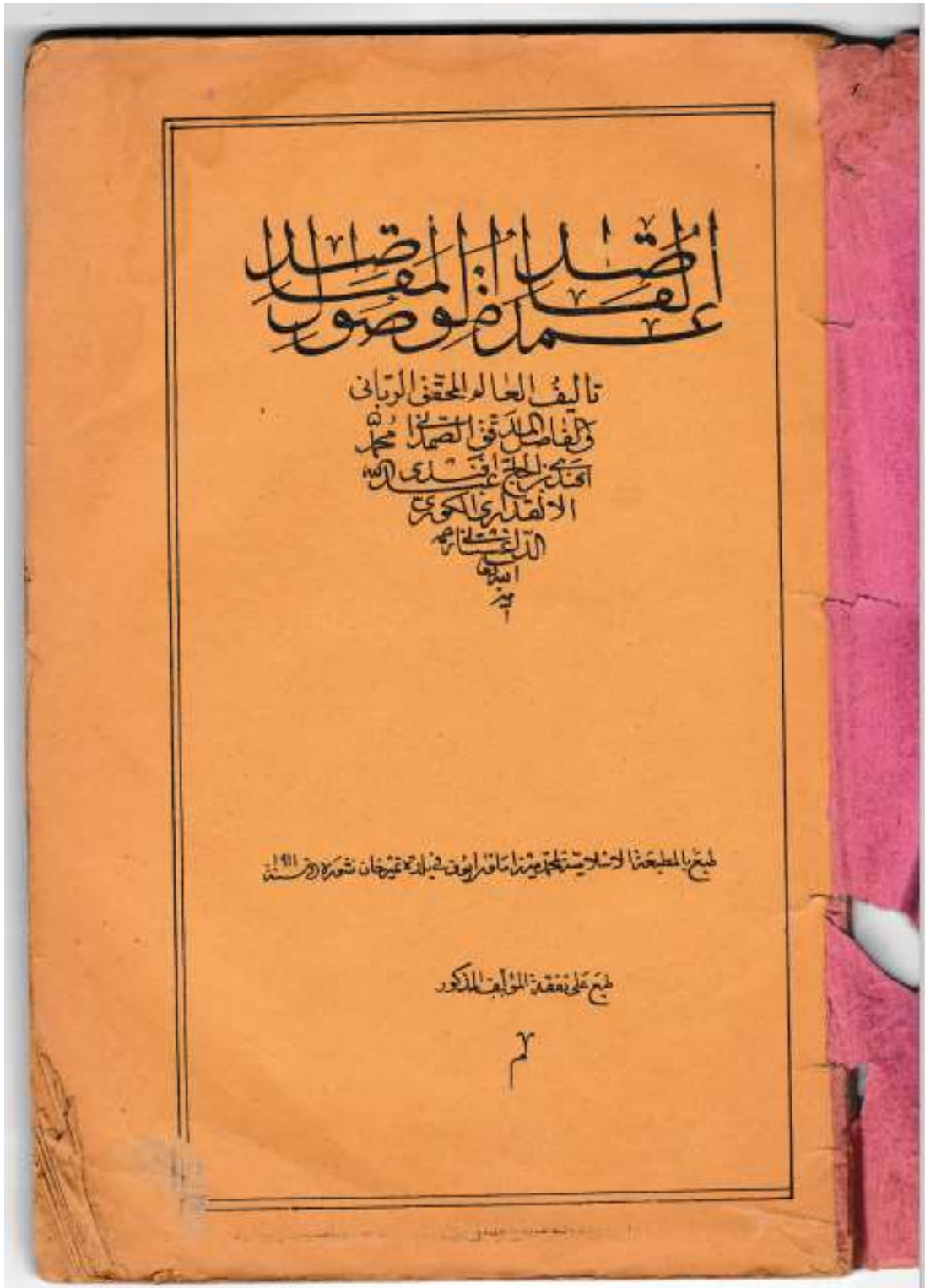
﴿٢٨٢﴾

فرغ من طبع هذا الكتاب المستطاب في ١٨ من شهر محرم ١٣٣٢ سنة
بالمطبعة الاسلامية على نفقة صاحبها محمد ميرزا ماورا يوف في بلدة
تيرخان شورده وصحح حسب الطاقة البشرية بالمقابلة بنسخة المؤلف
رحمه الله تعالى آمين

(Dîvân'ın son sayfası)

(Alkadârî'nin Cırâbu'l-Memnûn adlı eseri)

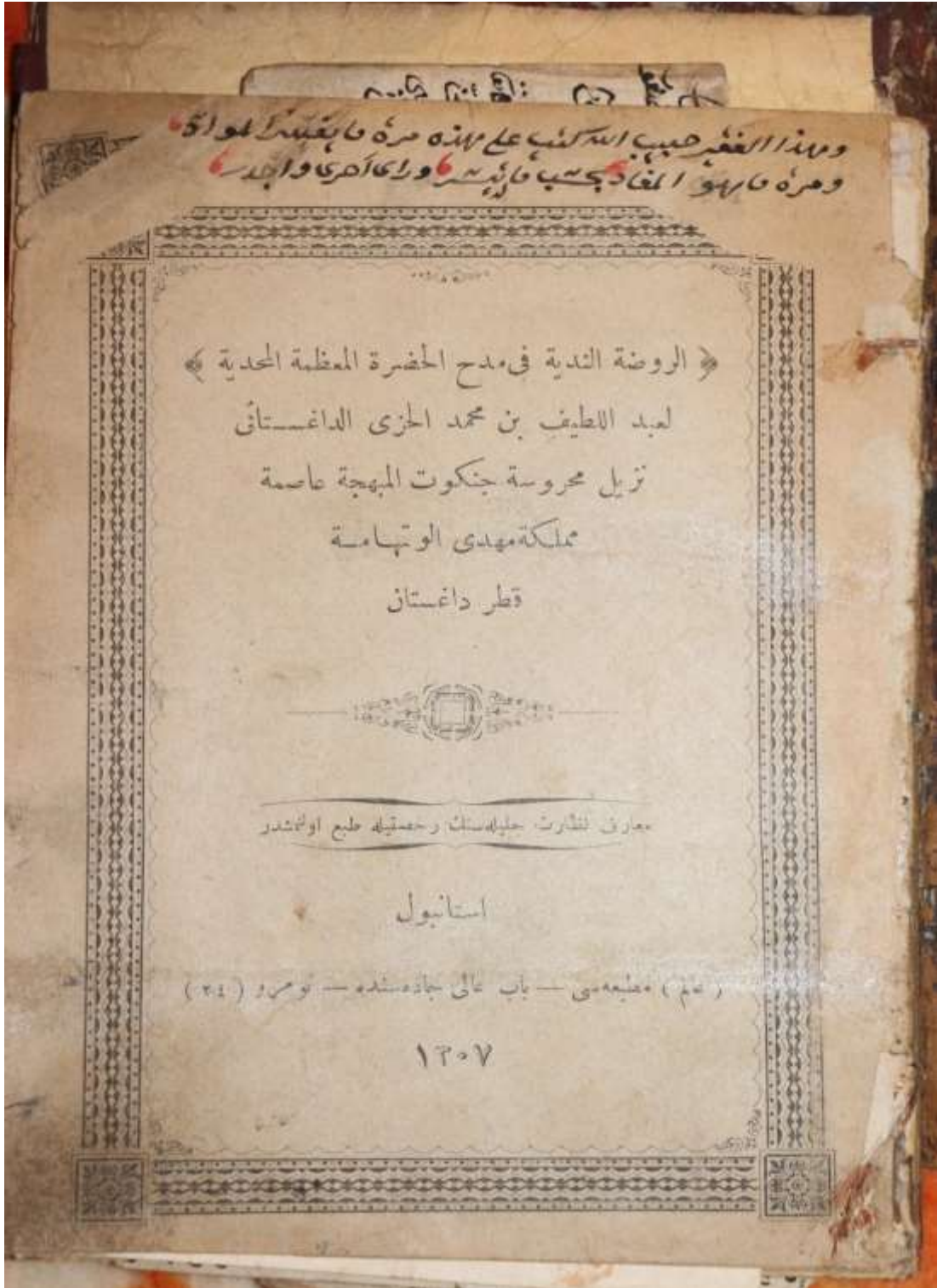

(Alkadarî'nin babası Abdullah Alkadarî'nin *Umdatul-Qasid Livusuli'l Makâsid* adlı eseri)

حيا لفته + فلا يسوغه الا موافقته + وها هو ان قال انه الكريم + وخص قلبه بالوفاة التبرير
 ذوقا له من العظام + والشيم الكرام + محبا فلهما من الحج امير على قلبه ليلا حتى املا والعا سكرته
 ملكنا امرا الله تعالى بنادى عزير العزيز + وعلقه بكلمة كرم ويزير + وزوجه في الدارين عشوا
 ونجانية + ونجوة واقية + فانه ظالمها سابقا ليل كثر ما يفتخر في سبيل الحق الامين + والثناء
 الراشدين + منقول من سهل حفظه على المتدين + وزغبون وتكرار كل وقت وجين + فانت بما
 هو في وسعي وان لم يكن لا لقا القول انما لك العوم + فاق الصلح لما ملكه معك ولا في يوم + غلبت الخط
 نظري تشيخا القديان واليتد بين من اهل الدنيا + لا اظن ان له زمان + مع ان ابتداء بكلمة خطا ونقشان +
 والله في الذي فيق والهادي للتبيل + وهو خبير باسم القليل

<p> سئل بوجود وسيد الثقلين محمود السير من اهتدي بهلما افلح بالعبادة والظفر قولنا قولنا ابتد في نظم هذا المختصر في مكة ام القرى في غام فيل اشهر واليوم كان على الاصح لشهره ثان عشر بولادة الهاذ نظيره لم تلامد ام البشر ولولاد امه صار فخرا اي تحرا ذ ظهن وكذا محمود ولعل اشاع اسمه في الخبر وهو ابن هاشم بن عبد مناف المراد الابر وهو الحسين اذن يتنظن الامركا الذي استقر هيبت وهب اللواهب ساقيار بقايد وتلد في الامانة بعباد اذ حضر نحو اذنية والزيارة بنتها من سفر ماتت باثناء الطريق وآيتت في البصر </p>	<p> يا سيم الاله وحلم زير اضطفى من فطر وجناه قرانا وارسله رسولا هاديا فضلا بل كمنى على هذا الرسول واله والدا النبي الاكرم الهادي المصطفى بربيع الاول ليلة الاثنين خاله فيجها من امه ابنة وهب امنة تسمى قد رها فانار شمس وجوده الاكوان واكشف الله سماواته بعد الهام الاله محمدا وابوه عبد الله ثم ابوه عبد المطلب وابوه عبد الله مات بطيبة اذ جاءها قلان فمعه خليفته سعلية سعلت به فبقي النبي بازيع الاغوار عند حليمة واذا اغترلة سنون ست سافرت بامر فانا تولت من هناك به الى امر الفكر </p>
--	--

(Alkadarî'nin babası Abdullah Alkadarî'nin *Umdatul-Kâsid Livusuli'l Makâsid* adlı eseri)

(Abdullatif b. Muhammed ed-Dâgîstânî el-Ḥuzzî'nin *er-Ravzatu 'n-Nediyye fî Medhi Ḥazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye* adlı eseri)

هذه القصيدة دخلت في سلك عالم الأصوات بركو توجهات
 حضرة سيد الأحياء والأموات وقد فصت عقدها الجميل بين
 الحرمين الشريفين فوق الجبل والقواد خافق لا يستريح خفقان
 الرأية وقت هبوب الريح والتوفيق الإلهي تجرى أمهارة والمدد
 النبوي تبدو أنوارهم ولقد مررت بالرحمن إكليلها بجواهر فضله
 وعسجدته برقع الهمة لتسلاوتها مجاه وجد النبي فخر الكائنات
 صلى الله تعالى عليه وسلم في مسجده والرجاء الصادق في هذا
 الرسول أنه هب إليها من جانبيه قبول القبول بشهادة أنه رؤف
 رحيم كما نص عليه في الكتاب الكريم
 وكان تمامها أو آخر سنة ١٣٠٦ وتجرؤها أوائل سنة ١٠٣٧

الكتاب
 الثاني

أي إلى الروضتين
 القديمة أي القنطرة
 كالخندق دوماً بينهما
 كالخود العين

بسم الله الرحمن الرحيم

طابت بأوصاف الأعراس المرسل	أنتم بروضة مدحة نبوية
جور المعاني في ذراها تجلي	فإذا نظرت رأيت منظر جنة
يفنيك في معنى الثنا عن بلبل	وإذا سمعت فكل حرفي ناطق
عبد اللطيف بمدح أكرم مؤئل	نطقت وأنظمت في القلائد ذرها
في الآخرين إلى الطراز الأول	لأزال برقي علمه وكماله

أي بلبل
 إليه

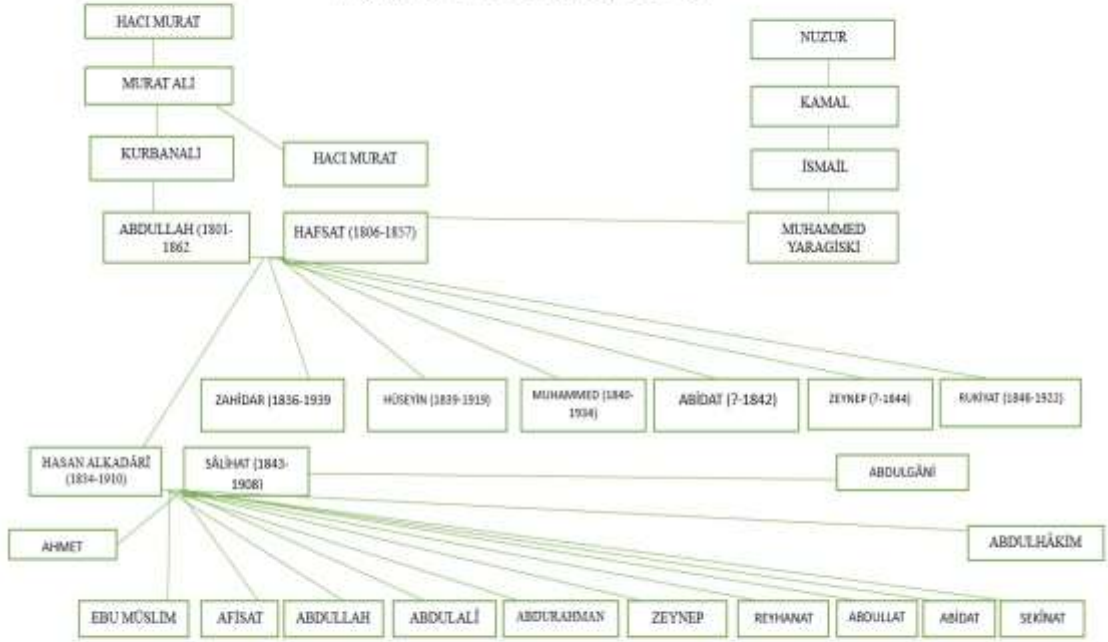
أي إلى درجة
 العلماء السابقين
 وهو يظنهم

أي نظمت
 ناظمها خادم العلم والاخوان
 الفقير إلى العون الرباني
 حسن حسني
 الطويراني

أي في مدح
 بنت صفا السمت
 علقه وسلم
 وصحابته
 الأضمار
 أي نظمت
 بربها

(Abdullatif b. Muhammed ed-Dâgîstânî el-Ĥuzzî'nin er-Ravzatu 'n-Nediyye fî Medhi Ĥazrati'l-Muazzamati'l-Mehdiyye adlı eseri)

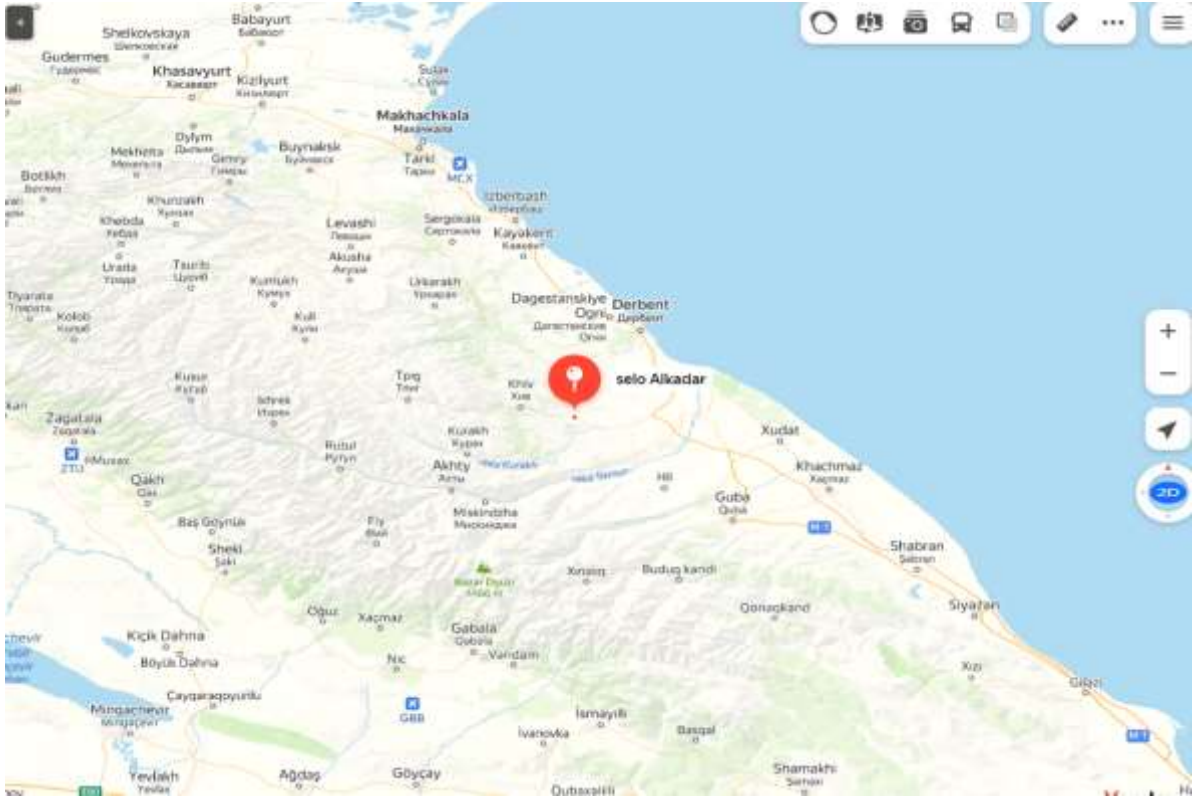
ALĶADĀRĪ AİLESİNİN SOYAĞACI (ŞECERESİ)

(Alkadârî' ailesinin soyağacı (şeceresi))

(Alkadârî'nin Bakü'de birtakım âlimlerle çektiği resim)

(Dağıstan'daki Alkadâr köyü)